

2015
02.

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

ERNYES MIHÁLY: Nyomozás a polgári kor hajnalán

FENYVESI CSABA: A kriminalisztika kontinentális és angolszász fogalma, tudományági kapcsolódásai

IVASKEVICS KRISZTIÁN – PÁSZTOR ATTILA: Kihallgatástechnikai módszerek a világban I. A Reid-módszer

BÁRÁNY BOGLÁRKA: A büntetőeljárás kihallgatás és meghallgatás összehasonlítása

BÓCZ ENDRE: Krimináltaktika, kihallgatás, jegyzőkönyv

HAUTZINGER ZOLTÁN: A bűnügyi nyomozás elmélete. Gondolatok Fenyvesi Csaba A kriminalisztika tendenciái című műve kapcsán

63.
évfolyam

TARTALOM 2015/2.

- ERNYES MIHÁLY** Nyomozás a polgári kor hajnalán
(5–31)
- FENYVESI CSABA** A kriminalisztika
kontinentális és angolszász fogalma,
tudományági kapcsolódásai
(32–65)
- IVASKEVICS KRISZTIÁN – PÁSZTOR ATTILA**
Kihallgatástechnikai módszerek a világban I.
A Reid-módszer
(66–92)
- BÁRÁNY BOGLÁRKA** A büntetőeljárás kihallgatás és meghallgatás
összehasonlítása
(93–114)
- BÓCZ ENDRE** Krimináltaktika, kihallgatás, jegyzőkönyv
(115–121)
- HAUTZINGER ZOLTÁN** A bűnügyi nyomozás elmélete
Gondolatok Fenyvesi Csaba A kriminalisztika tendenciái
című műve kapcsán
(122–129)
- PALLAGI ANIKÓ** A jogos védelem szabályozásának változásai
büntetőpolitikai szempontból
(130–148)
- FÓRIZS SÁNDOR** Menekültügyi válsághelyzet 1947-ben
(149–164)

SZERZŐK 2015/2.

BÁRÁNY BOGLÁRKA joghallgató,
Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar

DR. BÓCZ ENDRE nyugalmazott fővárosi főügyész

DR. ERNYES MIHÁLY nyugdíjas

DR. FENYVESI CSABA habilitált egyetemi docens,
Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
büntető eljárásjogi és kriminalisztikai tanszék

DR. FÓRIZS SÁNDOR egyetemi tanár,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar

DR. HAUTZINGER ZOLTÁN egyetemi docens,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar

IVASKEVICS KRISZTIÁN nyomozati és büntügyi pszichológus,
Magyar Tudományos Akadémia Kognitív
Idegtudományi és Pszichológiai Intézet

DR. PALLAGI ANIKÓ adjunktus,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar

PÁSZTOR ATTILA igazságügyi klinikai szakpszichológus,
büntügyi pszichológus,
Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság
büntügyi technikai osztály

SUMMARY

Ernyes, Mihály

Investigation at the dawn of modernity [5–31]

Using contemporary literature and archive documents, the author presents homicide cases from Pécs-Baranya, Hungary around 1870.

Fenyvesi, Csaba

Concepts and academic approaches in criminal investigation in continental and common law [32–65]

The author compares continental and common academic and legislative conceptualization of criminal investigation.

Pásztor, Attila – Iváskevics, Krisztián

Interrogation techniques: The Reid method [66–92]

Comparing the REID and the PEACE model, the authors provide an overview of interrogation methods.

Bárány, Boglárka

Comparing interviewing and interrogating in criminal procedures [93–114]

The author provides a comparison of interrogation and interview, concepts often and erroneously used as synonyms.

Bócz, Endre

Tactics, interrogation, recording [115–121]

The author provides a comparative overview of interrogation tactics and its legislative frameworks.

Hautzinger, Zoltán

The Theory of criminal investigation. Thought on Csaba Fenyvesi's „Tendencies in Criminalistics” [122–129]

The author provides a review and an extended analysis of Csaba Fenyvesi's monograph on criminal investigation.

Pallagi, Anikó

The changing criminal political approach to self defense [130–148]

The author provides an overview of how the conceptualisation of self defence changed recently in Hungarian legislation.

SUMMARY

Fórizs, Sándor

The refugee crisis in 1947 [149–164]

The author provides an overview of how Hungarian border guard forces dealt with the mass-expulsion of ethnic Hungarians from Czechoslovakia in 1945.

ERNYES MIHÁLY

Nyomozás a polgári kor hajnalán

A Pécs-Baranyában történt emberéletet kioltó bűncselekmények, néhány jogtudós/jogi szakíró munkái és természetesen hatályos jogi normák alapulvételeivel törekszem bemutatni a címben megfogalmazott témakört. Az ugyancsak a címben jelölt időszakon a kiegyezés utáni megközelítőleg évtizednyi időtartamot értem, jelezve, hogy néhány gondolat erejéig visszanyúlok az októberi diplomáig. Nem kívánok részleteiben, mélységeiben foglalkozni elméleti kérdésekkel, azokat csupán a bemutatáshoz szükséges mértékig érintem.

Levéltári források

A Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltárában (MNLBaML) viszonylagos bőségben lelhető fel a kiegyezés utáni időszak Pécs-Baranya bünyfenyítő gyakorlatába betekintést engedő törvényszéki iratanyag. Többnyire a bírósági ítéletek őrzik a bűnesetekre vonatkozó adatokat, ennek következtében – az ügyiratok hiányosságai miatt – számos információ rejtve marad az érdeklődő előtt. Ez tetten érhető a büntetőperек előkészítő szakaszában végzett nyomozások és vizsgálatok esetében is. Az emberi élet kioltásával végződő bűntények aktái azonban így is alkalmasak bizonyos körülmények bemutatására, ismeretek szerzésére, gyakorlati kérdések, részterületek érintésére.

Pécs város visszaállított törvényszék 1869 és 1871 közötti és a Pécsi Királyi Törvényszék¹ 1872 és 1876 közötti, átnézett irataiból huszonegy olyan akta található, amelyekben az elkövetett bűncselekményekkel emberélet kioltására került sor. A vádlevelekben tett indítványok szerint három eset rablógyilkosság volt, öt rokongyilkosság, négy gyermekgyilkosság, illetve gyermekölés, hét gyilkosság, egy vétkes emberölés, egy verekedés közti em-

¹ Az októberi diploma kiadása után 1871 végéig működött Pécs (szabad királyi) város (visszaállított) törvényszéke (bíró, tanácsnokok, jegyző, tiszti ügyész) és Baranya Megye Fenyítő Törvényszéke (alispán, táblabírók, szolgabíró, esküdt, jegyző, tiszti ügyész). 1872. január 1-jétől, az 1871:XXXI. tc. rendelkezése alapján, a 39. számú elsőfolyamodású törvényszék a Pécsi Királyi Törvényszék lett, ahová a megszűnő városi és a megyei törvényszék áttette a folyamatban lévő ügyeket. A levéltár az addigi városi iratokat külön kezeli, az időhatáron átnyúló akták a Pécsi Királyi Törvényszék iratállományába kerültek.

berölés. Három ügyirat teljes anyagot tartalmaz, három majdnem teljes, a többi akta csak bírói ítéletekből áll. Ismeretlen tettes ellen indult kilenc eljárás, ezek folyamán felderítették az elkövetőket egy napon belül két; két napon belül három; három napon belül egy; tizenegy napon belül egy; tizenöt napon belül két esetben. Tizennyolc ügyben huszonhatan voltak letartóztatásban, illetve vizsgálati fogságban.² Az elsőfolyamodású bíróság elé került egy hónapon belül két; két hónap után négy; hat hónap elteltével kilenc; egy év múlva három; tizennyolc hónap után két; öt évvel később egy ügy.

A közvédlő³ minden gyilkosság⁴ elkövetőjére halálbüntetés kiszabását kérte. Az eljáró törvényszék négy ügyben négy embert ítél halálra.⁵ Őt alkalommal került sor, többnyire a felsőbb bíróságok által, pótnyomozás, illetve pótvizsgálat elrendelésére.

Szakirodalom

A korabeli szakirodalom négy kiemelkedő alakjának munkái nyújtottak segítséget e tanulmány elkészítéséhez.

Rendkívüli jelentőséggel bírt *Pauler Tivadar* (1816–1886) jogtudós, politikus három kiadást megélt, először 1864-ben megjelent, *Büntetőjogtan* című kétkötetes könyve. A szerző e művét a *Birodalmi Törvénylap* által hordozott német elméletre, az ausztriai büntetőtörvényre, az ausztriai büntető perrend-

² A letartóztatás (előleges/előzetes letartóztatás) és a vizsgálati fogság megkülönböztetéséről lásd Kassay Adolf: Magyar büntető törvények s bűnvádi eljárás az országbírói értekezlet szabályai szerint. Sierer Henrik Könyvnyomdája, Pozsony, 1862, 87–88. o.; Pauler Tivadar: Büntetőjogtan. Harmadik kiadás. Pfeifer Ferdinánd, Pest, 1872–1873, II. kötet 392–396. o.; Székács Ferenc: A magyar büntető-eljárás kézikönyve. Franklin Társulat, Budapest, 1881, 25–30. o.; Sárga könyv. Ideiglenes eljárási szabályzat. 20–29., 45–46. §. A felsorolt szerzők kellően utalnak az 1872 előtti szabályozásokra és az *ideiglenes eljárási szabályzat* rendelkezéseire is.

³ Közvédlő 1872-ig, aki felperesként a fenyítő törvényszéki ügyet a bíró elé terjesztette. Rendszerint az ítélő törvényszék tisztái (fő/al) ügyésze. 1872. január 1-jétől a királyi ügyész/alügyész. 1871:XXXIII. tc. 17. §

⁴ Gyilkosságot követ el, aki embertársát megfontolt szándékkal, meggondolt eltökéltséggel, életétől jogellenesen megfosztja. Szántsándékos gyilkosok „*a mely emberek, eltökéltséggel követnek el emberölést*”. 1486:LI. tc. Szándékos és előre eltökélt emberölést követnek el „*a mely emberek, eltökéltséggel követnek el emberölést*”. 1492:LXXXII. tc. Hármaskönyv, II. 44., 46., 54.; Pauler Tivadar: i. m. 122. o. „*Törvényeink szerint az ki embertársát megfontolt szándékkal, meggondolt eltökéltséggel, életétől jogellenesen megfosztja, gyilkosság büntetést követi el. Minősített a gyilkosság, ha a rokonon, mint jelen esetben, a legelvetemültebb gonoszság kifolyásaként édesatyján hajtatik végre.*” Pécsi Királyi Törvényszék 1875/V.21. büntető irata, 1650.bünt./1875. sz. ítélet indokolása.

⁵ A végigkövethető ügyekben részben a Kúria enyhébb ítéletet hozott, részben az uralkodó kegyelmet gyakorolt.

tartásra, a hatályos magyar törvényekre és miniszteri rendeletekre, az *Ideiglenes Törvénykezési Szabályokra*, a magyar büntetőbírói gyakorlatra, az 1843. évi magyar büntető törvényjavaslatra alapozta és kiegészítette az *Ideiglenes eljárási szabályzat* rendelkezéseivel. Alkotása olyan sikeressé vált, hogy alkalmazták tananyagként, jogszabályként, magyarázó jegyzetként, és a bírói gyakorlat is elfogadta.⁶

Az érdemes munkák között szerepeltetendő az 1836-ban Budán kiadott, *Szlemenics Pál* (1783–1856) által készített *Magyar fenyítő törvény* című összefoglalás, amely sokáig az egyetlen magyar nyelvű kézikönyv volt a témakörben. Szlemenics a Magyar Tudományos Akadémia első jogász tagjaként egyik megteremtője volt a magyar nyelvű jogtudománynak. E művének javított és bővített ötödik kiadása Pesten látott napvilágot 1872-ben, halála után tizenhat évvel. Utóbbi szerkesztője bedolgozta az országbírói szabályelveket, az első kiadás utáni törvényeket, a kibocsátott uralkodói és miniszteri rendeleteket, illetve az általuk bekövetkezett módosulásokat, az 1843. évi büntető törvényjavaslatot, valamint az *Ideiglenes eljárási szabályzatot*.⁷

1862-ben, Pozsonyban hagyta el a nyomdát *Kassay Adolf* (1828–1903) ügyvéd, jogi szakíró *Magyar büntető törvények s bűnvádi eljárás az országbírói értekezlet szabályai szerint* című műve. E könyv 132 oldal terjedelemben foglalja össze a büntető anyagi jogi és a büntető alaki jogi rendelkezéseket.

1881-ben szintén könyv formájában jelent meg *Székács Ferenc* (1844–1901) bíró, jogi szakíró *A magyar büntetőeljárás kézikönyve* című műve, amelyben a szerző többes cél elérését tűzte ki. Részben gyakorlati segítséget nyújtani az ifjú jogászoknak, részben anyagot szolgáltatni a büntetőeljárás kodifikációjához. Úgy gondolta, a kiadást megelőző tíz év a büntetőítélkezés terén elégséges tapasztalatot halmozott fel, ezek közreadása, a törvénykezés késedelmessége miatt, hiánypótló. Erőteljesen utalt arra, hogy az *Ideiglenes eljárási szabályzat* komoly megállapodottságra vezette a gyakorlatot.

Jogszabályok

A kiegyezéssel a polgári államszervezet kiépítésének lehetősége mellett megnyílt az út a magyar jog, így a magyar büntetőjog fejlődést célzó változásai

⁶ Pauler Tivadar: Büntetőjogtan. Első kiadás. Pfeifer Ferdinánd, Pest, 1864

⁷ Szlemenics Pál: Magyar Fenyítő Törvénykönyve. Ötödik, bővített kiadás. Heckenast Gusztáv, Pest, 1872

előtt is. E körben a mérőköveket jelentő jogszabályok megalkotása elkezdődött ugyan a jelölt történelmi eseménnyel, a feladat nagysága s ebből fakadóan a végrehajtás azonban időt is követelt magának. Kezdetben vissza kellett térni az 1848 előtti szabályokhoz és kodifikációs kísérletekhez, míg nem hatályba léptek a büntető anyagi és büntetőeljárás szabályokról szóló törvények. A XIX. század utolsó harmada számos jelentős döntés születésének és kiterjedésének adott teret fontos jogszabályok általi megjelenítéssel, illetve azok alkalmazásával. A gazdasági fejlődést közben beárnyékolta a bécsi tőzsdekrachhal 1873 tavaszán kezdődő válság, amely a társadalom minden területén éreztette hatását.

A *Ferenc József* által 1860-ban kiadott *októberi diploma* nyomán Magyarországon visszaállt az 1848 előtti intézményrendszer. A felszínre kerülő jogalkalmazási nehézségek leküzdését célozva, október 2-án az uralkodó összehívta az 1861. január 23-tól március 4-ig ülésező Országbírói Értekezletet. A tizenharc ülés folyományaképp megszületett az *Ideiglenes Törvénykezési Szabályok*, amelyet a július 23-án tartott kúriai ülés, eltérő alkotmányos rendelkezésig, zsinórmértékül fogadott el.⁸ Ezzel befejeződött a visszatérés a kodifikálatlan régi magyar büntetőjoghoz, alapvetően a *Hármaskönyvhöz*, amelyet érintően két jelentős változás történt. Nevezetesen annak kimondása, hogy nemes és nem nemes között többé különbség nem lehet, továbbá testi büntetés büntetteknel egyáltalán nem alkalmazható.⁹

A bűnvádi eljárás a szokásjogon alapult, és a legmélyebb kútfő, amelyből szabályaira vonatkozóan meríteni lehetett, a törvénykezési gyakorlat volt s néhány évtizedig az is maradt.¹⁰

A modern állam jogrendszerének és igazságszolgáltatásának a megteremtése szempontjából alapvető jelentőségű volt a bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869. évi IV. törvénycikk¹¹, amely államosította a bírászkodást, s elválasztotta az igazságszolgáltatást és a közigazgatást. Kimondta, hogy „*az igazságszolgáltatás a közigazgatástól elkülönítettik*” és e hatóságok „*egymás hatáskörébe nem avatkozhatnak*”. A közigazgatási jogszabályok közül nagy jelentőséggel bírt a köztörvényhatóságok rendezéséről szóló 1870. évi XLII. törvénycikk, annak ellenére hogy Buda és Pest beligazgatási kérdéseire nem vonatkozott.

⁸ Ráth György: Az Országbírói Értekezlet a törvénykezés tárgyában. Első kötet. Landerer és Heckenast, Pest, 1861

⁹ OÉ II. 2-3. §

¹⁰ Székács Ferenc: i. m. 12. o.

¹¹ Kihirdetve 1869. július 15-én; 2000 óta a bíróságok napja.

Az 1871. évi XXXI. törvénycikk az elsőfolyamodású bíróságok rendezéséről szólt, alapvetően szervezeti, illetékességi és hatásköri rendelkezéseket tartalmaz.

A királyi ügyészségről szólt az 1871. évi XXXIII. törvénycikk¹², amelynek első szakasza szerint „Az igazságszolgáltatás körül az állam közérdekeit a jelen törvény által meghatározott ügyekben a királyi ügyészség képviseli”. A bíróságoktól független szervezet az igazságügy-miniszter közvetlen alárendeltségében működött, tagjait pályázat után, a király nevezte ki.

1874-től az ország bíróságainál és hatóságainál ügyvédként olyan jogászok járhattak el, akik megfeleltek az ügyvédi rendtartás tárgyában hozott 1874. évi XXXIV. törvénycikk rendelkezéseinek.

A büntetőjog területén fontos rendelkezéseket hozott az 1871. évi LII. törvénycikk¹³ a büntetőtörvényekről és némely intézkedésekről. E szerint a „testi fenyték” semmilyen büntetésként sem alkalmazható, megszűnik a bilincs büntetésként való használata, továbbá „eltöröltetik a vérdíj”.¹⁴

A büntetőeljárást az előzőeken túl az 1872-ben miniszteri rendelettel kiadott *Ideiglenes eljárási szabályzat* szabályozta.¹⁵

Megjegyzendő, hogy 1854-től az osztrák büntető perrendtartás lépett hatályba, amelynek befolyása a régi magyar joghoz történő visszatérés után is érzékelhető volt.

---

12 Kihirdetve 1871. június 10-én; 1991 óta az ügyészség napja. A bíróságokról és az ügyészségről szóló úgynevezett szervezeti törvények 1872. január 1-jén léptek hatályba.

13 Bécs, 1871. december 21.

14 Baranya Megye Fenyítő Törvényszéke 1871. november 13-án vádlottat vérdíj megfizetésére is marasztalta. A Pesti Királyi Ítéletábla 1872. február 22-én az ítéletet helybenhagyta. A Kúria 1872. április 10-én hozott döntésében kimondta, hogy „A Pesti Ítéletábla ítélete az 1871. évi LII. t.c. 7-dik §-a által időközben eltörölt vérdíj elhagyásával, többiben a felhívott indokoknál fogva helyben hagyatik”. Kettős változást tükröz. Átvett úgy a megyei törvényszéktől a királyi törvényszékhez került, az időközben eltörölt vérdíjat elhagyták. Igaz, a vérdíj eltörlését a királyi ítéletábla nem észrevételezte. MNL.BaML 1872/V.344.

15 Előzményét Bittó István igazságügy-miniszter felkérésére a Csemege Károly által elkészített A királyi törvényszékek illetékességéhez tartozó bűnvádi eljárás ideiglenes szabályozásáról szóló törvényjavaslat jelentette. A tervezetet a miniszter 1872. március 6-án a képviselőházhoz benyújtotta, azonban elfogadására nem került sor, mivel az országgyűlés feloszlott. Az anyag miniszteri kóriratként – Finkey Ferenc (Finkey Ferenc: A magyar büntetőperjogi tudomány háromszázados fejlődéstörténete 1619-1914. Sárospatak, 1948. A jogászok a Kultúráért Alapítvány kiadmánya, 2000) szerint Pauler Tivadar által kiadva – szolgált útmutatóként huszonnyolc éven át, a büntető perrendtartásról szóló törvény megszületéséig. Ez a 122 paragrafusból álló negyvenhét oldalas Ideiglenes eljárási szabályzat (az ideiglenes bűnvádi eljárásról szóló törvényjavaslat) a kiadvány borítójának színe után Sárga könyv néven vált ismertté, s mint szokásjogi forrás lett eljárási kódexszé.

Előkészítő szakasz

A büntető felelősségre vonás folyamának egyes elnevezései, illetve azok változásai a szabályozások következtében némiképp eltérők. Az 1869-es év a bíróságok államosításával, az 1872-es esztendő, az elsőfolyamodású bíróságok rendezéséről szóló törvénnyel, majd az *Ideiglenes eljárási szabályzattal* a tartalmi változások mellett határvonalat is húzott az előkészítő szakaszt jelentő kifejezések között. E körben a nyomozás-vizsgálat, előnyomozás-elővizsgálat szavak kapcsolódásai és használatuk keltik fel a figyelmet.

A büntető anyagi és eljárásjogi jogalkotás több nekirugaszkodással haladt simának nem nevezhető útján, míg elérte a változásokban áttörést hozó 1878. évi V. törvénycikket, a magyar büntető törvénykönyvet a büntettekéről és vétségekről, valamint a bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikket.

„Azon törvényes rend és mód, melynél fogva a bűntények kinyomoztatnak, elítéltetnek, és az ítélet által kitűzött büntetések végrehajtatnak, büntetőeljárásnak, a bűntények kinyomozására adott nyilvános hatalom pedig büntető törvényszéknek nevezetük.” A vizsgálat kétféle: 1. Általános, ami irányul mind a bűntény, mind az elkövető személyének kivizsgálására. Ekkor még nincs személy, aki gyanúba vehető. 2. Különös, midőn valamely gyanúban lévő személy ellen intézik.¹⁶

Szlemenics szerint a fenyítő vizsgálat vagy nyomozás az a bírói tétel, amelynél fogva a fenyítőbíróság a büntettet és annak szerzőjét kinyomozni iparkodik. Lehet általános és bizonyos személy ellen intézett.¹⁷

Az általános vizsgálat a tárgyi, a különös az alanyi tényálladék¹⁸ kiderítésére irányult. Később megkülönböztették az előnyomozást, amely a tárgyi tényálladék, és a rendes vizsgálatot, amely kizárólag az alanyi tényálladék kiderítését szolgálta.¹⁹

Pauler az előkészítő szakaszban teljesítendő elővizsgálatról²⁰, illetve vizsgálatról²¹ csekély eltéréssel ugyanazt írta, nevezetesen hogy alattuk „a bün-

¹⁶ Kassay Adolf: i. m. 82. o.

¹⁷ Szlemenics Pál: i. m. 213. o.

¹⁸ A vizsgált időszakban a tárgyi tényálladék és az alanyi tényálladék kifejezések voltak használatosak és csak a századforduló közeledtével honosodott meg a helyes meghatározás, azaz a tényálladék tárgyi elemei és a tényálladék alanyi elemei formulák.

¹⁹ Székács Ferenc: i. m. 12. o.

²⁰ A tárgyi tényálladéokra vonatkozó általános vizsgálatot 1864-ben szorosabb értelemben vett elővizsgálatnak nevezte. Pauler Tivadar (1864): i. m. 324. o.

²¹ A tárgyi tényálladéokra vonatkozó általános vizsgálatot 1873-ban szorosabb értelemben vett elővizsgálatnak, előnyomozásnak nevezte. Pauler Tivadar (1872): i. m. 358. o.

ettek perbeli tárgyalására szükségelt adatok kinyomozása és egybegyűjtése értetik. Mint a büntető per anyagi előkészítése, a tényálladék megállapítására, a tettes és társai felfedezésére, a tett minden nyomós körülményei kipuhatólására terjed, és ily értelemben magában foglalja” az általános és a különös vizsgálatot.²² Álláspontja szerint utóbbiak között elméletileg megvonható határvonal, de számos esetben nem tartható fenn. Például az önfeljelentő esetében, vagy amikor a tárgyi tényálladék csak bizonyos személy elleni intézkedéssel – házkutatás által – állapítható meg.

A nyomozást, vizsgálatot végzők köre is változást mutat az érintett időpontoktól kezdve. Megyékben korábban nyomozást/vizsgálatot folytattak a szolgabírák, az esküdtek és a tiszti ügyész. Halasztást nem tűrő esetben, főként ha a késedelem veszéllyel járt, helybeli előjárók, mezei biztosok is végeztek előnyomozási cselekményeket, amelyekről az illetékes szolgabíró a felvett jegyzőkönyv betérjesztésével értesíteni tartoztak. Elővizsgálati cselekmények elvégzése céljából csendbiztosokat esküdti ranggal is felruházhattak.²³ A szolgabírák mindkét időszakban végeztek nyomozást. 1872 előtt együttesen rendőri és bírói teendőket is elláttak, a változás után bűnügyi nyomozásokban a tevékenységük rendőri cselekménnyé vált.

Szabad királyi városokban a kapitány (1870-től rendőrkapitány), a tiszti ügyészek, egyes bírósági tagok hajtottak végre előnyomozásokat, elővizsgálatokat.

1872-től az előkészítő szakasz „szabályozott” főszereplőjeként jelent meg a vizsgálóbíró. Már korábban is használták e kifejezést, és a kiküldött vizsgáló bizottság/bíróság formákat is.

Vizsgálóbírákat, rendszerint a törvényszéki bírák sorából, csekélyebb fontosságú esetekben a jegyzők közül, a törvényszék elnöke nevezett ki. A járásbíróságok teljesítették a büntetővizsgálatot a járásukon belül felmerülő azon bűnügyekben, amelyek a törvényszék hatásköréhez tartoztak, ha a törvényszék e bűnvizsgálatok vezetését saját vizsgálóbíróra nem bízta.²⁴

²² Nyomoz: 1. Bűncselekmény tettesét, körülményeit felderíteni igyekszik; 2. Valami után kutat. Nyomozás: Az az eljárás, amellyel valamely (bűn-) ügyben nyomoznak. Keresés, kutatás. Magyar értelmező kéziszótár. Második, változatlan kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975, 1022. o.; Vizsgál: 1. Alaposan, részletesen megnéz, figyel. Alaposan tanulmányoz valamit, hogy mivoltáról, állapotáról tudomást szerezzen. Vizsgálat: 1. Az a cselekvés, hogy valamit (valakit) vizsgálnak. Nyomozás adatainak felülvizsgálata a tárgyalás előkészítésekor. Uo. 1517. o.

²³ Kitérő példája a nyomozó csendbiztosoknak Osváth Pál sárréti csendbiztos, aki e posztot 1859-től 1882-ig töltötte be. Ebbéli tevékenységéről a Közbiztonságunk múltja és pandur korom emlékei (Fritz Armin, Budapest, 1905) című könyvében írt gazdag részletességgel.

²⁴ 1871:XXXI. tc. 6., 16. §

Az előnyomozások jelentős közreműködői voltak a közbiztonsági tisztviselők és a közbiztonsági közegek, akik kötelesek voltak a helyszínt, változatlan fenntartása mellett, biztosítani; az elkövetőt szökés veszélye esetén elfogni, előállítani; három nap után, ha vizsgálóbíró nem jelent meg, a járásbíró elé állítani; a tanúkat felkutatni és előrendelni; vizsgálóbíró megjelenése esetén rendelkezéseit teljesíteni. Az előnyomozásról vezetett jegyzőkönyvbe az eljárás idején felmerülő s a vizsgálatra vonatkozó minden körülményt pontosan rögzíteni kellett. A közbiztonsági tisztviselők által tett előnyomozás mind a lényeg, mind az alak tekintetében a vizsgálóbíró által megbírálandó, szükség esetében kiegészítendő, illetve ismétlendő volt. A büntett elkövetésén kapott egyént bárki elfoghatta, az elfogó azonban köteles volt őt haladéktalanul a legközelebbi község előjáróságának vagy közbiztonsági közegnek átadni.²⁵ Az ügyész előnyomozások megtételére a közbiztonsági közegeket megkereshette, ők a megkereséseket a bírói felelősség terhe alatt teljesíteni tartoztak.²⁶

Pécs-Baranya közbiztonsági közegei

Baranya megye hét járásra – pécsi, baranyavári (dárdai székhely), mohácsi, pécsváradi, hegyháti (sásdi székhely), siklósi, szentlőrinci – és Pécs szabad királyi városra tagozódott. A 438 lakhelyként nyilvántartott településen 45 952 házban 285 506 lakos élt. A székhelyen, Pécsen, 2969 házban 23 863-an laktak, nemzetiségüket tekintve magyarok, németek és horvátok. A városban állomásozott hozzávetőlegesen 1400 főnyi katonaság.²⁷

A megyei közbiztonsági közegek szolgálati utasítása²⁸ szerint a közbiztonsági személyzet csendbiztosokból, pandúrkáplárokból és közpandúrokból állt, közvetlenül a megyei első alispán alárendeltségében.²⁹ A járásokban alkalmazott pandúrkáplárok és közpandúrok a járásbeli főszolgabíró rendelkezése alatt álltak. Kötelesek voltak a közigazgatás és az igazságszolgáltatás

²⁵ Hármaskönyv II. 32. cím; Sárga könyv 19–41. §.

²⁶ 1871-XXXIII. tc. 21. §

²⁷ A Magyar Korona országainak helységnévtára. Athenaeum, Budapest, 1873

²⁸ Baranya vármegye részéről 1868. évi október hó 5-én folytatólag tartott bizottmányi közgyűlés 1862. sz. a. kelt határozatával a megyei közbiztonsági közegek számára megállapított szolgálati utasítás. Nyomtatott ifj. Madarász E. Gyorssajtóján, Pécs, 1868, 8. o. Ugyanekkor fegyvelmi szabályokat is megállapítottak. 7. o.

²⁹ A vármegyei létszám 1869-ben három csendbiztosból és száztizenhárom gyalogpandúrból állt. A járásokban egy-egy pandúrkáplár vezetésével tíz-tizenöt közpandúr teljesített szolgálatot, két-két járásonként csendbiztos parancsnoksága alatt. Fegyveres személyek voltak még a börtönőrök, egy főispáni és négy irodai huszár, három központi és hét járási tiszti csatlós.

körül a fölöttes járásbeli tisztviselő utasítását végrehajtani. Egyebek között fő teendőik között szerepelt: az önmaga által észlelt vagy tudtára adott eseteket a járásbeli tisztviselőnek bejelenteni s a tetteseket szorgosan nyomozni; a tetten ért gonosztevőket, rablókat, gyilkosokat, gyújtogatókat, csalókat, tolvajokat, az erdőkárosítókat, a jogosulatlanul fegyverrel járókat, a kóborlókat és egyébként gyanús, magukat igazolni nem tudó személyeket befogni, illetve letartóztatni; a hatóságok által körözött személyekre és tárgyra figyelemmel lenni.

A lopások és rablások meggátlására, bekövetkezésük esetén nyomban történő nyomozására, a tettesek üldözésére, minden állomásnál legalább két pandúr, egyik kijelölt őrzetető, a kiszabott körben cirkálni volt köteles. Ha az őrzetető lappangó csavargókról vagy fegyveres rablókról értesült, nyomban üldözőbe vette őket, és az őt kiküldő, valamint a legközelebbi pandúrállomást értesítette, akkor is, ha az a szomszéd járásban vagy megyében volt.

Magánházban történő kutatásra járásbeli tisztviselő különös megbízása folytán voltak jogosultak, és a házkutatás az illető község bírása vagy egyik esküdtje jelenlétében történhetett. Kivétel volt ez alól, ha a lakók életének, vagyonának megóvása szükségessé tette, vagy a házba szökött gonosztevőt üldöztek.

A fegyelmi szabályzat szerint az elfogott rablót vagy tolvajt megkötözve, a legközelebbi községi bíróhoz kellett vinni s ott átkutatni. A nála talált pénzt, fegyvert, lopott tárgyat az előljárásság jelenlétében el kellett venni, arról az előljárásság tartozott a községi pecsét alatt jegyzőkönyvet felvenni. Az elfogottnál talált dolgokat vele együtt a vizsgálóbírónak kellett átadni. A szolgálati utasítás nagymértékben tükrözte a vármegye királyi biztosa által négy évvel korábban kiadott utasítás rendelkezéseit.³⁰

Végeztek továbbá közbiztonsági tevékenységet a községi rendőrségek tagjai is.

Pécs szabad királyi városban önkormányzati rendőrség³¹ működött. A város hatóságának gyakorlói között szerepelt a községi bíróság és a rendőrség vezetője is. A városkapitány, majd rendőrkapitány feladatai között feltüntették a bűntények megakadályozását, azok elkövetőinek nyomozását, az elővizsgálatok teljesítését és az illetékes helyre való feljelentését.

30 Szolgálati utasítás a Baranyamegyei csendbiztosok, s a közbiztonsági közegek (pandúrok) számára, 295.eln. szám alatt, 1864. március 1-jén. A megyei pandúrságról részletesen lásd Ernyes Mihály: Baranyai rendőrségek. Teromo Bt., Pécs, 2004

31 1870-ben a rendőrkapitány alárendeltségében szolgált három rendőri főbiztos, két rendőri fogalmazó, három rendőri albiztos, egy őrmester, két káplár és harmincnégy közrendőr. Az önkormányzati rendőrségről bővebben lásd Ernyes Mihály: Pécs város rendőrsége. Teromo Bt., Pécs, 2003

Fogva tartás

A rendőrség a tetten ért elkövető elfogásán kívüli esetben is előzetes fogságba helyezhette a vádlottat, de arról a bírósághoz haladéktalanul jelentést kellett tennie, a foglyot pedig három napon belül oda átkísérni. A vizsgálóbíró döntött a letartóztatásról.³² Ha nem követte vizsgálati fogság³³, nyolc nap elteltével a törvényszékhez volt köteles fordulni a letartóztatás fenntartása érdekében, amit szükség esetén nyolcnaponként ismételni kellett. Letartóztatás/előzetes letartóztatás esetén a gyanúokok még nem elég nyomatékosak a vizsgálati fogság elrendeléséhez. Utóbbi esetében két okba tömöríthetők a feltételek: 1. a vizsgálat megghiúsításának a veszélye; és 2. a szökés veszélye.

A fogágba helyezéskor az őrizetes ruházatát átvizsgálták, különös figyelemmel a szökést elősegítő tárgyakra, eszközökre – pénz, fegyver, egyéb –, a személyleírását rögzítették, hogy esetleges szökése esetén elfogatása érdekében körlevelet bocsáthassanak ki.³⁴ A fogva tartás lehetőségét megalapozó bűncselekményi kört számos törvényhely tartalmazza.³⁵

A fogva tartásról értesíteni kellett hadkötelezettség vonatkozásában az illetékes katonaságot, nagyobb szolgáltatóknál dolgozók vagy állami tisztséget betöltők esetében az elöljárót, a munka folyamatosságának biztosítása érdekében.³⁶

³² Sárga könyv 25. §

³³ A vizsgálati fogság elrendelésének okai: a) Ha az elkövetett bűntett, vagy amivel a terheltet vádolják a fennálló törvények szerint halállal vagy a gyakorlat szerint legalább ötévi börtönnel büntetendő; b) Ha a vádolt intézkedései után annak megszökési szándéka alaposan vélelmezhető; c) Ha a vádolt nem bír állandó lakással; d) Ha alaposan lehet tartani attól, hogy szabad lábán hagyása esetében a bűntett nyomait elhárítja vagy a vizsgálat eredményét a büntársakkal, bűnrészesekkel, segélyezőkkel, orgazdákcal, úgy a tanukkal való összebeszélés által megghiúsítja, úgyszintén, ha veszélyes fenyegetései folytán alaposan lehet tartani, vagy egyéb adatokból kitűnnék, hogy szabad lábán hagyása esetében, más büntetett követne el. A vizsgálati fogság elrendelése írásba foglalt határozatban mondandó ki. Sárga könyv 45–46. §

³⁴ Kassay Adolf: i. m. 84. o.; Székács Ferenc: i. m. 34. o.

³⁵ Pauler felsorolása szerint „a közbátorság érdekében foganatosítható letartóztatások alapjául szolgálhatnak a következők: a) kik felségárulás vagy felségérintés vádjá alatt állnak azok börtöntükből idézettek (1715. 7. 1723. 5.) b) kik súlyosabb büntett elkövetésén: gyilkosságon, gyújtogatáson, tolvajszágon, rablásra, rablógyilkosságon, erőszakos házasságtörésen éretnek, vagy folytonos üzésben elfogatnak (HK: I.8. III.20. 1723. 5.) c) szökevény katonák (1598. 31. 1601. 13.) d) számadással tartozó tisztek és szolgák, kik ebbeli kötelezettségük mulasztásával szökni készülnek (1435. 6. 1471. 2. 1486. 33. 1554. 20. 1622. 65. 1723. 65.), e) kőborok, tudvalevő büntetettek és társaik, kik lakásukon kívül alig bírnak egyéb jószággal (HK: II.68. 1655. 38. 1687. 14.) f) mezei kártevők ugyanazon feltétel alatt, vagy ha tetten kapva vagy folytonos üldöztetésben elérve, zálogot nem adnak (1840. 9. §. 17. 22.) g) váltóhamisítók (1844. 6. §. 28.) h) csalárd vagy vétkes vagyonbukottak, ha elsőköszűktől tarthatni 1844. 7. §. 5.) végre i) kik törvényesen megidézve a bíróság előtt meg nem jelennek (1563. 48. 1625. 13.)”. Pauler Tivadar (1873): i. m. 392. o.

³⁶ 1863. március 30. 4522. sz. udvari rendelet. Az 1864. június 18-ai 49074. számú helytartótanácsi intézkedés szerint vaspályatársulat esetén elöljáró az állomásfőnök.

Vizsgálati és bizonyítási eszközök, bizonyítékok

A felhozott szakirodalmi szerzők némiképp eltérően közelítették meg az igénybe vehető eszközöket, illetve a felhasználható bizonyítékokat, az *Ideiglenes eljárási szabályzat* pedig azt tudatosította, hogy a bizonyítékok bizonyító erejét a bíróság állapítja meg.³⁷

Szlemenics szerint a fenyítő vizsgálat eszközei: a bírói szemle; a házkutatás; rab- és tanúvallatás; szükség esetén szembesítés. A rendszerinti bizonyítékok a rab vallomástétele, a tanúvallomások és a büntett gyanújelek, a rendkívüliek büntetőügyek vonatkozásában megszűntek. A gyanújelek olyan körülmények, amelyekből a büntett szerzőjét gyanítani lehet, vagy legalább gyanítani szokás. A való gyanújelek valóságos és alapos összefüggést mutatnak a büntettel és annak szerzőjével. A felszeg gyanújeleknek (álomlátás, jóslás) nincs közük a büntetthez, nincs bizonyító erejük. A segéd gyanújeleknek (gonosztevővel társalgás, elpirulás, hasonló büntettségben részvétel) csekély bizonyító erejük lehet.³⁸

Pauler bizonyítási eszközökként sorolta fel a bírói szemlé; az önvallomást; a tanúkat; az okiratokat; a bűnjelenségeket vagy gyanúokokat. Kitért arra is, hogy hajdan alkalmazták az istenítéletet; a kínvallatást; az ijesztgetést; az eskütársakat; a tisztítóesküt, amelyek igazságtalansága és célszerűtlensége azonban általában elismert volt, s többségük tiltottá is vált. Miután a vádlottak bűnösségét vagy büntelenségét sok esetben közvetlen bizonyítás útján nem lehet kideríteni, a bűnjelenségek fontossága és szükségessége kétségtelen. Közéjük tartozók a büntetthez ingerlő okok (harag, bosszú, szerelem, és a tettből várható előnyök); a büntetthez mutató hajlam (hasonló büntény korábbi elkövetése, másoknak arra csábítása); a bűnözési akarat nyilvánítása (tudakozódás, fenyegetés, eszközbeszerzés); feltűnő viselkedés (öltözet, előkészület, kísérlet); valaki jelenléte az elkövetés helyszínén, annak időpontjában; dolgainak ott találása; olyan eszköz birtoklása, amellyel a büntettet elkövették; hasonlatosság a sértett vagy tanú által adott személyleíráshoz. Az utólagos jelenségek pedig büntetthez utaló jelek, változások (sebek, véres foltok, szennyeződések); sértett tárgyainak birtoklása; büntett nyomainak megsemmisítése; szokás, rejtőzködés; törvényszéken kívüli beismerés; tanúk és a sértett hitelesített vallomása. A mentő vagy ellenjelenségek a vádlott jó hírneve; bűnözési indokának hiánya; visszatartó okok léte; távollét a büntett he-

---

³⁷ Sárka könyv 6. §

³⁸ Szlemenics Pál: i. m. 214., 240., 247. o. Utalt a Helytartótanács 1818. december 15-én kelt 34329. számú intézkedésére, amely kimondta, hogy semmi ne hiányozzék, ami a büntett tárgyi tényálladéknak, valamint a bűnösségnek és betudásnak meghatározásához szükséges.

lyétől az elkövetés idején (alibi). Szükséges, hogy a tett és a vádlott személye közötti összefüggésben okszerűen kételkedni ne lehessen. A halálbüntetésre nézve és a rögtönbírói eljárásban közvetlen bizonyíték szükségessége.³⁹

A bizonyítékok a végtárgyaláson (a bizonyítási eljárás során) elhangzotakból álltak elő, csakis ezek felhasználásával születhetett meg a bíróság ítélete. Az előnyomozás és a vizsgálat során a bizonyítékoknak a gyűjtése történt meg, felvételére a végtárgyaláson került sor. Bizonyíték felvételére mégis sor kerülhetett olyan esetekben, amelyek a végtárgyaláson nem ismételhetők meg. Ilyenek például a nyomkutatás és a boncolás. Tanúk vonatkozásában olyan kivételes esetekben, amikor tartani lehetett attól, hogy végtárgyalásra a tanú idézése nem lehetséges. Ilyenkor a tanút a vizsgálóbíró előzetesen megeskette. Szükség esetén hitelesítési tárgyalás volt tartható, amelyet általában az ügyész indítványozott.⁴⁰

A pécs-baranyai nyomozás-vizsgálat gyakorlatából

Az előkészítő eljárás során a bizonyítékoknak a gyűjtése történt meg a vizsgálóbíró és a nyomozásban részt vevő rendőri hatóságok által. A büntetőeljárás megindítása alapulhatott a bíró öntapasztalásán⁴¹, tettenérésen, önfeljelentésen, szárnyaló híren⁴², feljelentésen. Névtelen feljelentésekre intézkedni nem kellett⁴³, esetleg büntetetre vonatkozó határozott útmutatás esetén az, annak kipuhatólására adhatott okot.⁴⁴

³⁹ Pauler Tivadar (1873): i. m. 447–449. o.

⁴⁰ A Pécsi Királyi Törvényszék 1873. február 28-án tartott zárt ülésén a vádlottak vallomásait hitelesítette, mivel a vizsgálóbíró ezt kérte. Az ülést vezető elnöknek szóbeli jelentésében elmondta, hogy a vizsgálatot lefolytatta, amelynek eredményeképpen a rablógyilkosság tettesei kipuhathattak. A vallomások előzetes hitelesítése azért szükséges, mert a vármegyei fogház oly hiányos berendezéssel bír, hogy a vádlottakat hosszabb ideig külön elzárni s így az egymással való érintkezéstől megóvni nem lehet. Ekképpen féltő, hogy vádlottak a tettet beismerő vallomásukat összebeszélés folytán vissza fogják vonni. MNLBaMl 1873/V.211.

⁴¹ S. Ivo vétkes emberöléssel vádolt, kőkényi lakosokról B. Mátó és B. Stipo 1875. április 17-én Kőkényben közszégyen bizonyítványt írtak alá. Mivel az nem a valóságot tartalmazta, ezért ellenük a Pécsi Királyi Törvényszék bünvádi előnyomozást rendelt el az elsőfokú ítéletében. „Beismerték, hogy tudták, vádlott büntetve volt, minthogy a beperesített és általuk aláírt erkölcsi bizonyítványban, annak ellenkezője állítatik, ellenük hamis okirat kiállítása miatt bünvádi eljárást kellett elrendelni.” MNLBaMl 1875/V.410.

⁴² Közérítéretét nyomozni, alaposágát vagy alaptalanságát kikutatni és ahhoz képest az előnyomozás iránt intézkedni kellett. Pauler Tivadar (1873): i. m. 356. o.

⁴³ Az árulkodók jelensék be saját nevüket, hogy hamis vádaskodás esetére megfelelő büntetésben részesüljenek. Névtelen följelentésre semmit sem kell adni. 1805:V. tc. 1–2. §

⁴⁴ Pauler Tivadar (1873): i. m. 356. o.

Önfeljelentéssel indult *B. Simon* mohácsi lakos ügye.⁴⁵ Nevezett 1871. december 22-én, pénteken este háromnegyed nyolc körül munkából hazaérkezve lakásán találta *Cs. Ivó* mohácsi lakost, akit több baltaütéssel megölt. Tette után a barátjához ment, akinek elmondta cselekedetét, majd a kislányát otthagynya távozott. Jelentkezett a szomszédságban lakó *Kunóvszky Márton* megyei pandúr örvezetőnél, aki őt és feleségét elfogta, az elkövetés eszközeit lefoglalta.

Az intézkedéséről készült hivatalos jelentésnek minősített jegyzőkönyvet 23-án reggel *Varga Aladár* esküdt vette fel a Mohácsi Járási Szolgabírósnál. „Reggel 9 órakor *Kunóvszky Márton* megyei foglár⁴⁶ örvezető a bíróság előtt megjelenvén szóval elmondta. Ma éjjel *Cs. Ivó* mohácsi lakos *B. Simon* házában, *B. Simon* által állítólag, mert *Cs. Ivót* nejével találta, fejszével agyonvágta. Ennél fogva *B. Simont* és nejét bezártuk. Állítólag ezen fejszével történt az agyonütés.”

Önfeladását a bíróság enyhítő körülményként értékelte „*Másodszor odahagyva házát kis gyermekével futott barátjához megvallva neki, hogy Cs. Ivót agyonütötte*”. Barátjának annyit mondott: „*Nagy baj van, agyonütöttem a Horkát.*”

Önmagát jelentette fel *A. Lőrinc*⁴⁷ jakabfalvi lakos, aki 1871. augusztus 12-én, szombaton reggel kilenc óra körül fogadó atyját több fejszeütéssel megölte. Cselekménye után a lakószobát bezárta, és a községi bíróhoz ment. Őt nem találta otthon, ezért azonnal átment Villányba, és ott az esperesnek elmondta tettét, majd vele bement a jegyzőhöz. Neki is elmondta, mit tett, és átadta a lezárt ajtó kulcsát. A jegyző a kulcsot átvette, *A. Lőrincet* pedig letartóztatta. A vizsgálatot *Bauer János* megyei esküdt folytatta le. A tényálladékbán rögzítette egyebek között, hogy „*Folyó év és hó 12-én a villányi jegyzőségétől érkezett hivatalos jelentésben bejelentetett, hogy A. Lőrinc fogadó atyját S. József jakabfalvi lakost meggyilkolta, kérvén vizsgálatot. Ezen jelentés folytán Horvát Mór szolgabíró úr jelenlétében másnap, vagyis augusztus 13-án az orvosi vizsgálat és boncolás, úgy ennek következtében a befogatott illetőleg önként jelentkezett A. Lőrinc gyilkos ellen a bűnvizsgálat megkezdett.*”

Feljelentés alapján indult eljárás *P. János*⁴⁸ ellen, aki 1870. szeptember 12-én, hétfőn 17 óra körül a Szentlőrinc–Pécs út mentén *G. Jánost* olyan súlyo-

⁴⁵ MNLBaML 1872/V.15. számú irat, Pécsi Királyi Törvényszék.

⁴⁶ A pandúrokat említették foglároknak is. Kunóvszky tanúkihallgatásakor, december 31-én, önmagát megyei pandúr örvezetőnek nevezte.

⁴⁷ MNLBaML 1872/V.442. számú irat, Pécsi Királyi Törvényszék.

⁴⁸ MNLBaML 1872/V.344. számú irat, Pécsi Királyi Törvényszék.

san bántalmazta, hogy másnap belehalt a sérüléseibe. „*Öt óra tájban Troll Ferenc pécsi kanonok egy félig agyonvert embert talált az országúton és tovább menve egy másik emberrel találkozott, kit a büntettesnek lenni lévén ez irányban azt megszólította. Ki ezen megszólításra azonnal bevallotta, hogy az országúton fekvő embert ő verte le. Troll kanonok ezen embert felvette a kocsiára és Németürögben a községi jegyzőnél letette, átadta.*”

A pécsi járás főszolgabírójához *Brüsztle József* olaszi plébános tett írásban feljelentést 1870. november 5-én *P. Anna*⁴⁹, néhai *W. János* özvegye ellen, aki az előző éjszaka szült gyermekét megölte. „*Múlt éjjel törvénytelen leánygyermeket szült fivére házában, Birjánban, és pedig alattomban kiment az udvarba és ott megszülvén a gyermeket, azt azonnal megölte és szalmába dugta. Fivére észrevén e gonosz személyt kezdette vallatni. Ki végre a sok unszólásra behozta a gyereket holtan. Miután a kisdedit meg kell vizsgálni orvosilag, nehogy a vizsgáló bizottmány, e rossz időben, képtelen legyen kijönni, a megölt gyermeket Pécsre vitetni rendeltem. A nőt pedig néhány nap múlva, midőn felüdüln, méltóztassék Pécsre vitetni és a fenyítő törvényszéknek átadni, mert ez egy istentelen és feslett életű személy.*”

Ismeretlen tettesek által elkövetett rablógyilkosság miatt indult eljárás, mivel 1873. február 11. éjjelén Cineribogádon meggyilkolták és kirabolták *K. Istvánnét*. A támadást túlélő *Sz. Katalin*, a rablók fenyegetése ellenére, felármázta a falszomszéd ház lakásában élő *S. Jánost*, aki meghallgatván a történeteket, nyomban szolt *G. József*nek, majd a falu bírójához sietett.

Megkocogtatta az ablakot és közölte, hogy a néhai református lelkész özvegyét kirabolták s talán meg is ölték. A bíró felöltözött és az áldozatok házához ment. A folyosóablak rongált állapotának észlelésével azonnal meggyőződött a betörés megtörténtéről, a hálószobába belépve pedig látta, hogy ágyában halva fekszik az özvegy papné, *K. Istvánné. Kis Bíró József* községi bíró ezután kikérdezte *Sz. Katalint*, több bútort és ajtót lepecsételtetett, a ház elé az egyházközség segítségével őrséget rendelt, majd jelentést tett a körjegyzőnek.

Február 12-én délelőtt 11 órakor Cineribogádon *Kohárits József* magyarmecskei körjegyző, *Nagy Sámuel* bogádi esküdt és *Bezenkó József* újmindszenti bíró jelenlétében *Kis Bíró József* elmondása alapján nyomozati jegyzőkönyvet vett fel, amelyet soron kívül juttatott el a szolgabíróhoz.

---

⁴⁹ MNLBaML 1872/V.413. számú irat, Pécsi Királyi Törvényszék.

Németh Ignác szolgabíró a következő napon mintegy féloldalmi terjedelmű tényálladék leírásával elkészítette a feljelentést, amelyet a Szentlőrinci Királyi Járásbíróság a Pécsi Királyi Ügyészséghez továbbított.⁵⁰

A tényálladék szerint két fő behatolt „a meggyilkolt alvószobájába hol a magasabb egyén a meggyilkolt ágyához lépett, azon suttogó hangon kiejtette szóval »meg kell halnod ma« még az alacsony szűrös, unoka húga ágyához ment és azt fenyegetőzés mellett hallgatásra intette. Az özvegy tiszteletes asszonyt a magas kezével megfojtotta. Később a két rablógyilkos elővén a meggyilkolt feje vánkosa alól a kulcsokat, azokkal mindent felnyitottak és amit, papírt vagy pénzt találtak, magukkal vitték. De elvittek egy bőr női cekkert is, melyben Sz. Katalin szerint egy levélboríték is volt, melyben Kisfaludy István ügyvéd aláírásával, néhány szóval egy küldemény átvétele igazolatik. Ezen borítékban volt tudtával két 1 forintos bankjegy.”

Lobmayer István királyi ügyész február 15-én indítványozta a Pécsi Királyi Törvényszék fenyítő osztályánál a vizsgálóbíró haladéktalan kiküldését. Két nap múlva a törvényszék végzésében – a nyomozás és a szükséges vizsgálat helyszínén történő elvégzésével – különös meghatalmazással a tettesek rögtöni befogására, a korábban számtalan súlyos bűntény elkövetőjét felderítő, rendkívül komoly tapasztalatokkal rendelkező Pilch Antal törvényszéki bíró bízta meg a vizsgálóbírói teendők ellátásával.

A rablógyilkossághoz szorosan kapcsolódott egy szőlőhegyi pincebetörés-sorozat, amelynek nyomozásában is aktív szerepet vállaltak a pandúrok. A vizsgálóbíró által készített tényálladék szerint „Cinderi-Bogádon lakó özvegy K. Istvánnén elkövetett rablógyilkosság tettesei f. é. február 26-án befogtatván, ama vidék lakosai oly meggyőződésre jutottak, hogy a múlt télen az ózdi és szentmártoni hegyen előfordult pincebetörések is ugyanezen bűntársaság által követték el. Ezen hír folytán a megyei közbiztonsági közegek a nevezett tettesek rendes tartózkodási helyét Krausz mindszeri bérlő szérüs kertjét kutatás alá vevén, ill. egy szalmaboglyában a bűnjelekként XIII a-b-ig lefoglalt tárgyakat találták, melyek kárvallottak pincéjéből lettek ellopva.”

Rendőri jelentés⁵¹ alapján indult az eljárás azon kettős gyilkosság ügyében, amelyben a bíróság a tárgyi tényálladék bizonyítását is látta a rendőrbiztos intézkedésében. „A tárgyi tényálladék bizonyított a rendőri jelentés által, mely szerint a helyszínén megjelent biztos a becsukva volt szobaajtó zárát kifeszítettén, látta G. Ferencet az asztaltól négyujjnyi távolságban a gerendá-

⁵⁰ MNL.BaML 1873/V.211. számú irat, Pécsi Királyi Törvényszék.

⁵¹ MNL.BaML 1873/V.658. számú irat, Pécsi Királyi Törvényszék.

ra és P. József 9 éves fiút a ruhaállványra felakasztva lógni.” A vádlott szőlőjében két alkalommal is végeztek kutatást, amelyben szintén eredményes volt a rendőri közreműködés. „Egy feneketlen hordóban oly ingóságok találtak, melyek a jegyzőkönyv szerint az ott eszközölt első motozás alkalmával még ott nem voltak. Különösen pedig a meggyilkoltnak, munka előtt viselt órája és gyűrűje.”

Az élet és a testi épség elleni bűntények esetében kiemelkedő szerepet töltött be az orvosi közreműködés. Azon haláleseteknél, amelyeknél büntett gyanúja forgott fenn, bírói halottszemlélet kellett tartani, ami állt a holttest megszemléléséből és boncolásából. Kétségen kívül helyezendő volt a holttest azonossága. Ha az ismeretlen volt, leírását nyilvános lapokban közzé kellett tenni. A szemle a külső leírással kezdődött, ez után következett a holttest felnyitása. A látélet folytán szerkesztett véleménynek mindig a tekintetben kellett nyilatkoznia, mi volt a halál legközelebbi oka, és miből származott.⁵² A vizsgált ügyekben a halottszemlélet, illetve a boncolást rövid idő elteltével elvégezték, az orvosi véleményt elkészítették.

A K. Ferenc sérelmére elkövetett emberölés ügyében⁵³ 1869. október 28-án 15 és 16 óra között, a sérülést követően mintegy 12 óra elteltével, végezte el a boncolást dr. Mantlem Ödön, Pécs szabad királyi város főorvosa és dr. Mortány Antal alorvos. „Volt munkás hullája felett, ki állítólag e napon hajnalban fejbe veretett és rá nemsokára meghalt.” A november 2-án keltezett orvosi vélemény szerint „Ezen hulla boncolatából kiviláglík, hogy az egyén valószínűleg egy tompa eszközzel a fejre két ütést kapott, melyek a fejtakarókon keresztül, erőszakos behatások által a csontokat behorpasztották és eltörték. Továbbá ezen ütések rossz következményei törés és repedés alakban a koponya fenekéig terjedvén, részint agyvér torlódás és utána következő érszakadás folytán, részint az állomány és agyhártyákban agy rázat következtében agyhűdést okoztak.”

B. Simon ügyében Cs. Ivó boncolását az elkövetés utáni napon, Keresze Imre szolgabíró felszólítására végezte el a meggyilkolt lakásán dr. Trempacher Mátvás járásorvos és dr. Serly Sándor, Varga Aladár esküdt jelenlétében. Az azonnal elkészített orvosi vélemény szerint „A vizsgált egyén erőszakos halállal múlt ki. Az 1-es számú koponyasértés okvetlenül halálos”.

⁵² Az 1803. május 17-én kelt 11371 sz. helytartótanácsi intézkedés szerint a törvényhatóságoknak, ahol szükségesnek mutatkozik, kötelező az orvosi látélet beszerzése (emberölés, súlyos testi sértés). A hullaszemlére vonatkozóan részletes előírásokat tartalmaz a Helytartótanács által 22985. szám alatt 1864. május 18-án kiadott intézkedés.

⁵³ MNLBaML 1873/V.658. számú irat, Pécsi Királyi Törvényszék.

P. Anna ügyében a jegyzőkönyv szerint 1870. november 5-én, a szülés napján, Pécssett folyt le a boncolás Pilch Antal megyei esküdt és „több mások” jelenlétében. Előzmény: „*Brüsztle olasz plébános úr ezen gyermekhullát tekintetes Forray főbíró úrhoz ezen jelentéssel küldé be, miszerint ezen gyermek P. Anna által lett volna szülve, megölve és a szalmába elrejtve.*” Dr. Mendl Lajos megyei fogházi és járásorvos november 7-én keltezett véleménye szerint „*Az újszülött gyermek éretten és életképesen született [...] a gyermek élt és lélegzett [...] a halál, fulladás által okozott valószínűleg*”.

Bánffay Simon tiszti főügyész hivatalos megkeresése folytán az orvosi véleményt dr. Visy István megyei II. főorvos felülvizsgálta. Az 1871. szeptember 11-én kiadott felülvizsgálati jelentésében rögzítette „*Hogy ámbár elismerem miként a boncjegyzőkönyv elég gonddal és pontossággal szerkesztetett, mégis a halálnak a jelen esetbeli okának felderítésére elegendő adatokat nem szolgáltatott [...] a tüdőn, légcsőben és szíven oly körülményeket találunk feljegyezve, melyek a fulladás általi halált végképp kirekesztik. Miatán a boncolást végző orvos véleményéből, sem pedig megyei főorvos felülvizsgálati jelentéséből egész határozottan ki nem deríthető vajon a gyermek erőszakos halállal múlt-e ki, ennél fogva, az összes iratot véleményes nyilatkozat adás végett a Pesti Magyar Királyi Egyetem Orvosi Karához felküldeni határozott.*”⁵⁴ A december 21-én keltezett levélre a pesti egyetem 1872. február 29-én válaszolt. Az orvoskari felülvéleményezések tárgyában tartott tizenegyedik rendes ülésen kialakított álláspont szerint az „*elhanyagolt ápolás folytán az elegendő meleg hiányát kell az életerők kimerülése, s így a halál okának tekintenünk*”.

A Sárga könyv rendelkezései szerint: „*Ha gyilkosság vagy emberölés büntetettének gyanúja forog fenn, a hulla az eltemetés előtt szemlélendő meg, és ha idegen kéz által eszközölt erőszakos halál gyanúja a szemle által sem hárítható el, a hulla felboncolandó. Ha pedig az eltemetés után merülne fel az erőszakos kimúlás gyanúja s a tényálladék tisztába hozatala még remélhető, a hulla ismét kiadatandó. A hullaszemlénél a bírón, jegyzőkönyvvezetőn és az orvosokon, illetőleg vegyészeken fölül még két bírósági tanúnak jelenléte is szükséges. A hulla felboncolása nem bízható azon orvosokra, a kik az elhunytat az elhalálozást közvetlenül megelőző betegségekben gyógykezelték; mindazonáltal meghívhatnak a boncoláshoz a végre, hogy a kórfolyamra nézve felvilágosításokat adjanak. Az orvosi véleménynek a halál okát illetőleg*

---

⁵⁴ Véleményes nyilatkozatadás végett a Pesti Magyar Királyi Egyetem Orvosi Karához fordulni a törvényszékeknek volt hatáskörük.

határozott nyilatkozatot kell tartalmaznia arra nézve: vajon a tudomány szerint bizonyossággal vagy legalább valószínűséggel feltételezhető-e az, hogy a halál a hullán észlelt sértések következménye volt-e?”⁵⁵

Az A. Lőrinc ügyében a boncolási jegyzőkönyv szerint „*Horvát Mór szolgabíró úr által f. é. augusztus hó 12-én felszólítottunk, hogy állítólag A. Lőrinc jakabfalui lakos által S. József ottani lakos agyonütött hulláját boncolnók és halála felett szakértői véleményt adnánk [...] Mely felszólításra a vizsgálat augusztus hó 13-án reggeli 8 és 1/2 óraker tekintetes Horvát Mór szolgabíró úr és a jakabfalui előljáróság jelenlétében teljesített.*” A dr. Trempacher Mátyás járásorvos és dr. Serli Sándor által aláírt orvosi vélemény arról tanúskodik, hogy „*a vizsgált egyén erőszakos halállal múlt ki [...] a sértések valami kemény, tompa, szegletes és súlyos testtel, nagy erővel okozottak [...] a halál oka [...] csontbehorpadások által okozott nyomás, részint az ennek következtében létrejött vérömleny és agyrázkódásban keresendő. Melyeket pontos vizsgálat érvet megfontolás után orvosi tudomány elveivel és meggyőződésünkkel megegyezőnek lenni nevünk aláírásával bizonyítjuk.*”

1873. február 13-án az elhunyt K. Istvánné cinderibogádi házában Pupits György járásorvos, a szolgabíró és a községi előljárók jelenlétében elvégezte a boncolást, amelynek során egyértelmű megállapítást nyert, hogy a 69 éves, sovány testalkatú áldozatot kézzel fojtották meg. Az orvosi véleményben rögzítették, hogy „*Miután a gyilkos az ágyhoz ért, azon ijedve szerencsétlen öregasszonyt torkánál megragadta, a gégét annyira összenyomta, hogy a lélegzetet elzárta és addig tartotta még csak észre nem vette, hogy már nem mozog. Amint a gyilkos, torkát kieresztette, akkorra már az asszony meg volt halva. Ezzel bizonyítom.*”

A bírói szemle⁵⁶ nyomokat hagyó büntetteknél főfontosságú tevékenység volt, ami irányulhatott a bűncselekmény tárgyára, helyiségeire, eszközeire. Különös felkészültséget igénylő esetekben szakértő közreműködésével kellett végrehajtani. Előbbiek az egyszerű, utóbbiak a minősített szemlét jelentették. Követelmény a mielőbbi lefolytatása, megkezdéséig pedig a változatlan állapot fenntartásáról, ha az nagyobb kár nélkül megvalósítható volt, kötelességszerűen a helybeli előljárók, csendbiztosok gondoskodtak. A vádlott jelenlétére akkor intézkedtek, ha tőle releváns adatok közlése, illetve tárgyak elismerése volt várható.

---

⁵⁵ 65–66. §

⁵⁶ Pauler Tivadar (1873): i. m. 361–363. o.; Szlemenics Pál: i. m. 211. o.; Sárga könyv 54–57. §

Cinderibogádon Pilch vizsgálóbíró 1873. február 20-án nyolcfős bizottság (végrendeleti végrehajtó, községi bíró, két községi esküdt, két községi lakos és egy mesterember) élén helyszíni szemlét tartott, amelynek során nyomozási kísérletet is lefolytatott, és egyéb intézkedésekről is döntött. A csaknem hatoldalal jegyzőkönyvhöz helyszínrajzot mellékel. A *Ceruzával készített rajz a házról, ahol a gyilkosság történt* megnevezésű tervvázlat jelöli az utcát, az udvart, az épület helyiségeit, az áldozatok alvóhelyét és az elkövetők mozgási útvonalát. Az észlelt állapot rögzítése mellett néhány alkalommal következtetések kifejtésére is sor került.

A behatolás megkísérlése, illetve a behatolás végrehajtásának helye megállapítható volt, egyúttal jelentős adatokat tárt fel a tetteseknek a helyszínnel való ismeretségére vonatkozóan.

A nyitott folyosóról megközelíthető, erős vaskapcsokkal zárt ajtón, amely a középső szobába vezetett, meg sem kísérelték a bejutást, a padlás irányából történő bemászás pedig kudarcot vallott. *„A nyitott folyosón egy ócska lécsajtorját találtunk, melynek rendes helye a kis fészerben szokott lenni, s mely felett a padlásdeszkák le voltak pecsételve, mert helyükből kimozdítva találtak. Megtekintve a nyílásból a padlást, azt találtuk, hogy itt nincs is padlás, hanem csak tetőhosszabbítás, melyen által a padlásra vagy a szobába jutni lehetetlenség, de itt a nyomok is megszűntek.”* A kamra udvarra néző alakját rámostul kiemelték, és a falhoz támasztották. *„A fal vályogból lévén a kiemelés könnyű szerrel, de mégis feltűnő ügyességgel történt.”* A kamrát és a középső szobát elválasztó falban úgynevezett kályhalyukat alakítottak ki, amelyben egy sérült cserépkályha állt. A nagyszobába átmenő bizottság előtt *„nyomban az a kérdés támadván, vajon a kályhalyukon bebújhattak-e a tettesek? Az összes jelenlevők azt nyilatkozták, hogy az lehetetlenség. Ezen nyilatkozat után Kolmár József kovácmester középtermetű erős egyén vállalkozván az átbújás megkísérlésére, levevén felső ruháját, ing és mellényben, nagy erőfeszítés után valóban átbújta a kályhalyukon és beért a szobába a nélkül, hogy a kályhán sérülést okozott volna. Eszerint a lyukon bejutás valószínűtlen vállalatnak mutatkozik ugyan, nem természeti lehetetlenség.”* Az épület helyiségeinek, az ott lévő tárgyaknak az állapotát részletes leírásban rögzítették. Az elhunyt áldozat ruházatával kapcsolatban kemény vizsgálóbírói intézkedés történt a szemlén. *„Feltűnő lévén továbbá, hogy a meggyilkolt az eset alkalmával talált ing, kendő és ágyi lepedője, dacára annak, hogy a nyomozó körjegyző úr által lepecsételtetett, mégis a meghaltak koporsójába téteget és vele eltemetett. Ezen ruhanemű szennyes volta a tett elkövetésére nézve felvilágosítással szolgálhatván, nyomban azoknak a sír és ko-*

porsóból leendő kivétele elrendeltetett és foganatosított. Megjegyzendő, hogy a ruhaneműkön folt, korom, piszok nem találtatott, szóval jelvény nem mutatkozott.”

V. Borbála bozsoki lakos a járásbírósnál folyó vizsgálat során tagadta, a végtárgyalás alkalmával azonban beismerte, hogy az 1875. május elsején 23 órakor szült gyermekét meggyilkolta.⁵⁷ „Kezével megfojtotta, annak hulláját 2 napig az ágyban elrejtve tartotta és az eltakarításra alkalmasnak tartott időben, midőn a házbéliek nem voltak otthon, május 3-án reggel 2-3 óra távolságra eső szőlőben elásta.” Vallomása szerint a gyermek, álló állapotban a köldökcsinórtól szabadultan a földre esett, anyyira megütötte magát, hogy midőn felvette, csak keveset élt. „Ezen állítása egészen valótnak, az orvosi boncjegyzőkönyv ellenkezőjét igazolja, a hulla fején külséértésnek nyoma nem, hanem a nyakán kék vörös foltok látszóttak, melyet a gége ujjával alkalmazott erőszakos nyomás következményei okozták. Hozzájárulván még a tüdő vízpróba, a szándékos gyermekgyilkosságot tüntették fel, melynek tárgyi tényálladéka a hivatkozott boncjegyzőkönyvön kívül a hulla megtalálásával is, az alanyi pedig az önbeismeréssel igazolva.”

A Pécsi Királyi Ügyészség által gyermeköléssel vádolt H. Rózsa⁵⁸ cserdi lakos szintén a vizsgálat során tárta fel azt a helyet, ahol a gyermeke holttestét eltemette. *„Kéthetes gyermekét avégett ásta el, hogy életétől megfosztassék és gyermekhulla ott, ahol vádlott mutatta, feltalálva, ahol elásta.”*

A kihallgatások, illetve ezek nyomán létrejött vallomások⁵⁹, különösen az önvallomások (szabadvallomások), szintén fontos szerepet töltek be a büntetőeljárások során. A közbiztonsági közegek által végrehajtott kikérdezések tartalmát vagy jelentéseket, jegyzőkönyvekbe foglalták, és/vagy a foganatosítókat arra vonatkozóan kihallgatták. A bizonyítás fő eszközének tartott önvallomásnak a büntett teljes vagy részleges elismerését tekintették. A kihallgatottaknak feltett kérdések általánosak és különösek. Az első kérdés tulajdonképpen egy kérdéscsokrot jelentett. Tanúk esetében a személyes adatokra vonatkozott, amelyek alapján a tanú azonosítása bármikor végrehajtható volt, továbbá törekedett tisztázni az elfogultság létét vagy nem létét. Vád-

⁵⁷ MNLBaML 1875/V.451. számú irat, Pécsi Királyi Törvényszék. Az akta csak ítéletet tartalmaz, annak indokolásában került sor az idézettek kifejtésére.

⁵⁸ MNLBaML 1875/V.614. számú irat, Pécsi Királyi Törvényszék. A szintén csak ítéletekből álló ügyirat egyértelműen utal arra, hogy a gyermekét megölő H. Rózsa a vizsgálat során együttműködött, és a bírói szemle idején megmutatta azt a helyet, ahol az áldozatot elásta.

⁵⁹ Csoportosításukra lásd Pauler Tivadar (1873): i. m. 431–432. o.; Szlemenics Pál: i. m. 220., 225. o.

lottak tekintetében szintén a személyes adatokra irányult.⁶⁰ A különös kérdések a bűncselekményre vonatkoztak. Az érintett ügyekben a kihallgatásokról felvett jegyzőkönyvek bemutatják a célirányos kérdésfelvetéseket, nemkülönben a gyorsaságot és a körültekintő alaposágot.

A város törvényseke által kiküldött vizsgálóbíró előtt 1869. október 30-án tett szabadvallomásában⁶¹ *K. József* az „általánosakra” a következőket adta elő: „35 éves, római katolikus, pécsi születésű és illetékességű lakos, földműves, nő, 4 gyerek apja, háztulajdonos, írni-olvasni tudok, fogva-büntetve nem voltam.” A kihallgatásokat *Doraszik Pál* alügyész mint vizsgálóbíró vezette.

A K. Ferenc sérelmére elkövetett bűntény kapcsán a Pécs szabad királyi város főkapitányi hivatala által 1869. november 3-án foganatosított kihallgatása során, szabadvallomásában *Doraszik Pál* alügyész előtt *Sz. Józsefné* az „általánosakra” válaszul elmondta, hogy „nevem *Sz. Józsefné* született *B. Terézia*, 38 éves, özvegy, kávémérő vagyok a *Kigyó utcából*”. A kihallgató később kérdezett rá arra, hogy volt-e már fenyítve és van-e vagyona. A jegyzőkönyvet *Tobak Pál* rendőri írnok és néviro⁶² vette fel.

B. Simon nyolcoldalas vallomása tartalmazta a következőket is:

„Szabad vallomás. Fölvéve Magyarországon 1871. évi december hó 24-én B. Simon 39 éves, római katolikus, nő, 2 gyermek atyja, mohácsi születésű és lakos, ház, föld és szőlőtulajdonos a Hannover Király és Ferenc Károly sorszednél összesen 10 és ¼ évig szolgáltam, mint közlegény, büntetve nem,

60 „Mi a neve? Hová való születésű és lakos? Hány éves? Micsoda vallású – állapotú – s foglalkozású egyén ön? Fogva és büntetve volt-e már? Vallomásából haszon háru-e önre? Vallomásáért ígértetted-e valami önnök? Vádlottal ellenséges vagy rokoni viszonyban nem áll-e?” A figyelmeztetés és az első kérdés, azaz az általános kérdések a jegyzőkönyv előrenyomatott szövegeként jelentek meg. A központi ajánlás a kérdéseket szűkebben fogalmazta meg: „Neve, születési helye, kora, vallása, polgári állapota, foglalkozása, vádlotthoz viszonya, lakhelye?” A gyakorlat és a szakirodalom az előzőekben érintett bővebb kérdésfelvetést pártolta, abból kiindulva, hogy a személyt érintő kérdésekre adott válaszok alaposabban mutatják be a vallomástevőt. Az általános kérdések férfiak esetében, az 1867. szeptember 14-én kelt miniszteri rendeletnek megfelelően, kibővültek a hadkötelezettségi viszonyra vonatkozóan. A fogva tartásról és a bírósági elmarasztalásról az illetékes katonai parancsnokságot, az ítélet másolatának csatolásával, értesíteni kellett. Az 1821. szeptember 11-én kelt 23235. számú helytartótanácsi intézkedés, arról rendelkezett, hogy a vádlott életkorát anyakönyv vagy más hiteles adatok alapján szükséges kinyomozni, és a perben feltüntetni. Az 1822. április 23-án kelt 9797. számú helytartótanácsi intézkedés pedig arról, hogy a vádlott korát és egészségi állapotát, különösen fellebbviteli perben, hitelesen kimutassák, és azt, hogy a vádlott fogva volt vagy van, mióta és meddig.

61 MNLBaML 1869/V.2782. számú irat, Pécs város visszaállított törvényseke.

62 Az írni-olvasni nem tudó vallomástevők X-et tettek a néviro által odairt nevük mellé. A néviro általában a kihallgatást lefolytató, vagy a jegyzőkönyvvezető volt.

megdorgálva sem voltam soha, vizsgálat alatt nem álltam, írni-olvasni nem tudok.

– Tudja-e miért van ide állítva?

– Igenis tudom, azért, mert Cs. Ivó mohácsi lakost fejszével agyonütöttem.

– Mondja el őszintén és körülményesen, hogy hol, mikor, hogyan és minő okból ütötte ön agyon Cs. Ivót?” Részletes beismerő vallomását azzal zárta, hogy „Nem akartam agyonütni, de öntudatlan lettem. Nagyon megbántam és jóvátenni szeretném.”

A P. Anna négyoldalas szabadvallomásáról felvett jegyzőkönyvből:

„Felvéve Pécssett, 1870. november 30-án aluírt (Pilch Antal) megyei esküdt által.

1. Általánosokra? P. Anna özvegyült W. Jánosné születtem Hetényen, jelenleg birjáni lakos vagyok, 25 éves, római katolikus vallású vagyok, egy 4 éves gyermek anyja vagyok, e gyermek jelenleg sógoromnál a kozári W. Györgynél vagyon, zárva soha nem voltam, sem büntetve más módon.

2. Tudja-e, hogy miért áll itt? Azért, mert állítólag gyermekemet, melyet f. év november 5-én a reggeli első órában szültem, meggyilkoltam volna. De ez nem igaz, mert a gyermek nem élt midőn szültem. Hasmenésben szenvedtem midőn kimentem éjjelkor a konyhában megszülettem gyermekemet. Ez egy hangot nem adott és nem mozdult. Láttam, hogy halott, tehát betakartam keszkenőmbé és kivittem az udvarba, a szalmába. Másnap reggel bátyám észrevette változásomat és faggatására előhoztam a halott gyermeket. Ez a tény én egyebet nem mondhatok.

3. Tagadta-e bátyja előtt a gyermek születését? Igen, mert féltem tőle, igen csúnya volt irányomba.

4. Tehát nem sirt a gyermek? Nem.

5. Nem lélegzett? Nem.

6. Nem mozdult? Nem.

7. Nem tapasztotta be a gyermek száját? Nem. [...]

13. Azt mégis beismeri, hogy a gyermek teljesen kifejlődött volt? Igen. [...]

20. Nem erőlténitette el nagyon a szülés, nem volt magán kívül a szülés alkalmával? Nem erőtlenedtem el és magamon kívül sem voltam.”

A Pilch Antal megyei esküdt, néviró által 1870. december 7-én kihallgatott P. József tanú előadta, hogy „Folyó év november 5-én éjjel nővérem, kinek terhes létét ismertük, 3-kor kiment a szobából és midőn 4 órakor bejött, nőm észrevette rajta, hogy gyermekét megszülte. Nőm biztatására kérdőre vontam őt és hosszas tagadás és ellenkezés után egy órára rá midőn ijesztet-

tem, hogy a bíró által bekísértetem, előhozta a gyermeket. [...] Sem hangot, sem sírást vagy egyebet nem hallottunk és csak azt említhetem, hogy a gyermek midőn behozatott, még nem volt megmerevedve. Egyébként sem amellet, hogy élve vagy halva született volna, bizonyítékot nem tárhatok fel.”

„Tekintetes nemes Baranyamegye baranyavári járásba kebelezett Némethóly községében emberöléssel vádolt A. Lőrinc bűnügyében 1871. évi augusztus hó 14-én fölvétetett a következő szabadvallomás.

Nevem A. Lőrinc, 37 éves, római katolikus, nős, gyermektelen, szekszárdi születésű, jakabfalvi lakos vagyok, írni-olvasni tudok, vagyonom semmi sincsen.

Miért lett befogva és a bíróság elé állítva? Azért fogadtattam el és állítottam a bíróság elé, mert fogadó atyámat agyonütöttem.

Tehát, ha azért állítottam a bíróság elé, beszélje, hogyan történt az és miért vitte véghez ezen tettet? Én most szombaton, vagyis folyó augusztus hó 12-én reggel ámentem a heti vásárra Villányba, némi szükségesekeket bevásárolni. S midőn onnan visszajöttem fogadó apám a szobába volt, és is bementem és összeültünk az asztalhoz reggelizni. S mikor így együtt ültünk, nekem egyszer melegedni kezdett a fejem és azon gondolat jött agyamba, hogy agyon kell ütni fogadó apámat. Ily felkészüléssel anélkül, hogy egymással szóváltásba eredtünk volna, de egymást nem is sértettük, én, mint mondám egyszerre forrongásba jöttem, hirtelen felkeltem, a szobában volt nagyfejszét felfogtam, arval először nyakszirt ütöttem, melynek folytán összerogyott és aztán halántékba ütöttem mindaddig még meg nem halt. [...]

Talán mégis volt valami célja, hogy ezen tettet elkövette, talán hogy fogadó atyjának vagyona végett? Az elkövetett tettemre semmi cél nem vezetett, mert fogadó atyám is szegény zsellér volt és legföljebb 100 forintja (ház) vagy valamivel több van, ezért én nem tettem, hanem mint már mondám egyszerre forróság szállta meg fejemet.

Volt-e már fogva vagy büntetve? Még soha nem voltam.”

Az első intézkedést foganatosító Beck Miklós körjegyzőt 1870. augusztus 14-én hallgatta ki tanúként Bauer esküdt. Vallomását azzal zárta, hogy „Én azonnal a tekintetes szolgabíró úrhoz a hullának orvos rendőrileg leendő megvizsgálata és a gyilkosnak biztos őrizet mellett, a villányi börtönbe elkísértése végett távsürgönyöztettem, minek folytán a tettes még aznap biztos kíséret mellett némethólyi szolgabírószákhoz elkísértetett”.

A cinderibogádi rablógyilkosság bűnügyében elsőként intézkedő Kis Bíró József községi bírót 1873. február 22-én hallgatta Pécssett tanúként Pilch vizsgálóbíró. A tanú vallomásában megerősítette a nyomozati jegyzőkönyvben

leírtakat és válaszolt az elhunytal, annak a támadáskor viselt ruházatával, valamint a holttesttel kapcsolatban feltett kérdésekre.

Az elsőfokú ítélet indokolásában olvasható visszautalás az előnyomozás és a vizsgálat során felvett, majd a törvényszéken hitelesített önvallomásra.⁶³ „*M. János minden kényszer, minden reábeszélés, fenyegetés vagy bármí igérettétel nélkül büntetést részletesen bevallotta, Vaszar község előljárársága előtt. Bevallotta továbbá Vaszaron a vizsgáló bíró előtt, végre folyó év január 13-án tartott törvényszéki ülésben, egész higgadsággal, lelki nyugalommal, egész terjedelemben és részletesen, azon gondolat felébredésétől kezdve, »hogy atyját, ha házasságra lép megölni«, a véres tett befejezéséig, tüzetesen, pontosan és összevágó körülményesen bevallotta.*”

Az előnyomozást-vizsgálatot végrehajtottok foganatosították, továbbá elfogásokat, házkutatásokat, bűnjelkezeléseket és más intézkedéseket is. E tevékenységek némelyike jól tetten érhető azokban az aktákban, amelyek teljesekek, de rájuk történő utalások a kisebb terjedelmű iratcsomókban is vannak. Az iratok alapján következtetni lehet arra, hogy az előállításokat, elfogásokat alapos adatgyűjtés, majd tanúkihallgatások előzték meg. A jegyzőkönyvek az utóbbiakat egyértelművé teszik, az előzőeket erősítik.

A K. Ferenc sérelmére a város vigalmi negyedében elkövetett bűntény kapcsán szintén az 1869. november 3-án foganatosított kihallgatáson elhangzott „*Miért lett elfogva és mikor? Cselédem által elkövetett verekedés végett f. é. november 2-án.*” V. Józsefet, aki Sz. Józsefné utasítására a halálos kimenetelű verést végrehajtotta, már október 29-én, néhány tanú kikérdezése után kihallgatták. Szabadvallomásában előadta, hogy a kérdéses éjjelen Sz. Józsefné keltette fel azzal, hogy a ház előtt tartózkodókat verje meg. Amikor kiment az utcára, ott már csak egy fiatalember nézelődött, akit az udvarban felvett lécdarabbal ütött meg. A vizsgálat alaposságára utal, hogy több tanú kihallgatására került sor azért, mert felmerült a sértett munkahelyén, a főnöke által történt bántalmazása az ölés előtti időben. Ez nem igazolódott. A szomszédban tartózkodó kéjhölgyek tanúvallomásukban megerősítették, Sz. Józsefné mondta V. Józsefnek, hogy az utcán tartózkodókat üsse, ahogyan csak bírja.

E tanúk annyiban külön érdekességgel bírnak, amennyiben a védelem arra hivatkozott, hogy erkölcstelen személyek.⁶⁴ „*Az, hogy ütésre bíztattam a vádlottat 3 nyilvános kéjhölgy vallomásán alapszik, ami nem fogadható el.*

⁶³ MNLBaML 1875/V.451. számú irat, Pécsi Királyi Törvényszék.

⁶⁴ Tanúk csoportosítását lásd Pauler Tivadar (1873): i. m. 438. o.

1486. évi 14. tc. 5. §-a úgy 1613. 23. tc. 16. §-a nyíltan eltilta az erkölcssten személyt a tanúskodástól, amiből következik, hogy nekik hitelt nem szabad a bíróságnak adni.” A bíróság nem fogadta el a védői érvelést.

A tényállás szerint *F. József*⁶⁵ 1870. szeptember 4-én a szőlőben elrejtett puskáját magához véve Becefa körül bolyongott azért, hogy *D. Julist* megláthassa, és gyilkolási szándékát rajta véghezvihesse. „*Aznap este D. Julis elment a falu fölött fekvő mészárszékbe húsért. Amikor visszafelé jött a pincék-nél előugrott F. József és 15-20 lépésnyi távolságból hasba lőtte. Meghalt a lövés következtében. F. József elszaladt, néhány napig kóborolt, míg szeptember 6-án Pécsen a városi hajdúk által elfogott. [...] A lövés után elrejtőzött, majd atyjával találkozva, annak elmondta tettét és, hogy magát is ki akarja végezni.*”

A cinderibogádi rablógyilkosság ügyében Pilch vizsgálóbíró 1873. február 26-án több intézkedést foganatosított az elrabolt tárgyak felkutatására és biztosítására.

Beke Antal megyei pandúr káplárt bízta meg azzal, hogy *D. Péterrel* menjen Tengerinbe, és foglalja le az ott elrejtett pénzt. A falu bírója igazolta, hogy a meghozott 257 forint bankópénzt *D. Péter* nagybátyja fészereiben, a gyékény alatt találták fel, egy cekkerben. *D. Péter* elismerte, hogy a felkutatott összeg a rablógyilkosság során elvett pénzből rá eső jutalék.

A bizonyítvány egyik oldalára ceruzával rájegyezve „*tengerini D. Péter-nél van egy cekkerli és 200 forint, amit a gyilkoláskor elraboltak*”.

Ezután a vizsgálóbíró, *Beke Antal* káplár, *Szabadi József* molnármester, szabadi lakos és *Berenkó József* Mindszenti bíró jelenlétében *D. József* Mindszenti házához ment, ahol annak nejét felszólította a férje által neki adott pénz kiadására. Az asszony hosszas keresés és tettetett együgyűséggel az almáriumon fekvő ruhanemű között feltalált egy kendőbe kötve 190 forintot, mely pénzösszeg lefoglalásra került.

Ezt követően elmentek *I. János* házához, ahol annak atyja jelenlétében szorgosan átkutatták az istállóban a tettes által megjelölt helyet, de a pénz nem találták meg. Ezért *I. Jánost* az istállóba bevezették, akinek egyszerű kijelentésére a 340 forintot egy kis barna pénztárcában feltalálták és bírói kézhez vették.

A lefoglalt pénzen felül az egyéb nyomozati cselekmények során felkutatott értékek bírói letétbe vétele is megtörtént. Közéjük tartozott a 787 forint készpénz, valamint egy agyafazékban talált, zömmel ezüstérmékből álló

---

⁶⁵ MNLBaML 1872/V.7. számú irat, Pécsi Királyi Törvényszék.

248 forint 20 krajcár. A törvényszék az értékeket a Pécsi Magyar Királyi Adóhivatalnál letétbe helyezte és a keletkezett okmányokat az elő iratokhoz csatolni rendelte.⁶⁶

Z. Mihály⁶⁷ pécsi lakos 1874. július 30-án 12.30-kor egy nagy és élesre köszörült konyhakéssel felfegyverkezve dr. S. Károly lakására olyan elhatározott szándékkal ment, hogy őt bosszúból meggyilkolja. Z. Mihály a gyilkosság végrehajtási szándékával akkor hagyott fel, midőn S. Károly a kést megfogta és pénzt ígért, majd húsz forintot adott, amellyel azután eltávozott. Az elkövetés után, rövid idő elteltével, a városi rendőrök elfogták, az átvett húsz forintot hiánytalanul megtalálták és le is foglalták. Z. Mihályt azonnal letartóztatták, majd a vizsgálóbíró vizsgálati fogságba helyezte.

F. Maxim 1870. november 5-én M. Jánost egy vermelő kapával agyonütötte, holttestét a szántóföldre hurcolta, és ott tökkel és gazzal letakarta. Tetét csak akkor vallotta be, midőn gazdája hulláját meglátta.⁶⁸

Zárógondolatok

Kellően kitapintható, hogy a közbiztonsági feladatokat végrehajtó testületek, illetve személyek létszáma, felszerelése és eszközei erőteljesen függtek a rájuk fordítható anyagi javaktól. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a felelősségre vont elkövetőkkel a felmerült kiadásokat megfizették, de legalábbis törökedtek megfizettetni.

A Pécs-Baranyában folytatott eredményes bűnüldöző tevékenység, annak ellenére, hogy történtek súlyos bűncselekmények⁶⁹, a közállapotokra is kedvező hatást gyakorolt.

Jóllehet a kérdéses időszakban még épp csak fel-feltűnedezték a kriminalisztika csirái, a vizsgált ügyek aktái olyan szaktudásról⁷⁰ tesznek tanúbizonyságot, amellyel a nyomozásban tudományá válása után sem vallottak volna szégyent a rendőri és a vizsgálóbírói apparátus tagjai. A rendőri tevékenység-

⁶⁶ A bírói letétek kezelése tárgyában a magyar királyi igazságügy miniszternek 1872. január 2-án kelt 13295/1871. sz. alatt kiadott rendelete alapján a bírói letétek a királyi adóhivatalokban őrzendők.

⁶⁷ MNLBaML 1874/V.876. számú irat, Pécsi Királyi Törvényszék.

⁶⁸ MNLBaML 1872/V.319. számú irat, Pécsi Királyi Törvényszék.

⁶⁹ További például postakocsirablás, amelynek az elkövetőit felderítették, őket gyilkosság és rablási kísérlet miatt elítélték. MNLBaML 1873/V.398.

⁷⁰ Visszatalás B. Simon emberölésére és P. Anna gyermekölésére, továbbá megjegyezve, hogy a kihallgatások során nem egy vádlottnak, illetve tanúknak kellett több mint hatvan, jegyzőkönyvileg rögzített, a releváns körülményekre vonatkozó kérdésre válaszolnia.

get ellátó közbiztonsági tisztviselők és közbiztonsági közegek, az 1869 és 1872 közötti években született törvényi előírások bevezetésekor megmutatózó átmeneti nehézségek ellenére a feladataikat igyekeztek a legjobb tudásuk szerint végrehajtani.

Pécs szabad királyi városban 1870-ben kétszázhetvenhárom feljelentés érkezett a törvényszékhez. Befejeződött kétszázhat ügy. Fogva volt százhetvennégy személy. Emberölés miatt perbe fogtak tíz embert, közülük elítéltek öt férfit és két nőt. Egy és öt év közötti szabadságvesztésre négy, egy év alatti három embert. Emberölés vétkes vigyázatlanság miatt egy év alatti szabadságvesztésre ítélték két férfit.⁷¹

A cinderibogádi rablógyilkosságban a vizsgálóbíró erőtlenül foglalkoztatta az elhunyt életvitele, gazdagsága; a behatolás helye; az elvitt dolgok; az időjárási viszonyok; a környékbeli korábbi bűncselekmények; az adósok kiléte, tartozásuk nagysága; S. József szomszéd távolléte; a környéken ismert bűnelkövetők. Nyomozása irányának helyessége be is igazolódott.

Kassay az általános vizsgálatra vonatkozóan kifejtette, hogy megkezdéséhez büntény gyanúja szükséges. A vizsgálatot végzőnek meg kellett győződnie a büntény elkövetésének valóságáról, a bűnösről és a büntény körülményeiről. Ehhez kellett, hogy az elkövetett büntett helyén fennmaradt nyomokat vizsgálja meg; gyilkoságnál a test felbontása által magának kellő tudomást szerezzen; az elkövetés eszközeit őrizet alá tegye. Továbbá a sértett, a hozzátartozók, a szomszédok – mint a büntényről tudomással bíró egyének – vallomását vegye ki, a távoli jegyekről tudomással bírótak tanúként hallgassa ki, ha indokolt, tartson házkutatást. A különös vizsgálatnak helye volt beismerő önvallomás, tettenérés, hites tanúk vallomásai esetén, illetve alapján.⁷²

---

71 MNLBaML 1871/V.249.

72 Kassay Adolf: i. m. 87–88. o.

Fenyvesi Csaba

A kriminalisztika kontinentális és angolszász fogalma, tudományági kapcsolódásai

Egységesnek tűnik a szakirodalom abban, hogy a kriminalisztika lényegét tekintve elméleti és gyakorlati bűnügyi nyomozástan¹, azaz a bűnügyi tudományoknak az az ága, amely a bűncselekmények felderítésének (megelőzésének) és bizonyításának eszközeit és módszereit tárja fel, rendszerezi és alkalmazza normatív jogi kereteken belül. Alapvető funkciója a felderítés, illetve a minél több és minél hitelesebb bizonyíték megszerzése, a – végső soron bíróság általi – büntetőjogi felelősségre vonás megalapozása, biztosítása. (Mellékfunkciója az eredményes bűnmegelőzés is.) Sommásan tehát a kriminalisztika a hatékony és szakszerű bűnüldözés tudománya², amelynek nincs olyan részterülete, amely ne szolgálná a bűn elleni harcot, azaz a bűnelkövetők leleplezését és bíróság elé állítását akár a szülőhelyének számító európai kontinensen, akár azon túl.

Maga a kriminalisztika kifejezés is európai eredetű, ugyanis *Hans Gross*, a tudományág atyja használta először az 1893-as alapművében³, amit az angol nyelvű kiadásban „*criminal investigation*”⁴ címszóra fordítottak és használtak is egészen az 1950–1960-as évekig⁵, illetve használnak még napjainkban is, ám már változott tartalommal. (Apró jel ez is arra a tényre, hogy a kontinentális és angolszász jogrendszerek különbsége a – főként természet-tudományra alapozódó – kriminalisztika esetében is létezett és némileg létezik napjainkban is.)

Az angolszász világban (Nagy-Britannia, Egyesült Államok, Kanada, Ausztrália stb.) a kriminalisztika mint tudományos fogalom a tudományág egészére vonatkozóan nem terjedt el, illetve nem az európai jelentésében értelmezendő.⁶

A kezdeti *criminal investigation* (illetve *crime investigation*, alkalmanként *crime detection*) után a *scientific investigation*⁷ és *police science*⁸ megjelenésén keresztül (mintegy átmenetként már megjelenik a „tudományos” kifejezés, előkészítve a talajt a *forensic*nek), főleg az 1960-as évektől kezdve⁹ használt terminológia a *forensic science*¹⁰ (illetve többes számú alakja, a

*forensic sciences*¹¹, mintegy utalva a sokirányúságára), a bűnügyi tudomány (vagy törvénytudomány, netán igazságügyi tudomány), amelynek – álláspontunk szerint – nem kell keresni a magyar fordítását, hiszen a forenzikus jelzővel megoldható és nemzetközileg is elfogadhatóvá válik.¹² Vagyis úgy véljük, hogy a forenzikus tudomány elnevezés mint angolszász terminológia magyar kifejezése, egyszerűen „magyarosított” (jelzős) alakja kellő kifejező erővel bír, és egyre inkább elfogadott.¹³

Nézetünk szerint egyébként az amerikai eredetű angolszász felfogás forenzikus tudománya (*forensic science*)¹⁴ napjainkban már valójában a kontinentális krimináltechnika tartalmát mutatja fel¹⁵, míg a krimináltaktika elemeit javarészt a kriminálpszichológia (*criminal psychology* vagy *forensic psychology*) és a criminal investigation körében találjuk meg. Vagyis az angolszász szakirodalom a bűncselekmények tudományos vizsgálatán (*forensic/scientific investigation*) vagy nyomozásán (*detection*)¹⁶ a természettudományos módszerek alkalmazását érti.¹⁷ A kriminalisztika mint terminus technicus (*criminalistics*) kifejezés mögött a forenzikus tudományok (*forensic sciences*) csak egyik ága (*branch of forensic science*) húzódik meg a hagyományos felfogás szerint, ami specifikusan a fizikai bizonyítékok, legfőképpen a helyszíni szemlén (*crime scene investigation, reconstruction*) találtak tudományos összegyűjtésével és vizsgálatával foglalkozik egy konkrét bűncselekmény kapcsán.

Tendenciájában azonban az utóbbi évtizedekben bizonyosfajta közeledés és kölcsönös egymásra hatás, tartalmi egységesülés, konvergencia (ha nem is azonos kifejezésformákkal) figyelhető meg a kétféle felfogás, az európai és az angolszász között.¹⁸ Az 1960-as évektől kezdődően, közelítve a kontinentális megjelöléshez, egyre több kötet jelent és jelenik meg kriminalisztika (*Criminalistics*) címszó alatt. Ennek egyik példája az Egyesült Államokban 2001-ben megjelenő *Lab Manual* kötet. Alcímében (*An introduction to forensic science*) a forenzikus tudományra utal, ugyanakkor a főcím már *Criminalistics*¹⁹. Tartalmában részletesen elemzi a tárgyi bizonyítékok vizsgálatának természettudományos ismeretekre épülő aprólékos módszertanát. Hasonló felfogás olvasható több szerző esetében is, példaként említjük meg *Charles O'Hara* esetét. Két alapművében foglalkozik a (krimináltechnika jellegű) *criminalisticsszel* és a (krimináltaktika jellegű) *criminal investigation*nel is.²⁰ A 2000-es években egyre többször találkozhatunk (ismételten), főként az amerikai összefoglaló műveknél a *criminal investigation*²¹, a bűnügyi nyomozás kifejezéssel, ami szintén a kontinentális fogalomhasználathoz közelít. Tartalmában ez napjainkban a kontinentális krimináltaktikát és krimi-

nálmetodikát foglalja leginkább magában. Konkrétan a helyszíni szemle (*crime scene*); felismerésre bemutatás (*lineup, one on one confrontation* – Egyesült Államok; *identity parade* – Anglia) a gyanúsított (interrogation – Amerika; *questioning* – Anglia) és tanúkihallgatások (*interview*) fogásait, az informátoroktól és egyéb forrásokból [például nyilvántartásokból (*records*), megfigyelésekből (*surveillance*), informátorokból-elemzésekéből (*latent investigation*)²⁷] táplálkozó adatgyűjtéseket, a nyomozás tervezését, szervezését (logisztikáját, „menedzselését”²⁸), a kutatás-motozás-lefoglalás módozatait (*search, body-search, seizure*), az őrizet és letartóztatás taktikáját (*arrest, detention, pre-charge detention, preliminary detention*), a bizonyítási jog értelmezését (*rules of evidence*), valamint az egyes bűncselekmények (bűncselekménycsoportok)²⁴ nyomozásánál alkalmazandó taktikai ajánlásokat. Így összességében, áttekintve a tartalmi részeket, megállapíthatjuk, hogy mindkét felfogás alapvetően ugyanazon területekre osztja fel, rendszerezi az általunk (és a kontinensen) kriminalisztikaként megnevezett tudományterületet. Vagyis a krimináltechnikára, ami a forenzikus rész, és a főleg társadalomtudományi ismeretekre épülő krimináltaktikára, ami a *criminal investigation* és *criminal psychology* körébe ágyazott az angolszász szakirodalomban. A *criminal investigation* körében találjuk meg az egyes bűncselekményekre fókuszáló kriminálmetodikát is.

Hozzáteesszük mindehhez, hogy a kontinentális országok közül Franciaországban (Belgiumban²⁵, Olaszországban²⁶) a bűnüldözés egyes területeinek műveléséhez a kriminalisztikán (*la criminalistique*)²⁷ kívül a *police scientifique*²⁸ (tudományos rendőrség)²⁹, igazságügyi rendőrtudomány (*police judiciaire*)³⁰ vagy *Locard* nyomán *Manuel de technique policiere* (rendőrségi technika)³¹ elnevezésű ismeretanyagot kapcsolták, ám ezzel párhuzamosan napjainkra megjelent a kriminalisztika megjelölés is.³² A 2001-ben kiadott párizsi egyetemi könyv már *Manuel de criminalistique moderne* (A modern kriminalisztika kézikönyve) főcímmel és *La science et la recherche de la preuve* (A bizonyítékok és kutatásának tudománya)³³ alcímmel jelent meg.³⁴

A német nyelvterületeken³⁵ és attól keletre Európában szinte mindenhol³⁶ a kriminalisztika elnevezés³⁷ volt, és jelenleg is ez a honos, elfogadott.³⁸

Ugyanakkor a kontinentális felfogásnál is észlelhetünk változásokat, konkrétan a forenzikusság irányába ható jelenségeket, fogalmi átvételeket³⁹ és alkalmazásokat. Az angolszász rendszerben alkalmazott részterületek művelése és fogalomkészlete beszívárog. Példaként említjük a közeledésre, a két rendszer közötti konvergenciára, hogy a kontinentális felfogásban is egyre nagyobb szerepet kap a bizonyítékok interpretálása (*show up* modell)⁴⁰.

Az is észlelhető mindkét felfogásnál, hogy az alaptudomány-területek és (klasszikus) meritőbázisok a biológia, kémia, fizika, antropológia, patológia, szerológia, toxikológia (*forensic biology, chemistry, physics, anthropology, pathology, serology, toxicology*), szorosan kapcsolódva hozzájuk az alkalmazott ballisztika és fényképezés (*visual record photographs*) technika. Ám csatlakozott hozzájuk az elmúlt évtizedekben újdonságként a molekuláris genetika (*molecular genetics*) a számítástechnika (*computer forensic technology, cyber forensics, digital forensics, digital investigation, web-analysis*), benne például az emberi hang és a hanghordozók komputerizált vizsgálata (*computer-voiceanalysis*), a számítógépirás és számítógép nyomtatójának azonosítása (*printer-identification*), az archeológia (*forensic archeology*), a bűnügyi fogászat (*forensic dentistry*) a modern „rovartan” (*forensic entomology*)⁴¹, a modern⁴² bűnügyi földtan (*forensic geology*)⁴³, a DNS-típezés (*DNA analysis*), bűnügyi növény- és állattan (*forensic botany and zoology*).

Speciális technikai metódusként pedig a bizonyítékelemzés (*crime analysis*) a bűnözési térkép (*crime mapping*) és profil (*geographic profiling*)⁴⁴ segítségével, a matematikai alapú Bayes-tétel (*Bayes' Theorem*) alkalmazása az azonosítási vizsgálatok körében, az íratvizsgálatok tana (*hand- and machine-written documents*), képelemzések (*images analysis*), bõrrajzolatok töréseinek, széleinek (*rideology-edgeology*) azonosítási vizsgálata.

Taktikaiként pedig a bűnügyi ügyintézés-irányítás (*management*) és logisztika (*logistics*), a sértettgondozás (*forensic nursing*), a biztonsági menedzsment (*security management*) ismeretek és a személyiségprofil-készítés (*profile-analysis*).

Az egyes bűncselekmények metodikában új (néhány évtizedes vagy annál is fiatalabb) területeknek minősülnek például a tervezési-építési balesetek (*engineering failure*), a tüzesetek (*fire science*) és robbantások (*bombs, explosives and residues*) nyomozása.

Mintegy a fogalmi kérdés sommázataként mondhatjuk el, hogy fogalmi eltérések vannak ugyan a bűnüldözés-tudomány kontinentális és angolszász felfogása között, a tárgyai és céljai azonban ugyanazok, a tartalmuk pedig szinkronban van egymással. Tendenciaként állapíthatjuk meg, hogy a felfogások közötti merev határok fokozatos leomlásának lehetünk tanúi, napjainkat már a kölcsönös egymásra hatás jellemzi.

A kriminalisztika tudományági kapcsolódásai

A kriminalisztika mint tapasztalati ténytudomány széles körű kapcsolatrendszerral bír.⁴⁵ Osztályozásunk szerint három fő csoportot különböztethetünk meg.

Első – legszorosabb – kapcsolati csoportba tartoznak az elsődlegesen a bűnözéssel, bűncselekményekkel, bűnelkövetőkkel foglalkozó bűnügyi tudományok, köztük a

- a) büntetőjog (normatív);
- b) büntetőeljárás-jog (normatív);
- c) kriminológia (ténytudományként);
- d) viktimológia (egyre inkább önállósodva, szintén ténytudományként);
- e) büntetés-végrehajtási jog (pönológia) (normatív);
- f) kriminálpszichológia (a pszichológia speciális ágaként);
- g) igazságügyi orvostan (az antropológiát is beleértve).

Ahogy már a kriminalisztika fogalmánál megjelöltük, a büntetőjog tényműködése csak szabályozott jogi keretek között tartható fenn jogállami körülmények között. Az egyik keretet – a módszertani alkalmazást lehetővé tevő büntetőeljárás-jog mellett – a tárgyát meghatározó büntető anyagi jog nyújtja. Az a jogi diszciplína, amely olyan lényegi kérdésekkel foglalkozik, mint hogy melyek a büntethetőség feltételei, mikor és hogyan érvényesül a megfelelő (általá rögzített, kimondott, előre közölt) büntetőjogi szankció. A büntetőjog megmutatja azokat az absztraktn megfogalmazott törvényi tényállási elemeket, amelyeknek relevanciájuk van⁴⁶ és amelyek útmutatók („fénycsókák”) a kriminalisták számára is adatkutatásuk, felderítésük során.⁴⁷

A büntetőügyekben való felelősségre vonás, a büntető anyagi jog alkalmazása a büntetőeljárás-jog keretén belül nem képzelhető el tényalapok, ténytudás nélkül. Ehhez pedig elengedhetetlen eszköz a kriminalisztikai fegyvertár bevetése. Ahogy a büntetőjog eljárásjog nélkül, kés nyele penge nélkül, illetve fordítva, az eljárásjog anyagi büntetőjog nélkül egy penge, aminek nincsen nyele⁴⁸, úgy mondhatjuk – ennek mintájára –, hogy a büntetőeljárás-jog is csak nyél kriminalisztikai penge nélkül, mint ahogy a kriminalisztika is csak penge büntetőeljárás-jogi nyél nélkül. Súlyal bíró kriminális esetekben pontos, valóságú tényfelderítés nélkül nem várhatunk sikeres, torzításmentes büntetőeljárást, ítélezést sem.

Kiemeljük még, hogy sajátos módon éppen a kriminalisztika jelenti számos esetben a tartalmi oldalt (a nyomozási cselekmények, bizonyítékszerzési és vizsgálati módszerek, kényszerintézkedések elvégzését), míg a büntető-

eljárási szabályok tulajdonképpen csak a formai keretet adják. Önmagában az eljárásjogi szabályok betartása egyáltalán nem vezet el a bűntügyek felderítéséhez, miközben azonban helyes jogállami szemlélet mellett – a tévútra vezetés veszélye miatt sem – a jogellenesen beszerzett bizonyítékok sem használhatók fel eredményesen, tisztességesen. Minderre tekintettel tehát joggal mondható az is, hogy a kriminalisztikának legalább olyan szoros a kapcsolata a büntetőeljárás-joggal, mint amilyen a büntetőjog és a kriminológia között van.

Mínt hogy általában a kontinentális büntetőeljárás-jogi kódexek, köztük a magyar is, magukban foglalják a nyomozás alapvető jogi szabályozását, így kimondható az is, hogy a büntetőeljárás-jog nyomatékos hatással van a kriminalisztikára. Ezért is állítható, hogy magának a kriminalisztikának is jogi jellege van, hiszen:

- a büntetőeljárás-jogi kódex tartalmazza a legfontosabb nyomozási cselekmények – s ezen belül az eljárási kényszerintézkedések és bizonyítékbeszerzés – keretszabályait;
- a nyomozási cselekmények foganatosítása során figyelembe kell venni, illetve érvényesíteni kell a büntetőeljárás-jog alapelveinek túlnyomó részét (hivatalbóliság, ártatlanság vételeme, védelem elve stb.);
- a nyomozási cselekmények elvégzésénél igen nagy jelentősége van annak, hogy azok lefolytatását és eredményeit eljárásjogilag is rögzítsék (jegyzőkönyvezés, hatósági tanúk stb.), és más garanciális szabályokat is betartsanak (panaszról kiiktatás, védő kirendelése stb.).

A büntetőeljárás-jogi norma kötelező jogi rendelkezései tehát megadják általában a bírósági szakaszt előkészítő (nyomozási) cselekmények törvényességi kereteit, a krimináltechnikai, krimináltaktikai és -metodikai ajánlások (és nem normák) csak e törvényességi kereteket töltik és tölthetik ki célszerűségi és szakszerűségi szempontokkal, tudni- és tennivalókkal.

A jogtörténeti kutatások adataiból – úgy véljük – jogosan lehet szólni arról is, hogy maga a kriminalisztika is igen jelentős hatással volt és van a büntetőeljárás-jogra, s azon belül a bizonyítási jogra is (*Rules of Evidence*)⁹⁹. Így példának okáért egyértelműen kriminalisztikai elméleti kutatások és gyakorlati eredmények vezettek oda, hogy az eljárási törvénykönyvekbe is bekerültek a kriminalisztikában kimunkált olyan intézmények, mint a bizonyítási kísérlet, a felismerésre bemutatás vagy a helyszíni kihallgatás, általunk preferált terminológiával élve, a helyszínelés. Korábban ezeket a nyomozási

és bizonyítási cselekményeket a szemlére vonatkozó szabályok hasonló értelmezésével, alkalmazásával lehetett többé-kevésbé elvégezni.

Végül a többször említett előkészítő eljárás (nyomozás) kapcsán emelünk ki még egy általunk is észlelt tendenciát, amely napjainkban érzékelhető, és amelyet már *Finszter Géza* is megfogalmazott, nevezetesen, hogy: „*a kriminalisztika eredete a nyomozástanban keresendő, de újabban komoly törekvések vannak arra is, hogy ajánlásainak hatókörét kiterjessze a vádemelésre és a bírósági tárgyalásra is*”. Utóbbi a tárgyaláson felvett bizonyításhoz kínál módszertant.⁵⁰

A kriminológiának – *Korinek László* megfogalmazása szerint⁵¹ – nincs egységesen vallott, „uralkodó” fogalommeghatározása, ám elmondható róla, hogy a bűnözéssel (az összes bűncselekménnyel általában) mint társadalmi jelenséggel foglalkozik, annak okait is kutatja, és célja között szerepel a bűnmegelőzés is. Máris látható, hogy van egy közös platform a kriminalisztikával, amely szintén törekszik az egyedi bűncselekmény szintjén és révén megelőzni hasonló jogsértéseket. Azzal, hogy a kriminológia a bűnözői magatartás vizsgálatán keresztül a tipikus elkövetési formákra, helyekre, időkre, nemekre, személyekre ad útmutatást interdiszciplináris módon, útmutatót ad a kriminalisztikának is a különböző bűncselekményekre jellemző elkövetési módok felismerésében, definiálásában, végső soron a detektálásban, a tényállások minél pontosabb felderítésében. A bűnelkövetői-bűnözői magatartás általános és egyes esetbeli okainak kriminológia által való feltárása is segítheti a bűnmegelőzést. Ezek az adatok is hasznosak lehetnek a bűnüldöző munka szempontjából, például abban az esetben, ha egyes bűncselekmények felderítésekor az elkövető körülményei és indítékai fontosnak mutatkoznak.

A kapcsolat nem egyoldalú, a kriminológia is tapasztalatokat, információkat kaphat a céljai eléréséhez az egyedi bűnügyek felderítéséből, az ott megszerzett pontos – sokszor az előzőekben vagy kriminológiai módszertannal fel nem tárható – nyílt és/vagy titkos módon beszerzett adatokból.

A még nem önálló kriminológiához tartozó viktimológiát azért emeljük ki külön alponthban, mivel:

- egyrészt a sértett és a sértetté váláshoz vezető folyamat szakszerű vizsgálata, folyamat feltárása, csoport jellemzői érdemi adatokat nyújthatnak a kriminalisztikai bűnmegelőzés, alkalmanként a felderítés számára is. Gondoljunk csak a perszeverantikus elkövetői gondolkodásra és tettekre, a „perseverantia victima”, a makacs, állhatatos ragaszkodás a sértetthez, an-

- nak neméhez, korához útmutató lehet a sorozatban fellépő tettes felkutatásához is;
- másrészt pedig hangsúlyosnak tartjuk kiemelni az úgynevezett másodlagos viktimizáció elkerülésének célját a kriminalisztikai eszköztár alkalmazása során.

A többi bűnügyi területhez képest szerény mértékű a kriminalisztika és a büntetés-végrehajtási jog, illetve a pönológia (büntetés-tan) kapcsolata.⁵² Igazán érdemi közös mezszyét a személyi szabadságot súlyosan korlátozó kényszerintézkedések – köztük kiemelten a letartóztatás (*preliminary detention*) – és az esetlegesen alkalmazandó titkos adatgyűjtő tevékenységek taktikájában látunk, hiszen azok végrehajtása a büntetés végrehajtási intézeten belül is történhet. Továbbá észlelünk kapcsolódási pontot a mindkét ág céljai között megjelenő bűnmegelőzés körében is.

Ahogy a tanulmányunk elején már utaltunk rá, a kriminálpszichológia mindkét felfogásban (európai kontinentális–angolszász) létezik, és a léte visszavezethető egészen a történeti gyökerekig, név szerint Hans Grossig. Hiszen az első összefoglaló munka e tárgykörben is az ő nevéhez fűződik.⁵³

Napjainkra a kriminálpszichológia kutatási területe, tárgya, vizsgálati módszere jól elhatárolható a hasonló természet- és társadalomtudományoktól, amelyek fejlődésének eredményeit mint alkalmazott tudomány hatékonyan és megfelelően kölcsönzi, illetve illeszti bele a saját eszköztárába.⁵⁴

Alapvető kérdése a bűnelkövető ember lélektana, személyisége, annak struktúrája. Ezért döntő jelentőségük van a személyiségről vallott felfogásoknak. A személyiség mint pszichológiai fogalom az egyén jellegzetes gondolkodási, érzelmi és viselkedési mintáit jelenti, amelyek meghatározzák magát a személyt, stílusát, környezetével való kapcsolatait. A személyiség meghatározása során ezért a hangsúlyt az egyéneket egymástól megkülönböztető jelzők, tényezők leírására, valamint magyarázatára célszerű helyezni, egyúttal figyelembe kell venni a teljes személyiség és a környezet közötti kölcsönhatásokat. Mindezekből következik, hogy a személyiség tisztázása mind az anyagi, mind az eljárási jogban, mind a krimináltaktikában fontos szerepet játszik.⁵⁵

A bűnügyi tudományok, azon belül is a kriminalisztika (a tényfelderítés) és a pszichológia tudományának összefonódását sokféle módon nevezték meg. Olvashatunk jogi pszichológia, forenzikus pszichológia vagy igazságügyi pszichológia, illetve az általunk preferált kriminálpszichológia megnevezést is.

Az elnevezések sokszínűségéből következik a fogalommeghatározások heterogén jellege is, aminek következményeként igazából nincs egységesen elfogadott, mindenki által bevett fogalom. A magyar szakirodalomban *Popper Péter*ét emelik ki leggyakrabban. Szerinte a kriminálpszichológia alkalmazott lélektani tudományág, amely a bűnelkövető, a büntett és a bűnözés elleni harc (bűnüldözés, büntetés-végrehajtás, megelőzés és utógondozás) pszichológiai problémáival foglalkozik.⁵⁶

Mint alkalmazott segédtudomány illeszkedik a bűnözés elleni harccal foglalkozó tudományok rendszerébe. De más kiindulópontból közelít a büntető-jog-tudomány és másból a kriminálpszichológia. Kriminálisnak az az ember nevezhető, aki a törvényi tényállásban leírt bűncselekmény tárgyi oldalát megvalósítja. A kriminálpszichológia kutatási területének megfelelően az egyén lélektani specifikumaira, személyes sajátosságaira, pszichés mechanizmusaira is keresi a választ. Ennek következtében tartalmában pszichológiai jegyekkel gazdagodik, terjedelmében pedig szűkül a jogtudomány kriminalitás-fogalmához képest.⁵⁷

Kibontakozásához szükség volt különböző természet- és társadalomtudományok (például fejlődés-, személyiség-lélektan, orvostudomány, pszichiátria), köztük a bűnüldözéssel foglalkozó szaktudományok eredményeire is. Utóbbiban a kriminológia áll fő helyen, ám a kriminalisztikai tapasztalatok segítettek és segítik napjainkban is. A segítség kölcsönös, hiszen a kriminalisztika számára is mindennap hasznosítható eredményeket, következtetéseket ad az antiszociálisan viselkedő bűnelkövető gondolkodásával, személyiségével, érzelmeivel kapcsolatos tudományterület. Gondoljunk csak a kihallgatások, szembesítések, sértettgondozás lélektanára, az azokból szerezhető érdemi információk jelentőségére. De fontos adatokkal szolgálhat a bűnmegelőzés (és a hatékony büntetés-végrehajtás) érdekében is.

Nem véletlen, hogy a kriminálpszichológia belső tagozódása is hasonló területeket ölel fel, amelyet Popper Péter a következőképpen osztályoz:

1. Kriminológiai lélektan: a bűnözés egyéni és társadalmi hátterére, feltételeire, az antiszociális személyiség sajátosságaira keresi a választ, valamint a bűnmegelőzés lehetőségeivel foglalkozik.
2. Kriminalisztikai lélektan: a bűnüldözés nyomozati és bírói szakaszának pszichológiáját tárgyalja. Foglalkozik a bűnüldözői, bünfelderítői munka, így a kihallgatások, vallomások megbízhatóságával, pszichológiai aspektusaival.
3. Büntetés-végrehajtási lélektan: az újrászocializáció, reszocializáció pszichológiája, amely teljes körű pedagógiai, pszichológiai, szociológiai eljárások alkalmazását igényli.⁵⁸

Az igazságügyi orvostan kapcsán úgy is fogalmazhatunk, hogy a kriminalisztika az orvostudomány gyermeke, ebből nőtt, alakult ki a XIX. század közepétől kezdve, mint ahogyan a történeti előzményeknél már rámutattunk. Nem véletlenül az első kriminalista szakértők is orvosok (biológusok, toxikológusok, patológusok) voltak. Ebből következően a szoros kölcsönhatás, mondhatni szimbiózis másfél száz éves a két diszciplína között. Kölcsönösen hatnak egymásra, és kölcsönösen ismerniük kell a másik tudományos és munkamódszereit, alkalmanként a műfogásaikat is.

Az igazságügyi orvostan (*forensic medicine*⁵⁹, benne *forensic pathology*⁶⁰, *odontology*, *osteology*⁶¹, *serology*, *toxicology*, *psychiatry*)⁶² sokoldalúsága már ma is nyilvánvaló, és ez feltehetően folytatódik a jövőben is. Szerepe van az élet-testi épség elleni bűncselekmények esetében a halál, a sérülés mechanizmusának feltárásában, az emberi és állati anyagmaradványok, a véralkohol vizsgálatában.

Külön nem említettük meg a csontok alapján történő személyazonosítást, mivel azt a tendenciájában az orvostudományból egyre inkább kinövő, önállóvá váló igazságügyi antropológia (*forensic anthropology*) körében találjuk meg már napjainkban. Legfőképpen az emberi csontokból, maradványokból alkotott azonosítási eredményei hoznak hasznot a kriminalisták számára.

Egyébként az igazságügyi antropológus gyakran és szükségszerűen együtt dolgozik az igazságügyi patológussal, fogorvossal, legfőképpen azért, hogy azonosítsák a (kriminalisták számára ismeretlen) áldozatot, felkutatassák a bűncselekményhez köthető anyagmaradványokat (egyéb bizonyítékokat), és hogy segítse a bűncselekmény helyének pontos feltérképezését.

Az igazságügyi antropológus többféle módon végez személyazonosítási eljárást is. Ezek közül kiemeljük:

1. ante-mortem és post-mortem készített radiológiai felvételek összehasonlításával;
2. odonto-stomatológiai módszerrel (fog-összehasonlítással);
3. szerológiai jelek (DNS) összehasonlításával;
  - ha fényképfelvétel áll rendelkezésre a feltételezett személyről, akkor a koponyáról készített fényképfelvétel és a valószínűsíthető áldozatról készített fényképfelvétel szuperimpozíciójával, illetve a felvételek video-szuperprojekciójával;
  - plasztikus arcrekonstrukció készítésével;
4. számítógép segítségével történő arcrekonstrukcióval⁶³ végzett identifikálást.

A kriminalisztika kontaktjainak második markáns csoportjába a műszaki és természettudományok tartoznak⁶⁴, közülük – meglátásunk szerint – konkrétan és kiemelten a

- a) biológia;*
- b) kémia;*
- c) fizika;*
- d) műszaki (mérnöki) tudományok;*
- e) matematika (matematikai logika);*
- f) informatika (információelmélet);*
- g) kibernetika;*
- h) „híd- vagy komptudományok”⁶⁵.*

A történeti fejezetünkől is kiviláglik, hogy a *biológia* mint az életfolyamatok tudománya nélkül nem is beszélhetnénk modern kriminalisztikáról. Gondoljunk csak a vérrel mint anyagmaradvánnyal kapcsolatos tudományos felfedezésekre. A tudományág fejlődése napjainkban is töretlen. A felfedezések száma és minősége egyre több új területet nyit meg számára. Nemcsak az orvostudományt táplálja, hozzá tartozik a botanika, amely a növényekkel, pollenekkel (*palynology*), spórákkal, a zoológia, amely az állatokkal, és az antropológia, amely az emberekkel foglalkozik. Kiemeljük még, hogy az öröklés-biológia, a genetika és a mikrobiológia olyan különös szakterületek, amelyek az utóbbi évtizedekben dinamikusan fejlődtek, és amelyek – alaposan feltehetően – a jövőben is nagy szolgálatot tesznek a kriminalisztikának, a „néma tanúk”, az anyagmaradványok vallatása során.

A hagyományos *kémiai* vizsgálatok (például toxikológiaiak) mellett napjainkban jelentősen megnőtt a mikrokémiai vizsgálatok szerepe. Egyre szaporodó számú kromatográfiai módszer ismeretes, amelyeket általában elválasztási eljárásoknak neveznek, és amelyek lehetővé teszik a precíz molakulasúly-megállapítást. Továbbra is élnek a toxikológiai vizsgálatok, amelyek mind a szervetlen, mind a szerves mérgeket egyaránt kimutatják, és amelyek közül napjaink sajnálatos „sztárjai”, az alkohol mellett, a (természetes és mesterséges) kábítószeresek.

Kémiai módszereket alkalmaznak még metallográfiai, illetve okmány-⁶⁶ és robbantásos⁶⁷ vizsgálatoknál.

E módszerekről és lehetőségekről a kriminalistáknak is fogalmat kell alkotniuk annak érdekében, hogy tisztában legyenek azzal, mire irányulhat az esetleges szakértői kérdésfeltevésük, hol vannak a tudományos kémia (*foren-*

sic chemistry, chemical criminalistics)⁶⁸ határai napjainkban. E ténytudásnak a kihallgatások körében is jelentősége lehet.

Az élettelen anyagi világ változásaival foglalkozó *fizika* a tárgyi bizonyítékok előtérbe kerülésével értékelődött fel a kriminalisztika számára. A modern krimináltechnikai eljárások java része fizikai ismereteken alapul. Gondoljunk csak a felületi és térbeli (latens és látható; *latent* és *patent*) eszköz-, láb-, gépjármű- és fegyvernyomokra. De pontos adatokkal, mérési eredményekkel szolgálhat egyes anyagmaradványok körében is, például az anyagösszetétellel, komponensekkel kapcsolatban. A fizikusok munkáját segíti az optikai eljárásokban a rendkívül fejlett mikroszkóp, amely az elektronmikroszkópok korában már lehetővé teszi a szubmikroszkopikus vizsgálatokat is. Fizikusok találmányai az anyagmaradványok vizsgálatára az infravörös, az ultraibolya és a lézerfény, a spektrográfiai, a neutronaktivizációs módszer alkalmazása, csakúgy mint a röntgenfluoreszcencia-, röntgenmikrostruktúraanalízis és a bűntügyi fényképezés (videózás) módszertana is.⁶⁹

A már említett forenzikus mérnökség (*forensic engineering*) adja a közös pontot a *műszaki-mérnöki tudományok* és a kriminalisztika között. Gondoljunk csak a közlekedési balesetek vizsgálatára, amely a fizikai alapismereteken és kutatási eredményeken túlmenően már olyan speciális műszaki tudást halmozott fel és alkalmaz nap mint nap, amely nélkül – bátran állíthatjuk – releváns büntetőjogi kérdéseket (sebesség, irány, fők távolság stb.) nem lehetne eldönteni. A ténykutatást végző kriminalisztika nem élhet meg a mérnöki tudományok eredményei (a besegítő expertológus) nélkül és ez – a közlekedési eseteken túlmenően – igaz például a foglalkozás körében elkövetett bűncselekmények körére is (épületből, állványokról kieső személyek, tárgyak, gázrobbanások, bányabalesetes stb. ügyek)⁷⁰.

Első pillanatra talán meglepőnek tűnik a *matematika* felbukkanása mint tudományági kapcsolat, pedig egyáltalán nem előzmény nélküli. Az 1950-es években – amikor még nem is beszélhettünk informatikáról – már külön kötet is készült az amerikai kriminalisták részére⁷¹, amelyben ecsetelték a „rendőrmatematika” alkalmazási lehetőségeit a felderítő munkában. Napjainkban már hazánkban sem szabad meglepetést okoznia, hiszen gondoljunk csak a Bayes-tétel hazai kutatásának megélénkülésére⁷², vagy a matematikából kinőtt informatikára.

Az utolsó szót követve mondjuk el, hogy az elmúlt két évtized tendenciózus fejlődése révén önálló ággá vált az *informatika*, olyannyira, hogy a XXI. században már nem is igazán létezhet e nélkül modern kriminalisztika. Szerepe, jelentősége világos és egyértelmű a kriminalisztikai szempontból rele-

váns adatok tárolásában, rendszerezésében és az azonosítási (individualizálási) folyamatokban.

Eredményeit mind a krimináltechnika, mind a krimináltaktika hasznosítja, egyúttal saját módszertanával segítséget nyújt az informatikai fejlesztésekhez is.⁷³

A digitális adatok jelentőségét ma már mindenki felismeri, így nem meglepetés, hogy a *kibernetika* mint a számítógépek, automatikus berendezések, komplex szerkezetek, rendszerek vezérlésének és működtetésének elméletével és gyakorlatával foglalkozó tudományterület napról napra újabb és újabb hasznosítható eredményeket produkál a ténykutató kriminalisztika számára.

Katona Géza a kriminalisztika és a természettudományok (mint „anyatudományok”) érintkezési területein létrejött, „kettős kötődésű”, alkalmazott tudományi, adaptációs mezőket nevezte *plasztikusnak*⁷⁴ „híd- vagy komptudományoknak”. Köztük például a már általunk az előbbieken megjelölt daktíloszkópiát, traszológiát, kriminalisztikai fényképezést, fegyvertant, kézírásvizsgálatot, rovartant.

*A kriminalisztika kapcsolatainak harmadik nagy csoportjába a társadalomtudományok*⁷⁵ *közül legfőképpen a következők tartoznak*⁷⁶:

- a) filozófia;
- b) pszichológia;
- c) logika;
- d) szociológia;
- e) pedagógia;
- f) statisztika;
- g) archeológia;
- h) rendészettudomány.

A humán műveltség alapjául szolgáló ős-tudományterület, a *filozófia* „bölcssége” a büntetőjog erkölcsi alapjai mellett⁷⁷ nézetünk szerint letette azt az elméleti alapkövet, amely nélkül értelmetlen lenne a bűnüldözés tudományáról beszélni. Nevezetesen, hogy a múlt megismerhető, hogy a jelenben tudunk torzításmentes tükröt tartani a múlt történései elé, hogy az igazság feltárható, hogy a múlt rekonstruálható (*reconstructing of the past*). Ez a princípium adja az egész büntetőeljárás és igazságszolgáltatás elvi alapját, ennek szellemében kell a kriminalisztikának is felhasználnia a más tudományterületek eredményeit, és magának kidolgoznia a múlt megismerésének egyre finomabb, érzékenyebb eszközeit, módszereit.

Az angolszász terminológiában *behavioral sciences* címszóval, vagyis viselkedési tudományként jelölik meg a *pszichológiai* és pszichiátriai ismereteket (*forensic psychology and forensic psychiatry*), amelyek jelentősége főként az elkövető büntetőjogi felelősségre vonása körében csúcsosodik ki. Vagyis hogy büntethető-e az elkövető, vagy sem. A kriminalisztikát azonban elsősorban azok a pszichológiai tudományos eredmények érdeklik, amelyek az elkövető felkutatását, illetve a tényállás egészének felderítését, a releváns adatok megszerzését segítik elő. Így a pszichológiai alapú személyiségprofilalkotás a sorozatalkövetőknél, terroristáknál vagy a (terhelt-, tanú-, sértett-) kihallgatási nyereségekhez vezető módszertani fogások.

A *logika* tudománya dolgozta ki a kriminalisztikai gondolkodásra és praxisra is érvényes formálógikai fajtákat is, köztük az indukciót és a már érintett dedukciót is.

Az indukció esetében az egyesből indul ki a kriminalista, egyeseket vizsgál, és végül levonja az általános következtetést. Minden bűncelekménynél sok-sok tipikus körülményt kell alaposan megvizsgálni és feljegyezni, adatbankokba bevinni, tárolni, hogy a későbbiekben lehetséges legyen a pontos következtetés.

Ezzel szemben a dedukció esetén a kriminalista egy általános szabályt alkalmaz az egyes esetre. Ha a sértett ruházatán idegen anyagmaradványt talál, joggal következtethet arra, hogy azt az elkövető hagyta ott, és alkalmas lesz az egyedi azonosításra a későbbiekben.

A kriminalista számára lehetséges az analógia alkalmazása is, aminek során két hasonló jelenségből következtetést von le, mert valószínűleg ugyanaz az eredőjük. Ennek alapján ismerhetők fel, modellezhetők a sorozatalkövetések, az azonos elkövetési módok.

Az analízis, az aprólékos vizsgálódás, elemzés – látható, hogy mennyi angol fogalom-összetételben (*analysis*) is szerepel – kulcsfontosságú a kriminalista munkájában.

Csakúgy mint a szintézis, amelynek során a kriminalista újra összerakja az egyenként analizált részleteket, újraépíti a múltban darabokra tört „vázát”. Miután a detektív először az összetört „vázát” látja a helyszínen, ebből kell kiindulnia, szintetizálnia kell. Ahogyan a helyszíni szemle is elsőként a statikus, szemlélődő, összképrögzítő szakaszból áll, és azt követi a dinamikus, nyomkereső, anyagmaradványt kutató második, részletező szakasz, ugyanúgy követi a gondolkodásban is a szintézist az analízis.

A társadalmi változásokkal, köztük a bűnözéssel is foglalkozó, annak jelenségeit is vizsgáló szakszociológia, a kriminálpszichológia, csakúgy mint a

kriminológia, nyújthat használható információkat egyes rétegek, csoportok és azon belül egyének bűnelkövetéséről is.

Hasznosak lehetnek a felderítési munka hatékonyságának növelésében a szervezetszociológia rendszerttel, rendőrséggel mint fő bűnüldöző szervvel kapcsolatos kutatási eredményei is.⁷⁸

A *pedagógia* módszertana különösen a fiatalok, gyermekkorúak (illetve meg-) hallgatásával, a velük kapcsolatos krimináltaktikai ajánlások, műfogások kialakításához nyújthat segítséget. Valamint a közös, nemes cél, a bűnmegelőzés (beleértve a visszaesés elkerülését is) mezején látunk kapcsolódási pontokat, lehetőségeket a két diszciplína között.

Ahogy a kriminológiánál már említettük, a bűnözés és a bűnelkövetők bármilyen szempontú vizsgálata csak pozitívan hathat az egyes bűncselekmények felderítése körében is. Így az igazságügyi, ügyészségi kriminálstatisztikai adatok is hasznára válhatnak a felderítés tudományának. (Gondoljunk csak a *hot spotokra*, vagyis a „forró helyekre”, ahol kriminalisztikai beavatkozást igényel az egyes bűncselekmények elszaporodása.) A *statisztika* módszertana a bűnfelderítő szervezeteken belül is kamatoztatható, gondoljunk csak az általános nyomozási vagy ismeretlen tetteses felderítési eredményességi (munkaminőségi, -minősítési) mutatókra.⁷⁹

A régészet (*archeológia, forensic archeology*) nem más, mint kriminalisztikai eszközökkel történő (igen távoli) múltba nézés. Míg a bűncselekmények esetében általában a közeli múltat (percekben, órákban, napokban, hónapokban, alkalmanként években mérhetően) vizsgáljuk, addig a régészet a távoli (évtizedek, évszázadok, évezredek) múlt elé próbál tükröt tartani a mában, és próbálja rekonstruálni a lezajlott eseményeket.⁸⁰ A kriminalisztikában találónak használják egyes amerikai szakkötetek a *reconstruction of the past* címet vagy alcímet.⁸¹

A bűnügyi tudományok (és értelemszerűen a természettudományok) közé nem sorolható *rendészettudományt* tettük e csoport végére, mivel napjainkra már alapvetően Finszter Géza munkássága folytán⁸² világos kép rajzolódik ki a két terület közös mezőivel, érintkezési pontjaival kapcsolatban. Erről röviden e helyütt csak annyit emelünk ki, hogy a szűkebb felfogás szerint a rendészet egyik meghatározó szervezete a rendőrség, amely egyúttal a meghatározó bűnüldöző szervezet is. Tágabb értelemben pedig a rendészeti feladatok ellátásához a kriminalisztika nyomatékosan hozzájárul a maga speciális módszertanával, ismerethalmazával.

Összegzés

Mintegy a kriminalisztika kapcsolatainak sommázataként az előbbiekből levonható az a következtetés, hogy a modern kriminalisztika kezdettől fogva annak köszönhetta gyors kibontakozását, hogy egyre jobban alkalmazkodott a nagyvárosokban, az urbanizációval tömegméretűvé váló bűnözés kihívásaihoz és mindezt tette kezdetben az orvostudomány (toxikológia), majd a különböző egyéb társadalom- és természettudományok által felszínre hozott felfedezések és feltalálások segítségével, a kutatási eredmények hasznosításával, értelmes befogadásával. Eközben maga a kriminalisztika is a hivatászerűen és szakszerűen, egységes csapatként dolgozó és működő elméleti és gyakorlati szakembereivel, szervezeteivel – az informatika eredményeire is támaszkodva – önálló ismeretágakat és módszertant hozott létre, dolgozott ki éppen a megnövekedett igényekre és technikai, tudományos lehetőségekre tekintettel (nyomtan, daktiloszkópia, ballisztika, írásvizsgálat, poligráf, profilalkotás, titkos eszközök stb.).

Azt is elmondhatjuk még kapcsolati összeggésként, hogy a kriminalisztika nemcsak úgy jellemezhető, mint a legfőképpen természettudományi ismeretek alapján beszerzett és vizsgált közvetett bizonyítékok egyre bővülő gyűjteménye, hanem úgy is, mint a legkülönbözőbb szakmai ismeretek, általában a tudományágak bevonása, integrálása⁸³ a bűncselekmények felderítésébe. A sokféleséget (heterogenitást) mutató különleges szakértelem hasznosítása mindenekelőtt szakértők és szaktanácsadók alkalmazását igényli. Erre az összefüggésre tekintettel kijelenthető az is, hogy minél felkészültebb valaki az interdiszciplináris kriminalisztikából, annál több szakterületet és szakértőt tud igénybe venni a bűnfelderítés érdekében, annál hatékonyabb, azaz sokrétűbb és alaposabb (annál inkább komplex) lesz az információbázisa, az adatgyűjtése s egyszerűs mind a bizonyíték szerzése. Aminek fókuszában pedig nézetünk szerint mindig az azonosítás áll.

IRODALOM

Ácímović, Mihajlo: Kriminalistika. Privredna stampa, Beograd, 1979

Adam, John M. – Adam, John Collyer: Criminal Investigation. A Practical Textbook for Magistrates, Police Officers and Lawyers. (Adapted from the System Der Kriminalistik of dr. Hans Gross. Professor of Criminology in the University of Prague) Sweet and Maxwell, London, The Carxwell Company, Toronto, The Law Book Company of Australia, Sydney–Melbourne–Brisbane, 1934

- Adamczak, Stefan – Hanausek, Tadeusz – Jarosz, Jan:** Kryminalistyka, zagadnienia wybrane. Kraków, 1971
- Alămoreanu, Sorin:** Elemente de criminalistică. Alma-Mater, Cluj-Napoca, 2000
- Altavilla, Enrico:** Psicologia giudiziaria. Utet, Napoli, 1932 (Torino, 1955)
- Anghelescu, Ion – Constantinescu, Mircea et al.:** Dictionar de criminalistica. Stiintifica si Enciclopedica, Bucuresti, 1984, 1996
- Angyal Miklós – Rimmer Eszter – Vollmuth Krisztián:** Plasztikus arckonstrukció az igazságügyi orvosszakértői gyakorlatban. *Orvosi Hetilap*, 1999/140.
- Angyal Miklós et al.:** Személyazonosítás ante-mortem és post-mortem radiológiai felvételek összehasonlító vizsgálata alapján. *Magyar Radiológia*, 1997/1.
- Angyal, Miklós – Dérczy, Katalin:** Personal Identification on the Basis of Antemortem and Postmortem Radiographs. *Journal of Forensic Sciences*, vol. 43, no. 5, 1998
- Angyal Miklós:** Igazságügyi orvostan a büntetőjogi gyakorlatban. PTE ÁJK, Pécs, 2001
- Basarab, Matei:** Criminalistică. Universitatea Babeş Bolyai, Cluj, 1969
- Belkin, Rafail Szamojlovics – Winberg, Abram Iljics:** Kriminalistika i dokazivanje. Moskva, 1969
- Benecke, Mark:** Six Forensic Entomology Cases: Description and Commentary. *Journal of Forensic Sciences*, vol. 43, 1998
- Beroud, Georges:** Précis de criminologie et de police technique. Payot, Paris, 1938
- Beveridge, William Ian Bearmore:** The Art of Scientific Investigation. Random House, New York, 1957
- Bischoff, Marc:** La police scientifique. Payot, Paris, 1938
- Bloch, Peter B. – Weidman, Donald R.:** Managing Criminal Investigations. U.S. Government Printing Office, Washington, D.C., 1975
- Bócz Andre – Finszter Géza:** Kriminalisztika joghallgatóknak. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008
- Bócz Andre (szerk.):** Kriminalisztika I–II. BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004
- Bócz Andre:** A kriminalisztika és a jog kapcsolata. In: **Bócz E. (szerk.):** i. m. I. kötet, 34. o.
- Bošković, Mičo:** Kriminalistika. Policijska akademija, Beograd, 2000
- Brodag, Wolf-Dietrich:** Kriminalistik. Richard Boorberg Verlag, Stuttgart–München–Hannover–Berlin–Weimar–Dresden, 1995
- Buquet, Alain:** Manuel de criminalistique moderne. Presses Universitaires de France, Paris, 2001
- Burghard, Waldemar – Hamacher, Hans-Werner – Herold, Horst – Schreiber, Manfred – Stümper, Alfred – Vorbeck, August:** Kriminalistik Lexikon. Kriminalistik Verlag, Heidelberg, 1986
- Byrd, Jason H. – Castner, James L. (eds.):** Forensic entomology. The utility of arthropods in legal investigations. CRC Press, Boca Raton, 2001
- Campbell, Andrea:** Forensic Science: Evidence, Clues, and Investigation. Chelsea House Publishers, Philadelphia, 2000
- Cărjan, Lăzar:** Tratat de criminalistică. Peguin Book, Bucuresti, 2005

- Ceccaldi, Pierre Fernand:** La criminalistique. „Que sais-je?” Presses Universitaires de France, Paris, 1962
- Ceccaldi, Pierre-Fernand:** La criminalistique. Presses Universitaires de France, Paris, 1962
- Chauveau, Loïc:** Les traces du crime. Enquete sur la police scientifique. Calmann-Lévy, 1993
- Chevet, Gerard – Marand, Philippe:** Cours de criminalistique. Préfecture de police, Paris, 1981;
- Ciopraga, Aurel – Iacobuță, Ioan:** Criminalistică. Fundateiei Chemarea, Iasi, 1997
- Clages, Horst:** Kriminalistik: Lehrbuch für Ausbildung und Praxis: Methodik der Fallbearbeitung der Tatort, der Erste Angriff. Boorberg, Stuttgart–München–Hannover–Berlin–Weimar–Dresden, 1997
- Cuthbert, Cyril Roy Mitchell:** Science and the detection of crime. Hutchinson Scientific and Technical, London, 1938
- Czczot, Zbigniew – Czubalski, Mieczysław:** Zarys kryminalistyki. Warszawa, 1972
- Czczot, Zbigniew – Tomaszewski, Tadeusz:** Kryminalistyka ogolna. Warszawa, 1996
- Csernyikné Póth Ágnes – Fogarasi Mihály (szerk.):** Kriminálpszichológia. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2006
- Dern, Christa:** Die Zukunft forensischen Wissenschaften. *Kriminalistik*, Heft 5, 2009
- Diaz, Charles:** La police technique. Presses Universitaires de France, Paris, 2000
- Dolinak, David – Matshes, Evan – Lew, Emma O.:** Forensic Pathology: Principles and Practice, Elsevier, Amsterdam, 2005
- Ellen, David:** The scientific examination of documents. Methods and techniques. 2nd ed. Taylor and Francis, New York, 1997
- Erdei Árpád:** Tény és jog a szakvéleményben. KJK, Budapest, 1987
- Fenyvesi Csaba:** Az erkölcs és a jog viszonya a büntetőjogban. *Magyar Rendészet*, 2003/1–2.
- Fenyvesi Csaba:** A kriminalisztika mint tudományág és mint egyetemi tantárgy. *Magyar Tudomány*, 2003/2.
- Fenyvesi Csaba:** Rendőrség és marketing. Carbocomp, Pécs, 2004
- Finkey Ferenc:** A magyar büntető perjog tankönyve. Budapest, 1916
- Finley, Joseph A.:** Geologic material as physical evidence. FBI Law Enforcement Bulletin, vol. 4, 2004
- Finszter Géza:** A rendészet elmélete. KJK-Kerszöv, Budapest, 2003
- Finszter Géza:** A büntetés igénye – hatalom, tudás nélkül? In: **Holé Katalin – Kabódi Csaba – Mohácsi Barbara:** Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak. ELTE ÁJK, Budapest, 2009, 87. o.
- Fischer, Bogdan:** Kazusy z kryminalistyki. Zakamycze, 1998
- Fisher, Jacob:** The Art of Detection. Carlton Press, New York, 1963
- Fraser, Jim – Williams, Robin (eds.):** Handbook of Forensic Science. Willian Publishing, Cullompton, Devon, 2009
- Fricke, Charles W.:** Criminal Investigation. O. W. Smith, Los Angeles, 1933
- Gayet, Jean:** Manuel de police scientifique. Paris, 1965 (1978)
- Gayet, Jean:** ABC de police scientifique. Payot, Paris, 1973

- Geerds, Friedrich:** A kriminalisztika helye a tudományok rendszerében. In: **Katona Géza (szerk.):** A kriminalisztika aktuális kérdései. Tanulmányok öt európai országból. BM Kiadó, Budapest, 2001, 17. o.
- Geerds, Friedrich:** Kriminalistik. Schmidt-Rhömhild, Lübeck, 1980 (1987)
- Genge, Ngaire E.:** The Forensic Casebook. The science of crime scene investigation. Ebury Press, London, 2007
- Gilbert, James N.:** Criminal Investigation. Prentice Hall, Upper Saddle River, 1998
- Goddefroy, Ernest:** Manuel élémentaire de police technique. Larcier, Bruxelles, 1931
- Goff, Lee M.:** A fly for the prosecution. Harvard University Press, Cambridge, 2001
- Gross, Hans – Seelig, Ernst:** Kriminalistik I–II. Schweitzer Verlag, Berlin, 1942
- Gross, Hans:** Criminal Investigation: A Practical Textbook for Magistrates, Police Officers and Lawyers. Sweet and Maxwell, London, 1924
- Gross, Hans:** Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik 1-2. Leuscher u. Lebensky's Buchhandlung, Graz, 1893
- Gross, Hans:** Kriminal-Psychologie. Verlag von F. C. V. Vogel, Leipzig, 1897 (zweite Auflage, 1905, S. 692)
- Gross, Hans:** Encyclopädie der Kriminalistik. Verlag von F. C. W. Vogel in Leipzig, 1901
- Haglund, William D. – Sorg, Marcella (eds.):** Forensic Taphonomy. CRC Press, New York, 1997
- Hayes, Robert A.:** Forensic Geologists Uncover Evidence In Soil And Water. *Michigan Bar Journal*, vol. 5, 2002
- Hepp, Robert:** Kriminalistika med znanostjo in ideologijo. RKK, Ljubljana, 1979
- Hilton, Ordway:** Scientific examination of questioned documents. CRC Press, Boca Raton, 1992
- Holyst, Brunon:** Kryminalistyka. Warszawa, 1996
- Horoszowski, Pawel:** Kryminalistyka. Warszawa, 1955
- Houck, Max M. – Siegel, Jay A.:** Fundamentals of Forensic Science. Elsevier, Amsterdam–Boston–Heidelberg–London–New York–Oxford–Paris–San Diego–San Francisco–Singapore–Sydney–Tokyo, 2006
- Hreblay, Vendelin:** La police judiciaire. Presses Universitaires de France, Paris, 1997
- Inbau, Fred E. – Moenssens, Andre A. – Vitullo, Louis R.:** Scientific Police Investigation. Chilton, New York, 1972
- Kármán Gabriella – Kiss Anna – Kardon László:** Új, személyiségtüggő kriminalisztikai módszerek. In: **Irk Ferenc (szerk.):** Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok XXXVI. Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet, Budapest, 1999, 249–250. o.
- Kármán Gabriella:** A kriminaltechnika és az igazságügyi szakértői diszciplínák fejlődéstörténetének legújabb kori eseményei. In: **Vókó György (szerk.):** Kriminológiai tanulmányok, 49. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2012, 70. o.
- Katona Géza:** A kriminalisztika és a büntügyi tudományok. BM Kiadó, Budapest, 2002
- Kiely, Terrence F.:** Forensic evidence: Science and the criminal law. CRC Press, Boca Raton, 2001

- Kirk, Paul:** Crime Investigation. Interscience Publications. New York–London–Sydney, 1953
- Kirk, Paul:** Crime investigation. Physical evidence and police laboratory. Interscience Publishers Inc., New York, 1966
- Kirk, Paul:** Crime Investigation. 2nd. Wiley, Chichester, 1974
- Klein, Irving J.:** Law of Evidence for Police. West Publishing, St. Paul, 1973
- Kleinschmidt, Friedrich:** Lehrbuch für den praktischen Kriminaldienst. Schmidt-Römhild, Lübeck, 1953
- Klotter, John C. – Ingram, Jefferson L.:** Criminal Evidence. 8th ed. Anderson Publishing, Philadelphia, 2003
- Kobovac, Ivo:** Kriminalistika. Zagreb, 1960
- Korinek László:** Rejtett bűnözés. KJK, Budapest, 1988
- Korinek László:** Félelem a bűnözéstől. KJK, Budapest, 1995
- Korinek László:** Kriminológia I–II. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010
- Krajník, Václav et al.:** Kriminalistika. Akadémija Policajného zboru v Bratislave. Bratislava, 2002
- Krivokapic, Vladimir:** Kriminalisticka taktika. VSUP, Beograd, 1982
- Kube, Edwin – Störzer, Hans Udo – Timm, Klaus Jürgen (Hrsg.):** Kriminalistik (1-2.). Boorberg Verlag Stuttgart–München–Hannover–Berlin–Weimar, 1992
- Latifi, Vesel:** Kriminalistik. Fakultet i juridik, Pristina, 2000
- Le Clere, Marcel:** Manuel de police technique. Police Revue, Paris, 1974
- Lechat, René:** La technique de L'enquête criminelle. Modena, Bruxelles, 1959
- Leonard, Vivian Anderson:** Criminal Investigation and Identification. Charles C. Thomas, Springfield, 1971
- Lidstone, Ken – Palmer, Clare:** The Investigation of Crime. Butterworths, London–Dublin–Edinburgh, 1996
- Liebel, Hermann – Uslar, Werner von:** Forensische Psychologie. Kohlhammer, Stuttgart, 1975
- Liebers, Arthur – Vollmer, Carl:** The Investigator's Handbook. Arco Publishing Co., New York, 1962
- Locard, Edmond:** L'enquête criminelle et les méthodes scientifiques. Flammarion, Paris, 1920
- Locard, Edmond:** Manuel de technique policière. Payot, Paris, 1923 (1948)
- Locard, Edmond:** Traité de criminalistique. Vol. 1–6. Desvigne, Lyon, 1931–1940
- Louwage, Florent E.:** Technique et tactique de la police criminelle. Ninove, Belgique, 1948
- Lundquist, Frank – Curry, Alan S. (eds.):** Methods of Forensic Science. Interscience Publishers, New York, 1962–1965
- Maehly, Andreas Christian – Stormberg, Lars:** Chemical criminalistics. Springer-Verlag, New York, 1981
- Maksimović, Radojica:** Kriminalistika - tehnika. Policijska akademija, Beograd, 2000

- Malevski, Hendryk – Kurapka, Egidijus – Palskys, Eugenijus – Kuklianskis, Samuelis:** Kriminalistikos technikos pagrindai. Eugrimas, Vilnius, 1998
- Maver, Darko:** Kriminalistika. Uradni list, Ljubljana, 1997, 2004
- Meloan, Clifton E. – James, Richard E. – Saferstein, Richard:** Criminalistics. An Introduction to Forensic Science (Lab Manual). Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey, 2001
- Metefiko, Jozef:** Kriminalistika taktika. Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Bratislava, 2012
- Mircea, Ion:** Criminalistica. Didactica si Pedagogica, Bucuresti, 1978
- Mircea, Ion:** Criminalistica. Lumina Lex, Bucuresti, 1999
- Mitrichev, Szergej P. – Salamov, Mihail N. Pavlovics:** Kriminalistika. Juridiceskovo Literatura, Moskva, 1963
- Mitrovic, Vlastimir:** Kriminalisticka tehnika. Beograd, 1986
- Modly, Duško:** Priručni kriminalistički leksikon. Sarajevo, 1998
- Modly, Duško – Korajlič, Nedžad:** Kriminalistički rječnik. Centar za kulturu i obrazovanje, Tesanj, 2002
- Molnár József:** A kriminalisztika tudománya I–V. In: **Pusztai László (szerk.):** Kriminológiai és Kriminalisztikai Tanulmányok, XXXII. OKKri, Budapest, 1995, 189–207. o.; In: **Irk Ferenc (szerk.):** Kriminológiai és Kriminalisztikai Tanulmányok, XXXIII. OKKri, Budapest, 1996, 177–224. o.; In: **Irk Ferenc (szerk.):** Kriminológiai és Kriminalisztikai Tanulmányok, XXXIV. OKKri, Budapest, 1997, 255–285. o.; In: **Irk Ferenc (szerk.):** Kriminológiai és Kriminalisztikai Tanulmányok, XXXV. OKKri, Budapest, 1998, 316–342. o.; In: **Irk Ferenc (szerk.):** Kriminológiai Tanulmányok, XXXVI. OKRI, Budapest, 1999, 199–246. o.
- Mommsen, Theodor:** Römisches Strafrecht. Dunckler u. Humblodt Verlag, Berlin, 1899
- Moore, Pete:** The forensics handbook. The secrets of crime scene investigation. Barnes and Noble Books, New York, 2004
- Morland, Nigel (ed):** Crime and Detection. Tallis Press, Oxford, 1966
- Murray, Ray C.:** Home the Science Services Book Resume Contact – Collecting Crime Evidence From Earth. Geotimes, January 2005
- Musil, Jan:** Kriminalistika. Praha, 1994
- Newburn, Tim – Williamson, Tom – Wright, Alan (eds.):** Handbook of Criminal Investigation. Willian Publishing, Cullompton, Devon, 2008
- Nickolls, Lewis Charles:** The Scientific Investigation of Crime. Butterworth, London, 1956
- O'Brien, Kevin P. – Sullivan, Richard C.:** Criminalistics. Theory and practice. Holdbruce Science Publishers Inc., New York, 1976
- O'Hara, Charles – Osterburg, James W.:** An Introduction to Criminalistics. New York, 1960
- O'Hara, Charles – O'Hara, Gregory:** Fundamentals of Criminal Investigation. 6th edition. Springfield, 1994
- Orbán József:** A jog konvergenciája a természettudományok felé a Bayes analízis alapján. *Glossa Iuridica*, 2012/1.

- Orbán József:** A kivizsgálástan műszaki és eljárásjogi aspektusai. Repülézműszaki szekció, előadás. Repüléstudományi konferencia, Szolnok, 2012. április 12.
- Orbán József:** A kriminalisztikai kivizsgálástan műszaki és eljárásjogi aspektusai. *Belügyi Szemle*, 2012/10.
- Osterburg, James W.:** *The Crime Laboratory. Case Studies of Scientific Investigation.* Indiana University Press, Bloomington, 1968
- Osterburg, James W. – Ward, Richard H.:** *Criminal Investigation.* Anderson Publishing, Cincinnati, 1997
- Osterburg, James W. – Ward, Richard H.:** *Criminal Investigation: A method for reconstructing the past.* Anderson, Chicago, 1998
- Osterburg, James W. – Ward, Richard H.:** *Criminal Investigation. A method for reconstructing the past.* Anderson Publishing, Cincinnati, 2000
- Osterburg, James W. – Ward, Richard H.:** *Criminal Investigation: A method for Reconstructing the Past.* 6th ed. LexisNexis, Anderson Publishing, New Providence, 2010
- Ottolenghi, Salvatore:** *Polizia scientifica.* Societa Editrice Libreria, Roma, 1910
- Palmiotto, Michael J.:** *Criminal Investigation.* Nelson-Hall Publishers, Chicago, 1994
- Palskys, Eugenijus – Kazlauskas, Marcelis – Danisevičius, Petras Vladas:** *Kriminalistika.* Mintis, Vilnius, 1985
- Papeš, Dragutin:** *Privredna kriminalistika.* Zagreb, 1988
- Pavišić, Berislav – Modly, Duško – Veić, Petar:** *Kriminalistika.* Golden marketing-Tehnicka knjiga, Zagreb, 2006
- Pavišić, Berislav – Modly, Duško:** *Kriminalistika.* Rijeka, 1999
- Pavišić, Berislav:** *Uvod u kriminalistiku.* Zagreb, 2002
- Perkins, Rollin M.:** *Elements of Police Science.* The Foundation Press, Inc., Chicago, 1942
- Picca, Georges:** *La criminologie.* 5. éd. Presses Universitaires de France, Paris, 2000
- Pješčak, Ján – Samuilovič, Rafail et al.:** *Kriminalistika.* Federální ministerstvo vnitra, Praha, 1983
- Popa, Gheorghe:** *Criminalitică, note de curs.* Era, Bucuresti, 2005
- Popper Péter:** *A kriminális személyiségzavar kialakulása.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970
- Porada, Viktor et al.:** *Kriminalistika I-II.* PF, Olomouc, 1995
- Prevost, Lionel:** *Enquête criminelle.* Modulo, Mont-Royal, Quebec, 2000
- Radzevičius, Egidijus:** *The application of special knowledge investigating criminal violations of the requirements of the work safety regulations: theory and practice in Lithuania.* Mykolas Romeris University, Vilnius, 2006
- Ribeiro, Leonidio:** *Polizia Scientifica.* Editore Guanabara, Rio de Janeiro, 1934
- Richardson, James R.:** *Scientific Evidence for Police Officers.* W. H. Anderson Company, Cincinnati, 1963
- Rizer, Conrad:** *Police Mathematics. A Textbook in Applied Mathematics for Police.* Charles C. Thomas, Springfield, 1955

- Robertson, Edna W.:** Fundamentals of document examination. Nelson-Hall Co., Chicago, 1991
- Robinson, Henry Morton:** La science contre le crime. Payot, Paris, 1941
- Saferstein, Richard:** Forensic Science Handbook. Englewood, Princehall, 1982
- Saferstein, Richard:** Criminalistics: an introduction to Forensic science. Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1995
- Sannie, Charles:** La recherche scientifique du criminel. Armand Colin, Paris, 1954 (másik kiadásban: Albin Michel, Paris, 1967)
- Sansone, Sam J.:** Modern Photography for Police and Firemen. W. H. Anderson Co., Cincinnati, Ohio, 1971
- Schneickert Hans:** Kriminalistik und Kriminaltechnik. Deutscher Polizei Verlag, Lübeck, 1933
- Siegel, Jay A. – Saukko, Pekka J. – Knuifer, Geoffrey C. (eds.):** Encyclopedia of Forensic Sciences. Volume 1–3. Academic Press, San Diego–San Francisco–New York–Boston–London–Sydney–Tokyo, 2000
- Simonović, Branislav:** Kriminalistika. Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Kragujevac, 2004
- Šimovšek, Ivan et al.:** Kriminalistika. Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Bratislava, 1997
- Simpson, Keith C.:** Modern Trends in Forensic Medicine. Butterworth, London, 1952
- Smith, Kenneth G. V.:** A manual of forensic entomology. Comstock Printing Associates, Cornell University Press, Ithaca, 1986
- Sodernan, Harry:** Modern Criminal Investigation. Funk and Wagnalls, New York, 1962
- Söderman, Harry – O’Connell, John:** Modern Criminal Investigation. Funk and Wagnalls Co., New York, 1952
- Stancu, Emilian:** Criminalistica I-II. Universitatea din București, 1981
- Stancu, Emilian:** Tratat de Criminalistica. Universul Juridic, Bucuresti, 2007
- Straus, Jiří:** Kriminalistická technika. PA CR, Praha, 1993
- Suciu, Camil:** Criminalistica. Didactica si Pedagogica, Bucuresti, 1972
- Svensson, Arne:** Crime Detection: Modern Methods of Criminal Investigation. American Elsevier, New York, 1965
- Swanson, Charles R. – Chamelin, Neil C. – Territo, Leonard:** Criminal Investigation. 2nd ed. Random House, New York, 1981
- Swanson, Charles R. – Chamelin, Neil C. – Territo, Leonard:** Rules of Evidence. In: Swanson, Charles R. – Chamelin, Neil C. – Territo, Leonard: Criminal Investigation. Random House, New York, 1981, pp. 461–478.
- Swanson, Charles R. – Chamelin, Neil C. – Territo, Leonard:** Criminal investigation. McGraw-Hill, Boston, 2002
- Szoldán Zsolt:** Forenzikus geológia. *Belügyi Szemle*, 2005/1.
- Tiplica, Mircea et al.:** Kriminalistická taktika. PA CR, Praha, 1997

- Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor:** Kriminálisztika tankönyv és atlasz. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005
- Ubelaker, Douglas H. – Scammel, Henry:** Bones: A forensic detective's casebook. Edward Burlingame Books, New York, 1992
- Urbanski, Tadeusz:** Chemistry and technology of explosives. Vols. 1–3. Pergamon Press, Oxford, 1964
- Vaszljev, Alekszandr Nyikolajevics:** Kriminálisztika. Moskovskogo Universiteta, Moszkva, 1971
- Vodinelic, Vladimir:** Kriminálisztika. Savremena administracija, Beograd, 1984
- Vodinelic, Vladimir:** Kriminálisztika. Otkrivánje i dokazivanje. Skopje, 1985
- Vodinelic, Vladimir – Aleksic, Živojin:** Kriminálisztika. Zagreb, 1991
- Vókó György:** A magyar büntetés-végrehajtási jog. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 1999
- Walder, Hans:** Kriminálisztisches Denken. Hamburg, 1975
- Walls, Henry James:** Forensic Science: An Introduction to the Science of Crime Detection. Praeger, New York, 1968
- Weston, Paul B. – Wells, Kenneth M.:** Criminal Evidence for Police. Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1971
- Weston, Paul B. – Lushbaugh, Charles A.:** Criminal investigation-basic perspectives. Prentice Hall, Upper Saddle River, 2003
- Wieczorek, Eberhard:** Kriminálisztik. Boorberg, Stuttgart, 1978
- Yinon, Jehuda – Zitrin, Shmuel:** The analysis of explosives. Pergamon Press, Oxford, 1991
- Zamfirescu, Neculai – Popescu, Mircea:** Psihocriminalistica. Centrul de Psihocriminalistica. Dimitru Ceacănica. Râmnicu Sărat, 1999
- Zavalidroga, Štefan et al.:** Kriminálisztická taktika. Akadémia Policajného zboru SR, Bratislava, 1995
- Zbinden, Karl:** Kriminálisztik. Beck, München–Berlin, 1954
- Žerjav, Ciril:** Kriminálisztika. RSUP, Zagreb, 1986
- Žerjav, Ciril:** Kriminálisztika. MNZ RS Ic, Ljubljana, 1994
- Zlinszky János:** Római büntetőjog. Tankönyvkiadó, Budapest, 1990

LÁBJEGYZETEK

- Hozzáteszük azonban, hogy a kriminálisztika módszertana (ajánlásgyűjteménye), eszközrendszere (javarészt) nemcsak a büntügyi tényállások megállapításánál ad segítséget, hanem más területek, így a közigazgatási, szabálysértési, munka- (például fegyelmi) és polgári jog alkalmazói is élhetnek vele. Zlinszky János nem véletlenül utal arra, hogy a „crimen” szó eredetileg a latinban „különbötetést” jelent, vagyis nem a büntügyi terület a kizárólagos használója, mindenfajta tényállásra alkalmazható. Zlinszky János: Római büntetőjog. Tankönyvkiadó, Budapest, 1990, 11. o.
- Van olyan francia gondolat is, amely a kriminálisztikát úgy jellemzi, mint „d'art de la deduction”, vagyis a dedukció művészete. Loïc Chauveau: Les traces du crime. Enquete sur la police scientifique. Calmann-Lévy, 1993, p. 24. Művészetéről igazán nem beszélhetünk, ám a dedukcióra való hivatkozást helyénvalónak tartjuk, mivel a kriminálisztikában az ok-okozati gondolkodás központi helyet foglal

- el. A káros-bűnös eredmény (bűncelekmény) jelenik meg a kriminalista előtt, és joggal kíváncsi az ok-okozati összefüggésekre. Visszafelé kell elindulni, mégpedig az okozaton keresztül az okhoz, vagyis dedukciót kell alkalmazni a feltáráshoz, a múlt megismeréséhez. (A bűntüldözési tevékenység szükségszerűen retrospektív szemléletű tevékenység.) Néhányan magát a kriminalisztikát is művészetnek minősítették korábban. Véleményüket éppen az egyéb formájú elnevezésében (és egyikük kötetcímében) is szereplő tudományos (*scientific, forensic*) tartalom cáfolja. (Erőteljesen tudományközpontú napjainkban monografikus szinten nem találkozunk már ezzel a felfogással.) Lásd korábbról William Ian Bearmore Beveridge: *The Art of Scientific Investigation*. Random House, New York, 1957; Jacob Fisher: *The Art of Detection*. Carlton Press, New York, 1963.
- 3 Hans Gross: *Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik* 1-2. Leuscher u. Lebensky's Buchhandlung, Graz, 1893, illetve Graz–Wien, 1914.
- 4 Hans Gross: *Criminal Investigation: A Practical Textbook for Magistrates, Police Officers and Lawyers*. Sweet and Maxwell, London, 1924; Még 1950-ben is a „Criminal Investigation” kifejezést használták Hans Gross nyomán az Angliában, Kanadában és Ausztráliában is kiadott kötetben. Lásd John M. Adam – John Collyer Adam: *Criminal Investigation. A Practical Textbook for Magistrates, Police Officers and Lawyers*. (Adapted from the System Der Kriminalistik of dr. Hans Gross. Professor of Criminology in the University of Prague) Sweet and Maxwell, London, The Carxwell Company, Toronto, The Law Book Company of Australia, Sydney–Melbourne–Brisbane, 1934 A kötet leírásában még egy érdekesség fedezhető fel, nevezetesen, hogy Grosst a „Criminology” professzorának titulálják, mivel maga Gross is az írásakor még a kriminológia részének vallotta a kriminalisztikát. Csak később vált önállóvá. Az (angliai) angol szóhasználatban is gyakran találkozunk ezzel a terminológiával, mégpedig másodsorban azért is, mivel nem ez honosodott meg a tudományterület elnevezéseként az angolszász terminológiában. A kriminalisztika (*criminalistics*) csak egy szletét (ágát; *branch*) jelenti a forenzikus tudományoknak, szemben a kontinentális felfogással. (Még 1966-ban indított folyóiratot is találtunk, 1981-ből, *Criminologist* címmel, amely korábban a *Crime and Detection* címet viselte. Forensic Publishing Co., England.) A francia szakirodalomban is találoztunk e jelenséggel. Konkrétan Georges Beroud: *Précis de criminologie et de police technique*. Payot, Paris, 1938; És még napjainkban is vannak, akik ragaszkodnak a kiinduló felfogáshoz. Például Georges Picca: *La criminologie*. 5. éd. Presses Universitaires de France, Paris, 2000.
- 5 Még az egyik legnevesebb amerikai (kaliforniai) kriminalista, Paul Kirk is az 1953-ban megjelenő összefoglaló művében (és a további kiadásokban) is az „investigation” kifejezést használja, csak nem a „criminal”, hanem a „crime” előtaggal, ami a lényegét nem változtatta meg. Paul Kirk: *Crime Investigation*. Interscience Publications. New York–London–Sydney, 1953; Paul Kirk: *Crime investigation. Physical evidence and police laboratory*. Interscience Publishers Inc., New York, 1966; Paul Kirk: *Crime Investigation*. 2nd. Wiley, Chichester, 1974
- 6 Katona Géza hasonló tartalmú megfogalmazása szerint: „Az Egyesült Királyságban a kriminalisztika mint tudományos fogalom nem terjedt el. A büntügyi tudományok (forensic science) fogalmát részben a kontinentális krimináltechnikával azonosították. Szakirodalmi források a »forenzikus« (bírói, büntügyi) jelzővel, azonos tartalommal használták a »scientific« (tudományos) jelölést. A bűncelekmények felderítése és bizonyítása során alkalmazható ismereteket nem tekintették a »büntügyi tudományok« részének. A bűncelekmények tudományos vizsgálata vagy nyomozása alatt az angol szakirodalomban egészen az utóbbi időkig rendszerint a természettudományos módszerek alkalmazását értették.” Katona Géza: *A kriminalisztika és a büntügyi tudományok*. BM Kiadó, Budapest, 2002, 39. o.
- 7 William Ian Bearmore Beveridge: i. m.; Lewis Charles Nickolls: *The Scientific Investigation of Crime*. Butterworth, London, 1956; James W. Osterburg: *The Crime Laboratory. Case Studies of Scientific Investigation*. Indiana University Press, Bloomington, 1968; Fred E. Inbau – Andre A. Moenssens – Louis R. Vitullo: *Scientific Police Investigation*. Chilton, New York, 1972
- 8 Rollin M. Perkins: *Elements of Police Science*. The Foundation Press, Inc., Chicago, 1942

- 9 Frank Lundquist – Alan S. Curry (eds.): *Methods of Forensic Science*. Interscience Publishers, New York, 1962–1965; Henry James Walls: *Forensic Science: An Introduction to the Science of Crime Detection*. Praeger, New York, 1968
- 10 A „forensic” szó eredete a latin „forensis” alapját adó „forum”-ra vezethető vissza. Arra a római helyre (intézményre), ahol a közvélemény előtt (a fórum előtt, a fórumra tartozóan) meg lehetett és kellett vitatni a fontos életkérdéseket, ahol a törvénykezés is folyt. Jelen felfogásban hozzáférhetjük, a fontos (bűnügyi) ténykérdéseket, egyúttal sorskérdéseket, mivel az egyes bizonyítékok hatása, büntetőjogi következménye súlyosan hathat és hat az érintett (bűnös) személy (és családja) életére, sorsára.
- 11 Pete Moore meghatározása szerint a forenzikusság nem más, mint: „The term »forensic« means suitable for a court of law. In all cases, forensic science demands diligence and attention to detail if the work is going to bridge the gap from the crime scene to the courtroom. [...] Forensic science should lead investigators to the truth.” Pete Moore: *The forensics handbook. The secrets of crime scene investigation*. Barnes and Noble Books, New York, 2004, p. 6.
- 12 A „forensic science(s)”-szel kapcsolatban ezt az álláspontot képviseli Kármán Gabriella is. „Fordítják bűnügyi tudományoknak, igazságügyi tudományoknak, véleményem szerint azonban ezek a kifejezések nem adják vissza pontosan a kívánt tartalmat. Ezért használok a továbbiakban a magyar szakirodalomban is mindinkább jelenlévő »forenzikus tudományok« kifejezést. Kármán Gabriella: *A krimináltechnika és az igazságügyi szakértői diszciplínák fejlődéstörténetének legújabb kori eseményei*. In: Vókó György (szerk.): *Kriminológiai tanulmányok*, 49. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2012, 70. o.
- 13 Nem vagyunk híve(i) egyébiránt az idegen szavak alkalmazásának és fonetikus átvételének a magyar nyelvbe, azonban ha a tartalmi átfedésre nem találunk pontos kifejezést (mint például a „computer” esetében a „számítógép”-pel ez sikerült), akkor elfogadhatónak és követendőnek véljük az idegen nyelvű formula magyarosított befogadását.
- 14 Az angol szakirodalomban előfordul a tudományos nyomozás (*scientific investigation*) kifejezés is. Lásd erről Lewis Charles Nickolls: i. m.
- 15 Katona Géza megfogalmazása szerint: „Az Egyesült Államokban a »bűnügyi tudományok« fogalma alatt rendszerint a tárgyi bizonyítékok felkutatására, vizsgálatára, értékelésére alkalmazott tudományos ismeretanyagot értik. Fő ágazatai a kriminalisztika és a bűnügyi (forenzikus) orvostan.” Hozzátevé, hogy „Az USA jogrendszer egyik sajátossága, hogy nem határozza el élesen a büntető és polgári eljárásban alkalmazott szakértői bizonyítást. A Bizonyítás Szövetségi Szabályai (Federal Rules of Evidence) mindkét jogi területre érvényesek és útmutatást adnak a szakértői nyilatkozat tárgyának és a módszerének meghatározásához is. Ebből a célból a »Szövetségi Igazságügyi Központ« mint kormányzati szerv a bírák és az igazságszolgáltatási tisztviselők tájékoztatására, szakismereteinek bővítésére tematikus szakkönyveket ad ki.” Katona Géza: i. m. 40. o. Hasonló értelmezést képvisel Molnár József is több részletben megjelent tanulmányaiban. Molnár József: *A kriminalisztika tudománya I–V*. In: Pusztai László (szerk.): *Kriminológiai és Kriminalisztikai Tanulmányok*, XXXII. OKKri, Budapest, 1995, 189–207. o.; In: Irk Ferenc (szerk.): *Kriminológiai és Kriminalisztikai Tanulmányok*, XXXIII. OKKri, Budapest, 1996, 177–224. o.; In: Irk Ferenc (szerk.): *Kriminológiai és Kriminalisztikai Tanulmányok*, XXXIV. OKKri, Budapest, 1997, 255–285. o.; In: Irk Ferenc (szerk.): *Kriminológiai és Kriminalisztikai Tanulmányok*, XXXV. OKKri, Budapest, 1998, 316–342. o.; In: Irk Ferenc (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok*, XXXVI. OKRI, Budapest, 1999, 199–246. o.
- 16 A „detection” használati példaként Cyrill Roy Mitchell Cuthbert: *Science and the detection of crime*. Hutchinson Scientific and Technical, London, 1938.
- 17 Nem kimerítő jelleggel az angol és amerikai szakirodalomból a következő összefoglaló (alap)művek tűnnek ki. *Angliában (Észak-Írországból, Skóciában, Walesben, Írországból egyaránt)*: Cyrill Roy Mitchell Cuthbert: i. m.; Lewis Charles Nickolls: i. m.; Nigel Morland (ed.): *Crime and Detection*. Talis Press, Oxford, 1966; Henry James Walls: i. m.; Kevin P. O’Brien – Robert C. Sullivan: *Criminalistics. Theory and practice*. Holbrook Press, London, 1976; Ken Lidstone – Clare Palmer:

- The Investigation of Crime. Butterworths, London–Dublin–Edinburgh, 1996; Ngaire E. Genge: The Forensic Casebook. The science of crime scene investigation. Ebury Press, London, 2007; Tim Newburn – Tom Williamson – Alan Wright (eds.): Handbook of Criminal Investigation. Willian Publishing, Cullompton, Devon, 2008; Jim Fraser – Robin Williams (eds.): Handbook of Forensic Science. Willian Publishing, Cullompton, Devon, 2009. *Az Egyesült Államokban*: Charles W. Fricke: Criminal Investigation. O. W. Smith, Los Angeles, 1933; Harry Söderman – John O’Connell: Modern Criminal Investigation. Funk and Wagnalls Co., New York, 1952; Paul Kirk (1953): i. m.; Paul Kirk (1966): i. m.; Paul Kirk (1974): i. m.; Arne Svensson: Crime Detection: Modern Methods of Criminal Investigation. American Elsevier, New York, 1965; Charles E. O’Hara – James W. Osterburg: An Introduction to Criminalistics. New York, 1960; Frank Lundquist – Alan S. Curry (eds.): i. m., Arthur Liebers – Carl Vollmer: The Investigator’s Handbook. Arco Publishing Co., New York, 1962; Harry Sodernan: Modern Criminal Investigation. Funk and Wagnalls, New York, 1962; Henry James Walls: i. m.; James W. Osterburg: i. m.; Vivian Anderson Leonard: Criminal Investigation and Identification. Charles C. Thomas, Springfield, 1971; Kevin P. O’Brien – Robert C. Sullivan: i. m.; Charles R. Swanson – Neil C. Chamelin – Leonard Territo: Criminal Investigation. 2nd ed. Random House, New York, 1981; Richard Saferstein: Forensic Science Handbook. Englewood, Princehall, 1982; Michael J. Palmiotto: Criminal Investigation. Nelson-Hall Publishers, Chicago, 1994; Richard Saferstein: Criminalistics: an introduction to Forensic science. Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1995; Charles O’Hara – Gregory O’Hara: Fundamentals of Criminal Investigation. 6th edition. Springfield, 1994; James W. Osterburg – Richard H. Ward: Criminal Investigation. Anderson Publishing, Cincinnati, 1997; James N. Gilbert: Criminal Investigation. Prentice Hall, Upper Saddle River, 1998; James W. Osterburg – Richard H. Ward: Criminal Investigation. A method for reconstructing the past. Anderson Publishing, Cincinnati, 2000; Andrea Campbell: Forensic Science: Evidence, Clues, and Investigation. Chelsea House Publishers, Philadelphia, 2000; Max M. Houck – Jay A. Siegel: Fundamentals of Forensic Science. Elsevier, Amsterdam–Boston–Heidelberg–London–New York–Oxford–Paris–San Diego–San Francisco–Singapore–Sydney–Tokyo, 2006; James W. Osterburg – Richard H. Ward: Criminal Investigation: A method for Reconstructing the Past. 6th ed. LexisNexis, Anderson Publishing, New Providence, 2010; *Kanadában*: Lionel Prevost: Enquête criminelle. Modulo, Mont-Royal, Quebec, 2000; *Ausztráliában* (amerikai szerzőtől): Paul Kirk (1953): i. m.
- 18 Úgy is megfogalmazhatjuk, hogy az európai kontinentális szemlélet halad a forenzikusság, az angol-szász szemlélet a kriminalisztikai irányába. Előbbi erőteljesebbnek véljük a világtendenciaként jelentkező krimináltechnikai prioritások, a természettudományos vizsgálatok előtérbe kerülése miatt.
- 19 Clifton E. Meloen – Richard E. James – Richard Saferstein: Criminalistics. An Introduction to Forensic Science (Lab Manual). Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey, 2001; Korábról lásd Kevin P. O’Brien – Richard C. Sullivan: Criminalistics. Theory and practice. Holdbruce Science Publishers Inc., New York, 1976; Richard Saferstein: Criminalistics: an introduction to Forensic science. Prentice Hall, Englewood Cliffs, New York, 1995, illetve Pearson Prentice Hall, New Jersey, 2004. *Angliából*: Kevin P. O’Brien – Richard C. Sullivan: i. m.
- 20 Charles O’Hara – James W. Osterburg: i. m.; Charles O’Hara – Gregory O’Hara: i. m.
- 21 Charles R. Swanson – Neil C. Chamelin – Leonard Territo: Criminal investigation. McGraw-Hill, Boston, 2002; Paul B. Weston – Charles A. Lushbaugh: Criminal investigation-basic perspectives. Prentice Hall, Upper Saddle River, 2003
- 22 A találoán alkalmazott „latent investigation” („nem látható” vagy egyszerűbben „latens”) kifejezés egyes krimináltechnikai elemeket rejt magában az 1981-es *Criminal Investigation* kötet szerint. A kiemelkedően súlyos bűncselekmények esetében írja le a büntügyi elemzés, (*crime analysis*), a belső és külső informátoroktól (*informants*) és a nyilvántartásokból (National Crime Information Center) és (rejtett, fedett, álcázott) megfigyelésekből (*surveillance*) és mechanikus hazugságvizsgálatból (*mechanical lie detection*), valamint a sértettektől és tanúktól (*victims and witnesses*) származó adatok jelentőségét. Charles R. Swanson – Neil C. Chamelin – Leonard Territo (1981): i. m. 114–138. o.

- 23 Peter B. Bloch – Donald R. Weidman: *Managing Criminal Investigations*. U.S. Government Printing Office, Washington, D.C., 1975; James W. Osterburg – Richard H. Ward (2010): i. m. 271–279. o.
- 24 A metodikai csoportoknál szinte mindig első helyen szerepel a kötetekben az emberölés-teszt sértés (*homicide-murder-manslaughter, assault and battery*), majd a rablás-emberrablás (*robbery-kidnaping*), betörés (*burglary*), gyújtogatás (*arson*), robbantások (*explosives*), nemi (*rape and other sex crimes*), vagyon elleni (*larceny-theft, fraud, cheating, embezzlement* stb.), terrorista (terrorizmus), számítógépes-technikai (*computer and technological*), szervezett-fehér galléros-intellektuális-gazdasági (*enterprise-organised-economic-white-collar*), közlekedési (*road accidents*), hamisításos (*forgery, counterfeiting*), vesztegetés (*bribery*), droggal visszaélés (*drug-abuse*) és sok egyéb kisebb mértékben előforduló bűncselekmény. (Legutóbbiból csak példaként említjük: iskolai erőszak, rituális bűncselekmények, személyiséglopás stb.)
- 25 Lásd Ernest Goddefroy: *Manuel élémentaire de police technique*. Larcier, Bruxelles, 1931; Florent E. Louwage: *Technique et tactique de la police criminelle*. Ninove, Belgique, 1948; René Lechat: *La technique de L'enquête criminelle*. Modena, Bruxelles, 1959.
- 26 Olaszországban a francia mintára hasonlít a fogalomhasználat, vagyis a tudományos rendőrség, a rendőrtécnika kifejezések a leggyakoribbak. Salvatore Ottolenghi: *Polizia scientifica*. Societa Editrice Libreria, Roma, 1910; Enrico Altavilla: *Psicologia giudiziaria*. Utet, Napoli, 1932 (Torino, 1955)
- 27 Pierre-Fernand Ceccaldi: *La criminalistique*. Presses Universitaires de France, Paris, 1962; Gerard Chevet – Philippe Marand: *Cours de criminalistique*. Préfecture de police, Paris, 1981; Alain Buquet: *Manuel de criminalistique moderne*. Presses Universitaires de France, Paris, 2001
- 28 Feltehetően a mediterrán európai országok hatására *Brazíliában is a Polizia Scientifica* címmel jelent meg összefoglaló kriminalisztikakötet. Leonidio Ribeiro: *Polizia Scientifica*. Editore Guanabara, Rio de Janeiro, 1934. *Franciaországban*: Marc Bischoff: *La police scientifique*. Payot, Paris, 1938; Charles Diaz: *La police technique*. Presses Universitaires de France, Paris, 2000.
- 29 Henry Morton Robinson: *La science contre le crime*. Payot, Paris, 1941; Charles Sannie: *La recherche scientifique du criminel*. Armand Colin, Paris, 1954 (másik kiadásban: Albin Michel, Paris, 1967); Jean Gayet: *Manuel de police scientifique*. Paris, 1965 (1978); Jean Gayet: *ABC de police scientifique*. Payot, Paris, 1973
- 30 Vendelin Hreblay: *La police judiciaire*. Presses Universitaires de France, Paris, 1997
- 31 Edmond Locard: *Manuel de technique policière*. Payot, Paris, 1923 (1948); Edmond Locard: *L'enquête criminelle et les méthodes scientifiques*. Flammarion, Paris, 1920; Edmond Locard: *Traité de criminalistique*. Vol. 1–6. Desvigne, Lyon, 1931–1940. Látható a felsorolásból, hogy Locard szintén minden formáját alkalmazta a francia megjelöléseknek. Ezek közül a hatékony és összefoglaló művének (Grosst követve) a kriminalisztika címet adta. További szerzők és kötetek: Jean Gayet (1961): i. m.; Marcel Le Clere: *Manuel de police technique*. Police Revue, Paris, 1974.
- 32 Edmond Locard (1931–1940): i. m.; Pierre Fernand Ceccaldi: *La criminalistique*. „Que sais-je?” Presses Universitaires de France, Paris, 1962; G. Chevet – Ph. Marand: i. m.; Jacques Fombonne: *La criminalistique*. Paris, 1996
- 33 Alain Buquet: i. m.
- 34 A cím egyúttal utal arra a fontos tényre, hogy a bizonyítás és a kriminalisztika között nagyon szoros kapcsolat van, és ez a kapcsolat – nézetünk szerint – nem pusztán a büntetőeljárásbeli bizonyításban igaz, hanem mindazokban a jogágakban, jogalkalmazási területeken, ahol bizonyítás folyik (például államigazgatási, munkajogi, civiljogi ügyekben, ahogyan erre már utaltunk). Ilyenformán a kriminalisztika olyan ténytudomány, amely nem kizárólag a legfőbb nyomozó szervek munkatársainak, nemcsak rendőröknek szóló „rendőrtudomány”, hanem módszertana miatt az összes, bizonyítással foglalkozó jogág művelésében szerepet játszó tudományterület és így – meglátásunk szerint – helye és szerepe van és kell lennie a joghallgatók, a későbbi jogalkotók és jogalkalmazók oktatásában, az egyes jogi karok tantárgyi struktúrájában is. Erről egyébként részletesebben értekezünk már korábban. Lásd

Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika mint tudományág és mint egyetemi tantárgy. Magyar Tudomány, 2003/2., 196–201. o.

- 35 Nem kimerítő jelleggel utalunk a Németországban kiadott főbb kriminalisztikai összefoglaló művekre: Hans Schneickert: Kriminalistik und Kriminaltechnik. Deutscher Polizei Verlag, Lübeck, 1933; Hans Gross – Ernst Seelig: Kriminalistik I–II. Schweitzer Verlag, Berlin, 1942; Friedrich Kleinschmidt: Lehrbuch für den praktischen Kriminaldienst. Schmidt-Römhild, Lübeck, 1953; Karl Zbinden: Kriminalistik. Beck, München–Berlin, 1954; Hans Walder: Kriminalistisches Denken. Hamburg, 1975; Hermann Liebel – Werner von Uslar: Forensische Psychologie. Kohlhammer, Stuttgart, 1975; Eberhard Wiczorek: Kriminalistik. Boorberg, Stuttgart, 1978; Friedrich Geerds: Kriminalistik. Schmidt-Römhild, Lübeck, 1980 (1987); Edwin Kube – Hans Udo Störzer – Klaus Jürgen Timm (Hrsg.): Kriminalistik (1-2.). Boorberg Verlag Stuttgart–München–Hannover–Berlin–Weimar, 1992; Wolf-Dietrich Brodag: Kriminalistik. Richard Boorberg Verlag, Stuttgart–München–Hannover–Berlin–Weimar–Dresden, 1995; Horst Clages: Kriminalistik: Lehrbuch für Ausbildung und Praxis: Methodik der Fallbearbeitung der Tatort, der Erste Angriff. Boorberg, Stuttgart–München–Hannover–Berlin–Weimar–Dresden, 1997
- 36 Svédországban inkább angolszász hatás érvényesült, tulajdoníthatóan a történeti részben már kiemelt laboralapító Söderman munkásságának. Kiemelkedik angol nyelvű, Amerikában kiadott kötete, lásd Harry Söderman – John O’Connell: i. m.
- 37 Nem kimerítő jelleggel utalunk az egyes (közép- és kelet-) európai országokban publikált főbb kriminalisztikai összefoglaló művekre. *Csehországban*: Ján Pješćak – Rafail Samuilović et al.: Kriminalistika. Federální ministerstvo vnitra, Praha, 1983; Jiří Straus: Kriminalistická technika. PA CR, Praha, 1993; Jan Musil: Kriminalistika. Praha, 1994; Viktor Porada et al.: Kriminalistika I-II. PF, Olomouc, 1995; Mircea Tiplica et al.: Kriminalistická taktika. PA CR, Praha, 1997; *Horvátországban*: Ivo Kobovac: Kriminalistika. Zagreb, 1960; Ciril Zerjav: Kriminalistika. RSUP, Zagreb, 1986; Dragutin Papeš: Privredna kriminalistika. Zagreb, 1988; Vladimir Vodinić – Živojin Aleksić: Kriminalistika. Zagreb, 1991; Berislav Pavišić – Duško Modly: Kriminalistika. Rijeka, 1999; Berislav Pavišić: Uvod u kriminalistiku. Zagreb, 2002; Berislav Pavišić – Duško Modly – Petar Veić: Kriminalistika. Golden marketing-Tehnicka knjiga, Zagreb, 2006; *Koszovóban*: Vesel Latifi: Kriminalistik. Fakultet i juridik, Pristina, 2000; *Lengyelországban*: Pawel Horoszowski: Kryminalistyka. Warszawa, 1955; Stefan Adamczak – Tadeusz Hanausek – Jan Jarosz: Kryminalistyka, zagadnienia wybrane. Kraków, 1971; Zbigniew Czeźcot – Mieczysław Czubalski: Zarys kryminalistyki. Warszawa, 1972; Zbigniew Czeźcot – Tadeusz Tomaszewski: Kryminalistyka ogólna. Warszawa, 1996; Brunon Holyst: Kryminalistyka. Warszawa, 1996; Bogdan Fischer: Kazusy z kryminalistyki. Zakamycze, 1998; *Litvániában*: Eugenijus Palskys. – Marcellas Kazlauskas – Petras Vladas Danisevičius: Kriminalistika. Mintis, Vilnius, 1985; Hendryk Malevski. – Egidijus Kurapka – Eugenijus Palskys – Samuelis Kuklianskis: Kriminalistikos technikos pagrindai. Eugrimas, Vilnius, 1998; Egidijus Radzevičius: The application of special knowledge investigating criminal violations of the requirements of the work safety regulations: theory and practice in Lithuania. Mykolas Romeris University, Vilnius, 2006; *Macedóniában*: Vladimir Vodinić: Kriminalistika. Otkrivánie i dokazivanje. Skopje, 1985; *Oroszországban*: Szergej P. Mitricev – Mihail N. Pavlovics Salamov: Kriminalistika. Juridiceskovo Literatura, Moszkva, 1963; Rafail Szamojlovics Belkin – Abram Iljics Winberg: Kriminalistika i dokazivanje. Moszkva, 1969; Alekszandr Nyikolajevics Vaszljjev: Kriminalistika. Moskovskogo Universiteta, Moszkva, 1971; *Romániában*: Matei Basarab: Criminalistică. Universitatea Babeş Bolyai, Cluj, 1969; Camil Suciu: Criminalistica. Didactica si Pedagogica, Bucuresti, 1972; Ion Mircea: Criminalistica. Didactica si Pedagogica, Bucuresti, 1978; Ion Mircea: Criminalistica. Lumina Lex, Bucuresti, 1999; Emilian Stancu: Criminalistica I-II. Universitatea din Bucureşti, 1981; Aurel Ciopraga – Ioan Iacobuţă: Criminalistică. Fundatei Chemarea, Iasi, 1997; Neculai Zamfirescu – Mircea Popescu: Psihocriminalistica. Central de Psihocriminalistica. Dimitru Ceacănica. Râmnicu Sărat, 1999; Sorin Alămoreanu: Elemente de crimi-

- nalistică. Alma-Mater, Cluj-Napoca, 2000; Lăzar Cârjan: *Tratat de criminalistică*. Pegnui Book, București, 2005; Gheorghe Popa: *Criminalistică, note de curs*. Era, București, 2005; Emilian Stancu: *Tratat de Criminalistica*. Universul Juridic, București, 2007; *Szerbiában*: Mihajlo Aćimović: *Kriminalistika*. Privredna štampa, Beograd, 1979; Vladimir Krivokapić: *Kriminalistička taktika*. VSUP, Beograd, 1982; Vladimir Vodinelic: *Kriminalistika*. Savremena administracija, Beograd, 1984; Vlastimir Mitrović: *Kriminalistička tehnika*. Beograd, 1986; Radojica Maksimović: *Kriminalistika - tehnika*. Policijska akademija, Beograd, 2000; Mićo Bošković: *Kriminalistika*. Policijska akademija, Beograd, 2000; Branislav Simonović: *Kriminalistika*. Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Kragujevac, 2004; *Szlovákiában*: Štefan Zavalidroga et al.: *Kriminalistička taktika*. Akadémia Policajného zboru SR, Bratislava, 1995; Ivan Šimovšek et al.: *Kriminalistika*. Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Bratislava, 1997; Václav Krajník et al.: *Kriminalistika*. Akadémia Policajného zboru v Bratislave. Bratislava, 2002; Jozef Metenko: *Kriminalistika taktika*. Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Bratislava, 2012; *Szlovéniában*: Robert Hepp: *Kriminalistika med znanostjo in ideologijo*. RKK, Ljubljana, 1979; Ciril Zerjav: *Kriminalistika*. MNZ RS Ic, Ljubljana, 1994; Darko Maver: *Kriminalistika*. Uradni list, Ljubljana, 1997. 2004.
- 38 Ilyen jellegű (lexikon, enciklopédia) művet alkotott Hans Gross: *Encyklopädie der Kriminalistik*. Verlag von F. C. W. Vogel in Leipzig, 1901; Ion Anghelescu – Mircea Constantinescu et al.: *Dictionar de criminalistica*. Stiintifica si Enciclopedica, Bucuresti, 1984, 1996; Waldemar Burghard – Hans-Werner Hamacher – Horst Herold – Manfred Schreiber – Alfred Stümper – August Vorbeck: *Kriminalistik Lexikon*. Kriminalistik Verlag, Heidelberg, 1986; Duško Modly: *Priručni kriminalistički leksikon*. Sarajevo, 1998; Jay A. Siegel – Pekka J. Saukko – Geoffrey C. Knupfer (eds.): *Encyclopedia of Forensic Sciences*. Volume 1–3. Academic Press, San Diego–San Francisco–New York–Boston–London–Sydney–Tokyo, 2000; Duško Modly – Neždad Korajlić: *Kriminalistički rječnik*. Centar za kulturu i obrazovanje, Tesanj, 2002; Bócz Endre (szerk.): *Kriminalisztika I–II*. BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004.
- 39 Például a német szakirodalomban már évtizedekkel ezelőtt (az 1960-as években elindított amerikai terminus után) megjelent az angolszász „forensic” jelző. Lásd Hermann Liebel – Werner von Uslar: i. m. *Napjainkból egy példa Christa Derm: Die Zukunft forensischen Wissenschaften*. *Kriminalistik*, Heft 5, 2009, S. 292–297.
- 40 A kifejezés arra utal, hogy angolszász felfogás szerint a nyomozás próbája az, hogy a feltárt bizonyíték, az ahhoz kapcsolódó vélemény megállja-e a helyét a tárgyaláson, kellően (fél, illetve be) tudja-e mutatni a vádló a bünyügyi detektívek, illetve szakértők (*expert witness*) segítségével a tudományos is megalapozott bizonyítékait, meg tudja-e győzni a beszerzett tárgyi bizonyítékokkal (*physical evidence*) a bíróságot, illetve a laikus esküdteket, akiknek a folyamatosan fejlődő kriminaltechnikai módusok, a (második generációs bizonyítékok és a hozzájuk vezető utak) egyre bonyolultabbak.
- 41 A XIII. században induló, napjainkban dinamikusban fejlődő forenzikus entomológia olyan tudomány, amely az izeltlábúakat, vagyis a rovarokat, a pókféléket (pókok és rokonaik), százlábúakat, héjas állatokat állítja a bűnyügyek, illetve a jog szolgálatába. Három nagy területe ismert: a) a törvényszéki jelentőséggel bír; b) az emberi településekhez köthető, illetve a tárolt termékekhez köthető rovarokkal foglalkozó rész; c) végül a harmadik a forenzikus ág. A rovartan tanulmányozza, vizsgálja azon egyedeket, amelyek az emberen, illetve annak közvetlen környezetében élnek. Ez a részterület polgári (gyakran vannak be törvényszéki rovartudósokat kártérítési perek során) és büntetőjogi vonatkozással egyaránt bír, mivel a városi rovarok élő szervezetekkel és holttestekkel egyaránt táplálkoznak. A rovartan gyakran olyan büntető- és nem büntetőügyekben játszik fontos szerepet, amely kereskedelmi forgalomban kapható termékek (például élelmiszerek, ruhák) rovarokkal fertőzöttségéről, szennyezettségéről szól. Végül a forenzikus ág az emberi maradványokban található rovarokat vizsgálja, kifejezetten bűnyügyekben, a kriminalisztikai kérdések (például mikor, hol, hogyan történt) megválaszolása érdekében. Néhány konkrét bűnyügy a következő forrásokban: Kenneth G. V. Smith: *A manual of forensic entomology*. Comstock Printing Associates, Cornell University Press, Ithaca,

- 1986; Mark Benecke: Six Forensic Entomology Cases: Description and Commentary. *Journal of Forensic Sciences*, vol. 43, 1998, pp. 797–805.; Jason H. Byrd – James L. Castner (eds.): *Forensic entomology. The utility of arthropods in legal investigations*. CRC Press, Boca Raton, 2001; Lee M. Goff: *A fly for the prosecution*. Harvard University Press, Cambridge, 2001.
- 42 A modern szót azért tettük hozzá, mert a földdel mint anyagmaradvánnyal már Hans Gross is foglalkozott a XIX. században. A már hivatkozott 1893-as alpművében is megemlítette a kriminalisztikai, azonosítási jelentőségét. Gyakorlati tapasztalata alapján utalt rá, a gyanúsított cipőjéről származó anyagmaradvány vizsgálata segíthet kideríteni az elkövetői útvonalat. Ahogy írta: „A cipőn lévő sár gyakran többet mesél el arról, hogy hol járt utoljára a viselője, mint egy fűrésztől kihallgatás” (*saját nyersforrás – F. Cs.*).
- 43 A görög geo (föld) és logosz (tudás) szavak összetételéből létrejött geológia, vagyis földtan a föld felépítésével, szerkezetével, történetével foglalkozó természettudomány. A forenzikus geológia már olyan alkalmazott tudomány, amely a geológia tárgykörébe tartozó anyagok (talaj, üledék, ásványok, kőzetek, fosszilis maradványok stb.) tanulmányozása révén a geológia tudományterületének módszereit, elveit, technikáit felhasználva járul hozzá a bűncselekmények felderítéséhez, vagy polgári jogviták eldöntéséhez azáltal, hogy segítségével a hatósági eljárás során felhasználható bizonyítékok kerülnek az ügybe. Ez a forenzikus geológia szűk értelemben vett meghatározása, tágabb értelemben azonban a definíció már magában foglalja ezen elvek, metódusok alkalmazását tekintet nélkül arra, hogy bírósági felhasználás-e a cél. E szélesebb fogalmi körbe beletartozik a geológiai mintákból szerzhető adatok elemzése is. Például a nagyobb környezetvédelmi és közegészségügyi kampányok, illegális állatszerv-kereskedelem, régészeti műtárgyak, művészeti alkotások kereskedelme, élelmiszerek és más árucikkek útjának nyomon követése, illetve a hírszerzés, nemzetbiztonság, terrorizmus és kábítószer-csempészet elleni harc körében. Lásd részletesebben Robert A. Hayes: *Forensic Geologists Uncover Evidence In Soil And Water*. *Michigan Bar Journal*, vol. 5, 2002, pp. 42–44.; Joseph A. Finley: *Geologic material as physical evidence*. *FBI Law Enforcement Bulletin*, vol. 4, 2004, pp. 1–7.; Ray C. Murray: *Home the Science Services Book Resume Contact – Collecting Crime Evidence From Earth*. *Geotimes*, January 2005; Szoldán Zsolt: *Forenzikus geológia*. *Bélyügi Szemle*, 2005/1., 89–101. o.
- 44 A geographic profiling (földrajzprofil-alkotás) lényege, hogy egy számítógépes szoftver a kapcsolódó helyszínek alapján megállapítja a támadó legvalószínűbb lakóhelyét. A földrajzprofil-alkotás a profilalkotás altípusa, ezért kapcsolatban van a pszichológiai- vagy magatartásprofil-alkotással is, ami inkább kriminálaktika. Am ami miatt a technika körébe tartozik, azt az a tény alapozza meg, hogy a pszichológiaiprofil-alkotás a „ki” kérdésre, míg a földrajzprofil-alkotás a „hol” kérdésre keresi a választ.
- 45 Katona Géza külön kötetben részletezte a kriminalisztika kapcsolódásait, amelyek megállapításaival egyetértve, e helyütt a magunk rövid gondolatait fogalmazzuk meg az egyes kontakt területekkel kapcsolatban és utalunk a tendenciális (és kölcsönhatásos) jelenségekre. Katona Géza: i. m.
- 46 A relevanciával kapcsolatban Erdei Árpád kihangsúlyozza, hogy a bizonyíték relevanciáját és igazságtartalmát külön kell választani. A büntető anyagi jog segít ebben, mert nem azt kell bizonyítani, ami lehetséges az adatok (információk) alapján, hanem amit a büntetőjogi tényállások megfogalmaznak. Erdei Árpád: *Tény és jog a szakvéleményben*. KJK, Budapest, 1987, 176. o.
- 47 Egyetértve Molnár József ez irányú megfogalmazásával, miszerint a kriminalisztikának a büntügyi tudományokhoz sorolását „a bizonyítékok keletkezése törvényszerűségeinek a feltárása” alapozza meg. Molnár József (1996): i. m. 177. o.
- 48 „Strafrecht ohne Strafprozess ist ein Messergriff ohne Klinge und Strafprozess eine Klinge ohne Messergriff.” Theodor Mommsen: *Römisches Strafrecht*. Duncker u. Humblodt Verlag, Berlin, 1899. Vorwort. (A magyar szakirodalomba elsőként Finkay Ferenc ültette át kicsit más megfogalmazással: „Az anyagi jog magában holt anyag, az alaki jog önt bele életet, ez valóítja meg, ez alkalmazza an-

- nak szabályait, az eljárási jog pedig magában üres gép lenne az anyagi jog nélkül, ez ad neki tárgyat, anyagot.” Finkey Ferenc: A magyar büntető perjog tankönyve. Budapest, 1916, 3. o.)
- 49 Paul B. Weston – Kenneth M. Wells: *Criminal Evidence for Police*. Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1971; James R. Richardson: *Scientific Evidence for Police Officers*. W. H. Anderson Company, Cincinnati, 1963; Irving J. Klein: *Law of Evidence for Police*. West Publishing, St. Paul, 1973; Charles R. Swanson – Neil C. Chamelin – Leonard Territo: *Rules of Evidence*. In: Charles R. Swanson – Neil C. Chamelin – Leonard Territo (1981): i. m. 461–478. o.; Terrence F. Kiely: *Forensic evidence: Science and the criminal law*. CRC Press, Boca Raton, 2001; John C. Klotter – Jefferson L. Ingram: *Criminal Evidence*. 8th ed. Anderson Publishing, Philadelphia, 2003; Max M. Houck – Jay A. Siegel: i. m. 631–542. o.
- 50 Finszter Géza: A rendészeti elmélete. KJK-Kerszöv, Budapest, 2003, 43–52. o.; Finszter Géza: A büntetés igénye – hatalom, tudás nélkül? In: Holé Katalin – Kabódi Csaba – Mohácsi Barbara: *Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak*. ELTE ÁJK, Budapest, 2009, 87. o. Nem véletlen, hogy éppen az idézett tollából jelent meg (társszerzőségben) a tárgyalással is kapcsolatos kriminalisztikai kötet, konkrétan: Bócz Endre – Finszter Géza: *Kriminalisztika joghallgatóknak*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008.
- 51 Korinek László: *Kriminológia I–II*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, I. kötet, 18. o.
- 52 Vókó György is hasonló tartalmú gondolatot közvetít összefoglaló művében. Lásd Vókó György: *A magyar büntetés-végrehajtási jog*. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 1999, 141–143. o.
- 53 Hans Gross: *Kriminal-Psychologie*. Verlag von F. C. V. Vogel, Leipzig, 1897 (zweite Auflage, 1905, S. 692)
- 54 Csernyikné Póth Ágnes – Fogarasi Mihály (szerk.): *Kriminalpszichológia*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2006, 10. o.
- 55 Kármán Gabriella – Kiss Anna – Kardon László: *Új, személyiségfüggő kriminalisztikai módszerek*. In: Irk Ferenc (szerk.): *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok XXXVI. Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet*, Budapest, 1999, 249–250. o.
- 56 Popper Péter: *A kriminális személyiségzavar kialakulása*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 20. o.
- 57 Uo. 10. o.
- 58 Uo. 21–22. o.
- 59 Keith C. Simpson: *Modern Trends in Forensic Medicine*. Butterworth, London, 1952
- 60 David Dolinak – Evan Matshes – Emma O. Lew: *Forensic Pathology: Principles and Practice*, Elsevier, Amsterdam, 2005
- 61 Douglas H. Ubelaker – Henry Scammel: *Bones: A forensic detective’s casebook*. Edward Burlingame Books, New York, 1992
- 62 Egyes szerzők a *forensic medicine* csokrába helyezik a *forensic taphonomyt* is, ami az elhalt testekben lezajló (bomlási, fosszilizálódási) folyamatokat vizsgálja mint a paleontológia egyik ága. William D. Haglund – Marcella Sorg (eds.): *Forensic Taphonomy*. CRC Press, New York, 1997
- 63 Lásd részletesebben Angyal Miklós et al.: *Személyazonosítás ante-mortem és post-mortem radiológiai felvételek összehasonlító vizsgálata alapján*. *Magyar Radiológia*, 1997/1., 7–9. o.; Angyal Miklós – Dérczy, Katalin: *Personal Identification on the Basis of Antemortem and Postmortem Radiographs*. *Journal of Forensic Sciences*, vol. 43, no. 5, 1998, pp. 1089–1093.; Angyal Miklós – Rimmer Eszter – Vollmuth Krisztián: *Plasztikus arckonstrukció az igazságügyi orvosszakértői gyakorlatban*. *Orvosi Hetilap*, 1999/140., 2865–2868. o.; Angyal Miklós: *Igazságügyi orvostan a büntetőjogi gyakorlatban*. PTE ÁJK, Pécs, 2001.
- 64 A filozófiával, a logikával és a gnoszeológiával kiegészítve ezeket „keresztmetszeti” tudományoknak nevezi Katona Géza, utalva arra, hogy ezek a tudományrendszer egészére hatással vannak. Katona Géza: *A kriminalisztika helye a büntügyi tudományrendszerben*. In: Bócz Endre (szerk.): i. m. I. kötet, 53. o.

- 65 Katona Géza elnevezése alapján. Uo. I. kötet, 51. o.
- 66 Edna W. Robertson: Fundamentals of document examination. Nelson-Hall Co., Chicago, 1991; Ordway Hilton: Scientific examination of questioned documents. CRC Press, Boca Raton, 1992; David Ellen: The scientific examination of documents. Methods and techniques. 2nd ed. Taylor and Francis, New York, 1997
- 67 Tadeusz Urbanski: Chemistry and technology of explosives. Vols. 1–3. Pergamon Press, Oxford, 1964; Jehuda Yonon – Shmuel Zitrin: The analysis of explosives. Pergamon Press, Oxford, 1991
- 68 Andreas Christian Maehly – Lars Stormberg: Chemical criminalistics. Springer-Verlag, New York, 1981
- 69 A már hivatkozott Bertillone és Reiss után Sam J. Sansone: Modern Photography for Police and Firemen. W. H. Anderson Co., Cincinnati, Ohio, 1971.
- 70 A műszaki tudományok segítő ténykutatása megmutatkozik az úgynevezett kivizsgálásban is, amelyről a következő friss hazai tanulmányokban lehet olvasni. Orbán József: A kivizsgálásban műszaki és eljárásjogi aspektusai. Repülézműszaki szekció, előadás. Repüléstudományi konferencia, Szolnok, 2012. április 12.; Orbán József: A kriminalisztikai kivizsgálásban műszaki és eljárásjogi aspektusai. Belügyi Szemle, 2012/10., 38–55. o.
- 71 Conrad Rizer: Police Mathematics. A Textbook in Applied Mathematics for Police. Charles C. Thomas, Springfield, 1955
- 72 Katona Géza úttörő tevékenysége nyomán a névadó Bayesről, tételéről és követőiről, a bayesiánusokról (Bayesians) a következő művekben olvashatunk: Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminalisztika tankönyv és atlasz. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005; Orbán József: A jog konvergenciája a természettudományok felé a Bayes analízis apropóján. Glossa Iuridica, 2012/1., 42–46. o.
- 73 Európában úttörő eredményei okán példaként említjük az informatika és kriminalisztika együttműködésére a Német Büntügyi Szövetségi Hivatalt (BKA). 1951 márciusában alakult meg Wiesbadenben, majd a belügyminisztériumnak közvetlenül alárendelve szerveződött újjá 1973-ban. Ez a szervezet hatalmas beruházásokat vitt és visz véghez – a tárgyi és személyi feltételeken túlmenően – a csúcstechnikai felszereltségek terén is. Ugyanis a BKA egyik legfontosabb feladata a német rendőrség számítógépes és elektronikus információinak központi rendszerezése. A BKA volt az első olyan európai szervezet, amely először rendszerezte informatikai úton a kriminalisztikai alkalmazások egyes aspektusait. Példaként sorolhatjuk ezek közül: a) az ujjnyomatok alfanumerikus láncolatban történő kódolási rendszerét (Erkennungsdienst); b) számítógépes adatbázis létrehozását a kézírások felismerésére, amely több mint százezer kézírást tartalmaz (FISH rendszer); c) számozott képrendszer létrehozása, mely a következő területekre koncentrálódik: antropometrikus fájlok, ásványlemezek, genetikai ujjnyomatok.
- 74 Katona Géza arra is utal, hogy a „hid- vagy komptudományok” felsorolása állandóan folytatható, hiszen a tendenciózan fejlődő természettudományok napjainkban is újabb és újabb eljárások és eszközök kriminalisztikai alkalmazását teszik lehetővé. Katona Géza (2004): i. m. I. kötet, 52. o.
- 75 Friedrich Geerds ezeket szellemtudományoknak nevezi. Friedrich Geerds: A kriminalisztika helye a tudományok rendszerében. In: Katona Géza (szerk.): A kriminalisztika aktuális kérdései. Tanulmányok öt európai országból. BM Kiadó, Budapest, 2001, 17. o.
- 76 Úgy látjuk, hogy a kriminalisztika – mint alkalmazott tudomány – a második és harmadik csoportbeli (természet- és társadalom-) tudományokból vesz át eszközöket és módszereket, és ezeket fejleszti tovább a maga speciális céljaira, és alakít ki újakat is ezenközben.
- 77 Az erkölcs és jog kapcsolatát már részleteztük korábbi tanulmányunkban. Lásd Fenyvesi Csaba: Az erkölcs és a jog viszonya a büntetőjogban. Magyar Rendészet, 2003/1–2., 28–42. o.
- 78 Finszter Géza végzett e témakörben részletes kutatást és munkálta ki a szervezetszociológia és a rendőrség kapcsolatát. Finszter Géza: i. m. 73–84. o.

- 79 A statisztikai módszertan bizonyosan hasznos, ám az esetleges eredményességei mutatók megbízhatóságát nem szabad feltétlenül pontos és helyes értékmérőnek tekinteni, ezeket megfelelő óvatossággal kell kezelni mind a magyar mind a külföldi statisztikák esetében. Erről Korinek László a latencia és a félelem kutatásai mellett már egy korábbi monográfiában magunk is részletesen értekeztünk. Lásd Korinek László: Rejtett bűnözés. KJK, Budapest, 1988; Korinek László: Félelem a bűnözéstől. KJK, Budapest, 1995; Fenyvesi Csaba: Rendőrség és marketing. Carbocomp, Pécs, 2004.
- 80 Itt jegyezzük meg, hogy van egy még a régészetnél (*archeology*) is távolabb néző tudományterület, a geológia (*geology*), amely a kriminalisztikához hasonló módszertannal dolgozik mint ténykutató tudomány. Ott az időtávlat már évmilliókban mérhető.
- 81 Például James W. Osterburg – Richard H. Ward: Criminal Investigation: A method for reconstructing the past. Anderson, Chicago, 1998; James W. Osterburg – Richard H. Ward (2010): i. m.
- 82 Külön monográfiában értekezik ennek részleteiről. Finszter Géza: i. m. III. és IV. fejezet, 43–120. o.
- 83 Bócz Endre találó megfogalmazása szerint, a kriminalisztika „interdiszciplináris, integráló karakterű ismeretrendszer”. Bócz Endre: A kriminalisztika és a jog kapcsolata. In: Bócz E. (szerk.): i. m. I. kötet, 34. o.

IVASKEVICS KRISZTIÁN – PÁSZTOR ATTILA

Kihallgatástechnikai metódusok a világban 1.

A Reid-módszer

Gyakorló kriminálpszichológusokként azt tapasztaltuk, hogy a büntügyi állományban jelentős az igény a kihallgatástechnikai ismeretek bővítésére. Könyv- és protokollismertetőinkkel igyekszünk pótolni e hiányt, remélve olvasóink megalégedését.

Az elmúlt években számtalan kutatás és tanulmány született a kihallgatástechnika összes létező aspektusában, ezek vagy új módszereket ismertettek, vagy pedig a régieken fejlesztettek. Jelen írásunkkal újtára szeretnénk indítani egy többrészes cikksorozatot, bemutatva az olvasónak a világszerte uralkodó kihallgatási protokollokat és stratégiákat, kritikával szemlélve ezek előnyeit és hátrányait, valamint szem előtt tartva az alkalmazhatóságukat a mindennapi rendőri munkában. Először a sok kritikával illetett Reid-módszert mutatjuk be, majd a Peace-modell, illetve kognitív és szociálpszichológiai módszerek bemutatása következik a széles körű ismeretszerzésen túlmenően annak érdekében, hogy ezzel elősegítsük az alternatív módszerek birtokában lévő nyomozók számára a kihallgatások hatékonyságának növelését. Bár a szakirodalomban még mindig lehetnek betöltésre váró feltáratlan területek, de érdemes lehet gondolkodni a különböző országok kihallgatási protokolljaiban meglévő, még be nem vezetett módszerek fokozatos, progresszív beiktatásán.

Bevezető

A rendőrségi meghallgatások kritikus részei a nyomozási folyamatoknak, hiszen az ügyek sikeres megoldásához elengedhetetlen információkra lehet szert tenni gyanúsítottaktól, szemtanúktól és áldozatoktól egyaránt¹. A világ két legismertebb kihallgatástechnikai keretrendszere jelenleg a Reid-módszer, valamint a Peace-modell. A Reid-módszer a leggyakrabban használt protokoll az Egyesült Államokban². Tágabb megfogalmazásban, a módszer lényege a gyanúsítottak

¹ Ray Bull (ed.): Investigative interviewing. Springer, New York, 2014

² Fred E. Inbau – John E. Reid – Joseph P. Buckley – Brian C. Jayne: Criminal interrogation and confessions. 4th ed. Jones and Bartlett Publishers, Sudbury, 2004

beismerő vallomásának mielőbbi elérése, ennek érdekében pedig egy vádoló megközelítést alkalmaznak, valamint progresszív lépésekben növelik a pszichológiai nyomást a gyanúsítottakon³. A Reid-módszerrel teljes kontrasztban áll az Angliában és Walesben elterjedt kihallgatási keretrendszer, a Peace-modell. Ez a módszer egy humánusabb és etikusabb stílusú megközelítés, a cél pedig nem a beismerő vallomás mielőbbi elérése, hanem az, hogy a kihallgatást végző személy minél több megbízható információt szerezzen a gyanúsítottól⁴. Jelenleg Magyarországon a kihallgatástechnika szakirodalmában kevés hangsúlyt kapott a külföldi módszerek ismertetése, így a jelen tanulmány elsődleges szándéka, hogy pótolja ezt a hiányt. A sorozat első részének célja, hogy részletekbe menően, gyakorlati példákkal illusztrálva megismertesse az olvasókkal a Reid-módszert, annak előnyeit és hátrányait, valamint kísérletet tesz arra, hogy a legfrissebb kutatási eredmények bemutatásán keresztül kiegészítse a protokollt olyan kognitív és szociálpszichológiai módszerekkel, amelyek megfelelő alkalmazásával növelhető a gyanúsítottak kihallgatásának hatékonysága.

A Reid-módszer

A módszer kidolgozása a John E. Reid and Associates nevű amerikai vállalathoz fűződik és alapvetően két, habitusában teljesen eltérő fázisból tevődik össze. Az első egy konfrontációmentes viselkedéselemző interjú (*Behavioral Analysis Interview*), amelynek célja, hogy bizalmat és kapcsolatot teremtsen a gyanúsított és a kihallgatást végző személy között⁵. A gyanúsítottól általános demográfiai információkat kérdeznek, valamint lehetőséget adnak neki arra, hogy részletekbe menően tárja fel a saját álláspontját az adott bűncselekmény kapcsán. Ez után a kihallgatást végző személy tizenöt standardizált, válaszreakciót provokáló kérdést tesz fel. A predefiniált kérdések létjogosultsága azon az érvelésen alapszik, hogy a bűnös gyanúsítottak más verbális és nonverbális reakciókat produkálnának, mint az ártatlan gyanúsítottak⁶. Kö-

---

3 David Dixon: Questioning Suspects: A Comparative Perspective. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, vol. 26, no. 4, 2010

4 Rebecca Milne – Ray Bull: *Investigative interviewing: psychology and practice*. Wiley, New York, 1999

5 Gisli H. Gudjonsson – John Pearse: Suspect interviews and false confessions. *Current Directions in Psychological Science*, vol. 20, no. 1, 2011

6 Jaime Masip – Carmen Herrero: 'What Would You Say if You Were Guilty?' Suspects' Strategies During a Hypothetical Behavior Analysis Interview Concerning a Serious Crime. *Applied Cognitive Psychology*, vol. 27, no. 1, 2013

vetkezésképpen az elsődleges céljuk ezeknek a kérdéseknek nem más, mint hogy felderítsék, vajon a gyanúsított hazudik-e a bűncselekmény bármely vonatkozásában⁷. Ha a gyanúsított feltételezhetően nem mond igazat, akkor a kihallgatás a második fázisába lép, amely kilenc lépésből áll. Ez a szakasz habitusában szöges ellentétben áll a viselkedéselemző interjúval. Míg az előbbi célja az információszerzés, addig a második fázis már lényegében az az előfeltételezéssel indul, hogy a gyanúsított bűnös, a cél pedig a beismerő vallomás mielőbbi elérése⁸ különböző manipulatív technikák alkalmazásával. A következőkben a protokoll alapján bemutatjuk a viselkedéselemző interjú alkalmazási lehetőségét és standardját⁹.

A viselkedéselemző interjú

Bizalomépítés és nyitott kérdések alkalmazása

A viselkedéselemző interjú a Reid-módszer első része, aminek célja elsődlegesen az információk gyűjtése az adott bűncselekményről. Ez a rész konfrontációmentes szakasz, és sokkal inkább hasonlít egy interjúra, mint egy kihallgatásra. A viselkedéselemző interjú első alapköve – mint más módszereknek is meghatározó eleme – a bizalom kiépítése a kihallgató és a gyanúsított között. *Soukara, Bull, Vrij, Turner és Cherryman* kimutatta, hogy a kialakult bizalom a kihallgató és a kihallgatott között nagyobb arányú kooperációt és vállashajlandóságot váltott ki a gyanúsítottakból.¹⁰

A bizalomépítésnek három fő komponense van: kölcsönös figyelem, pozitívítás és koordináció¹¹. A kölcsönös figyelem arra utal, hogy a kihallgatónak és a gyanúsítottnak kölcsönösen figyelnie kell a másik mondanójára¹². A pozitívítás elsősorban barátságosságot és tiszteletet jelent¹³. A koordináció komponense elsődlegesen a kihallgatási folyamat integritásának megőrzésé-

⁷ Gisli H. Gudjonsson – John Pearse: i. m.

⁸ Saul M. Kassin: Confession evidence: Commonsense myths and misconceptions. *Criminal Justice and Behavior*, vol. 35, no. 10, 2008

⁹ Fred E. Inbau – John E. Reid – Joseph P. Buckley – Brian C. Jayne: i. m.

¹⁰ Stavroula Soukara – Ray Bull – Aldert Vrij – Mark Turner – Julie Cherryman: What really happens in police interviews of suspects? Tactics and confessions. *Psychology, Crime and Law*, vol. 15, no. 6, 2009

¹¹ Linda Tickle-Degnen – Robert Rosenthal: The Nature of Rapport and Its Nonverbal Correlates. *Psychological Inquiry*, vol. 1, no. 4, 1990

¹² Janice Nadler: Rapport in Negotiation and Conflict Resolution. *Marquette Law Review*, vol. 87, 2004

¹³ Tripp Driskell – Eduardo Salas – Elizabeth L. Blickensderfer: Is three a crowd? Examining rapport in investigative interviews. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, vol. 17, no. 1, 2013

re utal. A szakirodalom azt is jelzi, hogy az egyes komponensek fontossága folyamatosan változhat, ahogy a kihallgatás átlép különböző fázisokba.

Az interjúnak fontos része továbbá, hogy a kihallgató lehetőséget adjon a gyanúsítottak arra, hogy feltárja ismereteit a saját szemszögéből. Ennek folyamánaképpen a kihallgatást végző részéről rendkívül fontos a nyitott kérdések minél gyakrabban történő használata, valamint az aktív hallgatás. A nyitott kérdések használata két okból fontos. Egyrészt a gyanúsított kevésbé érzi fenyegetve magát, másrészt ezzel pozitív színben tüntetheti fel magát, aminek következtében kevésbé vesz fel védekező pozíciót és nagyobb hajlandósággal oszt meg információkat¹⁴. A nyitott kérdések feltétele ezen felül csökkenti annak a lehetőségét, hogy a kihallgatást végző (például terhelő bizonyíték birtokában) olyan irányba vigye el az interjút, amivel a saját prekonceptióit próbálja megerősíteni a gyanúsított ártatlansága vagy bűnössége kapcsán¹⁵. A következő két kérdés illusztrálja a különbséget a zárt és nyitott kérdések között. Érthető módon, a második kérdésre adott válasz sokkal több hasznos és lényeges információt szolgáltat, mint az elsőre adható egymondatos válasz:

1. Hol tartózkodott múlt pénteken 7 óra 45 perckor?
2. Kérem, meséljen el mindent, ami önrel történt múlt pénteken déltől egészen addig, hogy lefeküdt aludni.

Az aktív hallgatás szintén fontos az interjú e szakaszában, követve a nyolcvan-húsz szabályt, ami annyit jelent, hogy nyolcvan százalékban a gyanúsított beszél, húszban pedig a kihallgató. Több tanulmány is rámutatott, hogy az aktív hallgatás részletesebb és nagyobb mennyiségű információ megosztásához vezet a gyanúsítottak részéről¹⁶. Az aktív hallgatás része az is, hogy alkalmanként a kihallgató rövid verbális vagy nonverbális átvezetőkkel ösztönzi a gyanúsítottat a beszédre (például igenlő bólintás, illusztrátorok, vagy verbális kifejezések használata, mint „Értem”, „Folytassa nyugodtan”). A nyolcvan-húsz szabály megsértése, valamint zárt igen/nem, többválasztós, il-

---

¹⁴ Mark Rhys Kebbell – Laurence J. Allison – Emily Joan Hurren – Paul J. Mazerolle: How do sex offenders think police should interview to elicit confessions from sex offenders? *Psychology, Crime & Law*, vol. 16, 2010

¹⁵ Christian A. Meissner – Saul M. Kassin: “He’s guilty!” Investigator bias in judgments of truth and deception. *Law and Human Behavior*, vol. 26, 2002

¹⁶ Rebecca Milne – Ray Bull: i. m.; Michel St-Yves: The Psychology of Rapport: Five Basic Rules. In: Tom Williamson (ed.): *Investigative Interviewing* [Electronic Book]. Taylor and Francis, Hoboken, 2013, pp. 87–106.

letve megvezető kérdések feltétele kevés, hiányos, valamint pontatlan és megbízhatatlan információkat hoz elő a gyanúsítottból¹⁷.

A viselkedést provokáló tizenöt kérdés¹⁸

Az interjú következő fázisa a viselkedésprovokáló tizenöt kérdés feltétele a gyanúsítottaknak. A Reid-módszer e fázisa azt a célt szolgálja, hogy a kérdésre adott válaszok alapján megállapítsák, hogy a gyanúsított igazat mond-e, vagy hazudik a bűncselekményben játszott szerepéről vagy az ügy bármely részletéről. A következőkben bemutatjuk a tizenöt standardizált kérdést és a rájuk adott lehetséges válaszmodelleket¹⁹. A kérdések mellé a szerző példaként megadta egy gyújtogatási ügy részletes leírását, amelynek alapján végigvezeti az olvasót a kérdéseken²⁰.

„Egy raktárban tűz keletkezett, amiben a készlet nagy része megsemmisült. A behatolás az egyik oldalsó ajtó felnyitásával történt. A biztonsági rendszer szerint mindez 21.40-kor történt, szeptember 12-én. Mire a rendőrség kiérkezett a helyszínre (21.50), az egész épület lángokban állt. A helyszíni szemle kiderítette, hogy a tettes benzint használt a tűzgyújtáshoz, és a keletkezési hely a raktárban lévő dobozok voltak. A személyzeti akták alapján két dolgozónak volt feltételezhető indítéka a gyújtogatáshoz. Egyikük Jim, akitől nemrég megtagadták az előléptetést helyettes felügyelővé, valamint John, aki nemrég egyhetes felfüggesztést kapott a beléptető kártyával való visszaélésért. Ezek az indítékok azonban önmagukban nem elegendők egy letartóztatáshoz, viszont a kihallgatásuk indokolt.”

1. Cél²¹: *Mit gondol, mi a célja a mai interjúnak?*

Bűnös reakció: elkerülő, hártó, homályos válasz.

Ártatlan reakció: egyenes válasz, valószerű nyelvezet.

A szerzők itt úgy érvelnek, hogy amennyiben a gyanúsított kimért, homályos félmondatokban válaszol, például *„Gondolom, azt akarja tudni, mi történt a raktárban”*, arra érdemes másképpen tekinteni, mintha azt mondaná: *„Biztos azt szeretné kideríteni, mit tudok a tüzesetről, amely a raktárban történt teg-*

17 Brent Snook – Kirk Luther – Heather Quinlan – Rebecca Milne: Let 'em talk! A field study of police questioning practices of suspects and accused persons. *Criminal Justice and Behavior*, vol. 39, 2012

18 Fred E. Inbau – John E. Reid – Joseph P. Buckley – Brian C. Jayne: i. m. 163–181. o.

19 Ehhez lásd Fred E. Inbau – John E. Reid – Joseph P. Buckley – Brian C. Jayne: Uo.

20 Fred E. Inbau – John E. Reid – Joseph P. Buckley – Brian C. Jayne: Uo. 162–163. o.

21 Uo. 163. o.

nap”. Ez utóbbinál úgy feltételezik, hogy az valószínűbb és pontosabb nyelvezetű, valamint nem fél nevén nevezni a történetet (tüzeset).

2. Háttér²²: *Őn követte el a bűncselekményt?*

Bűnös reakció: elkerülő, hártó, késleltetett reakció. Mozgolódás a székben, lábak keresztbetétele.

Ártatlan reakció: empatikus tagadás, késleltetés nélküli tagadás. Illusztrátorok használata, direkt szemkontaktus, előrehajoló testtartás.

A második kérdés egy direkt konfrontáció, ez gyakran megingatja a szerepében a bűnös gyanúsítottat. A szerzők itt úgy fogalmazzak, hogy az a gyanúsított, aki feltehetően nem mond igazat, kitérő és gyakran hezitáló, késleltetett reakciót fog adni. Ezzel szemben az ártatlan gyanúsítottól sokkal inkább empatikus, de azonnali, határozott tagadást várnak.

3. Ismeret²³: *Tudja ki követte el a bűncselekményt?*

Bűnös reakció: földrajzi és emocionális távolságtartás a bűncselekménytől, mindennemű ismeret tagadása a bűncselekmény elkövetőjéről.

Ártatlan reakció: sejtések közlése, bocsánatkérés, amiért nem tud segíteni, gondolkodás a lehetséges elkövetőn. Az ártatlan ember valóban őszintének tűnik.

A szerzők jelen esetben akként érvelnek, hogy egy bűnös gyanúsított igyekezze elhatárolni magát érzelmileg és földrajzi értelemben is a bűncselekménytől, valamint tagadná, hogy bárkit is ismerne, akinek köze lehetne a bűncselekményhez. Ezzel szemben egy ártatlan gyanúsított szán némi időt a gondolkodásra, és megpróbálna elméleteket felállítani arról, ki lehetett az elkövető. Példa reakcióként említik a következőt: „Pontosan nem tudom, felmerült pár név, de nem tudnám biztosra mondani.”²⁴

4. Gyanú²⁵: *Mit gondol, ki követte el a bűncselekményt? Lehet ez akár csak egy megérzés, és az is lehet, hogy teljesen alaptalan lesz. Viszont az a tapasztalatom, hogy az ilyen esetekben mindenkiben felmerül legalább egy vagy két név.*

Bűnös reakció: Ellenállás a tekintetben, hogy megnevezzen bárkit is, vagy elmozdulás afelé, hogy a másik gyanúsítottra mutasson rá (ha kettő van), alapos érvek nélküli, logikátlan vádaskodás.

---

22 Uo. 166. o.

23 Uo.

24 Uo.

25 Uo. 167. o.

Ártatlan reakció: Törekvés arra, hogy megnevezzen legalább egy embert, és mindezt logikus érvekkel támasztja alá.

A szerzők szerint egy bűnös gyanúsított általában hezitálás nélkül tagadni fogja, hogy bárkit meg tudna nevezni a bűncselekmény elkövetése kapcsán. Egy kivétel azonban van erre, mégpedig ha csak két embernek volt lehetősége arra, hogy elkövesse a bűncselekményt. Ez esetben gyakori, hogy a gyanúsított megvádolja a másik személyt, mindezt logikai alapok és hitelesség nélkül. Az ártatlan gyanúsított ezzel szemben gyakran megnevez egy vagy több embert, valamint képes arra, hogy érvekkel alátámassza a gyanakvását.

5. Tanúsítás²⁶: *Van esetleg olyan személy, bárki, akiről azt tudná mondani, hogy biztosan NEM követte el a bűncselekményt?*

Bűnös reakció: semmitmondó vagy elkerülő reakció.

Ártatlan reakció: törekvés valaki megnevezésére.

A „tanúsítás” kérdése burkolt felhívás arra, hogy a gyanúsított segítsen a nyomozó hatóságnak. Egy bűnös gyanúsított a szerzők szerint általában nem lesz hajlandó arra, hogy bárkit megnevezzen, mivel nem akar senkit kizárni a lehetséges elkövetők közül. Tipikus reakcióként említik: „*Nem igazán, nem ismerem senkit olyan jól.*”

6. Hitelesség²⁷: *Úgy gondolja, hogy szándékos volt a gyűjtogatás?*

Bűnös reakció: irreális érvek ismertetése arra vonatkozóan, hogy valójában nem történt bűncselekmény.

Ártatlan reakció: megerősítés, hogy valóban bűncselekmény történt.

Ez a kérdés nyilvánvalóan különböző típusú bűncselekmények esetében más módon fog elhangzani, például „*Valóban úgy gondolja, hogy a hölgyet megerőszakolták?*”, vagy „*Úgy gondolja, hogy az áldozatot egy ismerőse ölhet-e meg?*”, esetleg „*Biztos benne, hogy azt a pénzt valóban ellopták?*”. A „hitelesség” kérdése lehetőséget ad a bűnös gyanúsítottnak, hogy összezavarja a nyomozást. A bűnös gyanúsított ilyenkor próbál érveket felhozni amellet, hogy valójában nem is történt bűncselekmény.

7. Lehetőség²⁸: *Kinek volt a legjobb lehetősége arra, hogy elkövesse a bűncselekményt?*

---

²⁶ Uo.

²⁷ Uo.

²⁸ Uo. 168. o.

Bűnös reakció: Irreális gyanúsítottak megnevezése, vagy pedig annak állítása, hogy a bűncselekményt senki nem követhette el.

Ártatlan reakció: egy lehetséges elkövető megnevezése.

Ha egy ártatlan gyanúsítottak volt a legjobb lehetősége a bűncselekmény elkövetésére, akkor a szerzők szerint ezt el is ismeri, vagy legalábbis megemlíti a saját személyét. Egy bűnös gyanúsított esetében úgy gondolják, hogy az sokkal inkább eltereli saját magáról a figyelmet, vagy pedig kizárja, hogy bárkinek is lehetősége lett volna.

8. Attitűd²⁹: *Hogy érzi magát attól, hogy kikérdezzük a bűncselekmény kapcsán?*

Bűnös reakció: Negatív attitűd (negatív érzések kiemelése).

Ártatlan reakció: Pozitív attitűd („örülök, hogy segíthetek”).

A szerzők szerint tipikus ártatlan reakciók közé sorolják azt, hogy például „Egyáltalán nem bánom”, vagy „Örülök, hogy segíthetek bármilyen formában”. A bűnös gyanúsított reakciójaként pedig: „Úgy érzem magam, mintha bűnözőként kezelnék”, vagy „Nem értem, miért teszik fel nekem ezeket a kérdéseket”.

9. Gondolkodás³⁰: *Felmerült önben valaha a bűncselekmény elkövetésének gondolata?*

Bűnös: E gondolatok elismerése, vagy minősítések használata (például „nem igazán”).

Ártatlan: E gondolatok egyszerű tagadása.

Ennek a kérdésnek a bűnös gyanúsítottban lévő szorongás csökkentése a célja azáltal, hogy lehetőséget adnak neki arra, gondolkodjon el a bűncselekményen, viszont ne kelljen szembenéznie azonnal a következményekkel. Nyilvánvalóan gondolatok és fantáziák nem használhatók fel bizonyítékként a bíróságon, és ezt a gyanúsított is tudja. Az ártatlan gyanúsított a szerzők szerint egyenesen és határozottan tagadja e gondolatok meglétét, míg a bűnös gyanúsítottól úgy vélekednek, hogy majd minősítő válaszokat ad, például „Nem igazán”, „Nem nagyon”, vagy pedig indirekt módon bevallja, hogy gondolkodott a bűncselekmény elkövetésén, például „Lefogadom, hogy rajtam kívül még sokan mások is elgondolkodtak rajta”.

---

²⁹ Uo.

³⁰ Uo.

10. Indíték³¹: *Mit gondol, miért követhette el valaki ezt a bűncselekményt?*

Bűnös: Vonakodás az indítékról való elmélkedéstől, vagy pedig túlzottan specifikus válasz. Testhelyzet változtatása a székben, vagy egyéb szorongásoldó cselekedet.

Ártatlan: Ésszerű indíték felhozása, szorongásmentesség az indítékról való beszélgetéskor.

A szerzők úgy érvelnek, hogy a legtöbb bűncselekmény esetében egy ártatlan gyanúsított képes lesz arra a kihallgatás során, hogy megpróbáljon ésszerű magyarázatot találni a bűncselekmény elkövetésére. A gyűjtogatás példáját követve ez lehet biztosítási csalás, bosszú vagy harag. Ezen felül még úgy vélekednek, hogy az ártatlan gyanúsított szorongásmentesen beszél a lehetséges indítékokról. Ezzel szemben a bűnös gyanúsított számára rendkívüli pszichológiai terhet okoz e kérdés megvitatása, mivel pontosan tudja, miért követte el a bűncselekményt, és egy ilyen fajsúlyú hazugság nagyon megterheli a gondolkodást, amely pedig tükröződhet a gyanúsított testbeszédén és reakcióján. Az erős kognitív megterhelés miatt a szerzők azt feltételezik, hogy a bűnös gyanúsított általában nem bocsátkozik spekulációba az indítéket illetően, így a tipikus reakciók közé tartozik a „*Honnan tudjam, bármi lehet*”, „*Fogalmam sincs*”. Miközben verbális reakciókat ad, érdemes figyelni a testbeszédét is, például mozdulódás a székben, testhelyzet változtatása, mivel ezek enyhítik a gyanúsítottban a megélt szorongást.

11. Büntetés³²: *Mit gondol, mit érdemelne a bűncselekmény elkövetője?*

Bűnös: Engedékenység kilátásba helyezése, vagy elkerülő reakció, nem megnevezve specifikus büntetést.

Ártatlan: Ésszerű büntetés kilátásba helyezése.

Az ártatlan gyanúsított a szerzők meglátása szerint legtöbbször ésszerű büntetést helyezne kilátásba, például „*Remélem, hogy bíróság elé állítják és lecsukják*”. Ezzel szemben a bűnös gyanúsított viszont nem mutatna sok hajlandóságot specifikus büntetés megnevezésére, így a tipikus reakciók közé tartozik a „*Az a körülményektől függ*”, vagy pedig „*Ez nem tőlem függ*”, esetleg „*Majd a bíróság eldönti*”. Ez esetben a szerzők azt javasolják, hogy a kihallgatást végző személy kérdezzen vissza: „*És ha magán múlna, milyen büntetést adna az elkövetőnek?*”

---

31 Uo. 170. o.

32 Uo.

12. Második esély³³: *Mit gondol, a bűncselekmény elkövetője megérdemelne egy második esélyt?*

Bűnös: Második esély lehetőségének felvetése, elkerülő reakció (például „Nehéz megmondani”), vagy a körülményekre való hivatkozás (például „Az attól függ, hogy...”).

Ártatlan: Vonakodás második esélyre vonatkozóan.

Az ártatlan gyanúsított tisztában van azzal, hogy egy olyan bűncselekmény ügyében kérdezik ki, amelyet nem követett el, ezért a szerzők meglátása szerint vonakodna attól, hogy második esélyt kelljen adni az elkövetőnek. Ezzel szemben azonban úgy vélik, hogy egy bűnös gyanúsított hajlana a második esélyre, de mindezt csak burkoltan fogalmazná meg, például: „Ahhoz, hogy erre válaszoljak meg kellene vizsgálni az összes körülményt”, vagy „Ezt nehéz megmondani”.

13. Tiltakozás³⁴: *Miért nem követte volna el soha ezt a bűncselekményt?*

Bűnös: Harmadik személyben való közlés (például „Mert az törvénytellenes!”), hivatkozás a negatív következményekre és külső körülményekre (például kamerák).

Ártatlan: Egyes szám első személy használata, miközben megemlíti egy személyiségvonalat, vagy hivatkozás jelenlegi felelősségtudatra, múltban elért eredményekre.

Az ártatlan gyanúsított a szerzők szerint kétféle stratégiát választ. Az egyik, hogy a saját személyiségét emeli ki egyes szám első személyben, például „Mert nem vagyok gyűjtogató”, vagy „Nem tudnék a tükörbe nézni ezek után”. A másik lehetőség, hogy múltbeli eseményeket vagy pedig jelenkori felelősséget hoz fel érvek, például „Soha nem tennék kockára mindent, amiért annyit dolgoztam, azzal, hogy elkövetek egy ilyen bűncselekményt”. Egy bűnös gyanúsított azonban a szerzők érvelése alapján inkább egyes szám harmadik személyben reagálna és elsődlegesen a jövőbeni felelősség elkerülésére helyezné a hangsúlyt, mint például a börtönbe kerülés. A szerző egy másik példát is említ, egy gyermek ellen elkövetett szexuális bűncselekményben a következő kérdést: „Mondja el, miért nem létesítene szexuális kapcsolatot egy tanulójával!” Ez esetben a szerzők szerint a bűnös gyanúsított ilyen típusú reakciót produkálhatna: „Mert biztos, hogy elmondaná másoknak.”

---

33 Uo. 171. o.

34 Uo.

14. *Eredmény*³⁵: *Mit gondol, a nyomozásunk eredménye mit fog kideríteni az ön szerepéről a bűncselekményben?*

Bűnös: Rövid válaszok (például „tisztá vagyok”), bizonytalanság, elkerülő reakció vagy a gyanú, hogy a nyomozás negatív eredménnyel zárul azzal, hogy mást fognak megvádolni.

Ártatlan: Bizonyosság abban, hogy ártatlannak találják.

A szerzők úgy érvelnek, hogy egy ártatlan gyanúsított magabiztosan hisz a saját ártatlanságában, ezzel szemben viszont egy bűnös gyanúsított nem mutatná ugyanazt a magabiztosságot, mivel a benne zajló mentális folyamatok még mindig le vannak terhelve azzal, hogy a segítség a lebukás elkerülését. Éppen ezért várhatók rövid válaszok, mint „*Remélem minden oké lesz*”, esetleg elkerülő reakciók, mint „*Mindig olyanért hibáztatnak, amit nem követtem el*”.

15. *Kinek számolt be*³⁶: *Elmondta bárkinek is azt, hogy ma kihallgatáson vesz részt?*

Bűnös: tagadás, vagy pedig csekély jelentőség tulajdonítása a kihallgatásról való beszámolásnak. Ha mégis elmondta valakinek, akkor egy bűnös azt mondta, hogy az illető, akinek elmondta nem reagált, vagy pedig megkérdezte, hogy ő követte-e el a bűncselekményt.

Ártatlan: elismeri, hogy beszélt másoknak a nyomozásról/kihallgatásról.

A szerzők ennél a kérdésnél azt feltételezik, hogy mivel gyanúsítottnak lenni egy büntetőeljárásban sokaknak új és rémisztő tapasztalat lehet. ezért az erre a kérdésre adott válasz sok mindent elárulhat. Természetes reakció, hogy egy ilyen eseményről az ember beszámol a szeretteinek, hogy támaszt és megértést találjon, esetleg tanácsot kérjen. Ennek folyományaképp a szerzők szerint gyanúsnak mondható, ha az illető senkinek nem számol be egy ellene folyó eljárásról vagy egy közeledő kihallgatásról. Az alapfeltételezés az, hogy a bűnös gyanúsított azért nem számol be senkinek ezekről az eseményekről, mert szeretteinknek sokkal nehezebb hazudni, mint másoknak. Néhány bűnös elkövető is elismeri, hogy beszámolt másoknak a kihallgatásról vagy az ügyről. Amikor ez megtörténik, a kihallgatást végző személy visszakérdezhet: „*És mi volt a (felesége, férje, barátja stb.) reakciója, amikor beszámolt erről?*” A szerzők szerint egy ártatlan gyanúsított részletesen beszámol a szeretteivel való beszélgetéséről, míg egy bűnös gyanúsított reakciója sokkal kezdetibb és elkerülőbb lesz.

---

³⁵ Uo. 172. o.

³⁶ Uo.

A viselkedéselemző interjú szakirodalmi kritikája

A viselkedéselemző interjú nem provokatív bevezető része a már korábban leírtak alapján is empirikusan bebizonyosodott, és azok a technikák szerepelnek a legelfogadottabb kikérdezési módszerek között is (például Peace-modell). A tizenöt standardizált, viselkedést provokáló kérdés megbízhatósága és validitása azonban erősen megkérdőjelezhető. Tulajdonképpen a módszer e részét érte a legtöbb kritika is. Ennek az az oka, hogy a kérdések meglétének alapfeltételezését, miszerint a kérdező (nyomozó) valóban képes arra, hogy megkülönböztesse a bűnös gyanúsítottat az ártatlantól, az empirikus kutatások által többször is megcáfolták. *Masip és Herrero* tanulmányában³⁷ azt vizsgálta, hogy milyen stratégiákat használnának az emberek egy olyan kihallgatáson, amelyen felteszik nekik a viselkedéselemző interjú tizenöt standardizált kérdését. Az eredmények azt igazolták, hogy mind a bűnös, mind pedig az ártatlan gyanúsítottak olyan stratégiát alkalmaznának a kihallgatáskor, ami az értékelési szempontból az ártatlan kategóriába sorolná őket. Éppen ezért azok a feltételezett válaszreakciók, amelyeket a szerzők különböző példákkal illusztráltak, semmiképpen sem tekinthetők hitelesnek vagy megbízhatónak. További problémákat vet fel az is, hogy a procedura teljes mértékben a kihallgatók hazugságfelismerő képességére hagyatkozik. Számos tanulmány azonban azt igazolja, hogy a rendőrség és egyéb rendvédelmi szervek dolgozói (beleértve tapasztalt nyomozókat is) nem teljesítenek jobban a hazugság felismerését illetően, mint a tapasztalattal és képzéssel nem felvértezett átlagpopuláció³⁸. Így tehát érvényét veszti az az feltételezés, miszerint a korábban bemutatott tizenöt standardizált kérdésre adott válaszok alapján megbízhatóan kiszűrhetők a hazugságok, valamint hogy megkülönböztethető az ártatlan gyanúsított a bűnöstől. Ezek folyamánként helytállóan tűnik az az érvelés, miszerint a viselkedéselemző interjú predefiniált kérdéseinek alkalmazása és a válaszreakciókra való alapozás hibás irányba terelheti a kihallgatást és döntően befolyásolhatja a nyomozások végkimenetelét, aminek sok esetben akár súlyos következményei is lehetnek. Éppen ezért a szakértők legnagyobb része alternatív, empirikus kutatásokkal alátá-

³⁷ Jaume Masip – Carmen Herrero: i. m.

³⁸ Deborah Bradford – Jane Goodman-Delahunty: Detecting deception in police investigations: Implications for false confessions. *Psychiatry, Psychology and Law*, vol. 15, no. 1, 2008, pp. 105–118.; Charles Bond – Bella DePaulo: Accuracy of Deception Judgments. *Personality & Social Psychology Review*, vol. 10, no. 3, 2006, pp. 214–234.; Michael Aamodt – Heather Custer: Who can best catch a liar? A meta-analysis of individual differences in detecting deception. *Forensic Examiner*, vol. 15, no. 1, 2006, pp. 6–11.

masztott módszereket javasol a viselkedéselemző interjú e szakaszának helyére (például Peace-modell)³⁹.

A Reid-módszer kilenc lépése⁴⁰

Ha a protokoll értelmezése alapján⁴¹ a viselkedéselemző interjú során a gyanúsítottat bűnösnek találják, akkor az interjú átlép a következő fázisba, amely habitusában és céljában szöges ellentéte az előzőnek. A cél itt már nem az információgyűjtés, hanem az, hogy a gyanúsított minél előbb beismerje az adott bűncselekmény elkövetését. A módszer kilenc egymásra épülő és a korábbi megerősítő lépésből áll, ezeknek az a céljuk, hogy szisztematikusan leépítsék a gyanúsított ellenállását, rávegyék az együttműködésre, majd ezt az együttműködést továbbvigyék arra a szintre, hogy a gyanúsított írásos beismerő vallomást tegyen⁴². Minden egyes lépés fokozatosan növeli a gyanúsított szorongását és ezzel egyidejűleg csökkenti benne a beismerő vallomás negatív következményeinek érzetét.

Első lépés – Pozitív konfrontáció⁴³

Az első lépés célja, hogy a gyanúsítottat egyenesen és magabiztosan szembeítsék az általa elkövetett bűncselekménnyel. Ennek lényege, hogy a pszichológiai fölény és dominancia egyből a kihallgatóhoz kerüljön, mivel a szerzők úgy érvelnek, hogy a gyanúsítottak nem számítanak arra, hogy már a kihallgatás első szakaszában konfrontálódniuk kell az általuk elkövetett bűncselekménnyel. Egy példa a pozitív konfrontációs mondatra, az előző gyűjtogatási ügynél maradva⁴⁴: „*Jim, az átfogó nyomozásunk arra derített fényt, hogy minden kétséget kizáróan maga gyűjtotta fel a raktárt.*” A konfrontációs mondatnál a szerzők megfogalmazzák a fizikai környezet jelentőségét is. Úgy gondolják előnyös, ha a gyanúsított ül, miközben a kihallgató vele szemben áll, és a kezében vannak a nyomozással kapcsolatos dokumentumok, mivel ezzel feltételezhetően erősödik a gyanúsítottban a szorongás. Rögtön ez-

39 Gislis H. Gudjonsson – John Pearse: i. m. 33–37. o.

40 Fred E. Inbau – John E. Reid – Joseph P. Buckley – Brian C. Jayne: i. m. 195–342. o.

41 Uo.

42 Richard A. Leo: Police Interrogation and American Justice. Harvard University Press, 2008

43 Fred E. Inbau – John E. Reid – Joseph P. Buckley – Brian C. Jayne: i. m. 202–211. o.

44 Uo. 202. o.

után azt tanácsolják, hogy a kihallgató folytassa: „Szeretnék leülni önnel, hogy tisztázhassuk ezt.” Ezután le kell ülnie a gyanúsítottal szemben, és egy három-öt másodperces csendet kell beiktatni, ami alatt figyelni kell a gyanúsított reakcióit. Ha a gyanúsított ezután visszakérdez, azt a szerzők úgy értelmezik, hogy időt próbál nyerni a saját gondolatai rendezéséhez.

Az ezt követő lépésben a szerzők az átmeneti nyilatkozatást fogalmazzák meg, amelynek célja lehetőséget adni a gyanúsítottak arra, hogy saját maga ismerje be a bűncselekményt, és ezáltal esetleg enyhíthessenek a büntetésén. Erre több példát is megfogalmaznak:

- A gyanúsított erényeinek előtérbe helyezése.
- Annak elmagyarázása, hogy csak a bűncselekmény okára nem derült még fény.
- Kifejteni, hogy szeretnék megismerni a gyanúsított személyiségét.
- Elmagyarázni, hogy szeretnék megtudni, mekkora részt vállalt a gyanúsított a bűncselekmény elkövetésében.

A szerzők konkrét példát is említenek az átmeneti nyilatkozatásra⁴⁵: „John, a nyomozás jelen szakaszában van lehetőségem arra, hogy döntsek. Foghatom a kezemből lévő bizonyítékokat maga ellen és azonnal vád alá helyeztettem, vagy pedig leülhetek azzal a személlyel, aki elkövetett valamit és megadhatom neki a lehetőséget, hogy a saját szemszögéből is elmondja, mit történt. Ha olyan emberrel van dolgom, aki együttműködik, és nem nehezíti meg a dolgom, akkor úgy érzem, meg kell adnom neki ezt az esélyt. Úgy gondolom, hogy maga egy ilyen személy. Maga korrekt ember, és irántam is tiszteletet tanúsított a mai nap folyamán. Ha egy olyan hozzáállással jött volna ma be, mint aki azt mondja, hogy »bizonyítsa be, ha tudja«, akkor időt sem fecsérelnék erre.”

Második lépés – Témafejlés⁴⁶

A pozitív konfrontáció után következik a témafejlés, amelynek az a célja, hogy morális mentséget/kifogást kínáljon a gyanúsított számára az adott bűncselekmény elkövetésével kapcsolatban, ezáltal csökkentse benne a bűnösség érzetét és a szorongást. A szerzők azt ajánlják, hogy ha a kihallgató úgy érzi, hogy az átvezető nyilatkozatás után még túl korai lenne a témafej-

---

⁴⁵ Uo. 205. o.

⁴⁶ Uo. 210–268. o.

lesztés, használhat egyes szám harmadik személyben lévő témát. Egy példát is megfogalmaznak erre, ami lopás vagy sikkasztás esetén működhet⁴⁷: „*Joe, azért is szeretném ezt az egészet megbeszélni magával, mert nagyon emlékeztet valakire, aki pár hete ült ott ahol most maga. Ez az ember fiatal és ambiciózus volt, egy bankban dolgozott, és gyorsan haladt a ranglétrán. Egy nap észrevette, hogy valaki elfelejtett lekönyvelni egy hatezer dolláros befizetést. Véletlenül pont ennyire volt az embernek szüksége ahhoz, hogy kifizesse a lakáshitelét. Hirtelen felindulásból úgy érezte, ezt a pénzt el kell hogy vegye. Gondolom, tudja, mi történt vele. Viszonylag gyorsan gyanús lett, és nem sokkal később már ott ült, ahol most maga, és elmondta, hogy mennyire sajnálja, amit tett. Azért is mondom el ezt, mert maga nagyon emlékeztet rá. Maga is intelligens, ambiciózus és alapvetően nagyon őszinte. Úgy gondolom, hogy hirtelen magának is úgy tűnt, hogy az egyetlen kiút és a lehető legjobb megoldás az volt, hogy elveszi azt a pénzt, hogy kifizethesse a számláit...*”

Az előző példa szemléltette a harmadik személyben történő témafejlést. A szerzők ezen felül több témalehetőséget is megemlítenek⁴⁸:

- a) A gyanúsítottal való szimpatizálás – „*bárki más ugyanezt tette volna a maga helyében*”.
- b) A gyanúsított büntudata és tette morális súlyának a csökkentése.
- c) Egy morálisan kevésbé elfogadhatatlan motiváció lehetőségének megemlékezése a bűncselekmény elkövetésének indítékaként.
- d) Mások hibáztatása:
  - az áldozat hibája volt;
  - a bűntárs hibája volt;
  - bárki más hibája volt.

Továbbá, a következő listában a szerzők megfogalmazzák a leggyakoribb „torzított motivációkat”, amelyek előkerülnek beismerő vallomáskor⁴⁹.

Gyűjtogatás: Csak viccből gyűjtöttunk tüzet. *Autólopás*: Az autó eladó volt, és csak ki akartam próbálni, mielőtt megvenném; Nagyon gyorsan el kellett jutnom a munkába, különben kirúgtak volna. *Vesztegetés*: Csak azért fogadtam el a kenőpénzt, mert közben én is nyomoztam az illető után, és nem akartam, hogy más is megtudja, mert nem hittek volna nekem. *Gyerekmolestálás*: Csak ki akartam mutatni a szeretetemet a gyerekeknek; Fel akartam világosítani a szexről, mivel a szülei ezt nem tették meg; A gyerek kezdeménye-

---

47 Uo. 216. o.

48 Uo. 219–252. o.

49 Uo. 225–227. o.

zett, nem pedig én; Engem is molesztáltak kiskoromban, és úgy neveltek, hogy ez a normális. *Betörés*: Csak meg akartam kérni őket, hogy használhassam a telefonjukat; Az ember, aki ott lakik, tartozott nekem, én csak elvettem, ami az enyém. *Cserbenhagyásos gázolás*: „Azt hittem, nincs nagy baj, a viszszapillantóból úgy tűnt, hogy az ember mozog”; „Azért mentem tovább, hogy hívjam a rendőrséget, de közben rájöttem, hogy bajba kerülhetek, mert elhagytam a helyszínt.” *Emberölés*: „Csak rá akartam ijeszteni kicsit”; „Csak azt akartam, hogy megsebesüljön, nem akartam megölni”; „Ha megöltem volna is, csak azért tettem volna, mert nagyon szerettem.” *Szexuális erőszak*: „Ő kért arra, hogy kemény legyek, ez csak a fantáziánk része volt”; „A legtöbb nő szereti a spontán, kemény szexet.” *Lopás*: „Csak azért tettem, hogy segítsék a családomon”; „Azért vettem el a pénzt, hogy ki tudjam fizetni a számlákat”.

*Harmadik lépés – a tagadások leküzdése*⁵⁰

Ritka az az eshetőség, hogy a gyanúsított rögtön a konfrontáció után egyből beismerő vallomást tegyen. A szerzők megítélése szerint a gyanúsított ezen a ponton szinte minden esetben a tagadás valamelyik formáját választja. Értelemszerűen, a harmadik lépés célja nem más, mint hogy elvegye a gyanúsított kedvét a felesleges tagadástól, és ezzel együtt rávegye arra, hogy az igazat mondja. Ez a lépés más okból is fontos: ha a gyanúsított kitartóan és valóban érzévekkel tagad, akkor a nyomozó megbizonyosodhat arról, hogy a gyanúsított esetleg ártatlan, vagy pedig hogy csak másodlagos szerepet töltött be a bűncselekmény elkövetésében (bűnrészség).

Ha a tagadás közvetlenül a pozitív konfrontáció (első lépés) után következik be, akkor a nyomozónak a szerzők érvelése alapján két lehetősége van. A gyenge, határozatlan tagadás esetében az ignorálást ajánlják, és a továbblépést az átmeneti nyilatkozatához. Abban az esetben, ha a tagadás határozott és erőteljes, a nyomozónak újból meg kell erősítenie a gyanúsítottban, hogy a nyomozás minden kétséget kizáróan az ő bűnösségét tárta fel.

Ha a tagadás a témafejlesztés közben lép fel, akkor a protokoll szerint nyomozónak három fontos feladata van⁵¹.

1. Előre felkészülni a tagadásra, mielőtt még a gyanúsított hangot ad neki.
2. Elbátortalanítani a gyenge tagadásokat.
3. Értékelni a kimondott tagadásokat.

⁵⁰ Uo. 270–288. o.

⁵¹ Uo. 273–286. o.

A protokoll szintén említi, hogy a tagadásoknak vannak különböző verbális és nonverbális előjelei, amelyeket érdemes figyelembe venni. Nonverbális jelnek tekinthető például, ha a gyanúsított hirtelen elkezd szemkontaktust teremteni, felemeli a kezét és elkezd előrehajolni, miközben vár arra, hogy a nyomozó befejezze a mondanóját. Verbális jelnek tekinthető, ha a gyanúsított megpróbál közbevágni olyan kifejezésekkel, mint például „*Mondhatnék valamit erről?*”, vagy „*Értem, amit mond, de...*”. Ha ez megtörténik, akkor a nyomozónak azonnal reagálnia kell, és elérni, hogy a gyanúsított ne próbáljon meg tagadni, például „*Mielőtt bármit is mondana, hadd magyarázzam el, mennyire fontos ez*”. Ezzel elérhető, hogy a gyanúsított megszakítsa a tagadásra vonatkozó azonnali szándékát.

Végezetül értékelni kell azokat a tagadásokat, amelyeknek a gyanúsított már hangot adott⁵². A szerzők úgy érvelnek, hogy ha a tagadás valóban őszinte és ártatlan gyanúsítottól származik, akkor az már rögtön a pozitív konfrontáció (első lépés) után megtörténik. Az ártatlan gyanúsított rendszerint ellenséges vagy akár agresszív lesz, erős szemkontaktust tart, előrehajol és határozott lesz a tagadásban, valamint gyakran leíró nyelvezetet használ („*Én senkit nem öltem meg*”).

Ezzel szemben a bűnös gyanúsított tagadása vagy gyenge és mentegetőző, vagy kitartó, ám hiteltelen, ezen felül kerülik a leíró nyelvezet használatát („*Én nem csináltam semmi ilyesmit*”).

Negyedik lépés – Tiltakozás⁵³

A protokoll értelmezésében a tagadás egy olyan ellenkezés, amelyet mind bűnös, mind pedig ártatlan gyanúsítottak használnak, a tiltakozást azonban szinte kizárólag bűnös gyanúsítottak alkalmazzák. A tiltakozás olyan offenzív stratégia, amelyben a bűnös gyanúsított megpróbál bizonyítékokat és érveket felsorakoztatni amellet, hogy miért nem ő volt az, aki az adott bűncselekményt elkövette, ez pedig kiközökentheti a kihallgatót és ezzel együtt a már felépített struktúrát. Éppen ezért a nyomozónak itt az az elsődleges feladata, hogy a tiltakozásokat a saját javára fordítsa, valamint arra ösztökélje a gyanúsítottat, hogy az igazat mondja.

Az első lépés, hogy fel kell ismerni a tiltakozást. A szerzők megemlítik a gyanúsítottak három leggyakrabban használt tiltakozási formáját:

---

⁵² Uo. 278–288. o.

⁵³ Uo. 289–294. o.

- Érzelmi: „*De én szerettem őt, sose lennék képes erre!*”; „*Túl sok veszteni valóm van ahhoz, hogy ilyen tegyek!*”
- Ténybeli: „*Nekem nincs is fegyverem!*”; „*Ott se voltam aznap!*”; „*Lehetetlen lett volna, túl jó a biztonsági rendszer ott!*”; „*Nincs is szükségem a pénzre, csomó pénz van a számlámon!*”
- Morális: „*Én istenfélő ember vagyok, és ez ellentmondana a hitemnek!*”; „*Nem így lettem nevelve.*”; „*Aki ilyen tesz, az beteg ember!*”

A második lépés, hogy a nyomozó ne bonyolódjon vitába vagy ellenkezésbe a gyanúsított állításával, mert ebben az esetben a gyanúsított erősebben bezárkózik, defenzív és felesleges feszültséget kelt. Hasznosabb reakció, ha a nyomozó úgy tesz, mint aki számított erre a válaszra, ezzel is kizökkentve a gyanúsítottat a szerepéből. Tipikusan használható válaszreakciók egy tiltakozásra: „*Őszintén remélem, hogy igaz, amit mond!*”; „*Reméltem, hogy ezt fogja mondani!*”; „*Teljes mértékben értem, amit mond!*”; „*Tudom, hogy igaz lehet, amit mond!*”.

A harmadik lépés célja, hogy a tiltakozást a nyomozó a saját javára fordítsa. Lássunk erre egy példát, egy gyermekmoleesztálási ügyben⁵⁴!

Nyomozó: „*Sokszor láttam már embereket, magamat is beleértve, hogy sok mindenre képesek alkoholos befolyásoltság alatt.*”

Gyanúsított: „*De én soha nem tennék ilyen, mert aki ilyen csinál, az egy perverz!*”

Nyomozó: „*Pontosan, uram. Nem látja? Épp ezért szeretném, hogy tisztázzuk azt, ami történt, mert nem akarom, hogy bárki ilyesmit gondoljon magáról. Tudom, hogy soha nem tenne ilyesmit józanul. Azok, akik józanul elkövetnek ilyesmit, azoknak valóban problémájuk van. De részegen mindannyian csinálunk olyan dolgokat, amelyek egyáltalán nem jellemzők ránk, például amit maga tett. Maga alapvetően nem ilyen, tudom. Azért történt, mert nem volt önmaga...*”

Ötödik lépés – A gyanúsított figyelmének megszerzése és megtartása⁵⁵

Ha a nyomozó sikeresen elhárította a tagadást és a maga javára fordította a tiltakozásokat, akkor a szerzők állítása szerint a gyanúsítottnak egyetlen stratégiája marad az igazság bevallásán kívül, ez pedig a pszichológiai bezárkó-

---

⁵⁴ Uo. 294. o.

⁵⁵ Uo. 294–300. o.

zás és a nyomozó ignorálása. A nyomozónak ezt először is fel kell ismernie: a bezárkózott gyanúsított csendes és már nincs meg a kitartása és önbizalma, hogy a saját igazát védje. Hagyja, hogy a nyomozó beszéljen, de a gondolatai befelé fordulnak; nem tart szemkontaktust, és nincsenek érzelmi megnyilvánulások az arcán. A testbeszéde is bezárkózó: keresztbe tett karok és/vagy lábak, néha lábremegetetés.

Ha a nyomozónak sikerül ezt felismernie, akkor a protokoll szerint az a feladata, hogy kizökkentse ebből az állapotból a gyanúsítottat, erre több módszer is van. Csökkenteni lehet például a fizikai távolságot a gyanúsított és a nyomozó között (óvatosan és fokozatosan közelebb ülni). Meg lehet próbálni szemkontaktust teremteni a gyanúsítottal. Lehet használni vizuális segítséget is (kerülendő azonban a helyszíni szemlén készült fotók bemutatása), például fizikai bizonyítékokat, mint amilyen töltényhüvely a helyszínről, fegyver, vagy akár cipőlenyomat. E tárgyak bemutatásával azonban nem az a cél, hogy megerősítse a gyanúsítottban a bűnösségébe vetett hitet, hanem hogy felkelte a figyelmét. Lehet alkalmazni más vizuális technikákat, például rajtot. A protokoll ismertet egy konkrét példát is, amely használható például egy alkoholos befolyásoltság alatt elkövetett bűncselekmény esetében⁵⁶: a nyomozó rajzolhat két egyforma kört egy papírra, az egyik kör a viselkedést, a másik az érzelmeket ábrázolja, az egyformaságuk pedig a viselkedés és az érzelmeik összhangjára utal, normál körülmények között. Ezután elővehet egy másik papírt, amelyen az érzelmeket ábrázoló kört sokkal nagyobbra rajzolja, mint a viselkedést ábrázolót, és elmagyarázhatja a gyanúsítottnak, hogy alkoholos befolyásoltság alatt az érzelmeik túlhevülnek és emiatt nem volt képes kontrollálni a viselkedését.

Hatodik lépés – A passzív gyanúsított kezelése⁵⁷

Ha az előző lépés sikeresen zárult, akkor a szerzők vélekedése szerint a gyanúsított ugyan passzív marad, de már jobban figyel a nyomozóra. A passzivitása itt arra utal, hogy elkezdte elfogadni azt a tényt, hogy a védekezési és elterelési stratégiák nem bizonyultak effektívnek. Éppen ezért a nyomozónak a protokoll értelmében itt folytatnia kell a második lépésben elkezdett téma további, sokkal fókuszáltabb kibontakoztatását, és a korábbiakban leírt módon kell kezelnie az esetleges tagadást vagy tiltakozást. Fontos továbbá, hogy a

---

⁵⁶ Uo. 298. o.

⁵⁷ Uo. 300–307. o.

nyomozó megértést és együttérzést mutasson, amikor az igazság bevallására igyekszik rávenni a gyanúsítottat. A szerzők szerint effektív taktikának minősülhet az úgynevezett *szerepcsere*, amelynek lényege, hogy a gyanúsítottat olyan szituáció elé állítsák, amelyben döntést kell hoznia két olyan ember sorsáról, aki valami rosszat tett. A szerzők egy példával illusztrálják a taktika lényegét⁵⁸: „*Uram, tegyük fel, hogy maga egy tanár egy iskolában, és tesztet írat a diákokkal. Észreveszi, hogy két gyerek puskázik. A saját szemével látta, tehát kétség sem férhet hozzá, hogy megtörtént. Behívja az első tanulót és megkérdezi tőle: »Miért csaltál a teszten?«, majd a diák elmagyarázza, hogy az apukája szobafogságra ítéli, ha nem sikerül a dolgozat, ezért csalt. Majd behívja a másodikat, felteszi ugyanezt a kérdést, azonban az ő reakciója: »Bizonyítsd, ha tudod!« Nem az iránt a diák iránt tanúsítana több tiszteletet, aki hajlandó volt őszintén elmondani, amit tett?»*”

A protokoll szerint a nyomozónak lassabban, halkabban és empatikusabban kell beszélnie a gyanúsítottal, mint a korábbi szakaszok közben, hogy ezzel őszinte szimpátiát sugározzon.

Ha a stratégiák hatékonyak bizonyulnak, akkor az a feltételezés, hogy a gyanúsítottan elkezdene látszani a beletörődés jelei. Megváltozik a testtartása, a karja és lába már nem keresztben van, feladja a védekező testtartást. Szintén jelnek vehető, ha a gyanúsított bólogat, ami a csendes beletörődést mutatja. Hirtelen változás a szemkontaktusban és a mimikában szintén megbízható jele a beletörődésnek. Ha a gyanúsított bármely jelet mutatja az elíteltet közül, azonnal érdemes áttérni a hetedik lépésre.

*Hetedik lépés – Alternatív kérdés prezentálása*⁵⁹

A hetedik lépés lényege nem más, mint hogy a nyomozó döntési lehetőséget kínáljon két lehetséges magyarázat közül a bűncselekmény indítékára. Elméleti síkon a kérdés prezentálása egy olyan pszichológiai teher a gyanúsított számára a már meglévők mellett, ami még inkább az igazság bevallása felé tereli. Például ha lopásról van szó, akkor az alternatív kérdés így nézhet ki: „*Elverte a pénzt nőkre, drogra és piára, vagy pedig a családján akart segíteni?*” Ez lehetőséget ad a gyanúsítottnak arra, hogy javítson a saját megítélésén, ugyanakkor, ha elismeri az egyiket, az gyakorlatilag egyenértékű a beismeréssel.

---

⁵⁸ Uo. 304. o.

⁵⁹ Uo. 305–316. o.

Fontos azonban, hogy a protokoll szerint a megfelelően megfogalmazott alternatív kérdés nem ajánlhat enyhített következményeket, és nem is lehet fenyegető hangvételű. A legfőbb szempontnak annak kell lennie, hogy az alternatív kérdés kövesse a kihallgatás korábbi szakaszaiban felépített témát. A bűncselekmény természetétől, valamint a gyanúsított kihallgatáskor történő magatartásától függően egyoldalú kérdéseket is lehet alkalmazni, mint például: „*Sajnálja azt, ami történt, igaz?*”

Amikor a nyomozó felteszi az alternatív kérdést, a protokoll szerint nem elég várni a reakcióra, további stimulációt kell nyújtani a gyanúsítottnak, hogy fogadja el valamelyik változatot. Erre három lehetőség van. Ha az alternatív kérdés így szól: „*Uram, a pénzt arra használta, hogy kifizesse a számláit, vagy arra, hogy beledobálja a játékgépbe?*” Ebben az esetben a következő lehetőségek szerint lehet fokozni a stimulációt⁶⁰:

- Negatív állítás: „*Nem olyan embernek tűnik, aki azért csinál ilyet, hogy utána eljátszhassa a pénzt. Ha így lenne, nem fecseirelném magára az időmet, de szerintem maga nem ilyen.*”
- Pozitív állítás: „*Biztos vagyok benne, hogy a pénz a családjának kellett, a számlák kifizetésére. Ez olyan dolog, amit bárki megtenne, ha a családjáról van szó.*”
- Rávezető kérdés: „*A családjának kellett a pénz, igaz?*”

Nyolcadik lépés – A gyanúsított rábírása a szóbeli beismerésre⁶¹

Ha a gyanúsított az előző lépésben választott a két lehetőség közül, akkor azal gyakorlatilag beismerte a bűncselekmény elkövetését. A protokoll következő lépésének célja így nem más, mint hogy ezt a beismerést egy bíróságon is elfogadtatható beismerő vallomásban tegye, amely már tartalmazza a bűncselekmény részleteit és körülményeit. Az alternatíva választása után a nyomozónak tovább kell inspirálnia a gyanúsítottat a folytatásra egy megerősítő kijelentéssel, mint például „*Reméltem, hogy ezt fogja mondani*”. Fontos, hogy a nyomozó azt a benyomást keltse, hogy osztozik a gyanúsított megkönnyebbülésén. Ezek után a nyomozó fokozatosan elkezdhet rákérdezni a bűncselekmény részleteire, mint például: „*Maradt valamennyi a pénzből?*”; „*Elmondta bárki másnak, hogy mi történt?*” A cél ezzel nem más, mint megerősíteni a gyanúsítottban az elhatározást a teljes beismerő vallomás megtételére. Ha a gyanúsítottban megerősödött ez az elhatározás, akkor a nyomozó

⁶⁰ Uo. 312. o.

⁶¹ Uo. 316–324. o.

zó feltehet olyan kérdéseket is az ügy kapcsán, amik már hosszabb kifejtést igényelnek a gyanúsítottól. Mindenképpen nyílt kérdéseket érdemes alkalmazni, amely a gyanúsítottat hosszabb kifejtésre készíti. A teljes beismerő vallomás részletes és hiteles kell hogy legyen, valamint tartalmaznia kell olyan részleteket, amelyeket kizárólag az elkövető tudhat. Éppen ezért a szerzők rávilágítanak arra, hogy a nyomozati szakasz során, még a kihallgatás előtt érdemes írásban rögzíteni azokat a tényeket és bizonyítékokat, amelyeket a nyomozó hatóság a kihallgatás eredményessége érdekében visszatart a nyilvánosság elől.

Kilencedik lépés – A szóbeli beismerő vallomás átfordítása írásos vallomássá⁶²

A protokoll legutolsó lépésének célja nem más, mint a teljes írásos beismerő vallomás megszerzése, amely keletkezhet kérdés–válasz, vagy pedig a gyanúsított narratívájának formájában. A vallomások lehetnek kézzel írottak, vagy elektronikusan rögzítettek. A szerzők meglátásai szerint az ideális megoldás az, ha a bűncselekmény legfontosabb elemeinek rögzítésére kérdés–válasz formájában kerül sor, míg az ügy további részleteire a gyanúsított által elmondva derül fény. Hezitálás esetén érdemes egy-egy kérdést feltenni, hogy a gyanúsított folytassa a narratívát.

A szerzők szintén megemlítenek számos olyan szempontot, amelyet mindenképpen figyelembe kell venni az írásos beismerő vallomás rögzítésekor annak érdekében, hogy a vád alá helyezés és a bírósági tárgyalás során a vallomás ne legyen támadható a védelem részéről:

- Olvasható írás és érthető nyelvezet.
- Kerülni kell a rávezető kérdéseket.
- A gyanúsított saját nyelvezetét nem szabad „feljavítani”.
- A vallomás elolvastatása és aláírása a gyanúsítottal.
- Több bűncselekmény esetén külön-külön vallomás szükséges mindegyikhez.
- Fizikai bizonyítékok hozzákapcsolása a vallomáshoz.
- Bizonyítani kell, hogy a beismerő vallomást a gyanúsított önszántából tette, eléréséhez nem alkalmaztak kényszerítő intézkedéseket annak érdekében, hogy a bírósági tárgyalás során alkalmazható legyen – fotó készítése a gyanúsítotttól, valamint orvosi vizsgálat.

---

⁶² Uo. 323–342. o.

A Reid-módszer kritikája és a hamis beismerő vallomások

A Reid-módszer az Egyesült Államok területén a legnépszerűbb és leggyakrabban alkalmazott metódus a gyanúsítottak kihallgatására. Általánosságban elfogadott feltételezés, hogy a módszer hozzávetőleg nyolcvan százalékban vezet beismerő vallomáshoz, ezt azonban tudományosan nem erősítették meg, és súlyos etikai aggályokat vet fel, továbbá erős összefüggés lehet a módszer használata és a hamis beismerő vallomások között⁶³. *Skerker*⁶⁴ három súlyos problémát említ meg a Reid-módszer használatá kapcsán: növeli a hamis beismerő vallomások kockázatát; gyengíti a rendőrség és a nyilvánosság kapcsolatát; valamint jelentős mértékben károsítja a nyomozók professzionális hitelességét. Ezek közül a legnagyobb gond egyértelműen a hamis beismerő vallomások ténye. A hazánkban uralkodó gondolkodásból eredően a józan ész azt diktálja ugyan, hogy egy személy nem ismerne be egy olyan bűncselekményt, amelyet nem követett el, ettől függetlenül az ilyen esetek előfordulási gyakorisága semmiképpen sem elhanyagolható. A tudomány fejlődésének hatására az elmúlt évtizedekben rengeteg ártatlanul elítélt embert mentettek fel az utólagos DNS-vizsgálat alapján. *Kassin* és munkatársai kimutatták⁶⁵, hogy az Egyesült Államokban az ártatlan gyanúsítottak öt százaléka ismerte be mégis a bűncselekmény elkövetését. Ezen felül *Sigurdsson és Gudjonsson* számolt be még magasabb számokról (hét-tizenkét százalék) Izlandon⁶⁶. Ez azonban csak a jéghegy csúcsának bizonyul, mivel számtalan esetben a valódi elkövető nem hagy hátra DNS-t, ami kizárja annak lehetőségét, hogy tisztázhassák a potenciálisan ártatlanul elítélteket. A jelenlegi tudományos szakirodalomban a hamis beismerő vallomásokhoz vezető rizikófaktorok általánosságban két dimenzióra vannak bontva: kényszerítő kihallgatási módszerek, valamint pszichológiai predispozíciók⁶⁷. A kényszerítő módszerek közé tartozik az agresszív befolyásolás, a szóban forgó bűncselekmény súlyosságának lekicsinyítése és felnagyítása, fizikai

63 Saul M. Kassin: The Psychology of Confession Evidence. *American Psychologist*, vol. 52, no. 3, 1997

64 Michael Skerker: An Ethics of Interrogation. *Journal of Military Ethics*, vol. 10, no. 4, 2011

65 Saul M. Kassin – Richard A. Leo – Christian A. Meissner – Kimberley D. Richman – Lori H. Colwell – Amy-May Leach – Dana La Fon: Police interviewing and interrogation: A self-report survey of police practices and beliefs. *Law and Human Behavior*, vol. 31, no. 4, 2007

66 Jon Fridrik Sigurdsson – Gisli H. Gudjonsson: The psychological characteristics of ‘false confessors’. A study among Icelandic prison inmates and juvenile offenders. *Personality and Individual Differences*, vol. 20, no. 3, 1996

67 Gisli H. Gudjonsson – John Pearse: i. m.

kényszer, valamint nem létező bizonyítékok prezentálása⁶⁸. A pszichológiai predispozíciók közé tartoznak a személyiségzavarok, az extrém figyelemfelkeltő viselkedés, a valódi elkövető kilétének védelme, droghasználat, valamint a visszatérő viktimizáció⁶⁹. A Reid-módszerben az említett kényszerítő módszerek nagy része megtalálható, így használata határozott rizikófaktor a hamis beismerő vallomások tekintetében. További nehézség az a tény is, hogy a módszer második része azon a feltételezésen alapul, hogy a gyanúsított nem mondott igazat a viselkedéselemző interjúban, a már említett empirikus kutatások⁷⁰ azonban kimutatták, hogy a tizenöt predefiniált kérdés nem megbízható a hazugság kiszűrésének tekintetében. Ennek folyományaként több ártatlan ember is ki lesz téve a kilenclépéses Reid-módszernek, és már nem lesz esélyük bizonyítani az ártatlanságukat, mivel a kihallgató meg lesz győződve a bűnösségükről. Egyrészt azért, mert a viselkedéselemző interjú hazugságot feltételeznek róla, másrészt egy olyan pszichológiai folyamat miatt, amelyet konfirmációs (vagy megerősítő) részrehajlásnak neveznek. *Hill, Memon és McGeorge* vizsgálta e jelenséget egy tanulmányban⁷¹, és kimutatták, hogy ha a nyomozó eleve meg van győződve a gyanúsított bűnösségéről, akkor akarva-akaratlanul is kizárólag olyan információk után kutat a kihallgatás és a nyomozás más részei során, amik a saját teóriáját igazolják.

Végezetül az is további problémákat vet fel, hogy a szerzők, az egyes lépések során tett protokollszerű ajánlásai és példái olyan feltételezéseken alapulnak, amelyeknek a valóságalapja és megbízhatósága empirikus kutatások által soha nem volt vizsgálva, így működőképességük is bizonytalan. Ezzel szemben a protokollban megtalálható számos olyan technika (például rávezető kérdések, aktív manipuláció), amelyek esetén empirikus kutatások kimutatták, hogy negatívan befolyásolják a kihallgatást.⁷²

68 Fadia M. Narchet – Christian A. Meissner – Melissa Russano: Modeling the influence of investigator bias on the elicitation of true and false confessions. *Law and Human Behavior*, vol. 35, no. 6, 2011

69 Gisli H. Gudjonsson – Susan Young – Jon Fridrik Sigurdsson – Inga Dora Sigfusdottir: False confessions to police and their relationship with conduct disorder, ADHD, and life adversity. *Personality and Individual Differences*, vol. 52, no. 6, 2012; Saul M. Kassin – Steven A. Drizin – Thomas Grisso – Gisli H. Gudjonsson – Richard A. Leo – Allison D. Redlich: Police-induced confessions: risk factors and recommendations. *Law and Human Behavior*, vol. 34, no. 1, 2010

70 Jaume Masip – Carmen Herrero: i. m.

71 Carole Hill – Amina Memon – Peter McGeorge: The role of confirmation bias in suspect interviews: A systematic evaluation. *Legal and Criminological Psychology*, vol. 13, no. 2, 2008

72 Allyson Horgan – Melissa Russano – Christian Meissner – Jacqueline Evans: Minimization and maximization techniques: Assessing the perceived consequences of confessing and confession diagnosticity. *Psychology, Crime & Law*, vol. 18, 2012, pp. 65–78.; Melissa Russano – Christian Meissner – Fadia Narchet – Saul Kassin: True and false confessions to an intentional act: A novel paradigm. *Psychological Science*, vol. 16, 2005, pp. 481–486.

Noha az Egyesült Államokban a mai napig ez a leggyakrabban használt kihallgatási módszer, a szakirodalom túlnyomó része azzal érvel, hogy a Reid-módszer nem támaszkodik semmilyen empirikus kutatásra, továbbá etikátlan és veszélyes is. Épp ezért az e módszert eredményesen alkalmazó nyomozókkal ellentétben a kutatók időszerűnek tartják a technika lecserélését egy megbízhatóbb, humánusabb és empirikus kutatásokkal alátámasztott módszerre⁷³.

IRODALOM

- Aamodt, Michael – Custer, Heather:** Who can best catch a liar? A meta-analysis of individual differences in detecting deception. *Forensic Examiner*, vol. 15, no. 1, 2006
- Bond, Charles – DePaulo, Bella:** Accuracy of Deception Judgments. *Personality & Social Psychology Review*, vol. 10, no. 3, 2006
- Bradford, Deborah – Goodman-Delahunty, Jane:** Detecting deception in police investigations: Implications for false confessions. *Psychiatry, Psychology and Law*, vol. 15, no. 1, 2008
- Bull, Ray – Soukara, Stavroula:** Four studies of what really happens in police interviews. In: **Lassiter, Daniel G. – Meissner, Christian A. (eds.):** Police interrogations and false confessions. American Psychological Association, New York, 2010, pp. 81–95.
- Bull, Ray (ed.):** Investigative interviewing. Springer, New York, 2014
- Dixon, David:** Questioning Suspects: A Comparative Perspective. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, vol. 26, no. 4, 2010
- Driskell, Tripp – Salas, Eduardo – Blickensderfer, Elizabeth L.:** Is three a crowd? Examining rapport in investigative interviews. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, vol. 17, no. 1, 2013
- Gudjonsson, Gisli H. – Pearse, John:** Suspect interviews and false confessions. *Current Directions in Psychological Science*, vol. 20, no. 1, 2011
- Gudjonsson, Gisli H. – Young, Susan – Sigurdsson, Jon Fridrik – Sigfusdottir, Inga Dora:** False confessions to police and their relationship with conduct disorder, ADHD, and life adversity. *Personality and Individual Differences*, vol. 52, no. 6, 2012
- Hill, Carole – Memon, Amin – McGeorge, Peter:** The role of confirmation bias in suspect interviews: A systematic evaluation. *Legal and Criminological Psychology*, vol. 13, no. 2, 2008

---

⁷³ Ray Bull – Stavroula Soukara: Four studies of what really happens in police interviews. In: Daniel G. Lassiter – Christian A. Meissner (eds.): Police interrogations and false confessions. American Psychological Association, New York, 2010, pp. 81–95.; Christian A. Meissner – Daniel G. Lassiter: Conclusion: What have we learned? Implications for practice, policy, and future research. In: Daniel G. Lassiter – Christian A. Meissner (eds.): i. m. 225–229. o.; Brent Snook – Joseph Eastwood – Michael Stinson – John Tedeschi – John C. House: Reforming investigative interviewing in Canada. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, vol. 52, 2010

- Horgan, Allyson – Russano, Melissa – Meissner, Christian – Evans, Jacqueline:** Minimization and maximization techniques: Assessing the perceived consequences of confessing and confession diagnosticity. *Psychology, Crime & Law*, vol. 18, 2012
- Inbau, Fred E. – Reid, John E. – Buckley, Joseph P. – Jayne, Brian C.:** Criminal interrogation and confessions. 4th ed. Jones and Bartlett Publishers, Sudbury, 2004
- Kassin, Saul M.:** The Psychology of Confession Evidence. *American Psychologist*, vol. 52, no. 3, 1997
- Kassin, Saul M. – Leo, Richard A. – Meissner, Christian A. – Richman, Kimberley D. – Colwell, Lori H. – Leach, Amy-May – Fon, Dana La:** Police interviewing and interrogation: A self-report survey of police practices and beliefs. *Law and Human Behavior*, vol. 31, no. 4, 2007
- Kassin, Saul M.:** Confession evidence: Commonsense myths and misconceptions. *Criminal Justice and Behavior*, vol. 35, no. 10, 2008
- Kassin, Saul M. – Drizin, Steven A. – Grisso, Thomas – Gudjonsson, Gisli H. – Leo, Richard A. – Redlich, Allison D.:** Police-induced confessions: risk factors and recommendations. *Law and Human Behavior*, vol. 34, no. 1, 2010
- Kebbell, Mark Rhys – Allison, Laurence J. – Hurren, Emily Joan – Mazerolle, Paul J.:** How do sex offenders think police should interview to elicit confessions from sex offenders? *Psychology, Crime & Law*, vol. 16, 2010
- Leo, Richard A.:** Police Interrogation and American Justice. Harvard University Press, 2008
- Masip, Jaume – Herrero, Carmen:** ‘What Would You Say if You Were Guilty?’ Suspects’ Strategies During a Hypothetical Behavior Analysis Interview Concerning a Serious Crime. *Applied Cognitive Psychology*, vol. 27, no. 1, 2013
- Meissner, Christian A. – Kassin, Saul M.:** “He’s guilty!” Investigator bias in judgments of truth and deception. *Law and Human Behavior*, vol. 26, 2002
- Meissner, Christian A. – Lassiter, Daniel G.:** Conclusion: What have we learned? Implications for practice, policy, and future research. In: **Lassiter, Daniel G. – Meissner, Christian A.:** Police interrogations and false confessions: Current research, practice, and policy recommendations. American Psychological Association, Washington, D.C., 2006, pp. 111–126.
- Milne, Rebecca – Bull, Ray:** Investigative interviewing: psychology and practice. Wiley, New York, 1999
- Nadler, Janice:** Rapport in Negotiation and Conflict Resolution. *Marquette Law Review*, vol. 87, 2004
- Narchet, Fadia M. – Meissner, Christian A. – Russano, Melissa:** Modeling the influence of investigator bias on the elicitation of true and false confessions. *Law and Human Behavior*, vol. 35, no. 6, 2011
- Russano, Melissa – Meissner, Christian – Narchet, Fadia – Kassin, Saul:** True and false confessions to an intentional act: A novel paradigm. *Psychological Science*, vol. 16, 2005
- Sigurdsson, Jon Fridrik – Gudjonsson, Gisli H.:** The psychological characteristics of ‘false confessors’. A study among Icelandic prison inmates and juvenile offenders. *Personality and Individual Differences*, vol. 20, no. 3, 1996

- Skerker, Michael:** An Ethics of Interrogation. *Journal of Military Ethics*, vol. 10, no. 4, 2011
- Snook, Brent – Eastwood, Joseph – Stinson, Michael – Tedeschi, John – House, John C.:** Reforming investigative interviewing in Canada. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, vol. 52, 2010
- Snook, Brent – Luther, Kirk – Quinlan, Heather – Milne, Rebecca:** Let 'em talk! A field study of police questioning practices of suspects and accused persons. *Criminal Justice and Behavior*, vol. 39, 2012
- Soukara, Stavroula – Bull, Ray – Vrij, Aldert – Turner, Mark – Cherryman, Julie:** What really happens in police interviews of suspects? Tactics and confessions. *Psychology, Crime and Law*, vol. 15, no. 6, 2009
- St-Yves, Michel:** The Psychology of Rapport: Five Basic Rules. In: **Williamson, Tom (ed.):** Investigative Interviewing [Electronic Book]. Taylor and Francis, Hoboken, 2013, pp. 87–106.
- Tickle-DeGnen, Linda – Rosenthal, Robert:** The Nature of Rapport and Its Nonverbal Correlates. *Psychological Inquiry*, vol. 1, no. 4, 1990

BÁRÁNY BOGLÁRKA

A büntetőeljárás kihallgatás és meghallgatás összehasonlítása

Napjainkban gyakori jelenség egyes kifejezések nem megfelelő használata. Mondanom sem kell, hogy ebben kiemelkedő szerepet töltenek be a médiák, amelyek csak a szenzációt szem előtt tartva a szavak mögött meghúzódó valódi tartalmat figyelembe nem véve hibás szóhasználattal, kontár módon tájékoztatják a társadalmat. Ilyen félretájékoztatásnak minősül például a lőszer helyett „golyó”, helyszíni szemle helyett „helyszínelés”, erőszakos közöslés helyett „erőszakos nemi közöslés” – és még sorolhatnám – kifejezések használata. Az általam választott téma is e problémakörhöz kapcsolódik azáltal, hogy a kihallgatás és a meghallgatás fogalmak használata is gyakorta helytelen. Írással azonban megpróbálom átláthatóbbá tenni és rendszerbe foglalni a kihallgatásnak és a meghallgatásnak a büntetőeljárás-jogról szóló 1998. évi XIX. törvényben (a továbbiakban: Be.) első olvasásra (talán több olvasatra is) zavarosnak tűnő használatát.

A kihallgatás

A biztos pontnak tűnő kihallgatás ismertetésétől szeretnék eljutni a meghallgatás mibenlétéhez. A biztos pontnak „tűnő” kifejezést azért használom, mert a kutatásom kezdetén szembesültem azzal, hogy még a jogi szótárak is ellentmondásos és hiányos információval szolgálnak. Ellentmondásos abból a szempontból, hogy a kihallgatás nem más, mint a gyanúsított meghallgatása büntetőügyben, hiányos pedig azáltal, hogy a meghallgatás fogalma meg sem található.¹

Egy másik jogi fogalomtár kihallgatással kapcsolatos meghatározása ellentmondásosnak ugyan nem, de hiányosnak tekinthető, abból a szempontból, hogy a kihallgatást csupán a gyanúsított kihallgatásával² azonosítja, továbbá a meghallgatás mint fogalom fel sem lelhető.

¹ Bíró Endre: Jogi szótár. A hatályos magyar jogszabályok és EU jogi normák szakkifejezéseinek szótára. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, 253. o.

² Hargitai József: Jogi fogalomtár. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2005, 861. o.

Tanulmányomban a kihallgatás fogalmának tisztázása után, a kihallgatás általános és speciális fajtájának ismertetését követően, azok mibenlétének tisztázása után, az így kapott információk alapján közelebb kerülhetünk a büntetőeljárás meghallgatás meghatározásához.

„A kihallgatás a leggyakoribb és a legjelentősebb nyomozási cselekmény, amely a Be. által meghatározott alakiságok és biztosítékok mellett a személyi jellegű bizonyítékok megszerzését szolgálja, és pedig azáltal, hogy a kihallgatott (gyanúsított, sértett, tanú) a bűncselekményről szerzett legjobb tudomásának megismerését teszi lehetővé.”³

Személyi jellegű bizonyítéknak minősül a sértett vallomása, a tanú vallomása, a terhelt vallomása és a szakértő véleménye. A kihallgatásnak azonban több formája is létezik, amelyekre a következőkben térek ki.

A kihallgatás fajtái

Szűkebb értelemben a kihallgatásnak – a vallomást tevők eljárásjogi helyzet alapján – a következő fajtáiról beszélhetünk:

- a gyanúsított (terhelt);
- a tanú; és
- a sértett kihallgatásáról.⁴

Tágabb értelemben a kihallgatás fajtái közé tartoznak bizonyos összetett, illetve „kombinált” kihallgatási formák, így a

- a) helyszínelés = helyszíni kihallgatás;
- b) felismertetés;
- c) szembesítés.⁵

Mindhárom nyomozási cselekmény magában foglalja ugyanis a szűk értelemben vett kihallgatást, s emellett az alapvető kihallgatási mozzanatok a későbbiekben is folytatódnak, ismétlődnek.⁶

---

³ Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminálisztika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2009, 338. o.

⁴ Uo. 339. o.

⁵ Uo.

⁶ Fenyvesi Csaba: Kihallgatási taktika. PTE ÁJK, Kódex Nyomda Kft., Pécs, 2009, 1. o.

A kihallgatás fajtái a vallomástevők eljárásjogi helyzete alapján

A terhelt kihallgatása

A terhelt az, aki ellen büntetőeljárást folytatnak. A terhelt a büntetőeljárás központi személye, mivel a folyamatban lévő bűnügy tárgya éppen az ő büntetőjogi felelősségének kérdése. Az eljárás egész tartama alatt terheltnek nevezük azt a személyt, aki ellen a büntetőeljárást folytatják.

Az eljárás egyes szakaszaitól függően a terhelt szó helyett más tüzetesebb megjelölés alkalmazható:⁷

- a feljelentés után feljelentett személyről;
- a nyomozás során a megalapozott gyanú közlése után gyanúsítottól;
- a bírósági eljárásban vádlottról;
- a bűnösséget megállapító jogerős határozat meghozatala után elítéltről;
- felmentés esetén pedig felmentettről beszélhetünk.⁸

Tehát attól függetlenül, hogy a terheltet milyen elnevezéssel illetjük a büntetőeljárás idején, vele szemben mindig kihallgatásáról beszélünk, kivéve, amikor meghallgatására kerül sor, de ennek eseteire a későbbiekben térek ki.

A terhelt kihallgatásának eredménye a terhelt vallomása (Be. 117–118. §), amely fontos, egyes esetekben különös jelentőségű bizonyíték. Mindazonáltal önmagában nem vezet a bűnösség kétséget kizáró bizonyításához, ezért a terhelt beismerése esetén is meg kell szerezni az ügyben fellelhető egyéb bizonyítékokat is.

A terhelt vallomása mint bizonyíték csak abban az esetben használható fel, ha a kihallgatás megkezdésekor a személyi adatok felvételén túl a hatóság az úgynevezett Miranda-szabálynak eleget téve felhívja a terhelt figyelmét, hogy „nem köteles vallomást tenni, a vallomás tételt, illetőleg az egyes kérdésekre történő válaszadást a kihallgatás folyamán bármikor megtagadhatja”, „a vallomástétel megtagadását követően bármikor dönthet úgy, hogy vallomást tesz, illetve ha vallomást tesz (vagy bármit a hatóság rendelkezésére bocsát), az bizonyítékként felhasználható”¹⁰. A bizonyítékként való felhasználhatóság

⁷ Móra Mihály – Kocsis Mihály: A magyar büntető eljárási jog. Tankönyvkiadó, Budapest, 1961, 689. o.

⁸ Herke Csongor – Hautzinger Zoltán: Büntető eljárásjogi alapkérdések. Kódex Nyomda Kft., Pécs, 2012, 36. o.

⁹ 1998. évi XIX. tv. 117. § (2) bek.

¹⁰ Herke Csongor – Hautzinger Zoltán: i. m. 53–54. o.

további nem elhanyagolható feltétele e figyelmeztetésre adott válaszában és a terhelt vallomásaának jegyzőkönyvbe foglalása, valamint a beismerő vallomás kikényszerítésének mellőzése. Minden kikényszerített beismerés értéktelen, ezért a terhelt kihallgatásának fő célja nem a bizonyíték megszerzése, hanem a terhelt felvilágosítása a vádról, valamint lehetőség nyújtása arra, hogy az ellene felmerülő gyanúval szemben a védelmet széleskörűen igénybe vehesse.¹¹

A tanú kihallgatása

A büntetőeljárásban tanúként az hallgatható ki, akiről feltehető, hogy a bizonyítandó tényről tudomása van.

A tanú feladata, hogy az ügy eldöntéséhez szükséges ténnyel kapcsolatos ismereteit vallomás formájában az eljáró hatóság tudomására adja, ezáltal segítséget nyújtva a tényállás felderítésében.¹² A tanú kihallgatásának eredménye a tanúvallomás, amely a leggyakoribb bizonyítéknak tekinthető. Míg a terheltet a kihallgatása előtt figyelmeztetik a Miranda-szabályra, addig a tanút a hamis tanúzás törvényes következményeire, vagyis a terhelttel ellentétben (akire vonatkozóan a „nemo tenetur” elv érvényesül) igazmondási kötelezettség terheli. A tanúvallomást a terheltre vonatkozó szabályok szerint jegyzőkönyvbe kell foglalni, ennek elmulasztása a bizonyítékként való használat lehetőségének elvesztéséhez vezet.

A sértett kihallgatása

A sértett az, akinek jogát vagy jogos érdekét a bűncselekmény sértette vagy veszélyeztette.

A sértett kihallgatása igen jelentős és önálló nyomozási (eljárási) cselekmény, amelynek keretében a hatályos Bp. tanúkihallgatási szabályai szerint a sértettnek mint természetes személynek és az ügy sajátos jogállású egyik résztvevőjének olyan vallomását szerzik be, amely nemcsak információkban gazdagabb a többi tanúvallomásnál, hanem néhány sajátos vonással is jellemezhető.¹³ A sértett a bűncselekmény többé-kevésbé passzív alanya, ellentétben az aktív alannyal, az elkövetővel. A sértett első a tanúk között (*primus*

¹¹ Móra Mihály – Kocsis Mihály: i. m. 689. o.

¹² Király Tibor – Barna Péter – Szabó Lászlóné: Magyar büntető eljárási jog. Egységes Jegyzet. I. kötet. Tankönyvkiadó, Budapest, 1965, 303. o.

¹³ Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: i. m. 380. o.

inter testis), hiszen a sértettnek viszonylag erős, sajátos szerkezetű jogállása van a büntetőeljárásban (például polgári jogi igényt érvényesíthet, magánindítványt terjeszthet elő stb.); minden az ügy résztvevőjévé teszi. A sértett szóbeli megnyilvánulásai nemcsak vallomások lehetnek („bizonyítási eszköz”), hanem gyakran érdemi rendelkezést tartalmazó jognyilatkozatok („bűnüldözési eszköz”).¹⁴ Annak érdekében, hogy a sértett vallomását bizonyítékként lehessen felhasználni, jegyzőkönyvet kell felvenni vagy jelentést kell készíteni.

A kihallgatás speciális fajtái

A helyszíni kihallgatás (Be. 120. §)

„A helyszíni kihallgatás mint bizonyítási eljárás a szemle és a korábbi eljárási törvényben helyszínelésként megismert eljárási cselekmény, illetve a kihallgatás között helyezkedik el.”¹⁵

A helyszíni kihallgatás feltétele a tanú, illetve a terhelt nem a helyszínen történő, előzetes kihallgatása. A helyszíni kihallgatást szükségessé teheti egyebek között a tanú korábbi kihallgatásának elégtelensége. Azonban bizonyítási értéke akkor van, ha a vallomást értelemszerűen kiegészítve és a helyszíni körülményekhez kapcsolódva, s ahol szükséges szemléltetve adta elő az illető.¹⁶

A szembesítés (Be. 124. §)

A szembesítés előfeltétele az ellentétes vallomások megléte.¹⁷ A szembesítés tehát nem más, mint „a terheltek, a tanúk, illetőleg a terhelt és a tanú vallomásaiban mutatkozó ellentétek okainak tisztázására hivatott bizonyítási eljárás”¹⁸, ami feltételezi a szembesítendőek együttes jelenlétét.¹⁹

A szembesítés, mint egy speciális konfliktusos kihallgatási forma, legfőképpen egyéb bizonyítékok összegyűjtésével és elé tárásával oldható fel: az egyik bizonyítékforrással, egy másik sértett-tanúval vagy terhelttel, illetve

¹⁴ Uo. 381. o.

¹⁵ Varga Zoltán: Kommentár. A büntetőeljárás törvény magyarázata I. Complex Kiadó, Budapest, 2009, 410. o. [2009a]

¹⁶ Bócz Endre: Büntetőeljárás jogunk kalandjai. Sikerek, zátonyok és vargabetűk. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2006, 131. o.

¹⁷ Bócz Endre: A kihallgatások szervezése. Belügyi Szemle, 1973/1., 93–97. o.

¹⁸ Herke Csongor – Hautzinger Zoltán: Büntető eljárásjogi alapkérdések. AndAnn Kft., Pécs, 2012, 56. o.

¹⁹ Bócz Endre (1973): i. m. 93–97. o.

annak nyilatkozatával mint bizonyítékokkal történik az ütköztetés, az elé tárás.²⁰ „A szembesítés egy szavahihetőségi próbának, tesztnek is tekinthető, hiszen általában a terhelt hitelessége, következetessége, mondanivalójának életszerűsége forog kockán.”²¹

A felismeretés

A felismerésre bemutatás olyan – a bíróság vagy az ügyész által elrendelt – bizonyítási cselekmény, amelynek során a terhelt vagy a tanú az általa ismert személyt vagy tárgyat legalább három, a kérdéses személlyel vagy tárggyal fő ismertetőjegyekben megegyező tulajdonságú személy (azonos nem, hasonló kor, testalkat, bőrszín, ápoltság, öltözet) vagy tárgy (csoportazonosság, csoport hasonlatosság) közül választja ki.

A reménybeli felismerő gondolatban egybeveti az észlelt azonosságokat, hasonlóságokat és különbségeket, s ezekről véleményt alkot, és ezt kijelenti.²²

A személyi jellegű bizonyítékok jelentőségének összegzése

Mint ahogy az az előzőekből kiderül, a személyi jellegű bizonyítékok esetében lényegében pszichikus, tudati visszatükröződéssel állunk szemben, ami igen sok módszertani problémát vet fel. Ezekkel részletesen foglalkozik a kriminalisztika egyik fő ága: a krimináltaktika.²³

Mindamellet az előbbieik alapján elmondható, hogy a megismerés tárgya konkrét személy konkrét magatartása, egy történeti esemény, s ezen belül és ezzel kapcsolatosan azok a tények, tényelemek, körülmények, amelyek a büntető jogszabály szerint értékelhetők és értékelendők, azaz röviden a büntetőjogi-
lag releváns tények. Ezek alkotják a bizonyítás tárgyát is. E releváns történeti tényállás egyedisége²⁴ és múltbelisége²⁵ mellett a megismerés szempontjából fontos sajátossága az is, hogy rendszerint titkolt, többé-kevésbé leplezett ma-

²⁰ Fenyvesi Csaba: Szembesítés. Szemtől szembe a bűntügyekben. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2008, 209–210. o.

²¹ Uo.

²² Bócz Endre (2006): i. m. 130. o.

²³ Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, 83. o.

²⁴ „A büntető eljárásjog tudományának az egyedi tény bizonyításának elméletét kell kidolgoznia” – hangsúlyozza Ádám György. Idézi Tremmel Flórián: i. m. 47. o.

²⁵ Cséka Ervin: A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai. Budapest, 1969, 73., 78. o. Idézi Tremmel Flórián: i. m. 47. o.

gatatársról van szó, a büntett elkövetője rendszerint akadályozni igyekszik cselekménye felderítését, illetve nem működik közre a felderítésben.

A megismerés alanya maga az eljáró hatóság (nyomozó, ügyész, bíró), aki közvetlenül nem észlelte a releváns tényeket, viszont köteles ezeket felderíteni, s ha fennállnak, meg is állapítani. A nyomozó hatóság is csak „*érzéki-
leg ismeri meg a bizonyító tényt – az állítólagos élményből származó emlé-
képről szóló kijelentést – és ennek elhangzását foglalja származékos
bizonyítékba (jegyzőkönyvbe)*”²⁶.

„*A megismerés tárgyának jellege és a megismerés alanyának sajátos helyzete következtében a megismerés módja, eszközei és lehetőségei adottak: a releváns tények utólagos rekonstruálása a büntett folytán keletkezett anyagi és illetve tudati elváltozások segítségével.*”²⁷

A kihallgatás célja a vallomások megszerzése, ennek érdekében nincs időkorlát meghatározva, vagyis a vallató addig vallathatja a gyanúsítottat, amíg azt szükségesnek tartja.²⁸

A kihallgatás kriminalisztikai megközelítésben

A kihallgatás eme kriminalisztikai jellegű összefoglalására azért kerítettem sort, mert a kriminalisztikai hét főkérdésre (mi, hol, mikor, hogyan, ki, kivel és miért) adott válaszok szolgáltatják azokat az információkat, amelyek alapján a kihallgatás azonosítása lehetővé válik, akárcsak „*az elkövető azonosítása egy bűnügy kapcsán*”²⁹.

A későbbiekben e gondolatsík alapján tesztek kísérletet a meghallgatás identifikálására, amelyet az 1. számú táblázat is segitget.

A meghallgatás

A meghallgatás fogalma

A tanulmányom elején említett meghallgatás fogalom hiánya miatt a meghallgatás fogalmát, lényegét, célját, jellemzőit a Be. alapján kell megállapíta-

²⁶ Bócz Endre (2006): i. m. 133. o.

²⁷ Tremmel Flórián: i. m. 47–48. o.

²⁸ Nathan J. Gordon – William L. Fleisher: Effective interviewing and interrogation techniques. Elsevier Ltd., United States, 2011, p. 33.

²⁹ James W. Osterburg – Richard H. Ward: Criminal investigation. A Method for Reconstructing the Past. Matthew Bender & Company, New Providence, 2010, p. 163.

1. számú táblázat
A kihallgatás kriminalisztikai megközelítése

MI a kihallgatás?	– személyi jellegű bizonyítékok megszerzését szolgáló leggyakoribb és a legjelentősebb nyomozási cselekmény	
HOL végezzük a kihallgatást?	– a nyomozó hatóság hivatalos helyiségében <i>kivétel:</i> helyszíni kihallgatás	
MIKOR végezzük a kihallgatást?	<i>nyomozási szakban:</i> – gyanúsított esetén: a megalapozott gyanú közlésekor	<i>bírósági eljárásban:</i> – <i>sértett esetén:</i> tárgyalás megnyitásokor
	– <i>tanú esetén:</i> idézés után	
HOGYAN végezzük a kihallgatást?	„Készülj fel az ellenfeledből!” = kihallgatásra való felkészülés: – az ügy iratainak alapos tanulmányozása, – a kihallgatandó személyiségének feltérképezése; – a kihallgatás céljának, a súlyponti kérdéseknek a meghatározása; – a részletinformációk elemzésére épülő kihallgatási terv összeállítása ³⁰	
KI végezze a kihallgatást?	<i>nyomozási szakban:</i> – nyomozó hatóság; – ügyész; – bíró (nyomozási bíró ³¹)	<i>bírósági eljárásban:</i> – bíró; – ügyész, vádlott, védő ³²
KI vehet részt a kihallgatáson?	– két hatósági személy (a kihallgató és a jegyzőkönyvvezető); – kiskorú kihallgatása esetén: törvényes képviselője; – a terhelt kihallgatása esetén: terhelt védője; – a tanú kihallgatása esetén: az érdekében eljáró ügyvéd ³³	
MIÉRT (mi okból) történjen a kihallgatás?	– a kihallgatott (gyanúsított, sértett, tanú) legjobb tudomásának megismerése a bűncselekményről; – személyi jellegű bizonyítékok összegyűjtése	

³⁰ Fenyvesi Csaba (2009): i. m. 2. o.

³¹ Be. 207. § (3) A nyomozási bíró a vádirat benyújtása előtt az ügyész indítványára kihallgatja a különösen védett tanút és azt a tanút, aki az életét közvetlenül veszélyeztető állapotban van. (4) A nyomozási bíró a vádirat benyújtása előtt az ügyész indítványára kihallgatja a tizennegyedik életévét be nem töltött tanút, ha megalapozottan feltehető, hogy a tárgyaláson történő kihallgatása a fejlődését károsan befolyásolná.

³² Be. 295. § (1) Az ügyész, a vádlott vagy a védő indítványára a tanács elnöke engedélyezheti, hogy a tanút először az ügyész és a védő kérdések feltevésével hallgassa ki.

³³ Magyar Közlöny, 2013/190., II. Törvények. 2013. évi CLXXXVI. törvény egyes büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódó más törvények módosításáról. 1. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosítása. 9. § (2) A Be. 85. § (4) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép: „(4) A tanú kihallgatásánál jelen lehet az érdekében eljáró ügyvéd, aki...”

ni, ugyanis egyszerű laikus gondolkodásmóddal teljesen más következtetésekre jutunk.

A laikusok a kihallgatásnak egyfajta vallatásos, agresszív felhangot tulajdonítva, arra a következtetésre juthatnak, hogy a kihallgatást csak a terhelt esetében alkalmazzák. Ezzel szemben a meghallgatás egyfajta érzellemmel teli, megértő, „sírj a vállamon”-szerű cselekvésnek minősül, amely csak a sértett, tanú vonatkozásában nyilvánul meg. E laikus felfogás azonban nem teljesen ördögtől való. Ez a kétfajta hozzáállás ugyanis megvalósul pont a terhelt és sértett, tanú esetén, csupán egy aktus, a kihallgatás és nem a meghallgatás kapcsán, ezzel azonban a kriminalisztika foglalkozik a kihallgatási taktika keretein belül.

A kihallgatás vallatásos voltát jól bizonyítja, hogy „*a terhelt kihallgatásánál mindvégig a fő törekvés, a kriminalisztikailag elfogadható és megnyugtató végcél a részletes és feltáró jellegű beismerés elérése*”³⁴. Holott a sértett és a tanú esetében célszerű az együttérzés, megértés, támogatás érzését gyakorolni.

A meghallgatás előfordulása a Be.-ben

A büntetőeljárásról szóló törvény a következő esetekben említi a meghallgatást:

- a szakértő mint bizonyítási eszköz (110., 298. §);
- szakértők párhuzamos meghallgatása mint bizonyítási eljárás (125. §);
- az előzetes letartóztatott mint személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedés alatt álló személy (134. §);
- a távollattartás mint a letartóztatást helyettesítő intézmény [138/A § (6) bek.];
- az óvadék mint a letartóztatást helyettesítő vagyoni jellegű kényszerintézkedés (147. §);
- a közvetítői eljárásra utalás és a vádelhalasztás (224. §);
- pártfogó felügyelő (224. §);
- az előkészítő ülés (272. §);
- bizonyítás a másodfokú bírósági eljárás (353. §);
- katonai büntetőeljárásban a megfenyített [485/B § (3) bek.];
- személyes meghallgatás (502. §) esetén.³⁵

A továbbiakban tehát sort keríték az előzőekben felsoroltak feltérképezésére annak érdekében, hogy elkülöníthessem egymástól a meghallgatást és a ki-

³⁴ Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: i. m. 371. o.
³⁵ 1998. évi XIX. tv.

hallgatást, s hogy egy esetleges meghallgatással kapcsolatos definíciót is alkothassak.

A szakértő meghallgatása

„A bűnügyekben eljáró hatóságok tagjai ugyan általában felvértezettek a bűnügyi tudományok alapismereteivel, eredményeivel, ennek ellenére számos olyan ténykérdés merülhet fel a bűnügyekben, amelyekre vonatkozóan kellő tapasztalati tételek és tudományosan megalapozott törvényszerűségek csak külső segítség útján, szakértők bevonásával hasznosíthatók.”³⁶

Ha tehát a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különös szakértelem szükséges, vagy külön jogszabály egyes bűntetteknel kötelezővé teszi a szakértő meghallgatását, szakértőt kell alkalmazni.³⁷

A szakértő kirendelése esetén szakvéleményt készít, amely a Be. bizonyítási eszközeinek egyike. A kihallgatás kapcsán világossá vált, hogy a kihallgatás a bizonyítékok megszerzésére szolgáló eljárási cselekmény, ennek tudatában adódik a kérdés: a szakértőt miért *meghallgatják*, és miért nem *kihallgatják*?

A szakértő kihallgatása mellett szól a szakértő eljárásjogi helyzetével kapcsolatos szélsőséges álláspont, amely szerint a „*szakértő lényegében nem különbözik jogállását tekintve a tanútól, legfeljebb arról lehet szó, hogy a szakértői vizsgálattal összefüggésben végső soron ún. »szakértő-tanút« hallgatnak ki (expert witness)»³⁸. Továbbá közös pontot alkot a közreműködési és igazmondási kötelezettség is (hamis tanúzás büntette). E nézőpont alapján azt mondhatjuk, hogy ha a tanút kihallgatjuk, akkor a szakértőt is ki kellene hallgatni.*

A szakértő meghallgatása mellett szól a másik végletes felfogás, amely szerint a bíró pozíciójához áll közel a szakértő. E felfogás szerint „*a szakértő maga is lényegében bíró, csak legfeljebb nem az egész bűnüggyel, hanem annak egyik részével, fontos ténykérdésével foglalkozik, azaz ténybíró (iudex facti)»³⁹. Lényeges eltérés azonban, hogy a szakértő kizárólag ténykérdéseket vizsgál, jogkérdésekkel általában nem foglalkozik, jogi szakvélemény előterjesztésére nem jogosult.⁴⁰*

36 Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2012, 161. o.

37 Király Tibor – Barna Péter – Szabó Lászlóné: i. m. 247. o.

38 Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián (2012): i. m. 163. o.

39 Uo.

40 Uo.

A szakértő meghallgatását magyarázhatja a bűnüggyel kapcsolatos függetlensége, tárgyilagossága, míg kihallgatás esetén a kihallgatottakat (terhelt, sértett, tanú) személyes élmény, tapasztalat fűzi a bűncselekményhez. A szakértő tehát objektív, és közvetetten kapcsolódik az ügyhöz, míg a kihallgatottak szubjektívek, és közvetlenül érintettek.

A szakértők párhuzamos meghallgatása

„Ha a szakértők véleménye eltér, az eltérést a szakértők egymás jelenlétében való meghallgatásával lehet tisztázni.”⁴¹

A szakértők párhuzamos meghallgatása a bizonyítási eljárások körébe tartozik, ez szintén arra enged következtetni az eddigi bizonyítási eljárások (helyszíni kihallgatás, szembesítés, felismerésre bemutatás) alapján, hogy itt is kihallgatásnak lenne helye. De e következtetést megdönti a következő eszmefuttatás.

A szakértők párhuzamos meghallgatása megkönnyítheti az eljáró hatóság számára az ügy megítélése szempontjából értékelhetőbb szakvélemény kiválasztását.⁴² E meghallgatásnak tehát ügy-előbbreviteli funkciója van.

A szakértők párhuzamos meghallgatása is tartalmaz szembesítési elemeket. A törvény szerint a szakértők is szembesülnek egymással eltérő véleményadás esetén, amelyeknek során egymás előtt próbálják meg alátámasztani érvelésüket, és megcáfolni a másik állításait.

„Itt azonban nem kihallgatásról van szó és nem ellentmondások állításáról, vagyis nem egymásnak feszülő érzelmek csatájáról, hanem sokkal inkább vélemények ismertetéséről és megvitatásáról.”⁴³

Az előzetes letartóztatás⁴⁴ előtti meghallgatás

Az előzetes letartóztatás (egzakt kifejezéssel letartóztatás) a legsúlyosabb kényszerintézkedés, amely a terhelt személyi szabadságának bírói elvonását jelenti a jogerős ügydöntő határozat meghozatala előtt (129. §). E jogintézkedés alapvető célja, hogy a terhelt ne vonhassa ki magát a büntetőeljárás

⁴¹ Be. 1998. évi XIX. törvény 125. §

⁴² Herke Csongor – Hautzinger Zoltán (2012): i. m. 56. o.

⁴³ Fenyvesi Csaba (2008): i. m. 183. o.

⁴⁴ Be. 1998. évi XIX. tv. 134. § Intézkedés az előzetes letartóztatás elrendelése után. „A vádirat benyújtásáig a nyomozó hatóság, a vádirat benyújtását követően a bíróság az előzetes letartóztatott meghallgatása után haladéktalanul megteszi a 128. §-ban szabályozott intézkedéseket, ha ezek az őrizetbe vétel során nem történtek meg.”

alól⁴⁵, valamint annak megakadályozása, hogy a terhelt újabb bűncselekményt kövessen el, vagy az általa megkezdett bűncselekményt befejezze.⁴⁶

A letartóztatási eljárás egyik formai és kötelező feltétele a terhelt meghallgatása.

A vádirat benyújtása előtt a letartóztatás elrendelésekor a terheltet akkor is meg kell hallgatni, ha a terheltet a letartóztatás elrendelését megelőzően őrizetbe vették és a törvényes 24 órán belül kihallgatták.⁴⁷ Ez a meghallgatás a BK. 122. számú állásfoglalása szerint „*olyan eljárási speciális cselekmény, amelynek körében a gyanúsított felszólalhat, és a terhére rótt bűncselekménnyel kapcsolatban is nyilatkozhat*”.⁴⁸

A letartóztatást helyettesítő intézmények közül két olyan kényszerintézkedést kell megemlíteni, ahol a terheltet meghallgatják, ezek: az óvadék és a távollattartás.

Az óvadékos meghallgatás

„Az óvadék az előzetes letartóztatásnál enyhébb jogkorlátozást jelentő, azt helyettesítő eljárásjogi eszköz, amely vagyoni veszteség kilátásba helyezése folytán hivatott biztosítani, hogy a terhelt ne szökjön meg, illetve a hatóság megjelenésre felszólító határozatának engedelmeskedjék.”⁴⁹

Az óvadékot már fogva tartott vagy olyan személlyel kapcsolatban állapítják meg, akinek várhatóan a letartóztatását rendelik el, ha nem fogadja el a hatóság az általa nyújtott óvadékot. Egy ilyen súlyú kérdésben pedig csak az „*előzetes letartóztatásról döntésre jogosult*”⁵⁰ bíróság dönthet, mégpedig a letartóztatás elrendeléséhez hasonló meghallgatás keretében, amelynek során:

- „*a terhelt (védője) előadná igényét az óvadék melletti szabadlábra helyezésre, az óvadék fajtájának és mértékének megjelölésével és a személyi, vagyoni körülmények igazolásával;*
- *majd az ügyész nyilatkozna, hogy ellenzi-e az óvadék alkalmazását, illetve miben kellene eltérnie (fajta, mérték) a kérelemnek ahhoz, hogy elfogadhatónak tartsa azt;*
- *szükség esetén a bíróság felhívhatja a védelmet, hogy kívánja-e kérelmét az ügyészi indítványnak megfelelően módosítani;*

45 Király Tibor – Barna Péter – Szabó Lászlóné: i. m. 303. o.

46 Herke Csongor – Hautzinger Zoltán (2012): i. m. 61. o.

47 1998. évi XIX. tv. a büntetőeljárásról

48 Herke Csongor: A letartóztatás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2002, 78. o.

49 Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián (2012): i. m. 199. o.

50 Király Tibor: Büntető eljárási jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2008, 322. o.

– végül a bíróság dönt az óvadék elfogadásáról, amely ellen az ügyész, a terhelt és a védő fellebbezhet⁵¹.

A távoltartásos meghallgatás

„A távoltartás a terhelt szabad mozgáshoz és a tartózkodási hely szabad megválasztásához való jogát korlátozó, a bíróság által az eljárás jogerős befejezése előtt elrendelhető kényszerintézkedés.”⁵²

„A vádirat benyújtásáig a nyomozó hatóság vagy az ügyész, a vádirat benyújtását követően a bíróság a terhelt meghallgatása után haladéktalanul megteszi a 128. §-ban szabályozott intézkedéseket.”⁵³

A kényszerintézkedések összegzése a meghallgatás kapcsán

Mindhárom kényszerintézkedés (előzetes letartóztatás, óvadék, távoltartás) személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedés, amely a terhelt hatóság előtt való megjelenését és a hatóságok előtt való rendelkezésre állását szavatolja⁵⁴ a büntetőeljárás során. A jelenlét garantálása az eljárás zavartalan lefolytatását segíti azáltal, hogy a terhelt nem szökik meg, vagy nem tünteti el a bizonyítékokat. A jelenlét szavatolásának ügy-előbbviteli funkciója a kényszerintézkedések fogalmából is kitűnik, e szerint a kényszerintézkedések olyan kényszertartalmú hatósági aktusok, amelyeket a büntetőügyben eljáró hatóságok a büntetőeljárás sikere érdekében alkalmazhatnak. A kényszerintézkedések további közös jellemzője, hogy a terhelt mindhárom esetben nyilatkozatot tesz, véleményt nyilvánít. Ezeknek bizonyítékértékük nincs, csupán ahhoz járulnak hozzá, hogy a bíróság az előkészítő ülésen meggyőződhessen az elrendelésük szükségességéről, illetve az indokoltságukról.

A vádelhalasztás és a közvetítői eljárásra utalás

A vádelhalasztás

A vád elhalasztása mint sajátos ügyészi határozat elsősorban azt a célt szolgálja, hogy a gyanúsított jövőbeni magatartására kedvező hatást gyakoroljon.

⁵¹ Herke Csongor: i. m. 222. o.

⁵² Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián (2012): i. m. 201. o.

⁵³ 1998. évi XIX. törvény 138/A § (6) bek.

⁵⁴ Király Tibor – Barna Péter – Szabó Lászlóné: i. m. 303. o.

Az ügyész a vádemelés elhalasztásával egyidejűleg magatartási szabályokat és kötelezettségeket határozhat meg a terhelt számára.

Az ügyész bármilyen magatartási szabályt vagy kötelezettséget állapítson is meg, a gyanúsítottat nyilatkoztatnia kell arról, hogy azokhoz hozzájárul-e vagy sem, ugyanis a gyanúsított meghallgatásának célja éppen ennek a tisztázása.⁵⁵

„Ha szükséges, a pártfogó felügyelő is meghallgatható, a sértettnek adandó kártérítés vagy jóvátétel esetén a sértettet is meg kell hallgatni (kivéve, ha már korábban nyilatkozott a kártérítésről, illetve jóvátételről).”⁵⁶

A közvetítői eljárás (mediáció)

„A mediáció lényegében konfliktusfeloldó közvetítés, amelynek során egy pártatlan személy (a közvetítő, mediátor) segít a feleknek, hogy érdekeik mentén létrejöjjön közöttük az egyezség. A mediáció is egyfajta diverzió, hiszen a sértett jóvátétele és esetleges egyéb szolgáltatások fejében nem kerül sor a terhelt felelősségre vonására.”⁵⁷

A nyomozó hatóság a közvetítői eljárásra utalás feltételeinek vizsgálata céljából meghallgatja a gyanúsítottat és a sértettet, ugyanis *„a mediáció a felek rendelkezése alatt áll, lefolytatására csak hozzájárulásukkal kerülhet sor”⁵⁸.*

Ha felvetődik a szükségessége, akkor az ügyész a meghallgatás előtt beszerzi a gyanúsítotttra vonatkozó pártfogó felügyelői véleményt, illetve meghallgatja a pártfogó felügyelőt is.⁵⁹

A pártfogó felügyelő

Mint azt az előbb már olvashattuk, az ügyész a vádemelés elhalasztása vagy a (bíróság is) közvetítői eljárásra utalás előtt pártfogó felügyelői véleményt beszerzését rendelheti el.

A pártfogó felügyelő esetén azért is beszélhetünk meghallgatásról és nem kihallgatásról, mert a pártfogó felügyelő nem más, mint speciális szakértő, aki a szakértő jogállásához hasonló jogállással és feladattal bír.⁶⁰

⁵⁵ Király Tibor: i. m. 400. o.

⁵⁶ Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián (2012): i. m. 290. o.

⁵⁷ Uo. 295. o.

⁵⁸ Sáriné Simkó Ágnes – Molnár Gábor Miklós: Mediáció. Közvetítői eljárások. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012, 132. o.

⁵⁹ Szokolai Gábor: Kommentár. A büntetőeljárás törvény magyarázata 1. Complex Kiadó, Budapest, 2009, 783. o.

⁶⁰ Herke Csongor – Hautzinger Zoltán (2012): i. m. 52. o.

„A pártfogó felügyelői vélemény a terhelt személyiségét és életviszonyait jellemző adatokat írja le, továbbá bemutatja a feltárt adatok és a bűncselekmény elkövetése között fennálló kapcsolatot. A pártfogó felügyelő a véleményben tájékoztatást ad a terhelt adottságainak megfelelő munkalehetőségről, egészségügyi, illetőleg szociális intézményi ellátási lehetőségről, és javaslatot tehet a terhelttel szemben egyedi magatartási szabály vagy kötelezettség elrendelésére. A pártfogó felügyelő köteles és jogosult mindazokat az adatokat megismerni, amelyek a pártfogó felügyelői vélemény elkészítéséhez szükségesek.”⁶¹

A tárgyalást előkészítő ülés

A tárgyalás előkészítése közben felvetődhetnek olyan kérdések, amelyek előzetes tisztázása még a tárgyalás előkészítésekor meghozandó határozat előtt feltétlenül szükséges. E kérdések tisztázása az esetek többségében az iratokból lehetséges, de előfordulhat, hogy a felvetődő kérdések csak a vádlott, az ügyész előzetes meghallgatása révén tisztázhatók.

Az ügyészi meghallgatás akkor válik szükségessé, ha a bíróság tervezett intézkedése vagy határozata az ő feladatait is közvetlenül érintené, míg a vádlott meghallgatását az általa indítványozott bizonyítási cselekmények (például miért tartja szükségesnek más szakértők kirendelését), valamint a jogi helyzetét közvetlenül befolyásoló határozatok teszik indokolttá.⁶²

Az ülés funkciója nem az ítélkezés helyettesítése, hanem a vád megalapozottságának megállapítása, illetve a tárgyalás alapos előkészítése.⁶³

Bizonyítás a másodfokú bírósági eljárásban

„A másodfokú bírósági eljárásban bizonyításnak akkor van helye, ha az első fokú bíróság a tényállást nem derítette fel, vagy az hiányos, továbbá, ha a bizonyítás az első fokú bírósági eljárásban megvalósult szabálysértés orvoslását eredményezheti.”⁶⁴

A másodfokú bíróság akár megalapozatlansági hibát, akár eljárási szabálysértést küszöböl ki bizonyítás felvételével, ezt csak tárgyaláson lehet megten-

---

⁶¹ Uo.

⁶² Király Tibor: i. m. 438. o.

⁶³ Varga Zoltán: Kommentár. A büntetőeljárás törvény magyarázata 2. Complex Kiadó, Budapest, 2009, 933. o. [2009b]

⁶⁴ Be. 353. § (1) bek.

ni.⁶⁵ Abban az esetben, ha a bizonyítás célja nem a vádlott büntetőjogi felelősségének megállapítása, a történeti tényállás hibáinak vagy eljárási szabálysértésnek a kiküszöbölése, akkor lehetőség van arra, hogy a másodfokú bíróság nyilvános ülést tartson. A nyilvános ülésen a bizonyítás célja a büntetőkiszabási körülmények tisztázása, amelynek érdekében kizárólag a vádlott meghallgatása szükséges, amelynek során érdemi bizonyításfelvétellel nem kerül sor. Nyilvános ülés tartásának van helye például abban az esetben, ha a fellebbezésben a vádlott személyi körülményeit illetően olyan változások következtek be, amelyek a vádlott javára szolgálnak, de ezek tisztázásához a meghallgatása szükséges. Tárgyalás kitűzésére abban az esetben kerül sor, ha a tényállás kiegészítése, pontosítása vagy megalapozatlanság kiküszöbölése érdekében tanúk kihallgatása vagy szakértők meghallgatása válik szükségessé.⁶⁶

A bűncselekmény elbírálása fegyelmi eljárásban

„A megfenyített és védője a jogerős parancsnoki döntést követő három napon belül a fegyelmi eljárásra utalt bűncselekmény miatti fenyítést kiszabó határozat vagy parancs bírósági felülvizsgálatát kérheti. A bíróság egyesbíróként a kérelmet három napon belül, tárgyaláson, a megfenyített meghallgatása és az iratok alapján bírálja el.”⁶⁷

A megfenyített meghallgatásánál alkalmazni kell a terhelt kihallgatására vonatkozó szabályokat. *„A meghallgatás során tisztázandó, hogy a megfenyített, avagy védője részéről miért került sor a felülvizsgálati kérelemre, természetesen a megfenyített élhet a nyilatkozattétel megtagadásának a jogával.”⁶⁸*

A tárgyaláson a parancsnok és az ügyész felszólalhat, de lehetőségük van írásban történő nyilatkozattételre is.⁶⁹

Személyes meghallgatás

Személyes meghallgatás kitűzéséről akkor intézkedik a bíróság, ha nyomozás elrendelésére, vagy személyes meghallgatás nélküli határozathozatalra

---

65 Király Tibor: i. m. 527. o.

66 Csák Zsolt: Kommentár. A büntetőeljárás törvény magyarázata 2. Complex Kiadó, Budapest, 2009, 1112. o.

67 Herke Csongor – Hautzinger Zoltán (2012): i. m. 160. o.

68 Szokolai Gábor: Kommentár. A büntetőeljárás törvény magyarázata 2. Complex Kiadó, Budapest, 2009, 1408. o.

69 Herke Csongor – Hautzinger Zoltán (2012): i. m. 160. o.

nem kerül sor. Személyes meghallgatásra idézni kizárólag a feljelentő(ke)t és a feljelentette(ke)t kell.

Az ülés célja egyrészt az előkészítés befejezése, másrészt a felek közötti békés megoldás megteremtése, harmadrészt ennek hiányában a tárgyalás zökkenőmentes megtartása feltételeinek biztosítása.

Ha a békítés nem vezet eredményre, a bíróság a feljelentett személyi adatait rögzíti, és megkérdezi, hogy a feljelentésben foglalt cselekmény elkövetését beismeri-e.⁷⁰

„Ezt követően több sértett esetén beszerzi a bíróság a megjelent sértettek nyilatkozatát arról, hogy közülük ki jár el a vád képviselőjében. Ha a feljelentett viszonydával él a feljelentővel szemben, a bíróság a feljelentőt feljelentésként is meghallgatja, vagyis jegyzőkönyvbe rögzíti személyi adatait, nyilatkoztatja, hogy a viszonydában foglaltakat beismeri-e. Nyilatkozhat továbbá esetleges további bizonyítékai megjelöléséről is.”⁷¹

A terhelt kihallgatásánál már utaltam arra, hogy a terhelt esetében mindig kihallgatásra kerül sor, kivéve amikor a meghallgatására, de ez nemcsak rá, hanem a sértettre és a tanúra is vonatkozik (2. számú táblázat).

2. számú táblázat

A kihallgatás és a meghallgatás alanyai

alanyok	kihallgatás	meghallgatás
terhelt	igen	igen
sértett	igen	igen
tanú	igen	igen
védő	nem	igen
szakértő	nem	igen
pártfogó felügyelő	nem	igen
ügyész	nem	igen

A terhelt, tanú és sértett meghallgatásának eseteit már részleteztem, ezért most csak a könnyebb átláthatóság érdekében felsorolásszinten gyűjtöttem össze, hogy mely esetekben kerül sor ezen eljárási szereplők meghallgatására (3. számú táblázat).

A sértettet külön azért nem említem, mivel „a sértett egyben tanú is”⁷² (a sértett jogállása a tanúéval azonos), ezért szokás egyfajta sértett-tanúnak is nevezni.

⁷⁰ 1998. évi XIX. tv. a büntetőeljárásról 502. § (5) bek.

⁷¹ Bodor Tibor: Kommentár. A büntetőeljárás törvény magyarázata 2. Complex Kiadó, Budapest, 2009, 1430. o.

⁷² James W. Osterburg – Richard H. Ward: i. m. 123. o.

3. számú táblázat

A meghallgatás esetei a terhelt és a tanú vonatkozásában

A terhelt meghallgatásának esetei	A terhelt és tanú meghallgatásának esetei
<ul style="list-style-type: none"> – vádelhalasztás – előkészítő ülés – személyes meghallgatás – bizonyítás a másodfokú bírósági eljárásban – bűnselekmény elbírálása fegyelmi eljárásban – <i>kényszerintézkedések</i>: <ul style="list-style-type: none"> – előzetes letartóztatás – óvadékos meghallgatás – távoltartás 	<ul style="list-style-type: none"> – közvetítői eljárás – személyes meghallgatás

4. számú táblázat

A kihallgatás és meghallgatás alanyai és tárgyai

alanyok	kihallgatás	meghallgatás
terhelt	terhelti vallomás	terhelti nyilatkozat
sértett	sértetti vallomás	sértetti nyilatkozat
tanú	tanúvallomás	tanú nyilatkozata
védő	–	védő nyilatkozata
szakértő	–	szakértői vélemény
pártfogó felügyelő	–	pártfogó felügyelői vélemény
ügyész	–	ügyészi vélemény

Ahogy a kihallgatás alanya sem lehet minden eljárási szereplő, úgy nem is tehet vallomást mindenki, akit a büntetőeljárás folyamán kikérdeznek. Tehát azok, akiket kihallgatnak, vallomást tesznek, és azok, akiket meghallgatnak – a meghallgatás eseteit alapul véve megállapíthatjuk, hogy –, nyilatkozatot tesznek, vagy véleményt nyilvánítanak (4. számú táblázat).

A meghallgatás kriminalisztikai megközelítésben

A kihallgatásnál már ismertett kriminalisztikai kérdések segítségével, egy-egy táblázatba foglalva ismertetem a meghallgatás fontosabb ismérveit (5. számú táblázat).

5. számú táblázat
A meghallgatás kriminalisztikai megközelítése

	nyomozási szak	közbenső eljárás	bírósági eljárás
MI a meghallgatás?	a per előbbre vitelét elősegítő vélemények és nyilatkozatok megszerzését szolgáló eljárási cselekmény		
HOL végezzük a meghallgatást?	– a nyomozó hatóság hivatalos helyiségében	tárgyalóteremben	
MIKOR végezzük a meghallgatást?	a szakértő esetén: ha a szakvélemény nem egyértelmű	tárgyalás előkészítésekor (főként a terheltet)	a teljes bírósági eljárás során
HOGYAN végezzük a meghallgatást?	nincsen különösebb módszere, ellentétben a kihallgatással		
KI végezze a meghallgatást?	nyomozó hatóság	ügyész és/vagy bíró	bíró
KI vehet részt a meghallgatáson?	a szakértő (kriminalisztikai szakértő)	– az eljárás résztvevői (terhelt, védő, sértett); – az eljárás egyéb résztvevői (szakértő, tolmács, tanú, képviselők stb.)	
MIÉRT (mi okból) történjen a meghallgatás?	szakismeret hiányának orvoslása céljából	a vád megalapozottságának ellenőrzése érdekében	a hiányos, nem egyértelmű iratok tisztázása, valamint a büntetőjogi felelősség megállapításának biztosítása céljából

A kihallgatás és meghallgatás közös pontjai

Tanulmányom jelentős részében a meghallgatás fogalmát a kihallgatással összehasonlítva, az közöttük lévő különbségeket keresve határoztam meg. Mindazonáltal e fogalompárnak nemcsak eltérő, hanem közös pontjai is fellelhetők, ezeket szemléletesen foglalja össze a 6. számú táblázat.

6. számú táblázat
A kihallgatás és meghallgatás közös pontjai

jellege	eljárási cselekmény
célja	az igazság kiderítése
alanyai	eljáró hatóságok, az eljárás résztvevői, az eljárás egyéb résztvevői
rögzítése	jegyzőkönyvbe foglalással
jogorvoslati lehetőség	igazolás: a kihallgatásra, meghallgatásra idézett megjelenési kötelezettségének mulasztása esetén (65. §)

A kihallgatás és meghallgatás közötti különbségek összegzése

A kihallgatás és meghallgatás egymással rokon eljárás ugyan, de alapjában véve különbözők.⁷³

A kihallgatás és a meghallgatás közötti különbség lényegében e két eljárási cselekmény végkimenetelében figyelhető meg. Míg a kihallgatás tárgya a vallomások mint bizonyítékok, addig a meghallgatás tárgya a vélemények, nyilatkozatok mint per-előbbreviteli eszközök.

A kihallgatások célja a vallomások megszerzése, amelyek bizonyító erejűek, származzanak akár bizonyítási eszközökből, akár bizonyítási eljárásokból. A vallomások tehát olyan bizonyítékok, amelyek büntetőjogilag releváns tényállás megállapításához szükséges tényre vonatkoznak és a törvény által megengedett forrásból származnak. A vallomások a kihallgató által irányított beszélgetésből származnak. Akit kihallgatnak, az csak a kihallgató által hozzá intézett kérdésekre válaszolhat tényszerűen, véleményt a vallomásával nem nyilvánít, ugyanis „*a vallomás – elvileg – tudomás (ismeret) kijelentése*”⁷⁴.

A véleményeknek, nyilatkozatoknak (következtetéseknek) mint az azonosítás közleményeinek⁷⁵ igaz, bizonyító erejük nincs, a szerepük mégis nélkülözhetetlen a büntetőeljárásban. Fontosságuk – habár az eljárás mellékkörülményeire vonatkoznak – pervezetést elősegítő funkcióikban található.

A meghallgatás célja nem a vallomás megszerzése, hanem a releváns információk összegyűjtése, ennek gördülékenységét kérdések feltevésével teremtik meg⁷⁶, ellentétben a kihallgatással, ahol az összefüggő vallomás előadása után kerül csak sor kérdések feltevésére az esetleges ellentmondások kiküszöbölése érdekében.

A kihallgatásnak és meghallgatásnak még számos különbségét lehetne felsorolni, de ez a kriminalisztika területére tartozik, ez pedig meghaladja a jelen írásom keretét, egy új tanulmányt igényel.

IRODALOM

Bíró Endre: Jogi szótár. A hatályos magyar jogszabályok és EU jogi normák szakkifejezéseinek szótára. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006

Bócz Endre: A kihallgatások szervezése. *Beliügyi Szemle*, 1973/1.

⁷³ Nathan J. Gordon – William L. Fleisher: i. m. 27. o.

⁷⁴ Bócz Endre (2006): i. m. 130. o.

⁷⁵ Uo.

⁷⁶ Nathan J. Gordon – William L. Fleisher: i. m. 27–28. o.

- Bócz Endre:** Büntetőeljárás jogunk kalandjai. Sikerek, zátonyok és vargabetűk. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2006
- Bodor Tibor:** Kommentár. A büntetőeljárás törvény magyarázata 2. Complex Kiadó, Budapest, 2009
- Csák Zsolt:** Kommentár. A büntetőeljárás törvény magyarázata 2. Complex Kiadó, Budapest, 2009
- Cséka Ervin:** A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai. Budapest, 1969
- Fenyvesi Csaba:** Szembesítés. Szemtől szembe a bűnügyekben. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2008
- Fenyvesi Csaba:** Kihallgatási taktika. PTE ÁJK, Kódex Nyomda Kft., Pécs, 2009
- Gordon, Nathan J. – Fleisher, William L.:** Effective interviewing and interrogation techniques. Elsevier Ltd., United States, 2011
- Hargitai József:** Jogi fogalomtár. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2005
- Herke Csongor:** A letartóztatás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2002
- Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián:** A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2012
- Herke Csongor – Hautzinger Zoltán:** Büntető eljárásjogi alapkérdések. Kódex Nyomda Kft., Pécs, 2012
- Herke Csongor – Hautzinger Zoltán:** Büntető eljárásjogi alapkérdések. AndAnn Kft., Pécs, 2012
- Király Tibor – Barna Péter – Szabó Lászlóné:** Magyar büntető eljárási jog. Egységes Jegyzet. I. kötet. Tankönyvkiadó, Budapest, 1965
- Király Tibor:** Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2008
- Commentár.** A büntetőeljárás törvény magyarázata 1–2. Complex Kiadó, Budapest, 2009
- Lukács Tibor:** A bűn és büntetés. KJK, Budapest, 1980
- Mezey Barna:** Régi idők tomlőcei. Büntetések, börtönök, bakók. Rubicon-Ház Bt., Budapest, 2010
- Móra Mihály – Kocsis Mihály:** A magyar büntető eljárási jog. Tankönyvkiadó, Budapest, 1961
- Osterburg, James W. – Ward, Richard H.:** Criminal investigation. A Method for Reconstructing the Past. Matthew Bender & Company, New Providence, 2010
- Sáriné Simkó Ágnes – Molnár Gábor Miklós:** Mediáció. Közvetítői eljárások. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012

Szokolai Gábor: Kommentár. A büntetőeljárás törvény magyarázata 1. Complex Kiadó, Budapest, 2009

Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006

Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminálisztika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2009

Varga Zoltán: Kommentár. A büntetőeljárás törvény magyarázata 1. Complex Kiadó, Budapest, 2009

Varga Zoltán: Kommentár. A büntetőeljárás törvény magyarázata 2. Complex Kiadó, Budapest, 2009

Varga Zoltánné: Nyomozási taktika vagy kényszervallatás? *Belügyi Szemle*, 1987/1.

BÓCZ ENDRE

Krimináltaktika, kihallgatás, jegyzőkönyv

Évtizedek múltak el az óta, hogy megjelent *Tóth Mihály* írása, amelyben kifogásolta, hogy egy másik közlemény „*jogértelmezés*”-nek nevezte azt az eljárásmodot, hogy a nyomozó hatóság a gyanúsítottat előbb tanúként hallgatja ki, majd így szerzett vallomása – és az annak nyomán esetleg beszerzett további bizonyítékok – birtokában közli csak vele a gyanúsítást és hallgatja ki szabályosan.¹

Azóta már az eljárási törvény is megváltozott, új definíciók születtek, de nem változott a nyomozó hatóságok tagjainak – helyzetükből fakadó – törekvése arra, hogy személyi adatforrásokból bizonyítékhoz jussanak. Nem változott az a nézet sem, hogy e téren a krimináltaktikai műfogásoknak jelentős szerepük lehet, de úgy tűnik, (sajnos) az a merőben téves nézet sem, hogy az eljárási szabályok kijátszása (például a potenciális személyi adatforrás megtevesztése, vagy jogai gyakorlásában való másfajta korlátozása) felfogható úgy, mint „krimináltaktikai műfogás”.

Mindez egy minap tudomásomra jutó eset kapcsán ötlött az eszembe.

Valaki (nevezzük *A*-nak) csalás címén feljelentést tett, amely szerint *B* kölcsönkért és kapott tőle tizenegymillió forintot, és ezt mindmáig nem fizette vissza. A kölcsön rendeltetésére, illetve *B* hitelképességére vonatkozóan kapott – *B*-től származó – tájékoztatást elfogadta ugyan, de mára már kétségessé vált a szemében. Csatolta a feljelentéshez az ügylettel kapcsolatos, rendelkezésére álló iratokat. A nyomozást elrendelték, majd *B*-t tanúként kihallgatták.

B elismerte, hogy *A*-tól kölcsönöket kért és kapott, de a vallomása szerint a nyugták nem a valódi, hanem a tőkésítve felszámolt uzsorakamattal adódó kölcsönösszegekről szólnak. Azt állította, a kölcsönök céljáról csak annyit mondott: befektetés, de ezt nem részletezte, később pedig a bizalma is megingott *A*-ban. Vallomása szerint egy kávé melletti beszélgetéskor azt említette ugyan *A*-nak, hogy a művészetek iránt érdeklődő lánya galériavásárláson gondolkodik, de pénzről szó sem esett, s állította, hogy a lánya és *A* soha nem beszélt egymással telefonon.

¹ Tóth Mihály: Egy helytelen „joggyakorlat” a vesztegetések bizonyításánál. *Belügyi Szemle*, 1980/8.

Mind *A*, mind *B* a szembesítéskor is kitartott a vallomása mellett. A szembesítésen *A* azt is szóba hozta, hogy *B* azért kérte a kölcsönt, mert egy budapesti kiállítási galériát akart a lányával megvenni, s a hitelképessége igazolásául azt állította, hogy a kölcsönre csak átmenetileg – amíg külföldi bankbetétjének lekötése lejár – van szüksége, de *B* ezeket tagadta.

Ebben a helyzetben a feljelentés elintézésének adott módja, a nyomozás elrendelése azt jelenti, hogy a nyomozó hatóság *A* feljelentésbeli elbeszéléséből és a mellékelt okiratokból kirajzolódó történet – a tényeket illetően (ismeretelméleti *terminus technicus*szal élve) – *valószínűnek* ítélte, és jogi szempontból úgy találta, hogy a csalás büntetének törvényi tényállási elemét hordozza. A kölcsönadott pénz megfelelt az *elkövetési tárgynak*, az ajándék helyett kölcsön jogcímén való kérés – a visszafizetés elmaradása folytán – a *tévedésbe ejtésnek mint elkövetési magatartásnak*, s a visszafizetés hiánya a *vagyon kárnak mint büntetőjogi eredménynek*. Ez a gondolatmenet jól védhető, és ezért nem is kifogásolható; a nyomozó hatóság kialakított gondolati képződménye – a *bűncselekmény gyanúja* – jogszerűen vezetett a nyomozás elrendeléséhez. A *gyanú* megalapozása – a feltételezett és *valószínűnek* tartott (bizonyíthatónak ígérkező) tények *igazsága* felőli meggyőződés – a nyomozás feladata.²

A nyomozó hatóság által feltételezett és valószínűnek tartott történet szerint azonban a gyanított bűncselekmény tettese csak és kizárólag *B* lehetett, hiszen ő kérte és kapta a pénzt *A*-tól, s ő nem fizette vissza. A bűncselekmény megtörténtének *gyanítása* tehát – a történet belső logikája folytán – egyben annak gyanítását is jelenti, hogy *B* bűncselekményt követett el. Nem azt kell kinyomozni, hogy ki követett el bűncselekményt, hanem azt, *hogy amit B kétségtelenül megtett, bűncselekmény-e*. „Ismeretlen tettes”-ről beszélni ilyenkor porhintés.³

Esetünkben kulcsfontosságú, hogy megtévesztette-e *B* a visszafizetési szándéka felől *A*-t. E teljesen szubjektív, a gondolatvilágban rejlő probléma megoldásához közvetlen bizonyításra ritkán adódik ugyan lehetőség, de tisztán látni is lehetetlen a nélkül, hogy a történetekre – a történet szereplői között lezajlott kommunikációs folyamatra – vonatkozóan mindkettőjük beszámolóját a nyomozó hatóság ismerné. Így az nem kifogásolható, hogy törekedtek a beszámolóik megszerzésére, és mindkettőjüket kihallgatták.

² Vö. erről Bócz Endre: A „megalapozottság” és a nyomozás. Belügyi Szemle, 2012/12., 5. o.

³ Ugyanúgy, mint például a sikkasztás, vagy a hűtlen kezelés legtöbb változatánál, hiszen a sikkasztó csak az lehet, akire az elsikkasztott értéket *rábízták*, vagy akit a megkárosított vagyon kezelésével *megbíztak*, márpedig ez a legtöbb esetben már akkor ismert, amikor a kártétel kiderül.

A *kihallgatás* kriminalisztikai értelemben a személyek eljárési szabályokhoz kötött kikérdezésének (vallomásuk megszerzésének) módszere, a *vallomás* pedig olyan kijelentések sorozata, amelyek – helyesen vezetett kihallgatás esetén – az ügy szempontjából releváns tényekről szóló ismereteket (adatokat) hordoznak.⁴

Az adott ügyben, persze, a tapasztalatok szerint az volt várható, hogy a két vallomás ellentétes – vagy legalábbis eltérő – lesz, ám valóságtartalmukat ellenőrizni lehet majd. Ezzel – és esetleg más nyomozási cselekmények útján szerzett közvetett bizonyítékokkal – alapot lehet teremteni a szembenálló vallomások hitelet érdemlőségének megbízható megítéléséhez. Így eldönthető lesz például az, hogy *B* hangoztatott visszafizetési szándéka mennyiben hihető, vagyis a *jogtalan vagyoni hasznoszerzési célt* hiányára alapozott védekezés megalapozottsága megítélhető lesz a fizetőképességének alakulását tükröző ténybeli adatok fényében.

A azt állította: a kölcsönkérések indoka *B* lányának az a terve volt, hogy állítási galériát szeretne nyitni. Ha ezt *B* megerősíti, akkor a hölgyet nem is kell feltétlenül kihallgatni, ha ellenben vitatná, a vallomások bizonyító erejét a hölgy kihallgatása útján lehetne ellenőrizni. Ebben azonban nehézséget okozna, ha a hölgy a hozzátartozói viszonyra tekintettel a Be. 82. § (1) bekezdés a) pontjára hivatkozva megtagadná a vallomástételt, amire pedig vitathatatlan joga van, ha az édesapja gyanúsítottként résztvevője az eljárásnak.

A Be. szóban lévő szabálya úgy szól, hogy a tanúvallomást „*a terhelt hozzátartozója*” tagadhatja meg. Ám ki a „*terhelt*”?

A Be. 43. § (1) bekezdése szerint az, „*akivel szemben büntetőeljárást folytatnak*”, és aki „*a nyomozás során gyanúsított, a bírósági eljárásban vádlott...*”

A paragrafus további része a terheltet – *mint az eljárás résztvevőjét* – megillető eljárési jogokat és kötelezettségeket foglalja össze. Ebben az összefüggésben alapvető jelentőségű a (2) bekezdés a) pontjában meghatározott jog arra, hogy a gyanúsítás – vagy vád – tárgyát, illetve annak változását közöljék vele. A Be. 179. és 117. §-a ehhez igazodva szabályozza a gyanúsított nyomozásbeli kihallgatásának menetét: személyazonosság megállapítása, az eljárési jogokról és kötelezettségekről való kioktatás, és a tényszerűen és jogi minősítés szerint meghatározott gyanú közlése időben követelményszerűen megelőzi terheltnek a cselekmény felől tett vallomását.

⁴ Vö. Bócz Endre (szerk.): *Kriminalisztika II.* BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004, 758., 855. o. A fejezetek szerzői dr. Lakatos János (21.) és Cserhalmi Ferencé (24.).

Ennyiben feltétlenül helyes az a – jogalkalmazók körében osztatlanul vallott – tétel, hogy a gyanúsított azzal válik az eljárás – potenciálisan cselekvő – résztvevőjévé, hogy közlik vele a gyanúsítást, hiszen ezzel nyílik meg számára az eljárási jogok rendeltetésszerű gyakorlásának lehetősége.

A törvény azonban a „*terhelt*” e minőségét nem attól teszi függővé, hogy vannak-e gyakorolható eljárási jogai, hanem ellenkezőleg: attól, hogy *folytatnak-e vele szemben büntetőeljárást az erre jogosult hatóságok*. Ez következik abból a rendelkezésből, hogy akivel szemben a hatóság büntetőeljárást folytat, köteles gyanúsítottként tekinteni és az ehhez kapcsolódó jogainak gyakorlását lehetővé tenni.

Kivel „*szemben*” folyik a nyomozás? A nyomozó hatóság által feltételezett és bűncselekménynek tartott magatartás elkövetőjével szemben. Lehetséges, hogy ennek a személynek a kilétére az eljárás kezdetén szinte nincs is támpont, vagy a rá vonatkozó és ismert adatokból nem azonosítható, de – mint a szóban lévő eset mutatja – az is lehetséges, hogy az elkövető személye kétségtelen, csak az a kétséges, hogy valóban törvénybe ütközik-e a bizonyíthatóan ígérkező és büntetőjogilag tiltottnak látszó cselekmény.

Büntetőeljárás akkor indul, ha a nyomozó hatóság egy térben és időben többé-kevésé körvonalazott eseménysorozat dinamikus összetevőjeként olyan emberi ténykedést azonosít, amely a büntetőjog fogalomrendszerében „*cselekmény*”-nek tekinthető, és amelyet büntetőjogilag tiltottnak tart – vagyis azt a gyanút táplálja róla, hogy bűncselekmény. Törekvése a kérdéses cselekmény miatti büntetőjogi felelősség tisztázása, az tehát mindazokkal „*szemben*” folyik, akiket az eseménysorozatban feltételezett („*gyanúsított*”) bűncselekmények miatt az anyagi büntetőjog szabályai értelmében felelősség terheli. A kriminalisztikai racionalitás keretei között a nyomozó hatóság nagy autonómiát élvez ugyan a szükségesnek mutatkozó nyomozási cselekmények – például kihallgatások – sor- és időrendjének megállapítása terén, azt azonban, hogy kit milyen minőségben hallgathat ki, a szerint kell meghatározni, hogy az illető az események menetében az aktuális verzió szerint milyen szerepet játszott, és e szerepnek mi az anyagi büntetőjogi minősítése. A Be. 79. § (1) bekezdése szerint tanúként azt szabad kihallgatni, akinek a bizonyítandó tényről *tudomása lehet*, aki pedig a hatóság által ismert adatok szerint *megalaposztottan gyanúsítható bűncselekmény elkövetésével*, azt a hatóság – a Be. 179. § (1) bekezdése szerint – gyanúsítottként *kihallgatja*.

Igaz, a törvény szövegének ez utóbbi rendelkezésében nyelvtani minősítést tekintve kijelentő – és nem parancsoló – mondat olvasható („*kihallgatja*”, és nem „*köteles kihallgatni*”, vagy ehhez hasonló igealak az állítmány),

de a törvényszövegben a kijelentő mondat minden hasonló helyzetben kötelezettséget ír elő. Röviden úgy is kifejezhető a 79. § (1) és a 179. § (1) bekezdésének érvényességi tartománya közötti különbség, hogy aki a bűnelkövetésre indító szükségletnek a tettesben való jelentkezésétől a bűncselekmény befejezéséig tartó okozati folyamat kibontakozásában akár materiális, akár pszichikai téren tevőlegesen, vagy kötelességellenes tétlenséggel közrehatott, azt gyanúsítottként, akinek viszont minderről csak érzékelésen alapuló ismeretei vannak, vagy lehetnek, azt tanúként szabad kihallgatni.

A „*gyanúsított*” szó köznyelvi jelentése: akivel szemben gyanút támasztottak, akit gyanúsának tartanak. Értelemszerű a büntetőeljárásban is elfogadni, hogy gyanúsítottá azáltal válik valaki, hogy a nyomozó hatóság – illetve annak képviselőjében az illetékes hivatalos személy – azt gondolja: oka van hinni, hogy az eljárás tárgyául szolgáló feltételezett bűncselekmény elkövetője.

Érdemes felvetni azt a kérdést: mihez kapcsolódik ez a jogi helyzet? A hivatalos személy gondolatainak alakulásához, vagy a gyanúsítás alakszerű közléséhez?

A büntetőeljárás jog tudománya azt tartja, hogy a gyanúsítás alakszerű közlése az az aktus, amellyel az addig csak „*in rem*” – vagyis „*ügyben*” – folyó eljárás „*in personam*”-má, „*meghatározott személy elleni*”-vé válik.⁵

Kétségtelen, hogy a bűncselekmény feltételezett elkövetője általában csak a gyanúsítás közlésével kerül abba a helyzetbe, hogy az e jogállásból származó jogait gyakorolja. A nyomozó hatóság ugyanis addig, amíg nem „*szólítja őt meg*”, nem is köteles tudomást venni róla. A potenciális gyanúsítottnak arra nincs eszköze, hogy a nyomozó hatóságot válaszadásra kényszerítse. Eből a helyzetből pedig – tapasztalataim szerint – a büntetőjogot alkalmazó apparátus általánosságban arra a (szerintem téves) meggyőződésre jutott, hogy a gyanúsított jogai a gyanúsítás közlésével nyílnak meg.

Mesterkéltnek tűnhet azzal érvelni, hogy a „*szemben*” és az „*ellen*” két különböző kifejezés. Akivel a gyanúsítást már alakszerűen is közölték, azzal szemben biztos, hogy folyik az eljárás. Ám azt könnyű belátni, hogy nem feltétlenül és *kizárólag* vele – és kívül senki mással szemben nem – folyik *ugyanaz* az eljárás. Nem ördögtől való az a gondolat tehát, hogy egy büntetőeljárást olyan személyvel szemben folyónak is lehet tekinteni, akivel szemben gyanút már táplálnak, bár ezt még nem közölték vele. Az más kérdés, hogy eljárási jogait addig nem gyakorolhatja, amíg a nyomozó hatóság – a

⁵ Lásd Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2004, 406. o.

gyanúsítás közlése révén – be nem vonja az eljárásba; e jogok azonban léteznek, élnek, és hivatkozhat rájuk ő is, más jogosult is.

A bűncselekmény elkövetésével a hatóság részéről megalapozottan gyanúsítható személynek – mint a példabeli esetben *B*-nek – a tanúként történő kihallgatása tehát önmagában törvénysértő; sérti a *Be.*-nek mind a 79. § (1) bekezdését, mind a 179. § (1) bekezdését, félrevezető tájékoztatást ad a gyanúsítottnak a jogállásáról, hiányosat az őt megillető jogokról, és akadályozza őt azok gyakorlásában – vagyis összeegyeztethetetlen a „*tisztességes eljárás*” követelményrendszerével.

Nemcsak közvetlenül csorbitja azonban ez az eljárásmód a gyanúsított jogait, hanem közvetve is.

Mint láthatjuk, a gyanúsított jogállás nem kizárólag a bűncselekmény feltételezett elkövetőjének, hanem másoknak az eljárási jogai szemszögéből is fontos lehet, hiszen például hozzátartozói részére bizonyos jogokat – például a tanúvallomástétel, továbbá lefoglalás alá eső tárgyi bizonyító eszköz és irat átadásának kötelezettsége alóli mentesség jogát⁶ – eredményez, és ennek az érvényesülését akkor is biztosítani kell, ha a gyanúsítást még nem közölték.

A kihallgatás – büntetőeljárási szemszögéből – nyomozási (eljárási) cselekmény, amelyről jegyzőkönyvet kell készíteni. A kérdéses, konkrét ügyben a *B* kihallgatásáról készült jegyzőkönyv híven tükrözi a történeteket, kiolvasható belőle, hogy eljárási szabálysértés történt, mert a „*tanú*” eljárásjogi státusában valójában épp azt a személyt hallgatták ki, aki cselekvő alanya volt a nyomozó hatóság által bűncselekménynek és nyomozás megindítására okul szolgálónak tartott tetteknek. Ha nem így lenne, a jegyzőkönyv hamis közökirat lenne. Ráadásul a hatályos rendelkezéseknek megfelelően *B* kapott mind a tanúkihallgatási, mind a szembesítési jegyzőkönyvből másolatot, amelynek olvastán a lánya számára sem lenne nehéz felismerni az édesapjával szemben táplált gyanút; vallomástételre csak hamis jogértelmezéssel lehetne kötelezni, s a *Be.* 82. § (1) bekezdés b) pontja alapján akkor is gyakorlatilag minden érdemleges kérdésre megtagadhatná a választ.

Az is kétséges, hogy a tanú félrevezetésének, esetleges tájékoztatlansága kihasználásának – és ezzel a tisztességes eljárás követelménye megsértésének – egyáltalán lenne-e gyakorlati érdemleges információ formájában jelentkező eredménye, ám az kétségtelen, hogy ha lenne is, az is csak átmene-tileg lenne érvényesíthető.

---

⁶ Vö. továbbá a *Be.* 152. § rendelkezéseit.

Tegyük fel, hogy *B* lánya tesz tanúvallomást, s ebben az apja kijelentéseit cáfolva keresztezi annak védekezését. A nyomozó hatóságnak ebben az esetben *B*-t gyanúsítottként mégis ki kell hallgatnia, lányának tanúkihallgatási jegyzőkönyvében pedig nyilvánvalóan hiányos, de legalábbis félrevezető kikötetés szerepelne a mentességi joggal kapcsolatban. A kihallgatás tehát hibás eljárási cselekménynek minősülne, a tanúvallomás bizonyítékként nem lenne felhasználható – és erre előbb vagy utóbb valaki egészen biztosan rájön.

Ötven évvel ezelőtt egy befolyással üzérkedési ügy gyanúsítottjánál találtam egy cédulát, amelyre az volt feljegyezve: „*Semmi sem olyan tartós, mint a tévhit az emberekben.*” Az intézmények, szervezetek működtetése emberi feladat, s akik ezt ellátják, a jelek szerint a – talán évtizedeken át, nemzedékről nemzedékre is – öröklődő tévhiteket az intézményi működés összetevőiként még hosszabb élethez juttathatják.

HAUTZINGER ZOLTÁN

A bűnügyi nyomozás elmélete

Gondolatok Fenyvesi Csaba A kriminalisztika tendenciái című műve kapcsán

Da mihi factum, dabo tibi ius

A kriminalisztika mint a bűnügyi nyomozás tudománya alapvetően gyakorlatorientált diszciplína, amelynek eredményei akkor fogadhatók el, ha azok a bűnüldözés praxisában is hasznosulni tudnak. A kriminalisztika tehát elsősorban nem a tudomány világában létező absztrakt elméletek összessége, hanem olyan teóriák rendszere, amelyek tényleges alkalmazása társadalmi érdek. Másképp fogalmazva: a kriminalisztikának nevezett ismeretrendszer két legfontosabb előfeltétele a gyakorlat és a szakmai nyilvánosság.¹

A bűncselekményre utaló elváltozások és információk sokrétűsége eltérő kriminalisztikai módszerek alkalmazását követelheti meg. *Katona Géza* fél évszázada leírt alaptézise szerint nyilvánvaló, hogy módszerbeli eltérés van a bűncselekmény elkövetési tárgyaként szereplő árucikk vagy értéktárgy felismerésére alkalmas leírása, valamely mikroszkopikus nyom vizsgálata, vagy a parányi méretű anyaglerakódások kimutatására szolgáló eljárások között.² Mindezek mellett nem feledhető, hogy a bűnügyi nyomozástan nem csak gyakorlati módszerek felsorolását tartalmazza. Még a legszerteágazóbb szakmai tapasztalat sem használható eredményesen, ha hiányzik a meglévő tudás szintetizálása vagy elemzése. Utóbbi képességekre már *Hans Gross* is felhívta a figyelmet a XIX. században, az azóta méltán közismertté váló művében.³ *A Balláné Füstzer Erzsébet* szerint „igazi kriminalisztikának” számító munkában a grazi vizsgálóbíró külön kitér arra, hogy egy kriminalistának fokozott mértékben kell igénybe vennie a természettudományok és a technika lehetőségeit, mivel azok még a megoldhatatlannak látszó ügyek esetében is

¹ Bócz Endre (szerk.): *Kriminalisztika I.* BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004, 27. o.

² Katona Géza: *A nyomok azonosítási vizsgálata a büntetőeljárásban.* KJK, Budapest, 1965, 6. o.

³ Hans Gross: *Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik 1-2.* Leuscher u. Lebensky's Buchhandlung, Graz, 1893

segítséget nyújthatnak.⁴ A bűncselekmények felderítése és az elkövető kilétének megállapításával kapcsolatos tevékenység kapcsán tehát fontos társadalmi és napjainkban már jogállami igényként merül fel, hogy jellemezzék tudományosan megalapozott ismeretek és módszerek. Ezek hiányában ugyanis – *Budaházi Árpád* szavaival élve – nem működhet eredményesen a nyomozás.⁵

Az előbbieken megfogalmazott elméleti törvényszerűségek összefoglalása az egyes kriminalisztika-elméleti munkákból ismerhető meg, amelyek ezáltal magát a kriminalisztika tudományát testesítik meg. Ehhez járul hozzá – immár negyedik önálló alkotása közreadásával – *Fenyvesi Csaba. A kriminalisztika tendenciái. A bűnügyi nyomozás múltja, jelene, jövője*⁶ című kötet a kriminalisztikára mint egyetemes ténytudományra és annak legfőbb elveire koncentrálnó elméleti monográfiaként jelent meg. A kötet részletesen elemzi és széleskörűen vizsgálja a bűnügyimúlt-kutatás (felderítés) történeti mérföldköveit, kontinentális (kriminalisztikai) és angolszász (forenzikus) fogalmi rendszerét, tudományági kapcsolódásait, krimináltechnikai és -taktikai monografikus feldolgozottságát, piramismodelljét, alapelveit, nemzetközi tendenciáit, a ténykutatók hibáit, valamint a dinamikusan fejlődő tudományterület jövőjét, fejlődési lehetőségeit és feladatait. Már e felsorolás is mutatja, hogy nem szokványos kriminalisztika témájú munkáról van szó, hanem egy olyan elméleti, a nyomozói és igazságszolgáltatási aktusokon túlmutató teoretikus gondolatvilágról, amely számos újszerű definíciót kínál a kriminalisztika elméleti és gyakorlati művelőinek egyaránt.

A kriminalisztika tudománya és hazai piramismodellje

A kriminalisztika tudományos művelésének legfontosabb pillére, hogy annak eredményei világosan és gyorsan megmutatkozhatnak a modern államok igazságszolgáltatásában, így a mindennapi életvitelben. Emellett egyetemes kutatási eredmények születhetnek, hiszen a tényfelderítés a világ minden pontján

---

⁴ Balláné Fűszer Erzsébet: A tudomány a nyomozás szolgálatában. In: Ruzsonyi Péter (szerk.): *Tendenciák és alapvetések a bűnügyi tudományok köréből*. Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyv Kiadó Zrt., Budapest, 2014, 357. o.

⁵ *Budaházi Árpád: Poligráf. Műszeres vallomásellenőrzés a bűnügyekben*. NKE Szolgáltató Kft., Budapest, 2014, 17. o.

⁶ *Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2014*

azonos követelményekkel bír, a vizsgálat tárgyai azonosak, a kidolgozott módszertanok az összes földrészen egyaránt hasznosíthatók, lényegében – Fenyvesi szavaival – globális hatásúak.⁷ E gondolatmenettel aligha lehet vitatkozni. Az egyre korszerűsödő, modernizálódó, sőt államhatárokon átnyúló bűnözés folyamatosan fejlődni képes bűnüldözést igényel. Ennek alapvető feltétele, hogy az egyes, egymással együttműködésre kényszerülő hatóságok a nyomozói munka során is közös szakmai nyelvet beszéljenek. Ez a közös nyelv a kriminalisztika legújabb, minden ország bűnüldöző szervei által alkalmazható módszereinek együtteséből adódik össze. Fontos azonban megjegyezni, hogy jelenkorunkban a kriminalisztikai eredmények hasznosulása önmagában már nem elégséges az eredményes büntető igazságszolgáltatás teljesülése érdekében. A nemzetközi bűnügyi együttműködés ugyanis ennél komplexebb együttműködési hálót jelent a központi adminisztratív szervek és igazságügyi hatóságok (bíróóságok, ügyészségek), a nyomozó hatóságok, illetve a nyomozási jogkörrel feljogosított közigazgatási szervek között, beleértve még a büntetőjog-alkotás eszköztárát is.⁸

Tremmel Flórián a büntetőeljárás-jog tudománya kapcsán jegyzi meg, hogy az lényegében a tárggyal kapcsolatos ismeretek és nézetek publikációkban megjelenő összességét jelenti. Durva egyszerűsítéssel azt is mondhatnánk, hogy valaminek a tudománya nem más, mint a rá vonatkozó szakirodalom.⁹ Ez a megállapítás a kriminalisztika tudományának közreadásakor is igazolható, ennek hazai eredményeit Fenyvesi nem pusztán a kriminalisztika hagyományos felosztásában (krimináltaktika, -technika és -metódika terén) megjelent művek bibliográfiai számbavételével vázolja művében, hanem sajtóosan egy piramismodellben összegezve elemzést is készít. Kérdésként teszi fel, hogy a diszciplína mely területei szolgálhatnak a ma kutatójának vizsgálódása tárgyául, léteznek-e „fehér foltok, azaz eddig még nem vizsgált vagy nem publikált elméleti szegmensei a kriminalisztikának, illetve adódnak-e olyan aspektusok, amelyek más megvilágítást adnak a tudományterülettel foglalkozó teoretikusoknak és praktizálóknak egyaránt.

A képzeletbeli tudományelméleti piramisban az 1959 és 2013 közötti időszak hazai kriminalisztikai témájú tudományos disszertációi, tankönyvei, jegyzetei kapnak helyet. A piramis alapját, első szintjét – fundamentum gyanánt – krimináltechnikai és -taktikai, valamint kriminalisztikaelméleti alapművek alkotják. A második szinten a fundamentumhoz nem tartozó kriminál-

⁷ Fenyvesi Csaba: i. m. 13. o.

⁸ Nagy Judit: Az uniós bűnügyi együttműködés tendenciái. In: Ruzsonyi Péter (szerk.): i. m. 120. o.

⁹ Tremmel Flórián: Magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2001, 57. o.

technikai monográfiák vannak. A harmadik szinten a fundamentumhoz nem tartozó krimináltaktikai témájú alkotások építőkockái helyezkednek el, míg a legfelső, negyedik szinten a metodikai művek találhatóak.¹⁰

A hazai szakirodalom teljességét ábrázoló modellből lényegében az a következtetés vonható le, hogy mind a krimináltechnika és -taktika, mind a kriminálmetodika építőkockáinál vannak még feltárára váró területek. A krimináltechnika körében szembetűnő a digitális adatok feldolgozásának jelenlegi hiánya, holott e téren a „bűnös praktikum” jóval előrébb tart. Ez a hiátus – a szerző szerint – a -metodikai műveknél is szembetűnik, hiszen ott is üres kockaként jelenik meg a számítógépes-internetes kiberbűnözés felderítési módszertana. A krimináltaktika körében pedig nincs átfogó monográfia a felismerésre bemutatásról, a bizonyítási kísérletről, vagy a kényszerintézkedések fajtáiról, de alapos feldolgozásra érett a Bayes-analízis is. Összességében viszont az állapítható meg, hogy az elmúlt közel hat évtizedben a magyar kriminalisztikai szakirodalomban megtalálhatók a legfontosabb alaponográfiai, és egyre szélesedő körben tapasztalhatók a természettudományra épülő krimináltechnikai kutatások is.¹¹

A kriminalisztikai hibák

A kriminalisztikai elméletek sokáig következetesen negligálták mindazokat a problémákat és hiányosságokat, amelyek a bűnüldözés lényeges hibaforrásait tárják fel. Fenyvesi Csaba kriminalisztikai hibákról írt fejezete ennél fogva hiánypótló módon közelíti meg a bűnüldözésben és a büntető igazságszolgáltatásban előforduló tévedéseket és ellentmondásokat. A szerző a kriminalisztikai hibák lehetséges következményeit egyfajta skála szerint mérlegeli.

- a) Jogállamban a legsúlyosabb következmény az úgynevezett „justizmord” („jogi halál”, „bírói halál” vagy „bírói gyilkosság”), a téves ítélet, a hibás felelősségre vonás, a nem bűnös személy bűnösnek nyilvánítása.
- b) A bűnös személy felelősségre vonásának elmaradása.
- c) A konkrét személy ellen folytatott büntetőeljárás téves megindítása, folytatása, végül el nem ítéltése jogerősen, aminek „minősített”, súlyosabb esete, ha ez még személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedéssel, például előzetes letartóztatással (ideiglenes kényszergyógykezeléssel) is jár.¹²

---

¹⁰ Fenyvesi Csaba: i. m. 94. o.

¹¹ Uo. 93. o.

¹² Uo. 169. o.

Fenyvesi a főbb kriminalisztikai hibákat a felismerésre bemutatás gyengeségeiben, a tévedő tanúkban, a téves szakvéleményben, a hamis beismerésben, a hatóság által végzendő úgynevezett első csapás tökéletlenségeiben, a téves szagazonosításban, a szembesítés hibáiban és a rossz verzió iránti perszeverantikus ragaszkodásban látja. A meglévő kriminalisztikai eszközök és módszerek kifogásolható alkalmazása téves következtetésekhez vezethet, de sokkal nagyobb veszéllyel jár, ha a tévedések mögött szándékosan nem ellenőrzött feltételezések állnak. Számos korábbi – itthon és külföldön elkövetett – bűnügyben láthattuk, hogy a nyomozó hatóság rossz koncepciója a rendelkezésre álló – egyébként használható – bizonyítékok ellenére más következtetéshez vezethet.¹³

A bűnüldözési vagy a büntető igazságszolgáltatás során bekövetkezett, később feltárható hibák kriminalisztikai szakmai szempontból nem a vitatható körülmények miatti felelősségre vonás miatt érdekesek. A múltban utóbb feltárt problémák a jövő építésének zálogai, azaz a hibák tanulságaiból még évtizedekkel később is tanulni lehet, elkerülve ezáltal mindazokat a csapdákat, amelyek egy-egy kiemelt bűnügyben félrevezetőek lehetnek.

A kriminalisztika mérföldkövei és jövőbeli tendenciái

Fenyvesi Csaba a kriminalisztika tudományára és történetére alapozva, a kriminalisztikai hibákból levont következtetései után vázolja a kriminalisztika fejlődésének legfontosabb állomásait, úgynevezett mérföldköveit. Ezek a mérföldkövek azonban nemcsak a bűnügyi nyomozás tudományának egyes korszakait jelenítik meg, hanem a szerző olyan forradalmi jelentőségű jelenségekként ábrázolja, amelyek mind a mai napig hasznos és szükséges velejárói a bűnüldöző munkának. E mérföldkövek tehát nem archaikus szimbólumok, mint az egyetemes történelem bizonyos korszakai, hanem elsődleges alkalmazásuktól kezdve folyamatosan használható és önmagukban is fejlődni képes tudományos eszközök és módszerek.

A kriminalisztika mérföldköveiként Fenyvesi szerint három vizsgálati tárgycsoport és két módszer nevezhető meg. Ezek az

1. ujjnyom-, ujjnyomatalapú személyazonosítás (1900 és 1910 közötti indulással);
2. vérazonosítás (1920–1930-as évek);

¹³ Kovács Lajos megfogalmazásában: igazolni a tudni vélt és mindenképpen várt eredményt. Kovács Lajos: *A Mór megtette...* Korona Kiadó, Budapest, 2009, 367–368. o.

3. neutronaktivációs elemző azonosítás (1930–1940-es évektől);
4. DNS-alapú azonosítás (1986-tól);
5. digitális adatok a ténymegállapítás szolgálatában (1990-es évektől).¹⁴

E mérőföldkövek, vagy Katona Géza és *Kertész Imre* ujjnyomról alkotott megfogalmazását kölcsönvéve: varázsszerek¹⁵ olyan vizsgálatokként vagy módszerekként kerültek be a köztudatba és a kriminalisztikai szakirodalomba is, amelyek révén a büntetőjogilag releváns tények bizonyítása meggyőzően megtörténhetett abban az esetben is, ha más közvetlen bizonyíték (tanúvallomás, terhelt vallomása) nem állt rendelkezésre. Ezek a kriminalisztikai varázsszerek vagy mérőföldkövek azonban a negatív bizonyításban, azaz büntetőeljárásban a terhelt bűnfelelősségét mentő körülmények feltárásában is jelentőséggel bírhatnak. Erre jó példa az emberi DNS kriminalisztikai vizsgálata, hiszen annak révén csak az Amerikai Egyesült Államokban a halálbüntetés 1977-től újfent alkalmazhatósága óta majdnem száz olyan esetről tudunk, amikor kiderült egy halálraítélt ártatlansága.¹⁶

A kriminalisztika fejlődésének tendenciái, a társadalmi fejlődés miatt folyamatosan szükségszerű paradigmaváltások és a bizonyítékok generációs változásai azonban további mérőföldköveket kell hogy indukáljanak. Fenyvesi Csaba e tekintetben is szolgál figyelemre méltó jövendöléssel. A kötetben *A kriminalisztika XXI. századi világtendenciái* című fejezet a szerző korábbi munkáinak továbbfejlesztését is jelenti.¹⁷ E gondolatok a bűnügyi nyomozás jövőbeni tudományának legfontosabb folyamatait, jelenségeit, tendenciáit ragadják meg. A szerző nézete szerint olyan lehetséges tendenciákat érdemes megjelölni, mint

- a krimináltechnika elsődlegessége (primátusa);
- specializálódás;
- minucializálódás (mikroszkopizálódás, miniaturizálódás);
- múlt közeledése – a képek élesedése;
- expertizálódás („szakértősödés”);
- valószínűségiszint-erősödések;
- csapatmunka-dominancia;

¹⁴ Fenyvesi Csaba: i. m. 57. o.

¹⁵ Katona Géza – Kertész Imre: A bűn nyomában. RTV-Minerva, Budapest, 1979, 137. o.

¹⁶ A témával bővebben foglalkozik Badó Attila – Bóka János: Ártatlanul halálra ítélték. Az amerikai igazságszolgáltatás tévedései. Nyitott Könyv Kiadó, Budapest, 2003

¹⁷ Hasonló tematikájú munkáját lásd Fenyvesi Csaba: Szembesítés. Szemtől szembe a bűnügyekben. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2008, 233–242. o.

- komputerizálódás („számítógépesedés”);
- kiberfelderítés („digitkommandó”) előretörése;
- titkos eszközök és módszerek felértékelődése;
- nemzetköziesedés (internacionalizálódás);
- veszélyhelyzetek szaporodása;
- privatizálódás (magánosítás).¹⁸

A kriminalisztika várható tendenciáinak leírása egyszerre mutatja be a jelenlegi állapotot, és mutat előre a bűnüldözés várható paradigmái felé. Kétségtelen, hogy a bűnözés fejlődése miatt bizonyos, főként a szervezetszerű bűnelkövetések esetén számolni kell bizonyítékínséggel, amely miatt előtérbe kerül a szabad szemmel nem felismerhető, aprólékos eljárással rögzíthető elváltozások rögzítése, csomagolása és szakértői vizsgálata (minucializálódás, expertizálódás) és ezek során a természettudományos módszerek fokozottabb igénybevétele (krimináltechnika primátusa). Nem feledhető azonban, hogy az egyes büntetőjogilag releváns információk felderítéséhez továbbra is elengedhetetlen lesz a helyes krimináltaktikai gondolkodás. Szintén a jövő irányába ható tendencia az informatikai eszközök hatékonyabb igénybevétele a bűnüldözésben (komputerizálódás, kiberfelderítés), míg az állami szektor elégtelen szerepvállalása miatt nagyobb súly nehezedhet a magánszektorra (privatizálódás), illetve a bűnözés nemzetköziesedése miatt a bűnüldözés államok közötti felerősödésére (internacionalizálódás). Más kérdés azonban, hogy mennyire lehet az előbbi tendenciózus jellemzőkkel egy lapon említeni olyan jelzőket, mint a múlt közeledése, a képek élesedése, a valószínűségi szint erősödése, a csapatmunka-dominancia vagy a veszélyhelyzetek szaporodása. Bár utóbbi jellemzők kétségkívül jól érzékelhetők napjaink kriminalisztikájában is, tendenciózus értékük mérsékeltebb, nem beszélve arról, hogy egyfelől bizonyos jellemzők – mint a múlt közeledése vagy a valószínűségi szint erősödése – más tendenciák (specializálódás, expertizálódás, komputerizálódás) közvetlen hatásaként jelentkeznek, másfelől további tendenciózus követelmények (csapatmunka-dominancia, titkos eszközök és módszerek felértékelődése) már nem számítanak újszerűnek.

A kriminalisztika jövőbeni tendenciáival együtt különösen érdekes lehet annak elképzelése, hogy milyen eszközök és módszerek lendíthetik tovább a kriminalisztika fejlődését. Fenyvesi jövődőlésében nem használja ugyan újra a mérőföldkő fogalmát, de abban biztosak lehetünk, ha ezek az előrejelzések akár csak részben is megvalósulnak, olyan új – napjainkban még csak a

---

¹⁸ Fenyvesi Csaba: i. m. 207. o.

képzelet szintjén létező – metódusokkal számolhat a bűnüldözés, amik joggal illeszthetők a kriminalisztikai fejlődés főbb állomásai sorába. A szerző szerint ilyen lehet

- az emberi szag feltérképezése, pontosabban a szag mint kriminalisztikai értelemben vett anyagmaradvány belső felépítésének, szerkezetének kimutatása;
- poligráf helyett úgynevezett monoscanner („agyolvasó”) vagy őszinteség-ellenőrző eszközök és módszerek alkalmazása;
- az írásazonosítási technikák, lehetőségek informatikai hátterének fejlesztése;
- mobil helyszíni laborok kialakítása, a meglévő azonosítási (például DNS-) vizsgálatok korszerűsítése;
- a digitális és a titkos felderítés finomítása.

E felsorolás természetesen csekély kriminalisztikai fantáziával is továbbgondolható lenne. Bűnüldözői oldalról ráadásul nem csekély igény is van rá, hiszen ahogyan varázsszerek voltak annak idején az ujjnyom vagy az emberi DNS bűnügyi azonosítási eljárásának a megalkotása, ugyanúgy jelentős előrelépést jelentene bármely előbb említett eszköz vagy módszer bűnügyi célzatú alkalmazása is.

Összegzés

Fenyvesi Csaba a kriminalisztika tudományában egyedülálló munkája sajátosan új fogalmakkal gazdagította a bűnügyi nyomozással kapcsolatos elméleti gondolatvilágot. A kriminalisztika fejlődésének mérföldköveit, a kriminalisztikai hibákból eredő justizmordok tudományos igényű feltárását, nem feledve a kriminalisztikában jövőben várható lehetőségeket, tendenciákat ilyen alaposággal és szakirodalmi igényességgel még nem dolgozták fel. Végső konklúziója pedig világosan leszögezi, hogy *„ha a technika, a digitalizáció, a számítógépek, a természet- és társadalomtudományok összefognak, akkor sem cserélhető le és nem helyettesíthető a jövő eredményes kriminalisztikájának igazi záloga, maga a kriminalista. Ő a másik fókusz az azonosítás mellett. A szakember, a felderítő, az adatgyűjtő, a kockázatot és veszélyt is vállaló, a folyamatos kihívásokkal szembeállított, a hatékony bűnüldöző, a »nagy harcos« a szünni nem akaróan végtelennek tűnő valós és virtuális harcmezőn, ahol a kezében igazán csak egy fegyver van: a kriminalisztika mint »nemzetközi kincs«.*”¹⁹

---

¹⁹ Fenyvesi Csaba: i. m. 243. o.

PALLAGI ANIKÓ

A jogos védelem szabályozásának változásai büntetőpolitikai szempontból

Hazánk új büntető törvénykönyvének megalkotásakor a jogalkotó egyik célja volt ugyan a dogmatikai alapok megőrzése¹, a büntethetőségi akadályok rendelkezései körébe azonban jelentős véleménykülönbséget generáló változások kerültek. Ezek között említhető a büntethetőséget kizáró okok rendszerezése, a büntethetőségi korhatár leszállítása, illetve a jogos védelem szabályozásának változása. Utóbbival kapcsolatban az elmúlt két évben számos tanulmány jelent meg, amelyek górcső alá veszik az új Btk.-nak a jogos védelemmel kapcsolatos egyes előírásait, és kiemelik mindazon kérdéseket és problémákat, amelyeknek megoldása – leginkább a jogalkalmazásban, esetleg a jogalkotás során – előttünk áll². E munkák többsége alkotmányos, illetve dogmatikai oldalról közelíti meg az új normákat, de nem mondhatunk le a kérdések büntetőpolitikai összetevőinek vizsgálatáról sem, bár tagadhatatlan, hogy ennek során némi dogmatikai elemzés is elkerülhetetlen.

Alapvetés

A jogos védelem szabályozásának büntetőpolitikai dilemmáját a múlt század elején igen szemléletesen fogalmazta meg *Albert Dicey*, aki szerint „*Ha csökkentjük az önségély bátorságát, a gonosztevők leigázzák a becsület polgárokat. Ha felbátorítjuk a személyes jogérvényesítés (self-assertion) jogát, a kard és a revolver itél a törvény helyett.*”³ Örök érvényűnek tekinthető megállapítása jól ábrázolja, hogy a jogos védelemre vonatkozó szabályok megalkotása a mai napig milyen, szinte megoldhatatlan probléma elé állítja a jogalkotót. A társadalom tagjai ugyanis egyfelől méltán várják el, hogy a jog-

1 A 2012. évi C. törvény indokolása szerint: A törvény úgy hoz jelentős változásokat, hogy nem jelent egyúttal teljes dogmatikai szakítást a hatályos Btk.-val, hiszen a sok módosítás és kiegészítés ellenére a Btk. megfelelő jogi védelmet biztosít alapvető értékeinknek.

2 Lásd a jelen tanulmányban felhasznált forrásokat.

3 Albert Venn Dicey: Bevezetés az angol alkotmányjogba. Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó, Budapest, 1902, 421. o.

talán támadások elleni állampolgári védekezés jogilag a lehető legteljesebben legyen körülbástyázva, másfelől azonban e rendelkezéseknek koherenseknek kell lenniük az alaptörvényben foglalt alapjogok gyakorlásával, a hazánkra kötelező nemzetközi jogi normákkal, valamint a büntetőjog dogmatikájával.

Nézetem szerint a büntetőpolitika – amely meghatározza, hogy mit és hogyan büntessünk – legfőbb vezérlő elve a társadalom védelme, így a büntető jogszabályok megalkotásakor ennek a célnak való megfelelés elsődleges. Noha nem hanyagolható el az sem, hogy a büntető jogszabályok vonatkozásában kiemelten fontos követelmény egyrészt a normák közérthetősége, másrészt a szabályok társadalom általi elfogadottsága, de a jogos védelem mint büntethetőségi akadály lehetőségének, hatókörének kiszélesítése (vagy szűkítése) minden esetben nagyfokú körültekintést, alapos előkészítést igényel, és mindig tartalmaz olyan „buktatókat”, amelyeket a törvény hatálybalépése után a joggyakorlat fog feltárni – szerencsés esetben nem egy jogos védelmi helyzetnek vélt balesettel kapcsolatban.

A jogos védelem szabályozásának rövid története

A Csemegi-kódex szerint a jogos védelem a cselekmény beszámíthatóságát – tehát az elkövető büntetőjogi felelősségre vonhatóságát – zárta ki. Jogos védelemnek azt a cselekményt tartotta, amely „*akár a megtámadottnak, akár másnak, személye vagy vagyona ellen intézett, vagy azt fenyegető jogtalan, és közvetlen megtámadásnak elhárítására szükséges*”. Kimondta továbbá, hogy „*a jogos védelem határainak félelemből, ijedségből, vagy megzavarodásból származott túlhágása nem büntetettik*”. A korabeli jogirodalom egységes meghatározása szerint a beszámítás az elkövető büntethetőségét jelöli, így a beszámítást kizáró ok fennforgása esetében nincs helye büntetőjogi felelősségre vonásnak. E beszámítást kizáró okok (mentő körülmények) eredhetnek egyrészt az öntudat, azaz a felismerési képesség hiányából, másrészt pedig az elkövető akaratlan képességének hiányából, utóbbiak között került sor a jogos védelem meghatározására, az úgynevezett végszükség állapota és az ellenállhatatlan kényszer mellett.⁵

Csemegi Károly szerint a jogos védelem alapját a kényszerhelyzetnek mint különös szempont alá eső ténynek a figyelembevétele adja a büntető tör-

⁴ 1878. évi V. törvénycikk 79. §

⁵ Edvi Illés Károly: A magyar Büntető Törvénykönyv magyarázata. Révai Testvérek Könyvkiadó, Budapest, 1909, 304. o.

vénykezésben, amely egyik oldalról a „kényszerű védelmet” joggá emeli, azonban e jog gyakorlásának eseteit és határait is meghatározza. Ezt a kényszerhelyzetet pedig a személy vagy vagyon elleni jogellenes és erőszakos támadás keletkezteti, amely ellen általában az állam joga és kötelezettsége lennie kell, de vannak helyzetek, amelyek ezt az elvet veszélyessé és ésszerűtlenné tennék. Ezért a kényszerű védelem jogát az olyan kényszerhelyzet keletkezteti, amely állami vagy hatósági intézkedéssel, az idő rövidsége miatt nem hárrítható el.⁶

Hasonlóképpen vélekedett a XX. század fordulóján *Finkey Ferenc* is a jogos védelem büntetőpolitikai indokairól. Véleménye szerint a jogsértéseket az államhatalom feladata és kötelessége megakadályozni, azonban „*az állam a maga védelmi eszközeivel (hatóságaival) nem lehet mindig és mindenütt jelen, meg kell tehát engednie, hogy az egyén maga védhesse meg magát a rendkívüli, s világosan jogtalan támadások ellen, mert enélkül számtalan esetben nem lehetne megakadályozni a jogsértéseket*”. *Angyal Pál* szerint a jogállam eszméjével ellenkezne, ha nem védelmezné a megtámadott jogát, amikor az állam nem nyújthat a konkrét esetben segítséget.⁸

A jogos védelem feltételrendszerét a Csemegi-kódex egyrészt a jogtalan támadás köré, másrészt a védekezés szükségessége köré rendezte. Így a támadásnak jogtalannak, közvetlennek és valaki személye vagy vagyona ellen intézettek, illetve azt fenyegetőnek kellett lennie, míg a védekező cselekmény e támadás elhárítására szükséges cselekményt jelentette. Hasonlóképpen az azóta is töretlen büntetőjogi szabályozáshoz, nem szölt a védekező cselekmény arányosságáról, annak határát az elhárítás szükséges mértéke szerint határozta meg. „*A törvény szerint megengedett az a védelem, mely a megtámadás elhárítására szükséges. Ebből a védelemnek két kelléke következik; u. is: a) hogy a védelem csak a jogsértés elhárítása végett alkalmaztassék; b) hogy a már foganatban volt védelem csak annyira terjesztessék ki, amennyire az a támadás visszaverésére szükséges.*”⁹

A védekezés határát illetően a kitérés kötelezettségét sem a Csemegi-kódex, sem a korabeli ítélkezési gyakorlat nem írta elő általánosságban, azonban *Edvi Illés Károly* törvénytárgyalata szerint a menekülést csupán egyetlen esetben parancsolhatja meg a „jognál magasabb erkölcsi törvény”,

⁶ Csemegi Károly: Anyagi büntetőjog. In: Csemegi Károly művei. 2. kötet. Franklin-Társulat, Budapest, 1904, 228. o.

⁷ Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve. Grill Kiadó, Budapest, 1909, 174. o.

⁸ Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve. Athenaeum Kiadó, Budapest, 1909, 429. o.

⁹ Edvi Illés Károly: i. m. 345. o.

amikor a szülő a támadó és a gyermeke a megtámadott. „A megfutamodás itt már becsülettel (*cum honore*) megtörténhetik, sőt a tisztesség éppen azt hozza magával, hogy a gyermek csak kikerülhetetlen végszükségben emelje kezét a szülőjére.”¹⁰

A Csemegi-kódex Általános részét felváltó 1950. évi II. törvény (Bt.) II. fejezetében, a büntethetőség körében rendelkezett a jogos védelemről, amelynek értelmében a jogtalan támadást vagy a jogtalan és közvetlen támadásra utaló fenyegetést – akár a köz ellen, akár egyesek személye vagy javai ellen irányul – a megtámadott vagy bárki más is elháríthatja. Az elhárításhoz szükséges cselekmény – jogos védelem – nem büntethető. Nem büntethető a cselekmény akkor sem, ha az elkövető a védelem szükséges mértékét ijedségből vagy menthető felindulásból lépi túl.¹¹ Nem fogalmazták meg e törvényben sem a védekező cselekmény arányosságát, sem a kitérés kötelezettségét, de ez utóbbival kapcsolatban 1951 és 1957 között a Legfelsőbb Bíróság Elvi Tanácsának határozata értelmében a „szocialista együttélés” szabályai figyelembevételére épülő új bírói gyakorlat kialakítására irányult törekvés. A határozat egyebek között kimondta: „[...] nem lehet a bírót elzárni annak a mérlegelésétől, hogy – az eset összes körülményeit figyelembe véve – szükséges volt-e a támadóval szemben alkalmazott, esetleg súlyos sérelést okozó, vagy éppen az életét kioltó védelmi cselekmény: hogy nem lehetett volna-e a támadást más módon, esetleg éppen megfutamodással, elrejtőzéssel vagy elzárkózással elhárítani”¹². E bírói gyakorlat azonban 1957-től kezdődően, a Legfelsőbb Bíróság eseti döntései alapján, egyre szűkült.¹³

Hazánk második teljes büntetőkódexe, az 1961. évi V. törvény a jogos védelmet az általános rész IV. címében, a büntethetőséget kizáró okok között helyezte el, a 25. § (1) bekezdése értelmében nem büntethető, aki a cselekményt jogos védelemben követte el. A jogos védelem fogalmát illetően kimondta, hogy jogos védelemben az cselekszik, akinek a cselekménye a közérdek vagy a saját, illetve mások személye vagy javai ellen intézett vagy azokat közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges.¹⁴ E törvénykönyv vezette be az elhárítás szükséges mértékének túllépése körében a védekező tudattartalmának vizsgálatát, így szabályai szerint, aki az elhárítás szükséges mértékét azért lépi túl, mert azt ijedségből vagy menthető

¹⁰ Edvi Illés Károly: i. m. 346. o.

¹¹ 1950. évi II. törvény 15. §

¹² Kádár Miklós – Kálmán György: A büntetőjog általános tanai. KJK, Budapest, 1966, 330–331. o.

¹³ Lásd a Legfelsőbb Bíróság Bf.I.3206/1957. és Bf.VI.2767/1959. számú ítéleteit.

¹⁴ 1961. évi V. törvény 25. §

felindulásból felismerni képtelen volt, az nem büntethető, míg ha az ijedség vagy a menthető felindulás az elkövetőt csupán korlátozta a védekezés szükséges mértékének a felismerésében, büntetését korlátlanul enyhíteni lehetett.

A korábbi Btk., az 1978. évi IV. törvény a 2009. évi LXXX. törvénnyel történő módosításáig alapvetően az 1961. évi szabályozással megegyezően rendelkezett a jogos védelemről, amelyet a büntethetőséget kizáró okok között mint a cselekmény társadalomra veszélyességét kizáró okot fogalmazta meg. E jogintézmény büntetőpolitikai indokát *Békés Imre* szerint az adja, hogy a jogszerűen védekező olyan támadást hárít el, amelynek elhárítására az állami szervek lennének közvetlenül jogosultak és kötelesek. Mivel azonban az állam bűnüldöző szervei rendszerint nincsenek jelen a bűncselekmények elkövetésénél, így a jogosan védekező lényegében a társadalom védekezését valósítja meg a támadóval szemben.¹⁵

Tokaji Géza értelmezésében kiemelte, hogy a jogos védelemben cselekvő nemcsak az egyén védelmében, hanem a társadalom érdekében is cselekszik, és e jogintézmény létének tudata a társadalomban éppolyan preventív jelleget tölt be, mint a büntetés.¹⁶ *Földvári József* nézete szerint pedig: „*Igaz ugyan, hogy az államhatalom feladata az állampolgárok életének és vagyonának védelme, e védelmi jogból kénytelen átengedni egy részt polgárainak olyan esetekben, amikor az államhatalmi védelem nem elegendő. Hangsúlyozni kívánjuk azonban már e helyütt is, hogy az állam csak védelmi jogából engedett át meghatározott kört polgárainak, de semmit sem a felelősségre vonás, az ítékezés jogából.*”¹⁷

A jelenkor hazai szerzőinek véleményei közül kiemelendő még *Ujvári Ákos* megállapítása, amely szerint a jogos védelem szabályozási koncepciója alapjául szolgáló axiómának tekinthető, hogy a megtámadott büntetőjogilag tilalmazott magatartást hárít el, és ez a tevékenysége a közérdeket szolgálja. Álláspontja szerint így a védekező formailag diszpozíciószerű cselekménye „*duplán jogszerű*”, mivel a saját maga vagy mások védelmében lép fel, valamint ezzel egyidejűleg szükségszerűen a társadalom egészének védelmében is eljár.¹⁸

---

15 Békés Imre: A büntetőjogi felelősségre vonás akadályai. In: Békés Imre – Földvári József – Gáspár Gyula – Tokaji Géza: Magyar Büntetőjog. Általános Rész. BM Könyvkiadó, 1980, 173. o.

16 Tokaji Géza: A bűncselekmény tana. In: Nagy Ferenc – Tokaji Géza: A magyar büntetőjog általános része. JATE, Szeged, 1993, 74. o.

17 Földvári József: Magyar Büntetőjog Általános Rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 134. o.

18 Ujvári Ákos: A jogos védelem megítélésének elvi és gyakorlati kérdései. Doktori értekezés. Pázmány Péter Tudomány Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Doktori Iskola, Budapest, 2008, 24. o.

Ahogy már utaltam rá, a Legfelsőbb Bíróság 1957-től szükíteni kezdte a kitérés kötelezettséggel kapcsolatos álláspontját, de az 1981-ben megalkotott 15. számú irányelvben fenntartotta és kivételesen „*büntetőjogilag közömbös elhárítási mód választásának kötelezettségét*” írta elő a hozzátartozót felmenője, testvére, házastársa, valamint a súlyosabb fokban kóros elmeállapotban vagy láthatóan tudatzavarban lévő személy jogtalan támadása esetére, azonban csak akkor, ha a kitérés veszélymentes. Ezt a kitérés kötelezettséget a joggyakorlat még a gyermek támadásával is kiegészítette. A hazai jogirodalom azonban e jogalkalmazó által konstruált, humanitárius szempontok alapján kialakított és a jogos védelem hatókörét szűkítő rendelkezést mindig is aggályosnak tartotta. Székely János érvelése szerint „*a törvény a jogos védelmet nem szubszidiárius megoldásként szabályozza, de lege lata tehát nincs alap a menekülés megkövetelésére. A menekülési (kitérés) kötelezettség mellett felhozható érvek nem erősebbek ennél a jogpolitikai elvnel, hogy a törvény és a jog alapján álló fél a fenyegető jogtalanságnak ne tartozzék engedni.*”¹⁹

Jellemzően a Btk. újrakodifikálásának elhatározásától kezdődően egyre hangsúlyosabbá vált a 15. irányelvben foglalt kitérés vitatása, ezzel kapcsolatban Ujvári rámutatott arra, hogy e joggyakorlat törvényi felhatalmazás nélkül „*a jogalkotó alkotmányos hatáskörének elvonásával, jogbizonytalanságot teremtve messzemenően sérti a nullum crimen sine lege elvét. A fenti törvényrontó joggyakorlat a nullum crimen sine lege elvében lévő tilalmak közül a büntethetőséget alapító bírói jog, szokásjog (scripta) tilalmába ütközik.*”²⁰ Belovics Ervin is felhívta a figyelmet az említett irányelven alapuló ítélkezési gyakorlat törvénysértő voltára, mivel a jogos védelem törvényi szabálya semmilyen formában nem említi a kitérés kötelezettséget.²¹

A jogos védelem szabályozásának változása a 2009. évi LXXX. törvényben

A jogos védelem szabályainak átalakítási folyamata már az új Btk. megalkotását megelőző kormányzati ciklus idején, 2009-ben megkezdődött. Kérdésként vehető fel, hogy vajon mi is indokolta e nagyfokú módosítást, illetve az

¹⁹ Székely János: A jogos védelem. Igazságügyi Minisztérium Tudományos és Tájékoztatási Főosztálya, Budapest, 1983, 43. o.

²⁰ Ujvári Ákos: i. m. 80. o.

²¹ Belovics Ervin: A büntetendőséget kizáró okok. HVG-ORAC, Budapest, 2009, 103. o.

okok közül melyek játszottak ebben döntő szerepet. Egyfelől ugyanis – ahogyan arra már utaltam – a 2000-től megkezdődött kodifikáció folyamata felszínre hozta a jogos védelemmel kapcsolatos szabályozásnak és jogalkalmazói gyakorlatnak a hazai büntetőjog-tudomány által legjobban vitatott kérdéseit, problémáit, amelyekre a jogirodalom és a jogalkotás válaszokat is keresett. Így egyebek között a Legfelsőbb Bíróság által kimunkált 15. számú irányelvben a kitérés kötelezettséggel, illetve az arányossági követelménnyel kapcsolatban megjelent tanulmányok által felvetett alkotmányossági aggályok, és a kodifikációs bizottságok munkája is elősegítette e folyamatot. Ujvári Ákos megállapítása szerint: „*A védelmi helyzetben jogszerűen cselekvőt, a jogi szabályozás és a bírói gyakorlat alakítása révén legalább olyan kedvező helyzetbe kell hozni, mint amilyenben a támadó van. A támadó ténylegesen fennálló helyzeti előnyét a normatív előírásoknak kell ellensúlyozniuk.*”²²

Másfelől azonban tagadhatatlan, hogy a jogos védelemmel kapcsolatos esetek feltétlen hírértéke miatt a média is jelentős szerepet játszott e jogintézmény szabályainak felülvizsgálata iránti társadalmi igények kialakításában, ami 2009-ben a büntetőjog-alkotást nagymértékben befolyásolta. A médiában kiemelt figyelmet kapott például az úgynevezett kesznyéteni eset, amely az egyik mozgatórugója volt a megelőző jogos védelem szabályai megalkotásának, bár furcsa fintora a történetnek, hogy ez az eset sem a 2009 előtti, sem az utána következő, illetve az új Btk. szerinti (megelőző) jogos védelem szabályai szerint nem minősíthető jogos védelemnek²³.

Ezen okok együttes közrehatása következtében a 2009. évi LXXX. törvény három ponton is megváltoztatta a jogos védelem törvényi szabályozását, indokolása szerint a módosításoknak az volt a céljuk, hogy a jogtalan támadás elhárításának kockázatát a jogtalan támadóra telepítsék, és a megtámadott elhárító cselekményét méltányosan ítélik meg.

Ennek körében említhető egyrészt az úgynevezett „klasszikus” jogos védelem szabályozásában az elhárítás szükséges mértéke ijedségből vagy menthető felindulásból történő túllépésének – függetlenül a támadásnak a megtámadott beszámítási képességére gyakorolt tényleges hatásától – általános büntetőjogi felelősségre vonhatóságának kizárása. Így tulajdonképpen a

²² Ujvári Ákos: i. m. 24. o.

²³ Erről részletesen lásd: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság 12.B.700/2010/27. sorszámú ítélete; Debreceni Ítéletábra Bf.1.91/2011/6. számú ítélete; Karsai Krisztina: Az uborka tolvaj feláldozható, avagy szemfényvesztő büntetőjogi ítélkezés. In: Gál István László (szerk.): Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Pécs, 2011, 341–350. o.

jogalkotó visszatért a jogos védelem Csemegi-kódex szerinti szabályozásához. Ezzel kapcsolatban Mészáros Ádám fogalmazta meg ellenvéleményét, amely szerint: „Meggondolandónak tartom az arányosságbeli túllépés korábbi szabályainak a visszaállítását. A közzétett bírósági döntéseket áttekintve számos olyan eset van, amikor a jogos védelem szükséges mértékét az elkövető úgy lépi túl ijedségből vagy menthető felindulásból, hogy az elhárítás szükséges mértékének felismerésében az említett állapota csupán korlátozza őt, és így követ el indokolatlanul súlyos bűncselekményt. Olyat, amely miatt a jelenlegi szabály szerint a felmentés is indokolatlan. A mostani szabályozás szerint azonban ezekben az esetekben a vádlottakat föl kell menteni, mert nincs lehetőség a megkülönböztetésre.”²⁴ Hasonlóképpen Lőrinczy György is az arányosság régi szabályainak, így a relatív arányosság visszaállítását tartaná elfogadhatónak.²⁵

Új szabályként jelent meg a törvényben, hogy a megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől, ami felülírta a Legfelsőbb Bíróság 15. számú irányelvében megfogalmazott, etikai szabályokon nyugvó, szűk körű kitérés kötelezettségét. Az indokolás azonban nem az ítélkezés alkotmányos aggályaira, hanem arra hivatkozott, hogy a mai társadalmi viszonyok között – különös tekintettel a családon belül elkövetett erőszakos cselekmények megváltozott megítélésére – már nem állja meg a helyét a korábbi, a megtámadott védekezési jogát szűkítő ítélkezési gyakorlat. Ezért e szabály törvénybe foglalásával a jövőbeli ítélkezés számára egyértelmű iránymutatást kívánt adni a törvényalkotó azzal, hogy a továbbiakban nem követeli meg a megtámadottól a támadás előli menekülést.²⁶

Bár a jogos védelem szabályainak a kitérés kötelezettség negligálását tartalmazó kiegészítést az egész büntetőjogász-szakma üdvözölte, én mégis kételkedésemnek adok hangot, tekintettel arra, hogy álláspontom szerint egyrészt egy alkotmányos aggályokat felvető, jog-, illetve alapelvi rendelkezést sértőnek minősíthető ítélkezési gyakorlatot nem lenne szükséges törvénnyel felülmírni. Másrészt az ilyen törvényi rendelkezés leszűkíti azokat az ítélkezés során gondos körültekintést és feltárást igénylő körülményeket, amelyek alapján megnyugtatóan rendezhető lenne a jogos védelem fennállásáról történő eseti döntés.

24 Mészáros Ádám: A jogos védelem szabályozásának lehetséges irányai. Jogelméleti Szemle, 2011/1. <http://jesz.ajk.elte.hu/meszaros45.html>

25 Lőrinczy György: Gondolatok a jogos védelemről. Magyar Jog, 2013/4., 205–209. o.

26 A 2009. évi LXXX. törvény indokolása.

A harmadik változás, amelyet a 2009. évi LXXX. törvény hozott, a (nóvumként kialakított) megelőző jogos védelemről szóló rendelkezés. Az indokolás szerint a törvény a jogos védelem kriminálpolitikai céljait azzal is érvényre kívánta juttatni, „*hogy annak új, előrehozott alakataként szabályozza az ún. megelőző jogos védelmet. E szabály a jövőben esetleg bekövetkező bűnelkövetés kockázatát a majdani jogtalan támadóra telepíti. A megelőző jogos védelem keretében a védekező, illetőleg más személye vagy javai elleni esetleges, majdani támadás megelőzése érdekében – a visszaélések elkerülése érdekében megfelelő garanciák mellett – védőberendezés vagy védekező eszköz alkalmazható.*” E jogintézmény bevezetése már nem aratott „osztatlan sikert” a büntetőjogászok között, tekintettel egyrészt arra, hogy ilyen típusú szabályozás sem a magyar büntetőjogban eddig nem volt ismert, de az európai büntetőtörvények sem ismerik.

Való igaz, hogy a főként az ítélkezési gyakorlatot bíráló jogirodalmi álláspontok több ízben felhívták a figyelmet a jogos védelem kiterjesztő értelmezésének lehetőségére, azonban álláspontom szerint e lehetőség (ilyen megfogalmazás szerinti) törvénybe foglalása, a lehetséges súlyosabb eredmény bekövetkezésének kockázata miatt bizonytalan helyzetet idéz elő, amely nem csupán a büntetőítélkezésben teremthet nehézséget, hanem jóval nagyobb károkat okozhat a törvényi lehetőségen „fellelkesülő” állampolgárok körében, akik a kesznyéteni elkövetőhöz hasonlóan már esetleg tervezik a villanypásztor felállítását kertjük köré. *Tóth Mihály* szavait idézve: „*Meg kellene érteni mindenkinek, hogy ugyan valóban okkal kelthet felháborodást, ha fél év kemény munkáját egy tolvaj percek alatt letarolja. De a felháborodás nem teremthet jogcímet arra, hogy büntetlenséget biztosítsunk életet vagyont védelmében kioltó személynek.*”²⁷

A jogos védelem szabályozásának változása az új Btk.-ban

Az új Btk. azonban nemcsak megtartotta a jogos védelem szabályozásában a 2009. évi LXXX. törvény által bevezetett módosításokat, hanem tovább is szélesítette a védekezés lehetőségét, kibővítette az úgynevezett szituációs esetkörrel. Az új törvénykönyv a büntethetőséget kizáró okokat is átstruktu-

---

²⁷ Tóth Mihály: Néhány szempont a jogos védelem körében zajló vitához. Büntetőjogi Szemle, 2012/1., 26. o.

rálta, e csoporton belül megkülönböztették a cselekmény büntetendőségét kizáró (objektív természetű) okokat és az elkövető büntethetőségét kizáró és korlátozó (szubjektív természetű) okokat. Így a jogos védelemről szóló törvényi rendelkezések között is következetesen elkülönítették a cselekmény büntetendőségét kizáró megelőző jogos védelem (21. §) és a klasszikus jogos védelem alapszabályát [22. § (1) bek.], míg a jogos védelem szükséges mértékének túllépéséről szóló rendelkezést csupán az elkövető büntethetőségét kizáró körülményként szabályozták [22. § (3) bek.].

A büntetőjog-tudomány művelőinek többsége már az új Btk. törvényjavaslatának vitája során is megfogalmazták azokat az aggályokat, hogy a jogos védelem szabályainak a védekező javára történő ilyen nagymértékű kiszélesítése nem helyes. Igen fontos megállapításokat tett Mészáros Ádám, aki szerint *„A közbiztonság és a személyi biztonság garantálása alapvetően az állam kötelezettsége. Amikor ezt nem tudja ellátni, akkor adhatja át a védelem jogát a polgárának. Az semmiképpen nem helyes irány, ha az állam egyre nagyobb területeket és egyre nagyobb mértékben enged át ebből. Megfelelő értelmezés mellett ez azt jelenti, hogy az állam egyre inkább képtelen ellátni közrendvédelmi feladatát.”*²⁸ Vélekedése szerint meggondolandó lenne inkább az arányosságbeli túllépés szabályainak korábbi – azaz a 2009-es módosítása előtti – visszaállítását. Álláspontja szerint vélhetően a jövőben a jogos védelem körében szóba jöhető vagyron elleni támadások egyre agresszívvá, brutálisabbá válnak, hiszen ha a védekezőt több jog illeti meg, akkor az elkövetők előre számolnak a sértett védekezésével, így az alapvetően vagyron elleni bűncselekmények gyakrabban válhatnak személy elleni erőszakos cselekményekké.²⁹

Tóth Mihály az új Btk. tervezetének szakmai vitája idején, tanulmányában rámutatott, hogy a törvényjavaslat bizonyos esetkörre az élet elleni támadások tényét eleve feltételezve, korlátlan lehetőségekkel kívánja felruházni a jogosultat. Álláspontja szerint a törvény veszélyes módon kiterjeszti, parttalaná teszi a feljogosított személy cselekvési lehetőségeit, mintegy „objektívizálva” az azokat megalapozható körülményeket, így azonban a bíróság alapos, gondos mérlegelése, az egyedi sajátosságok szakértő szemmel történő elemzése szükségtelenné válik. *„Elég bizonyos objektív körülmények iga-*

---

²⁸ Mészáros Ádám: Észrevételek az új Büntető törvénykönyvről szóló Előterjesztés egyes rendelkezéseire. De iurisprudentia et iure publico, 2012/1–2., 24. o. <http://dieip.hu/wp-content/uploads/2012-1-03.pdf>

²⁹ Uo. 25. o.

zolhatósága, s ekkor a jogosult »törvényesített feltételezései« alapot adhatnak az élet kioltására is.”³⁰

Kadlót Erzsébet a jogos védelemnek az új Btk.-ban megfogalmazott szabályaival kapcsolatos kritikájaként írta: „A megelőző jogos védelem tényállása egy valóságos többismeretlenes egyenlet. Ez sérti, a jogbiztonságot, a kiszámítható jogalkalmazás követelményét. [...] A »klasszikus« jogos védelem tényállása pedig a »vélemek kincseshányója« lett.”³¹

A büntetendőség kérdése

Az új Btk. szabályozása – ahogyan azt már említettem – megváltoztatta a jogos védelem bűncselekménytani természetét, és az új csoportosítás értelmében a büntetendőséget kizáró okokon belül a cselekmény büntetendőségének hiányára helyezte a hangsúlyt. Ez a megkülönböztetés már a kodifikációs bizottságok működése során kidolgozott általános részi tervezetekben – így a Wiener A. Imre által készített *A Btk. Általános Része de lege ferenda* című javaslatban, a 2006-os *Ligeti-féle* tervezetben, majd ezt követően az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium által 2007 januárjára elkészített normaszöveg-tervezetben – is megjelent³².

A büntetendő cselekmény–büntethető elkövető megkülönböztetésének kérdésével Wiener A. Imre már korábban is behatóan foglalkozott, definíciója értelmében a bűncselekmény a büntetendő cselekmény, amelynek az elkövetője büntethető. Nézete szerint a büntetendő cselekmény a jogtárgyat sértő vagy veszélyeztető diszpozíciószerű magatartást jelenti.³³ A 2007-es tervezet indokolása meg is jelöli, hogy az egyes büntetendőséget kizáró okok újralfogalmazása a bevezetett új terminológia következménye, amely a felelősség leírásában a büntetendő cselekmény és a büntethető elkövető között különböztet, ennek során a cselekmény társadalomra veszélyességének (materiális jogellenességének) hiányát a bűncselekménnyé nyilvánítás objektív alapjának hiányával azonosítja, így a „nem büntetendő” megjelölés értelmében a

³⁰ Tóth Mihály: i. m. 28. o.

³¹ Kadlót Erzsébet: A jogos védelem és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés a Btk.-ban. In: Hack Péter (szerk.): Új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban. ELTE Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2013, 81. o.

³² Lásd Wiener A. Imre: A Btk. általános része de lege ferenda. MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 2003; Ligeti Katalin: Az új büntető törvénykönyv általános részének koncepciója. Büntetőjogi Kodifikáció, 2006/1.; Törvénytervezet a Büntető Törvénykönyvről. Büntetőjogi Kodifikáció, 2007/1.

³³ Wiener A. Imre: Büntetendőség, büntethetőség. KJK–MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, Budapest, 1999, 169–170. o.

jogos védelmi cselekményt kifejtő személy nem követ el bűncselekményt. Ez az érvelés a Wiener A. Imre által felállított dogmatikai rendszerbe illeszkedik ugyan, nézetem szerint azonban nem egyeztethető össze az új Btk. szerint meghatározott (megtartott) bűncselekmény fogalmával. Mészáros Ádám a jogos védelemmel foglalkozó legutóbb megjelent tanulmányában arra hívja fel a figyelmet, hogy „helyesebb a jogos védelmet a bűncselekmény tudományos fogalmában szereplő jogellenesség hiányával összefüggésbe hozni, a törvényi bűncselekmény- és társadalomra veszélyesség fogalom nem tűnik alkalmasnak arra, hogy egyértelműen kifejezze a büntetendőséget kizáró okok bűncselekmény-fogalmi szerepét”³⁴.

Az új Btk. bűncselekmény-fogalma (amely azonos a korábbi Btk. szerint meghatározott definícióval) három fogalmi elem köré épül: a cselekmény társadalomra veszélyessége, büntetendősége és az elkövető bűnössége.³⁵ A társadalomra veszélyesség, amely a bűncselekmény objektív tartalmi eleme, megfélemlíthető a más jogirodalmi álláspontok szerinti materiális jogellenességnek, a büntetendőség, amely a bűncselekmény objektív formai eleme, a tényállásszerűség (diszpozíciószerűség), más szóval a formai jogellenességgel azonosítható, illetve harmadik összetevője a bűnösség mint szubjektív elem, amely szándékosságban vagy gondatlanságban nyilvánul meg.³⁶

Álláspontom szerint a jogos védelem büntetendőséget kizáró jellege a védekező cselekmény társadalomra veszélyességének (jogellenességének) hiányán alapul, így valóban objektív akadálya az így kifejtett cselekmény bűncselekménnyé nyilvánításának, azonban a cselekmény, amelyet a jogosan védekező kifejt, minden bizonnyal tényállásszerű, így büntetendő cselekmény. Hiszen ha nem lenne az, nem is lenne szükség a büntető jogszabály rendelkezésére.

Székely János a jogos védelemről szóló tanulmánykötetében így ír erről: „Az ilyen cselekménnyel okozott jogtárgy-sértés esetében a »tényállásszerűség« üres forma csupán, melyből hiányzik a bűncselekmény lényegi eleme, a társadalomra veszélyesség.”³⁷ A jogos védelemben elkövetett cselekmény társadalomra veszélyességének hiánya valóban a bűncselekmény megállapíthatóságát fogja kizárni, ez azonban nem lehet objektív, generálisan alkalma-

34 Mészáros Ádám: A védelem jogos, avagy gondolatok egy tanulmány kapcsán. *Belügyi Szemle*, 2014/7–8., 95. o.

35 Lásd Blaskó Béla: Magyar Büntetőjog Általános Rész. Rejzjel Kiadó, Budapest–Debrecen, 2013, 143–148. o.; Vö. Nagy Ferenc: A bűncselekmény tana. In: Belovics Ervin – Gellér Balázs – Nagy Ferenc – Tóth Mihály: Büntetőjog I. Általános Rész. HVG-ORAC, Budapest, 2012, 166–167. o.

36 Nagy Ferenc: Uo.

37 Székely János: i. m. 6. o.

zandó kategória, hiszen minden egyes jogos védelmi cselekmény egyedileg vizsgálendő, így a törvény nem a cselekmény (objektív) büntetendőségének hiányára, hanem a jogos védelem mint büntetethezességét kizáró oknak a konkrét esetben való meglétére alapozhatja a védekező büntetethezességi akadályát.³⁸

A büntetethezesség-büntetendőség fogalmi tisztázatlansága pedig a jogalkalmazói gyakorlatban jelenthet újabb megoldásra váró problémát, hiszen a 4/2013. büntető jogegységi határozat, amely a jogos védelemmel kapcsolatban ítélezési szempontokat fogalmaz meg, egyebek között kiemeli, hogy „az a cselekmény, amelyet a védekező a jogtalan támadás elhárítása érdekében kifejt, bűncselekményt nem valósít meg. A bűncselekmény hiánya olyan büntetőeljárás akadály, amelynek hivatalból történő észlelése nemcsak a már megindított büntetőeljárás megszüntetését, vagy bírósági szakban, felmentő ítélet hozatalát kell eredményezze, de elejét veheti annak is, hogy a jogosan védekező egyáltalán büntetőeljárás hatálya alá kerüljön.”³⁹

Zsigmond Csaba a Belügyi Szemle-ben megjelent pályamunkájában⁴⁰ ezzel kapcsolatban kifejtett véleménye szerint a jogalkalmazói gyakorlat csak kisebb mértékben fog változni az új Btk. szerinti szabályozással, hiszen ha a büntetőeljárás kezdetén nem egyértelmű a jogos védelmi helyzet fennállása, akkor a nyomozást le kell folytatni.⁴¹ Azonban mégis kételyek vetődnek fel azzal kapcsolatban, hogy mennyire lesz garantált az ilyen esetek vizsgálata, tekintettel arra, hogy ha a jogos védelemben elkövetett cselekmény nem bűncselekmény, a nyomozó hatóság is jogosult az eljárást bűncselekmény hiányára hivatkozással megszüntetni, míg a korábbi szabályozás értelmében – a büntetethezességét kizáró ok megállapíthatósága esetén – ez az ügyész hatáskörébe tartozott, akinek az eljárása a büntetőeljárás törvényességi garanciája a

38 Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a büntetethezességét kizáró okok körében felsorolt más jogintézmények, mint például a gyermekkor, a kóros elmeállapot esetkora is a bűncselekmény fogalmi elemét zárja ki, jelesen az elkövető bűnösségét, tekintettel arra, hogy az alanyvá válás feltételeként meghatározott életkort vagy beszámítási képességet érinti, amely a bűnösség – a szándékosság vagy gondatlanság – alapfeltétele. Így az a megkülönböztetés, amely szerint a jogos védelem a cselekmény büntetendőségét, míg például a kóros elmeállapot az elkövető büntetethezességét zárja ki, a jelenlegi bűncselekmény-fogalom esetén nem állja meg a helyét, sőt, dogmatikai zavart okoz.

39 Be. 190. § (1) Az ügyész a nyomozást határozattal megszünteti,

a) ha a cselekmény nem bűncselekmény. (Bűncselekmény hiánya esetén egyébként a nyomozó hatóság is jogosult megszüntetni az eljárást.) [...]

d) ha büntetethezességét kizáró ok állapítható meg, kivéve, ha kényszergyógykezelés elrendelése látszik szükségesnek [...]

40 A tanulmány a Belügyi Tudományos Tanács és a Belügyi Szemle által 2013-ban kiírt pályázaton I. helyezést ért el. Zsigmond Csaba: Az új jogos védelem jogalkalmazói problémái és kérdései. Belügyi Szemle, 2013/7–8., 100–148. o.

41 Uo. 119. o.

nyomozati szakban. Álláspontom szerint a jogos védelmi helyzet fennállásának megítélése – tekintettel a szabályozásban bekövetkezett többi változásra is – nem egyszerű kérdés, hiszen ahogyan azt az új Btk. indokolása is kiemeli, a megtámadott személy akkor jár el jogosan, ha cselekménye a támadás elhárításához szükséges. A szükségesség pedig mindenekelőtt azt jelenti, hogy a támadás csak formailag bűncselekményt megvalósító (diszpozíciószerű) cselekménnyel hárítható el, ez pedig igen alapos vizsgálatot igényel, az e kérdésben történő döntésre a nyomozó hatóság nem biztos, hogy minden szempontból fel van készülve.

A szituációs jogos védelem kérdése

A jogos védelem új szabályozásában a másik probléma – amelyet a jogtudomány szinte egyöntetűen elutasít – a szituációs jogos védelmi helyzetek törvényi előírásánál jelentkezik. Az új Btk. indokolása szerint „*a törvény a súlyos, erőszakos bűncselekmények elleni hatékonyabb fellépés biztosítására a jogos védelmi helyzetet kiszélesíti, és törvényi védelmet állít fel olyan esetekre, amikor a jogtalan támadás módja miatt a megtámadott joggal feltételezheti, hogy a támadás az élete ellen irányul. Ebben az esetben már a jogtalan támadás körülményei megteremtik a védekezés szükséges mértékének a túllépésére, így tehát a bíróságnak nem kell vizsgálnia a szükséges mérték kérdését. A törvény úgy rendelkezik, hogy az a személy, akit éjjel támadnak meg, vagy akire fegyverrel támadnak, alappal gondolhatja, hogy a támadás az élete kioltására irányul, és ennek megfelelően választhatja meg a védekezés módját.*”⁴²

Tóth Mihály azonban felhívja a figyelmet arra, hogy „*valójában a rendelkezés nem túllépésre ad felhatalmazást, hanem a szükségesség mértékének felülvizsgálata alól ad felmentést (mint általában az élet elleni támadások). A kettő nem ugyanaz. Ha azt mondjuk, megengedem a túllépést, akkor ezzel azt is állítom, hogy tudom: a védekezés nagyobb mértékű sérelmet okozott, mint ami az elhárításhoz szükséges, de mégis tolerálom. Ez azonban nem így van. Azt a jogalkotó nem tolerálhatja felelősen, hogy generális felhatalmazást adok az ölésre is, noha tisztában vagyok vele, hogy ez nem mindig szükséges a támadás elhárításához.*”⁴³

⁴² A 2012. évi C. törvény indokolása.

⁴³ Tóth Mihály: i. m. 29. o.

A Kúria a jogegységi határozatában e törvényi vélelem értelmezésével kapcsolatban kifejtette, hogy a szituációs esetköröknek a 22. § (2) bekezdésben való rögzítése nem a jogos védekezés szükségességének vizsgálata, hanem a védekezés szükséges mértékének vizsgálata alól tesz kivételt. *„E fogalommal kapcsolatban mindazt vizsgálni kell, amely a 22. § (1) bekezdése során sem mellőzhető. A jogtalan támadás rendszerinti erőszakossága és az elhárítás kényszerítése ezekben az esetekben is előfeltétele a védekezés jogszerűségének. [...] A jogalkotó az élet kioltására irányuló támadás törvényi vélelmével a védett jogtárgyak egyenértékűségét hozta be, és a bírói gyakorlat által kimunkált azt az elvet emelte törvényi rangra, mely szerint az élet ellen irányuló támadás elhárításakor a védekezés – eredményre tekintet nélkül – korlátlan.”*⁴⁴ Nézetem szerint azonban bármennyire megpróbálta is a jogalkotó az előbbieket szerinti indokolásában a jogalkalmazót „mentesíteni” a szükséges mérték kérdésének vizsgálata alól, ezzel lehet, hogy még nagyobb feladat elé állította, hiszen még az is kérdésessé válhat egy-egy ilyen szituációban, hogy egyáltalán történt-e támadás, vagy csupán egy vélt jogos védelmi helyzet végződött a feltételezett támadó szerencsétlen halálával.

Bárándy Gergely és Bárándy Aliz a dolgozatukban elfoglalt álláspontjuk szerint alapvetően egyetértenek a védekező jogainak bővítésével, illetve azzal, hogy a kockázatot a támadónak kell viselnie. A szituációs jogos védelmi helyzettel kapcsolatban elfogadhatónak tartják, hogy bizonyos esetekben, például amikor a támadó éjjel a lakásba felfegyverkezve behatol, az elhárító magatartás szinte korlátlan legyen. De ennek teljes körű korlátlanságával, a szükségesség bírói mérlegelése lehetőségének kizárását ők sem tartják elfogadhatónak.⁴⁵

Különös fricskája e szituációs jogos védelemnek, hogy a Magyar Ügyvédi Kamara elnöke, *Bánáti János* is e szabályok ellen foglalt állást: *„Védőként csak üdvözölhetjük, hogy nem kell majd »bibelődniünk« azzal, hogy jogos védelemre hivatkozó védencünk esetén bizonyítsuk mi volt a jogtalan támadó szándéka, arányos volt-e a vagyoni elleni támadás elhárítása, akár az élet kioltása árán is. Büntetőjogásként azonban az elfogadott törvény után is minden fórumot felhasználok arra, hogy felszólaljak e jogintézménnyel szemben.”*⁴⁶

44 4/2013. büntető jogegységi határozat 2. pont

45 Bárándy Gergely – Bárándy Aliz: Gondolatok az új büntető törvénykönyv elvi jelentőségű rendelkezéseiről. *Belügyi Szemle*, 2013/3., 7. o.

46 Bánáti János: Vélemények és várakozások az új Büntető Törvénykönyv kapcsán. In: Hack Péter (szerk.): i. m. 36. o.

A szituációs jogos védelmi helyzet kialakításának büntetőpolitikai indokával kapcsolatban Kadlót Erzsébet felhívta a figyelmet arra is, hogy a szabályozásnak az alaptörvény rendelkezéseivel és az alapjogok gyakorlásával koherensnek kell lennie. *„Kétségtelen, hogy a jogtalan támadás elhárításához való jog is alapjoggá vált, mégpedig mind személyt, mind a tulajdont illetően (V. cikk). Csakhogy az élethez való jog és az önvédelemhez való jog viszonylatában ott van az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése, mely szerint az alapvető jog lényeges tartalma csak más alapvető jog érvényesítése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében a feltétlenül! szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges! tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.”*⁴⁷

Mészáros Ádám Zoltán tanulmányában – szintén az élethez való jog korlátozhatóságának alapját vizsgálva – kiemelte, hogy az Emberi jogok európai egyezményének 2. cikke értelmében a személyek jogtalan erőszakkal szembeni védelme érdekében tanúsított magatartás az, amely esetben az élettől való megfosztást nem lehet a cikk megsértésének tekinteni, és csak abban az esetben, ha a feltétlenül szükségesnél nem nagyobb erőszak alkalmazásával történik az élethez való jog korlátozása, azaz ha az elhárító magatartás arányos. Ennek alapján pedig megkérdőjelezhetőnek tartja az új Btk. szerinti azon vélelmet, hogy a lakásba éjjel jogtalanul behatoló személy magatartását élet elleni támadásnak kell tekinteni, azaz a behatolás ténye megalapozza a behatoló életének kioltását.⁴⁸ Hasonlóképpen Bárd Károly is aggályosnak tartja a nemzetközi emberi jogi normákat illetően a jogos védelem határainak ilyen nagymértékű kiszélesítését. *„Nincs tudomásom olyan ügyről, ahol a strasbourgi Emberi Jogi Bíróságnak vagy az ENSZ Emberi Jogi Bizottságnak arról kellett volna döntenie, hogy az élethez való jog sérült-e az érintett országnak a jogos védelemre vonatkozó szabályainak alkalmazása miatt. Ugyanakkor csaknem minden kommentár leszögezi, hogy amennyiben a jogos védelem határait túl szélesen vonja meg, úgy az állam nemzetközi jogilag felelhet, mert az élet védelmét nem biztosítja kellő mértékben törvényhozása útján.”*⁴⁹

⁴⁷ Kadlót Erzsébet: i. m. 82–83. o.

⁴⁸ Mészáros Ádám Zoltán: Az élethez való jog a jogelleneséget kizáró okok tükrében. Jogelméleti Szemle, 2013/1., 101–102. o.

⁴⁹ Bárd Károly: A jogos védelem és az életfogytiglani szabadságvesztés büntetés alapjogi megközelítéséből. In: Hack Péter (szerk.): i. m. 59. o.

Összegzés

A jogos védelem minden korszakban transzparens jogintézménye nemcsak az állam büntetőpolitikájának, hanem politikai, társadalmi berendezkedésének is, illetve e szabályozás némiképpen az államhatalom működésének stabilitásáról is árulkodik, hiszen azokban az országokban, amelyekben az államhatalom nem képes megfelelő mértékben szavatolni a polgárai biztonságát, a jogos védelem lehetőségét szélesebbre kell tárnia. Ezért számomra igen kétségesnek tűnik az a büntetőpolitikai megoldás, hogy miközben a kormányprogram azt hangsúlyozza, „*nemzeti ügy és nemzeti érdek, hogy Magyarországon rend legyen, olyan rend, amely igazságot szolgáltat, szigorú törvényeket alkot, mindenkinek védelmet garantál*”⁵⁰, és az új Btk. indoklásában a kormány kiemelt feladatként jelöli meg hazánkban a rend helyreállítását, az állampolgárok biztonságérzetének javítását, ezzel egyidejűleg vélelmekre alapozva jogot enged az állampolgárainak bizonyos fokú önkényes jogérvényesítésre. E kérdést illetően összességében úgy vélem, hogy a jogos védelem szabályainak átalakításában a büntetőpolitikai megfontolások során a közpolitikai hatások nagyobb szerepet kaptak, mint a büntetőjog dogmatikai szabályainak és a koherencia követelményének figyelembevétele.

Összegzésképpen az új Btk.-nak a jogos védelemről szóló szabályairól elmondható, hogy sok nyitott kérdést tett fel a jogalkotó, amelyre az igazi válaszokat csak a jogalkalmazás adhatja meg. Erre még bizonyos, hogy várunk kell, de reménykeltő, hogy a mindig szenzációt kereső média eddig még nem adott hírt olyan esetekről, amelyekről a változások kritikusai (jogosan) rettegnék.

IRODALOM

Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve, Athenaeum Kiadó, Budapest, 1909

Bánáti János: Vélemények és várakozások az új Büntető Törvénykönyv kapcsán. In: **Hack Péter (szerk.):** Új Büntető Törvénykönyv. Hagomány és megújulás a büntetőjogban. ELTE Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2013

Bárándy Gergely – Bárándy Aliz: Gondolatok az új büntető törvénykönyv elvi jelentőségű rendelkezéseiről. *Belügyi Szemle*, 2013/3.

Bárd Károly: A jogos védelem és az életfogytiglani szabadságvesztés büntetés alapjogi megközelítésből, In: **Hack Péter (szerk.):** i. m.

---

⁵⁰ A nemzeti együttműködés programja. <http://www.parlament.hu/irom39/00047/00047.pdf>

- Békés Imre – Földvári József – Gáspár Gyula – Tokaji Géza:** Magyar Büntetőjog. Általános Rész. BM Könyvkiadó, Budapest, 1980
- Belovics Ervin:** A büntetendőséget kizáró okok. HVG-ORAC, Budapest, 2009
- Blaskó Béla:** Magyar Büntetőjog Általános Rész. Rejtjel Kiadó, Budapest–Debrecen, 2013
- Csemegi Károly:** Anyagi büntetőjog. In: Csemegi Károly művei, 2. kötet. Franklin-Társulat, Budapest, 1904
- Dacey, Albert Venn:** Bevezetés az angol alkotmányjogba. Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó, Budapest, 1902
- Edvi Illés Károly:** A magyar Büntető Törvénykönyv magyarázata. Révai Testvérek Könyvkiadó, Budapest, 1909
- Finkey Ferenc:** A magyar büntetőjog tankönyve. Grill Kiadó, Budapest, 1909
- Földvári József:** Magyar Büntetőjog Általános Rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2003
- Kádár Miklós – Kálmán György:** A büntetőjog általános tanai, KJK, Budapest, 1966
- Kadlót Erzsébet:** A jogos védelem és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés a Btk.-ban. In: **Hack Péter (szerk.):** i. m.
- Karsai Krisztina:** Az uborka tolvaj feláldozható, avagy szemfényvesztő büntetőjogi ítélkezés. In: **Gál István László (szerk.):** Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Pécs, 2011
- Ligeti Katalin:** Az új büntető törvénykönyv általános részének koncepciója. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2006/1.
- Lőrinczy György:** Gondolatok a jogos védelemről. *Magyar Jog*, 2013/4.
- Mészáros Ádám:** A jogos védelem szabályozásának lehetséges irányai. *Jogelméleti Szemle*, 2011/1. <http://jesz.ajk.elte.hu/meszaros45.html>
- Mészáros Ádám:** Észrevételek az új Büntető törvénykönyvről szóló Előterjesztés egyes rendelkezéseire. *De iurisprudencia et iure publico*, 2012/1–2. <http://dieip.hu/wp-content/uploads/2012-1-03.pdf>
- Mészáros Ádám:** A védelem jogos, avagy gondolatok egy tanulmány kapcsán. *Belügyi Szemle*, 2014/7–8.
- Mészáros Ádám Zoltán:** Az élethez való jog a jogellenességet kizáró okok tükrében. *Jogelméleti Szemle*, 2013/1.
- Nagy Ferenc – Tokaji Géza:** A magyar büntetőjog általános része. JATE, Szeged, 1993
- Nagy Ferenc:** A bűncselekmény tana. In: **Belovics Ervin – Gellér Balázs – Nagy Ferenc – Tóth Mihály:** Büntetőjog I. Általános Rész. HVG-ORAC, Budapest, 2012
- Székelly János:** A jogos védelem. Igazságügyi Minisztérium Tudományos és Tájékoztatási Főosztálya, Budapest, 1983
- Tóth Mihály:** Néhány szempont a jogos védelem körében zajló vitához. *Büntetőjogi Szemle*, 2012/1.
- Ujvári Ákos:** A jogos védelem megítélésének elvi és gyakorlati kérdései. Doktori értekezés. Pázmány Péter Tudomány Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Doktori Iskola, Budapest, 2008

Wiener A. Imre: Büntetendőség, büntethetőség. KJK–MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, Budapest, 1999

Wiener A. Imre: A Btk. általános része de lege ferenda. MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 2003

Zsigmond Csaba: Az új jogos védelem jogalkalmazói problémái és kérdései. *Belügyi Szemle*, 2013/7–8.

FÓRIZS SÁNDOR

Menekültügyi válsághelyzet 1947-ben

Magyarország és a szomszédos országok a második világháború után rendkívül kedvezőtlen gazdasági és politikai viszonyok között kezdtek hozzá az élet-körülmények normalizálásához, a háborús károk felszámolásához. Józan ész-szel, a logika mai szabályai szerint ezeknek az államoknak félre kellett volna tenniük minden korábbi ellenségeskedést, és új alapokon, egymással összefogva nekivágni a jövő építésének. A történelem ismételtlen megmutatta, az események nem az optimális megoldásokat követik, az elromlott kapcsolatok, a háború alatt szerzett és okozott friss sérelmek csak hosszabb idő alatt hozhatók rendbe. Talán nem felelőtlenség, ha megfogalmazzuk, az 1946–1947-es csehszlovák–magyar kapcsolatokat a másik fél részéről jelentős mértékben a leszámolás, bosszúállás, „törlesztés” gondolata motiválta.

Publikáciomban a csehszlovák–magyar államhatáron az 1946–1947-es években kialakult, mai szóhasználatlaltal menekültügyi válsághelyzetnek nevezhető események határrendészeti vonatkozásait szeretném a tisztelt olvasóval megismertetni. Nem kívánok nagyobb mélységben foglalkozni a történetek politikai részleteivel, csak amennyiben azok a határrendi kérdéseket érintették.

A menekültügyi válsághelyzettel mint rendészettudományi elméleti kategóriával, fogalommal, *Gubicza József* foglalkozott doktori értekezésében, ő alkotta meg a kapcsolódó, alkalmazható meghatározást: „*Menekültügyi válsághelyzet az az állapot, illetve időszak, amikor a menekülők viszonylag rövid idő alatti tömeges megjelenése és átáramlása az államhatáron indokoltá és szükségessé teszi az általánostól eltérő, kiegészítő vagy különleges intézkedések, rendszabályok bevezetését, a menekültügyi feladatok megoldásába más szervezetek bevonását.*”¹

A témához kapcsolódik még *Görbe Attiláné Zán Krisztina* PhD-értekezése a migráció jelenségéről.²

¹ Gubicza József: A BM Határőrség feladatai a Magyar Köztársaságra háruló menekültügyi feladatok megvalósításából. Egyetemi doktori értekezés. Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Budapest, 1992, 16. o.

² Görbe Attiláné Zán Krisztina: A magyarországi migráció helyzete, kezelésének feltételei és lehetőségei. PhD-értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2010

Magyarország politikai, rendészeti mozgástere rendkívül behatárolt volt ebben az időszakban. Az események kezdetén még nem kötötték meg a háborút lezáró békeszerződést, hazánk megszállt államnak számított korlátozott, inkább jelképes fegyveres erővel. Az államhatár még ideiglenes demarkációs vonalnak minősült. Elvileg a normális határ menti kapcsolatok kiépítése lett volna napirenden, feladataival, mint a határforgalom újjászervezése, a kettős birtokosok helyzetének rendezése, a kishatárforgalom és a határrend stabilizálása. A határterületen olyan áldatlan állapotok uralkodtak a csempészet, fegyveres rablóbandák tevékenysége, háborús menekültek és áttelepülők százezres nagyságrendű mozgása, keletről nyugati irányba húzódó fegyveres milíciák (vlaszovisták, banderisták, a lengyel Honi Hadsereg tagjai) nyomán, hogy az ember gondolhatná, elég ennyi probléma, nincs szükség újak teremtésére. És mégis, ilyen körülmények között a csehszlovák kormány belekezdett az államhatár szlovák oldalán az összefüggően magyar nemzetiség által lakott területekről a kisebbségi lakosság kitelepítésébe, áttelepítésébe, Csehszlovákiába és a Szudéta-vidékre. A cél az etnikai viszonyok végleges és alapvető megváltoztatása, úgymond, azzal a céllal, hogy a magyarok soha többé ne tarthassanak igényt ezekre a területekre. Az eseményekkel párhuzamosan már folyt a magyar–szlovák lakosságcsere, amely elvileg önkéntes volt, de olyan radikálisan nem változtatta volna meg a nemzetiségi összetételt, amennyire azt a csehszlovák kormány szerezte volna. Az egyéves kötelező munkaszolgálat elrendelése és egész családok ehhez kapcsolódó kitelepítése menekülthullámot indított el az államhatáron keresztül hazánk irányába, ami egy teljesen természetes reakció, hiszen az érintettek sehol máshol nem találhattak menedéket. Mindemellett a kisebbség részleges és várhatóan végleges eltávozása beleillett a szomszéd állam hivatalos elképzeléseibe.

A magyar–csehszlovák államhatárral kapcsolatban (államhatár kialakulása, megjelölése, általános szabályok) az olvasó részletes további információkat szerezhet *Sallai János* könyvéből.³

A kitelepítések módszere

A kitelepítés, a munkaszolgálatra történő elvitel végrehajtása, mivel ahhoz önkéntes jelleg jórészt nem kapcsolódott, az esemény természeténél fogva rendkívül durván történt. A csehszlovák katonaság és csendőrség bekerítette az érintett településeket. Hermetikusan körülzárták a falvakat. Ha az államhatár a közelben

---

³ Sallai János: *Az államhatárok*. Press Publica Kiadó, Budapest, 2004

húzódtott, azon is határozatot hoztak létre. Ilyenkor gyakran szüneteltették a kishatárforgalmat, hogy Magyarországról gazdálkodók ne léphessenek be, és a történeteknek ne legyenek szemtanúi, ne vigyék ki az események hírét. A katonaság általában beszállásolta magát az iskolába, majd az utcákon járőrözni kezdtek. Éjszakára kijárási tilalmat rendeltek el, megtiltottak minden gyülekezést és megbeszélést, igyekeztek az érintetteket elszigetelni egymástól. Az előzetesen összeállított névjegyzékek alapján a községházába berendelték a családfejeket, és átadták a kitelepítési határozatot, vagy egyenesen házhoz vitték, aláíratva az átvételt. Csomagolásra minimális időt hagytak. A munkaszolgálatosokat, gyakran az egész családot, fizikai erőszakkal tehergépkocsikra szállították, majd egy közeli vasútállomáson vagonokba zárták. Az ellenállás megtörése érdekében gyakran a levegőbe lövöldöztek, a gépjárművek motorjait bőgették, elnyomva ezzel a védekezők kiabálását. Házról házra járva gyorsan kiürítették a kiszemelt épületeket. Az egész rettenetes módon hasonlított a háború alatti deportálásokhoz, és így az emberekben a legrosszabb érzéseket keltette. A gyerekek ruhájára az azonosító adataikat tartalmazó cédulákat kellett rögzíteni. Emiatt elterjedt a hír, a kicsiket a szülőktől elválasztják és nevelőotthonokba, nevelőszülőkhöz adják. A panaszok szerint különösen durván bántak és fizikai erőszakot alkalmaztak a kitelepítettekkel az úgynevezett „partizánok”. Ők azok, akik a háború alatt német- és magyarellenes harcokban vettek részt, és az új államgépezet kiépítésekor sokan közülük megbízhatóságukból kifolyólag a biztonsági szervekhez kerültek, magukkal hozva korábbi magyarellenességüket.

Az eseményekről a magyar belügyminiszternek pontos tudomása volt, ezt az egyik vaskos, több anyagot is tartalmazó iratgyűjtő is bizonyítja.⁴

A dosszié belső oldalán a miniszternek szóló jelenésben összefoglalják a legújabb információkat: „*Esztergomban tovább tart a határon túl élő magyarok menekülése. A menekülők a legkülönbözőbb vízi járműveken kelnek át a Dunán, kétségbeesett helyzetükre jellemző, hogy az átkelésre teljesen rossz állapotban lévő csónakokat, sőt nagyobb teknőket is felhasználnak. Több esetben előfordult, hogy a menekülők csónakjai a magyar part közelében elsüllyedtek. Menekültek elbeszéléseiből megállapítható, hogy a csehszlovák határ mentén élő lakosság elszállítása továbbra is a legembertelenebb kegyetlenséggel történik. A muzslai kitelepítés során elhurcolták Tóth Károly 82 éves muzslai (Hosszú sor 109) lakost és 70 éves feleségét is. Kömösi János és családja elszállítása során a felnőtteket véresre verték, Ilonka nevű leányát pedig a hajánál fogva dobták fel az autóra.*”

⁴ Magyar Belügyminisztérium fejrészes dosszié. „Csehszlovákia területén élő magyar lakosság elleni intézkedések.” MNL HOP XIX-B-10. 1946. év 1. sz. doboz, IV./12 78. folyószám.

Az egyik itt szereplő jelentés szerint „Folyó hó 16-án Kőbölkút, Muzsla és Tárkányfalva községeket a csehszlovák katonaság körülkerítve megszállta. Az ottani magyarokat 30-kg-os csomaggal akarják a községekből eltávolítani. Valószínűleg ma éjjel, mert a magyarok készenlétkben vannak. Sokan megpróbáltak megszökni, ez ideig 15 öngyilkosság történt. A magyarokat állítólag Csehországba vagy a Szudéta Vidékre viszik.”

November 20-án „A rajkai rendőrőrs jelenti, hogy a délután folyamán, az est beálltával cseh területről 75 család, kb. 150-200 fővel ladikon, a Dunán átjött Rajkára, mivel el akarták szállítani őket Morvaországba...”. „Rajkán vannak elhelyezve. Az új folyamán a menekülők számának növekedésével lehet számítani.”

Egy másik jelentés szerint egy személy bent járt Kőbölkúton, ő hozta az információkat.

„Kézbesítő íveket kell a kiértesítésről mindenkinek aláírni. Ezt sokan eltepték. Az áttelepítést állítólag november 18-án kívánják kezdeni.”

„A lakosság mindazon személye, aki magyarnak vallotta magát egy behívót kapott áttelepítésre Csehország belsejébe.” „A kézbesítő ívet saját kezűleg alá kellett írni, amelyet legtöbb személy megtagadott és megsemmisített. Mindaz, aki az áttelepítést megtagadja 100 000 cseh korona pénzbüntetés, vagy egyévi elzárásra büntetik.”

Az emberek kaptak egy listát, hogy mit vihetnek magukkal. A gyerekekre cédulát kell tűzni, és nyakban hordani, „atyja, anyja neve, gyermek születési éve, gyermek neve és utolsó lakhelye”. „Erről az a hír terjedt el, hogy a gyerekeket külön táborba viszik, elszakítják a szülőktől.”

Szerencse a szerencsétlenségben, a menekülők jelentős részének voltak magyarországi rokonaik, hiszen az államhatár tíz-tizenöt kilométeres körzetéről van szó. A többség így rokonokhoz mehetett, s ez jelentősen tehermentesítette az állami apparátust.

A kitelepítés településről településre haladt. 1946. december 22-én felfüggesztették, majd januárban újraindult.

1946. november 14-én a Külügyminisztérium kiadott egy körlevelet, amelyben figyelmeztette az illetékeseket a várhatóan bekövetkező eseményekre. „Folyó hó 14-én fordultak elő először olyan jelenségek, melyek arra engedtek következtetni, hogy a magyar határ mentén, csehszlovák területen élő magyarsággal szemben a csehszlovák hatóságok drasztikus intézkedéseket kívánnak foganatosítani.”⁵

⁵ Magyar Belügyminisztérium fejrészes dosszié. „KÜM tájékoztató”. MNL HOP XIX-B-10. 1946, 1. sz. doboz, IV-12. 79. folyószám.

November 18-án az esztergomi határrendészeti kapitányság észlelte, hogy Muzsla községet a katonaság körbezárta, 19-én pedig százötven-kétszáz menekült érkezett Rajkánál magyar területre.

November 17-én megkezdődtek a kitelepítések Köbölkút, Muzsla, Sárkányfalva községekből, hírek terjedtek öngyilkosságokról és halálesetekről. A jelentésben feltűnt egy érdekes mondat: „*Az önként áttelepült és eltávozott szlovákok általában csalódottan visszaszökdösnek magyar területre, ezeket a csempészek segítik át.*”⁶

Események az államhatáron

Szlovákiával szemben az államhatáron két szervezet is tevékenykedett az 1946–1947-es években, ezek érintve voltak a menekülési hullám kezelésében, és a jelentéseik a levéltári gyűjtőkben megtalálhatók. A Honvéd Határ- vadászok a „zöldhatárért” feleltek, valamint a kishatárforgalmi átkelést intézték. A határrendészeti kapitányságok az állami rendőrség részeként néhány nagyobb átkelőhelyen a távolsági határforgalmat ellenőrizték. A községekben a rendőrség és a közigazgatási hatóság intézte az átmenekültek ügyeit, elhelyezésüket, étkezést, nyilvántartásba vételt, kikérdezést, okmányokkal ellátást. Így több szervezetnek is bőséges és reális információi voltak a szomszédos viszonyokról. A két rendvédelmi szerv bizalmi személyeket is alkalmazott, akik a túloldalon laktak vagy hivatásszerűen ájták, tőlük első kézből lehetett adatokat kapni. Az események befolyásolására viszont a hazai apparátusnak lényegében nem volt semmilyen eszköze, tehetetlenül kellett figyelniük a lezajló tragédiát.

A sok menekült ügyének rendezése nyilvánvalóan jelentősen leterhelte a hivatalos szerveket.

Ezt tükrözi egy december 14-én felterjesztett vastag iratgyűjtő, amelyben negyven név szerepel névjegyzékben Bajta, Leléd, Letkés, Bény, Szentendre, Ipolyszalka, G. páld községekből (utóbbi név ezzel az írással szerepel a jelentésben azonosítási lehetőség nélkül).

Valamennyi személyt meghallgatták a menekülés okáról, leltárt készítettek a magukkal hozott javaikról. Ebben az élő állaton, tehéneken, lovas kocsin, élelmiszereken keresztül a legegyszerűbb használati tárgyakig minden szere-

⁶ Jelentés a szobi határrendészeti kapitányságról. MNL HOPXIX-B-10. 1946, 1. sz. doboz, IV-12. 76. folyószám.

pel (példa a 3. számú mellékletben). Az olvasó elképzelheti, milyen mennyiségű írásos munkát kellett végeznie az apparátusnak.

A kézzel írott meghallgatási jegyzőkönyvekből kitűnik, hogy az érintettek megtudták, szerepelnek a kitelepítendők listáján, és a bizonytalanság elől kívántak elmenekülni. Többen is megjegyezték, hogy öt holdnál kevesebb a birtokuk, és a kiválasztásnál ez is egy szempont volt. A magyar rendőrség mostoha ellátási körülményei lemérhetők ezeken a meghallgatási jegyzőkönyveken. Részben újságok üres oldalára kézzel írva készültek, mutatva, még papír sem állt a kívánt mennyiségben rendelkezésre.

Különleges esetek is előfordultak, amit a Külügyminisztérium által a honvédelmi miniszternek írt tájékoztatás is tükröz.⁷ Az 1947. februárban megküldött levél tárgya: „*Magyar fegyveres banda feltartóztatása Csehszlovákiában*”. Értesítik a minisztériumot, hogy a budapesti csehszlovák kormánydelegátus jegyzékben egy esetet említ, amelynél fegyveres magyar személyek átmentek szlovák területre ottani családokat kimenekíteni. Automata fegyverekkel harcba keveredtek a csehszlovák nemzetbiztonsági szervekkel, amelyek elfogtak egy magyar állampolgárságú hugyagi lakost (Balassagyarmati járás). A csoport két családot áthozott Kováčovce községből. Az okmány kb. húsz tagú felfegyverzett „bandáról” ír, ami erős túlzásnak tűnik, ennyi emberre azért nem lehetett szükség a családok kimentéséhez. Minden további nélkül elképzelhető, hogy a határ másik oldaláról igyekeztek a rokonok mindent megtenni a bajbajutottakért.

A határon átmenő civilek által elkövetett fegyveres cselekmények nem voltak ismeretlenek az akkori igen rossz közbiztonsági helyzetben. Miután a szlovák külügyminisztérium jegyzékben tiltakozott, mert elmondásuk szerint felfegyverzett magyar állampolgárok automata fegyverekkel és kézigránáttal támadták meg a szlovák biztonsági szerveket „GNTOV” községben, a honvéd határőr-parancsnokság az események kivizsgálására és jelentéstételre kötelezte a 3. határvadász zászlóalj parancsnokságot. A felterjesztett jelentésben⁸ 1947. január 22-én az érintett zászlóalj kifejtette: a kérdéses időben a határvadászoknak sem automata fegyverük, sem kézigránátjuk nem volt. Szerintük az esetleges elkövetők Abasárról átjáró fegyveres csempészbandák lehettek, a szlovák fél által megadott községnév pedig hibás, nem lehetett be-

⁷ Dosszié. „Magyar fegyveres banda feltartóztatása Csehszlovákiában.” MNL HOP XIX-B-10. 1947. év 3. sz. doboz, 30. folyószám.

⁸ Jelentés. „Tárgy: Állítólagos magyar-csehszlovák határsértések kivizsgálása.” MNL HOP XIX-B-10. 1947. év 3. sz. doboz, 11. folyószám.

azonosítani. Mindenesetre elkésérítő a helyzet, amikor a határőrök ismerik be, hogy a fegyveres csempészbandáknak jobb fegyverzetük van, mint nekik.

Az esemény egy későbbi jelentésben ismételten feltűnik, de már más leírásban. A helyi határvadász század ismeretei szerint Szécsénykovácsi községből telepítették át az embereket a Szudéta-vidékre, ekkor menekültek öt lovas kocsival helyi lakosok, akiket a szlovák vámőrök közvetlenül az államhatárnál az itteniek szeme láttára feltartóztattak. Hugyag község lakói közül többen próbáltak a rokonoknak segíteni, és puskával kezdtek lövöldözni egymásra. Az eseményekbe beavatkozott két, a helyszínen szolgálatot ellátó magyar rendőr is a balassagyarmati kapitányságról, fegyveresen átlépve a határvonalat. A szlovák fél golyószóróval nyitott tüzet, egy személyt elfogott, és rendőreink csak nagy nehezen, lövöldözve vágták ki magukat a bajból.⁹

A két ország közötti rossz kapcsolatokat további nehezen megmagyarázható esetek is bonyolították. A Magyar Honvéd Határőr Parancsnokság levélben tájékoztatta a Külügyminisztériumot¹⁰, hogy 1947. május 5-én Csehszlovákiából ismeretlen felségjelzésű repülőgép berepült a magyar légtérbe, és a határ menti községek felett nagy mennyiségű röplapot szórt le, majd Abaujvár határában elhagyta a magyar léteret. Háromezer röplapot összeszedtek és megsemmisítettek, egyet mellékeltek a levélhez az esetleges intézkedések megtétele céljából. A röplapban önálló Szlovákiát és önálló Kárpátalját követelnek. A röplap másolatban van csatolva a levéltári iratgyűjtőhöz, hitelességét aláírás és bélyegző bizonyítja. Az akkori magyar politikai vezetésnek semmilyen érdeke sem fűződhetett egy ilyen jellegű akcióhoz, amely tovább rontotta a két ország közötti amúgy is kiélezett viszonyokat. A mozgatórugók vonatkozásában csak találgathatunk. A röplap szövegét a *2. számú melléklet* tartalmazza.

Esztergomban a határrendészeti kapitányság vezetője, elmondása szerint, a november 22-i, 23-i, 24-i éjszakákon személyesen kiment a Duna-partra, és maga látta a meneküléseket. Volt, aki feleséggel, nagylánnyal, két kis ikergyerekkel jött át egy csónakon, amely már megtelt vízzel. Egy asszony az elmondása szerint Kőbölkúton a vagonból szökött meg. A menekülők Párkány széléről indultak, és a víz többnyire az esztergomi vágóhídhöz sodorta őket. Egyesek megkísérelték a bútoraikat is átúsztatni a csónakok mögött.

A határőrség mozgástere rendkívül szűk volt, hiszen a szlovák hatóságok ellen azok területén nem léphetett fel. Felterjesztésekkel „bombázták” a Kül-

⁹ Jelentés. „Rendőrök által elkövetett jogtalan határátlépés és fegyveres erőszak tárgyában.” MNL HOP XIX-B-10. 1947. év 4. sz. doboz, 105. folyószám.

¹⁰ Tájékoztató. „Tárgy: Csehszlovák eredetű röpecédulák a Felvidéken.” MNL HOP XIX-B-10. 1947. év 3. sz. doboz, 42. folyószám.

ügyminisztériumot, és azok egy példányát megküldték a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnak.¹¹

„Gutor és Somorja között a csehszlovák katonaság lezárta az államhatárt. Aknavető, géppuska, golyószóró megerősítés. Többször átlóttek a magyar oldalra. Egy itteni csónakot megrongáltak. 90-100 magyar személy menekült át. Köztük egy sebesült. Menekül a magyar lakosság. Magyar járőrre rálóttek, sebesülés nem volt.”

Egymást érik a Budapestre felküldött távmondatok: *„A Gutorszigeti állóőrssel szemben a Csehszlovákok 1 géppuskát, aknavetőt, 1 golyószórót állítottak fel tüzkész állapotba. A Gutori járőrre a 17/1 órs jör.-re Kaiseronál rálóttek géppisztollyal. Sebesülés nem volt.”* *„Dunacsunyba eddig 90-100 menekült személy érkezett. Elhelyezés a Község házában és családoknál. Elbeszélésük szerint a lakosságot kényszerítik a község elhagyására és aki ellen szegül össze verve és meg kötözve teher gépkocsikon viszik Somorjára és onnan vonattal Csehországba.”*

A Magyar Honvéd Határőrség Parancsnokságnak I-b. osztályára felterjesztették a B, azaz bizalmi személyektől összegyűjtött információkat 1946. december 13-án.¹² Kitelepítésekről jelentenek, Sajószárnya, itt hetven házból ötben maradhettek, Sajógömör, Gömörpatyit, menekültek lépték át az államhatárt Rimaszécs, Szentkirály, Abafalva, Borzova, Szilice körzetében. Aki aláírja a szlovák állampolgárságot, az állítólag maradhat. Felmérik az emberek hátrahagyott vagyonát, és papírt adnak róla. Jósvatapolcán besorozták és azonnal behívták az 1920 és 1926 között születetteket. A tizennyolc és negyven év közötti asszonyokat és tizennyolc és negyvenhat év közötti férfiakat viszik el munkára.

A felterjesztett január 29-i jelentés szerint január 26-án éjszaka Bussa községet (Kékkői járás) körbezárta a katonaság, csendőrök, partizánok, megkezdődött a kitelepítés. Embereket lóttek agyon. A faluból negyven család menekült át Magyarországra Ludány községbe. Nógrádszakál községbe tizenöt család menekült. *„Rárósmulyad községből 27-én a hajnali órákban kezdték az elhurcolást. Itt is nyitott teherautókon szállították a nagy hidegben a népet a Losonci vasútállomásra. Innen is szállítottak el 16 éven aluli fiú gyermekeket, olyan anyákat, akiknek 10 éven aluli gyermekük van, iparendéellyel rendelkező iparost, valamint betegeket és rokkantakat. Általában a szlovák hatóság-*

¹¹ Dosszié. „Emlékeztető.” Tárgy: „Fegyveres erőszak határzár és határmenti üzemek Csehszlovák hatóságok által.” MNL HOP XIX-B-10. 1946. 1. sz. doboz, IV-12. 69. folyószám.

¹² „Jelentés a »B« egyénektől bejött információkról.” MNL HOP XIX-B-10. 1946. év 1. sz. doboz, IV-12. 70. folyószám.

gok által kiadott 88/945 számú elnöki dekrétummal kiadott intézkedéseket egyáltalán nem vették figyelembe a végrehajtó közegek. A gyermekeket itt is szétválasztották a szülőktől, valamint a férjet a feleségtől is.”¹³

A 6. határvadász zászlóaljából november 19-én beküldött jelentés szerint¹⁴ a menekülő és csónakban ülő magyarokra a csehszlovák pénzügyőrök és katonák géppisztolyokból negyvenötven méter távolságból tüzet nyitottak, Gutor községtől délre. *Schindler Ferenc* meghalt, *Lengyel Margit* kabátját öt helyen lötték át, csoda, hogy sértetlen maradt. A csónakot a szlovákok elfogták. A „határközi megbeszélésre” csak egy nappal később jelentek meg. Huszonöt-harminc ember próbált több csónakon átmenekülni, miután munkaszolgálatra behívták őket.

November 25-i dátummal egy rajkai lakos jelentését olvashatjuk, aki 21-én Gutor szigetre ment magyar megbízásból, nyílt parancssal mint hivatalos kiküldött, mégis egy időre őrizetbe vették. A határ menti tárgyalásra vitt egy hivatalos meghívót másodmagával.

„Az elhurcolt magyarokat kevés ingóssággal teherautóra rakták és a szomorjai állomásra szállították. [...] A kitelepítést végző hatóságok azt hangsúlyozták, hogy a magyar családokat, csak ideiglenesen viszik el, jöllehet hátramaradt ingóságait azonnal széthurcolják és a helyükre szlovákokat telepítenek.”

Elmondja, a Duna töltésén ötven-száz méterenként katona és csendőr áll. A községben legalább három század katona és hatvan csendőr tartózkodik, tábori konyhában főznek. „A községben 45-50 db. katonai teherautó mozgott, akik a gutori magyarokat vitték és a telepes szlovákokat hozták. A kihurcolt magyarok házába már szlovákokat láttam.”

Ilyen zűrzavaros helyzetet nem lehetett könnyen kezelni. Különösen az akkori viszonyok között nem, amikor nem létezett egységes nyilvántartás, korlátozott volt a telefonon és táviratok útján történő érintkezés, hiányoztak a mai értelemben vett adatbázisok, amelyekben priorálni lehetett volna. A menekülteket az első kikérdezés után „menekültigazolvánnyal” látták el, mely okmányok kiadására a határrendőrség és a közigazgatási jegyzők voltak felhatalmazva. Ezzel az okmánnyal viszont az illető jogosult lett három-négyszáz forint segély felvételére. A pénzt egyesek három helyen, Hatvanban, Budapesten, majd Debrecenben is felvették, majd esetleg visszamentek

13 Jelentés. „Szlovák deportálással kapcsolatos jelentés.” MNL HOP XIX-B-10. 1947. év 4. sz. doboz, 100. folyószám.

14 Jelentés a „Magyar 6. határvadász zászlóaljtól”. MNL HOP XIX-B-10. 1946. év 1. sz. doboz, III-4.55. folyószám.

Szlovákiába. Azonnal megjelentek a katasztrófahelyzet vámszedői, ellenük nehézkes volt az eljárás. A Salgótarjáni Határrendészeti Kapitányság vezetője jelentésében azt javasolta, hogy a jegyzők ne adhassanak ki igazolványt, csak a határrendőrség, mert véleménye szerint ezt a lehetőséget közülük is néhányan egyéni haszonszerzésre használják fel.¹⁵ Egyben tájékoztat: „*Határsávomban a menekülő családok száma elérte a 70-et.*”

Február 5-i jelentés: „*kitelepítettek Lukenyénye községből 84 családot, Apátújfalu 22 családot, Nagycsalomja 20 családot.*”

A határrendészeti kapitányságok 1947. februári helyzetjelentése szerint a Duna jegén négy-öt százan jöttek át a hónapban.

A szomszédos országban zajló események befolyásolása céljából a magyar kormány áttelepülési tilalmat rendelt el a tőlünk kivándorolni kívánó szlovákok tekintetében. Erre egy érdekes reakcióként jelentik a februári összesítésben, Oroszváron különböző községekből magyarországi szlovákok telepedtek le, hogy kikerüljék a magyar kormány áttelepülési tilalmát, megtudva, a békeszerződés értelmében Oroszvár községet hamarosan Szlovákiához csatolják. Ez be is következett, és 1947. október 11-i határidővel magát az Oroszvári Határrendészeti Kapitányságot is elköltöztették, mivel a három községet: Horvátjárfalu, Oroszvár, Dunacsuny, október 15-én 5 óráig át kellett adni Szlovákiának. A 65., 66., 67. határvadász őrsök is új helyükre kerültek a pozsonyi hídfőből.

A feszült kapcsolatok nyilvánvalóan mindkét oldal katonáinak a magatartásában jelentkeztek. Az egyszerű szolgálatban bekövetkezett áttévedéseknél is többször került sor súlyos sebestüléssel járó kölcsönös fegyverhasználatra, menekülők államhatáron átnyúló üldözésére. 1946. december 27-én Vámosmikolánál egy két embert üldöző szlovák katona magyar területre lépett az Ipoly jegén keresztül. Az ellene intézkedni szándékozó *Benyák János* határvadászt lefegyverezte, miközben fegyveréből lövést adott le, majd a jogtalanul fogságba ejtett katonát áthurcolták a túloldalra. A történetek egyik érdekessége, hogy mivel a visszaadást a helyi szervek megtagadták, a magyar határvadászok a bizottsági kivizsgálásba bevonták a szovjet városparancsnokság képviselőjét, és rajta keresztül érték el a katona visszaadását.¹⁶

A már átszökött személyek igyekeztek kapcsolatot tartani a kívül maradókkal olyan körülmények között, amikor lényegében nem volt határforga-

¹⁵ Jelentés. „Magyar nemzetiségű egyének deportálása Csehszlovákiában.” MNL HOP XIX-B-10. 1947. év 8. sz. doboz, 0532. folyószám.

¹⁶ Jelentés. „Hivatali titoksértés kivizsgálása.” MNL HOP XIX-B-10. 1946 1. sz. doboz, IV-12. 74. folyószám.

lom. Maradt az illegális át- és visszalépés az államhatáron, az összes kapcsolódó kockázattal. Ezt tükrözi a 13/1. határvadász őr jelentése. Az április 10-én 21 órakor csónakban magyar területre átszökő két személy egyikét szlovák oldalról a Dunán agyonlőtték. Mindketten esztergomi lakosok voltak, és Párkányból jöttek, ahol a kint maradó rokonokkal találkoztak.

Májusban egy másik esetben a határőrség központi megkeresésre nyomozott *Kunstár László* budapesti lakos és társai holléte után. Nevezettek kimentek Szlovákiába vélhetően rokonok áthozatala céljából. A helyi 12. határvadász század megállapítása szerint az illetőt a szlovák határőrizeti szervek 1946. december 27-én agyonlőtték, és Bényben, az eredeti lakóhelyén eltemették.¹⁷

Nagybajcsnál december 22-én egy magyar házaspár, amely 1946 májusában települt át Magyarországra, és illegálisan ment vissza a gyerekeiért, már csehszlovák területen beszakadt a Duna jegén a vízbe, és mindketten életüket veszítették. A segítségükre sietőket is alig tudták kimenteni.

Az eseményekkel párhuzamosan zajlott a magyar–csehszlovák lakosságcsere, bár nem zökkenőmentesen. A felmerülő gondok miatt a Belügyminisztériumhoz tartozó Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóság körlevelet adott ki a járási és városi kapitányságok vezetőinek 1947 júliusában.¹⁸ Az anyag szerint a szlovákok kitelepülésre jelentkezése és részükéről az ország elhagyása teljesen önkéntes volt, és attól visszaléphetek. Ebben az időben már jelentős számú illegális visszaszivárgást jelentettek a hatóságok. Azokat, akik hivatalos szállítmánnyal az országot elhagyták, és okmányok nélkül visszajöttek, kitoloncolás céljából Budapestre kell szállítani a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatósághoz. A szlovák hivatalos szervek képviselői nálunk is széles körű nacionalista agitációt folytattak a szlovák származású lakosság körében az „öshazába” történő legális visszatelepülés érdekében. Nyilvánvalóan voltak, akik utólag csalódtak a körülményekben.

1947 közepére már több információ beérkezett a kitelepítettek további sorsáról, helyzetük alakulásáról. Az exodus továbbra sem állt le. A győri határvadász zászlóalj júliusban ötvenöt személy anyagát, meghallgatási jegyzőkönyveket terjeszt fel a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatósághoz.¹⁹

---

17 Jelentés. „Kunstár László és társainak agyonlövése Ipolynádasd és Letkés között.” MNL HOP XIX-B-10. 1947. év 4. sz. doboz, 75. folyószám.

18 Dosszié. „A magyar-csehszlovák lakosságcsere egyezmény keretében Csehszlovákiába áttelepített és onnan visszaszivárgott személyek eltávolítása.” MNL HOP XIX-B-10. 1947. év 8. sz. doboz, 0558. folyószám.

19 Dosszié. „Menekültek jkv-inek felterjesztése.” 47. 08. 28., MNL HOP XIX-B-10. 1947. év 5. sz. doboz, 0347. folyószám.

Ennél a szervezetenél kellett a menekülteknek letelepülési engedélyt kéniük. A kikérdezés formanyomtatvány szerint történt, amely a személyi adatokon kívül tartalmazza a menekülés okára és módjára vonatkozó nyilatkozatot, valamint a magyarországi letelepedéshez, munkába álláshoz kapcsolódó elképzeléseket. Sokan közülük már Csehszlovákia belsejéből jöttek vissza. Az áttelepülés leggyakoribb oka a további atrocitásoktól való félelem; családegyesítés, mivel a rokonság egyik fele már itt tartózkodik; munkahely és egzisztencia, iparüzési engedély és műhely elvesztése; a fiataloknál a magyar nyelvű tanulmányok folytatásának lehetősége. Gyakran házat, földet hagytak el, tervezik az otthon maradókért történő visszamenetelt. A korábban kitelepítettek Csehszlovákia belsejében, a mezőgazdaságban, vagy gyárakban kaptak elhelyezést, esetenként a házaspárok szétszakításával. A kereset nem fedezte a költségeket, a magukkal hozott javaik egy részét már útközben elveszítették, vagy később kénytelenek voltak eladni. Akadályozták őket a magyar nyelv használatában, még ott is, ahol üzemből sokan együtt voltak. Egy fiatal férfi már ledolgozott egy évet a Szudéta-vidéken Falkenauban egy karbidgyárban, a szülei megírták neki, „hogy a csehszlovák két éves terv keretében” el akarják vinni munkára, ekkor döntött úgy, hogy megszökik.

Egy családot Cíher nevű községbe vittek, rengeteg munka, nehéz megélhetés jellemezte a helyzetüket. Visszautaztak a falujukba, de a házukba már betelepítettek valakit, így két hét után, mert féltek a razziaiktól, átjöttek, ház és föld ott maradt. Ami igazán lesújtó az általános helyzetben, hogy „kitelepített sváb vagyont” szerettek volna kapni.

Az összetartás példája az az eset, amikor is egy család két lányát elvitték Csehszlovákiába, Police nad Metují községbe, textilgyárba dolgozni, a bátyjuk utánuk ment, és együtt szöttek Magyarországra. A meghallgatási jegyzőkönyveket olvasva egyik tragikus történet a másik után bontakozik ki. Néhány személynél felmerül a nyilas múlt, a háború idején a Felvidék visszacsatolásakor kifejtett szlovákellenes magatartás, de a többség ezekben nem volt érintve, egyszerű földművesek, iparosok, fiatalok. Elmondás szerint elegendő volt, ha a családfő a „reszlovakizálási felhívást” megtagadta, valamelyik fiataalt elvitték tőlük az ország túlsó felére.

Összegzés

Az 1946-os év végén a szlovák–magyar államhatáron tipikus menekültügyi válsághelyzet alakult ki, amikor a csehszlovák kormány által kezdeményezett

magyarellenes kitelepítések és munkaszolgálat elől az érintett lakosság részben hazánkba menekült. Ezzel egy időben már folyamatban volt a magyar–szlovák lakosságcsere, megnehezítve a határellenőrzést végző szervek munkáját. A körülményeket nehezítette a háború utáni szegénység, az állami szervek pénztelensége, létszámban és felszerelésben jelentkező hiánya. Az események befolyásolására a magyar félnek lényegében nem volt lehetősége, részben még a békekötés előtti időszakról van szó, és az országban működő Szövetséges Ellenőrző Bizottság sem kívánt beavatkozni a történésekbe. Magyarországról több hullámban telepítették ki a német ajkú lakosságot, és ez sem szolgált jó alappal a tiltakozáshoz. A két ország rendészeti szervei között szintén megromlott a kapcsolat, vagy a háború után még nem is jött helyre. Ezáltal a határőrség képtelen volt a normális határrendi viszonyok kialakítására, éppen a másik fél ellenérdekeltsége miatt. A nehézségek számbavételekor arról sem feledkezhetünk meg, hogy az összes többi határviszonylatban is rendezetlenek és igen nehezek voltak a körülmények, lekötve a határőrség erőit.

A menekülők helyzetének viszonylag gyors és rugalmas rendezését jelentős mértékben segítette a lakossági összefogás. A határ közvetlen közeléből, általában egy tíz–húsz kilométeres sávból származtak, és többnyire a magyar oldalon voltak közeli rokonaik, akik befogadták őket, valódi segítséget nyújtva a kezdeti nehézségek leküzdéséhez. Összességében mégis elmondhatjuk, a magyar államban megvolt a szándék az elmenekülők befogadására, ha azok magyar nemzetiségűek voltak, a körülményekhez képesti szerény anyagi támogatásra, a többség kapott letelepedési engedélyt.

A hivatalos magyar politikában is érvényesült bizonyos kétarcúság, amennyiben tiltakoztak a magyar lakosság Szlovákiából történő kitelepítése ellen, miközben ugyanez a sors várt a német nemzetiségre nálunk, illetve nem kívántuk befogadni az Erdélyből kiűzött szász és zsidó származású korábbi magyar állampolgárokat.

1. számú melléklet

A kitelepítésre tervezettek részére átadott tájékoztató

„Kormányunk az 1945. évi 88. számú elnöki dekrétum alapján 10 éves tervei keretén belül elrendelte az ország összlakosságára a kötelező munkaszolgálatot. Ezen kötelezettség Önöket is, leendő egyenjogú állampolgárokat terheli. Helyénvaló, hogy az ország építésének munkájában, mindnyájunk jólétének biztosítása érdekében részüket kivegyék. Ennek alapján országunk cseh területein, ahol legnagyobb a munkáshiány, lesznek munkába állítva. Anyagi kárt nem fognak szenvedni, és új munkahelyükön sokkal előnyösebb anyagi és kulturális viszonyok közé kerülnek, mint eddigi lakóhelyükön voltak.

A kötelező munkaszolgálat ideje 1 év s hogy munkahelyükre családotól lesznek kirendelve, történik a saját szociális érdekükben, hogy családjukkal együtt legyenek. Keresetüket, mely lényegesen előnyösebb eddigi jövedelmüknél, közösen és feltétlen megelégedésükre hasznosíthatják. Jövedelmük főbb pontjai a PrideLowacimerben bennfoglaltatnak és minden igénybevett munkaerő hetenként az ott felsoroltakat hiánytalanul megkapja.

Érdekeik legcsekélyebb megsértése esetén forduljanak az ott illetékes hatóságokhoz bizalommal s panaszaik azonnal orvosolva lesznek annál is inkább mert Kormányunk szigorúan súlyt helyez arra, hogy dolgozó polgárai megelégedését bírja, hogy a munkakedv fokozódását hozza magával. Kormányunkigazságos jó szándékáról új lakóhelyükön meg fognak győződni, ezért semmilyen ellenséges propagandának ne higyenek.”²⁰

---

²⁰ MNL XIX-B-10. 1947. év 8. sz. doboz, 0532. folyószám. „Tárgy: Magyar nemzetiségű egyének deportálása Csehszlovákiában.”

2. számú melléklet

Az 1947. május 5-én ledobott röplap szövege

„Követeljük
Az összes magyarlakta területek visszacsatolását!
Követeljük szlovák és ruszin testvéreink önállóságát, függetlenségét!
Éljen a megnagyobbodott Magyarország!
Éljen az önálló Szlovenszkó!
Éljen az önálló Podkarpatská Rusz!”²¹

3. számú melléklet

Leltár az egyes személyek magukkal hozott javairól.²²

Maksony József 1946. XII. 9-én felvett leltárjában szerepel:

- * 1 db. Tehén
- * 45 kg. Rozs
- * 40 kg. Árpa
- * 25 kg. Kukorica
- * 2 db. Féri öltöny
- * 3 db. Női öltöny
- * 5 pár Cipő
- * 3 db Vánkos
- * 2 db. Dunna
- * 1 db. 7 literes fazék
- * 1 db. 3 literes fazék
- * 3 db Tányér
- * 1 db Vizes veder
- * 1 db. Mosdótál
- * 1 db Gyúrótábla
- * 1 db. Kerékpár
- * 40 kg Sertéshús

---

²¹ MNL XIX-B-10. 1947. év 3. sz. doboz, 42. folyószám. Tájékoztató. „Tárgy: Csehszlovák eredetű röpcédulák a Felvidéken.”

²² Dosszié. „Magyar Honvéd Határőr Parancsnokságnak”. Vác 1946. dec. 14. „Csehszlovákiából menekült magyarokról felvett jegyzőkönyveket és névjegyzéket felterjesztem”. MNL HOP XIX-B-10. 1946. év 1. sz. doboz, IV-12. 71. folyószám.

